

ΑΠ. Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

Η ΜΑΝΗ
ΚΑΙ Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

≡ 1453—1821 ≡

[ΟΙ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΜΑΝΙΑΤΩΝ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΝ ΤΩΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ]

ΜΕΤ' ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ Ε. & Ι. ΜΠΛΑΖΟΥΔΑΚΗ
1923

235584

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΜΟΥ

ΩΣ ΕΛΑΧΙΣΤΟΝ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μετὰ βίον ἐλεύθερον ἐνὸς αἰῶνος τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ,
τὸ τυῆμα ἔκεινο τῆς Ἑλληνικῆς γῆς τὸ δόποιον ύπερ πᾶν ἄλλο
εἰργάσθη διὰ τὴν ἀιγέννησιν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἀγνοεῖ
ἐντελῶς τὴν ἔνδοξον ιστορίαν τοῦ, διότι οὐδεὶς μέχρι σήμερον
ποσχολήθη σοφιαρῶς μὲ αὐτάν.

Ἄλλα καὶ μὲ δὴν τὸν πληθώραν τῶν λοιπῶν ἐπιτοπίων
ιστοριῶν ἡ ἔλλειψις ιστορίας τῆς Μάνης δὲν μὲ ἐκπλήσσει.
Ἡ «Μάνη» ἢ «Λακωνία» εὑρεθεῖσα ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων
ἐν ἴδιαζόνῃ θέσει ὡς πρὸς τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας,
κατὰ τοὺς Βυζαντινὸς καὶ Φραγκικὸς χρόνον, ἵδιας δὲ
τοὺς τῆς Τουρκοκρατίας, ἔχει ἴδιαν ιστορίαν νὰ ἐπιδείξῃ, ιστο-
ρικὸν ὑλικὸν πλουσιώτατον καὶ περισπούδαστον, ἀλλὰ διεσκορ-
πισμένον τῇδε κάκεισε εἰς χιλιάδας τόμων καὶ χειρογράφων.

Συγκεκριμένως, ὁ συγγραφεὺς τῆς ιστορίας «τῆς Μάνης
καὶ τῶν Μανιατῶν» θὰ ἔχοιείτετο ἀπαραιτήτως τὴν ἀκόλουθον
ἔργασίαν πρὸς εύσυνείδητον ἐπιτέλεσιν τοῦ ἔργου: 1) Πλήρη
γνῶσιν τῆς γενικῆς ιστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτά-
των χρόνων μέχρι σήμερον καὶ τῆς τῶν ζένων λαῶν, οἵτινες ἐπέ-
δρασαν ἐπὶ τῶν τυχῶν τοῦ. 2) Μελέτην τῶν πολυπληθῶν χρονο-
γράφων Βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων καὶ λοιπῶν συγχρόνων τῶν
γεροντῶν πηγῶν, ἀπ' εὐθείας δηλαδὴ προσφυγὴν εἰς τὰ μνη-
μεῖα ἐξ ὧν πντάλσαν ἢ πύργοσαν οἱ νεωτέροι ιστορικοὶ συγ-
γραφεῖς. 3) Πλήρη ἐθνογραφικὴν γνῶσιν ἀπὸ τοῦ Μεσαίω-
νος ἵδιας, οὖσαν ἀπαραιτητον πρὸς ἔξακρίβωσιν τῆς κατα-
γωγῆς τῶν κατοίκων καὶ τῆς ἀμφισβητούμενης γενέοεως τοῦ
δυόματος «Μάνη καὶ Μανιάται», πολλῷ δὲ μᾶλλον πρὸς ἐπι-
στημονικὴν ἀναίρεσιν τῶν συνεπείᾳ μετακινήσεως ζένων τινῶν
λαῶν εἰς Πελοπόννησον παραδοξολογιῶν ζένων συγγραφέων
περὶ ἐκσλανισμοῦ, ἔχαλβανισμοῦ κλπ. τῆς Μάνης. 4) Ἐπιστα-
γέννην μελέτην τῶν ἀρχείων τῆς Βενετίας, Νεαπόλεως, Βατι-
κανοῦ, Παρισίων κλπ., ἐν οἷς πλούσιον ἀπόκειται ὑλικὸν περὶ
τῶν ἴδιοτύπων σχέσεων τῶν λαῶν τῆς Ἐύρωπης πρὸς τὴν Μάνην
ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ πολύτιμοι ἀντλοῦνται πληροφορίαι περὶ
τῆς ιστορίας αὐτῆς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. 5) Μελέτην
τῶν βιβλίων τῶν περιηγητῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες λόγῳ τῆς

ἀντεξαργοσίας τῆς Μάνης καὶ τοῦ ἰδιορρύθμου τῶν κατοίκων ἐπεικέγθυον οἱ πλεῖστοι αὐτὸν καὶ πολλὰς παρέχοντι πληροφορίας περὶ τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου, τῶν ἔθιμων κ.τ.λ., ἀν καὶ ἐν πολλοῖς γυνιθιστορηγματικάς, δι' ὃ καὶ ὑπὸ αὐτοπτῶν μόνον ἔλεγχον δύνανται νὰ χρονιμωποιηθῶσι. 6) Τέλος ἐπιτόπιον σπουδὴν τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἔθιμων αὐτῶν καὶ περιουσιαλογὴν ὅλων τῶν διασωθειοῦν παραδόσεων, ἃς πλονσιωτίσιαν ἴστορικῶν πηρῶν. ἐφ' ὃσον συμβιβάζονται πρὸς τὰ πρωγματικὰ γερονότα.

Τόσον ἐπίτονον ἔργον φαίνεται ἐκ πρώτης δύφεως ἀκατόρθωτον, πράγματι δὲ δυσχερέστατον. Εἰδικὴ πολυνετής προποίησις πολὺνετεῖς μελέται, μακροχρόνιοι ἔργοιναι ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις καὶ τοῖς ἀρχείοις τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἐξωτερικοῦ χρειάζονται ἀπαρατήτις πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἔργου. Μὲ μίαν λέξιν, ἐκείνος δοτὶς θὰ ἀπεφάσιζε νὰ γράψῃ τὴν πραγματικὴν ιστορίαν τῆς Μάνης καὶ τῶν Μανιατῶν θὰ ἔπειτε μέγια μέρος τοῦ φίου του νὰ ἀγιερώσῃ εἰς τὸ βαρόντατον τοῦτο ἔργον, σχεδὸν ἀποχαιριζόγενος πατέρος ἄλλον κύκλον ἔγρασιῶν. Κατόπιν τούτου δὲν εἶναι ἀπορίας ἀξιον πᾶς δὲν εὑρέθη μέχρι σπίνερον, καὶ ίως ἀργύριοι πολὺν νὰ εἰνθῇ, δι εἰδικῶς προπονηθεῖς ιδεολόγος ἐκείνος, δοτὶς θυσιάζων πᾶσαν ἄλλην πρακτικωτέραν. Ήπο τὰς σπινεριάς μάλιστα συνθήκας τοῦ βίου, ἀσχολίαν νὰ μάστισθη για τε καὶ σώματι εἰς τὸ πολύμορφον ἔργον.

Είναι περιττὸν νὰ τονίσω ὅτι τὸ παρὸν βιβλίον δὲν εἶναι ἡ ιστορία τῆς Μάρνης, διότι οὐτε ὑπὸ τούς ἀς ἄνω όρονς ἐγράφη, οὐτε ὀλόκληρον τὸν μακραίωνα βίον τοῦ λαοῦ τούτου ἐρευνᾶ, ἀλλ' οὐτε καὶ τοῦ καθωρισμένου ἐκείνουν χρονικοῦ διαστήματος τῆς Τουρκοκρατίας ὅλα τὰ ιστορικὰ θέματα ἔχαντει. Ἐν τῷ δημοσιογραφικῷ μου σταδίῳ πόσχολίθην πολλάκις μὲ ιστορικὰς διατυρφὰς ψὲ τὴν σωνόθη ἐφημεριδογραφικὴν ἐπικαιρότητα καὶ προχειρότητα, ἀλλ' μακροῦ δὲ χρόνου ἐπεδόθην εἰς τὴν σπουδὴν καὶ ἔρευναν τῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας ζωῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οὐδούσιος δὲ ἀς "Ἐλλην, ιδαιτέρως δὲ ἀς Λάκων, πόσθανθην πολλάκις πίθικὸν ὑπεροψάνειαν ἀναγινώσκων διερκορπισμένα τῆδε κάκειος τὰ μεγάλα κατορθώματα τῶν ἡρώων ἐκείνων τοῦ Ιανυέτου, οἵτινες διὰ θρυλικῶν ἀγράνων πίδινόθησαν νὰ διατηροῦσσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των, καθ' οὓς χρόνους τὴν Ὁθωμανικὴν Αἰγαίοκρατορίαν ἔρεμον καὶ ἐκολάκευνον ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς

Εύρωπης. Ἡσθάνθην συγχρόνως λόγου διότι σχεδὸν ἀγνοεῖται ἀπὸ τοὺς μὴ εἰδικῶς εἰς τὴν ιστορίαν ἐργάζαντας ὅτι καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ τρομερὸς πορθητὴς τῆς Κωνσταντιούπολεως Μωάμεθ Β', ὁ ἀπειλήσας μὲ τὴν τόχην τῆς Ἀγίας Σοφίας τὸν Ἀγιον Πέτρον τῆς Ρώμης, μετὰ λνσσώδεις ψάχας πρὸς κατάκτησιν τῆς ψικρᾶς ἀλλ᾽ ἐνδόξου ἐκείνης γωνίας τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, ἤτταθη καὶ ὑπεχώρησεν ἀναγνωρίσας τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐξ ἀνάγκης. Γενικὰ δέ τινα καὶ ἀφηγημένα εἶναι γνωστὰ διὰ τοὺς ψετέπειτα ἡρωϊκοὺς τῆς Μάρνης ἄγωνας, διὰ τῶν δόπιων διετή-
ρησε τὴν ἐλευθερίαν της, ἐξαγοράζοντα ἔκαστοτε αὐτὴν διὰ τοῦ αἵματος τῶν τέκνων της. Καὶ δμως, κατὰ τὸν Πλάτωνα, «Κινδυνεύει οὐδενὸς ἔλαττον ψάθημα εἶναι δι' ἀκοιβείας ἐπί-
στασθαι τὴν αὐτῶν χώραν».

‘Αλλ’ οι όπερα ἑλευθερίας ἀγῶνες τῶν Mariatῶν ἔχουσι καὶ ὄφιστην σπουδαίαν διὰ τὴν καθόλου ιστορίαν τοῦ ‘Ελληνικοῦ “Εθνους. Οὐδέποτε οἱ Mariatαί εἰνεπνεύσθησαν ὑπὸ τοπικιστικοῦ πνεύματος καὶ οὐδέποτε ὥδιαφόρουσαν διὰ τὴν τόχην τῶν ὅποδούλων ἀδελφῶν των. Δὲν παρέλειψαν ποτὲ εὐχαιρίαν ὅπως ἐκδηλώσωσι τὸ ἀσπονδον κατὰ τὰν Τούρκων μῆσός των. Εἰς πᾶσαν ἔξερεσιν τῶν ‘Ελλήνων αὐτοὶ πρῶτοι ἀν καὶ ἀνεξαρτησίας τυγχάνοντες ἐπειθεντο κατὰ τὰν Τούρκων καὶ εἰς πᾶσαν ἀποτυχίαν ‘Ελληνικῆς ἐπαναστάσεως οἱ φεύροντες τὴν Τουρκικὴν μάχαιραν πρόσφυρες τῆς ἐποκῆς ἐκείνης μόνον εἰς τὴν ἑλευθέραν Μάνην εὑρισκον πρόθυμον καταφύγιον. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ σκοποῦντες τὴν ἔξερεσιν τῶν ‘Ελλήνων εἰς τοὺς Mariatας ἀπέβλεπον καὶ ἐν Μάνῃ ἐμελετήθησαν καὶ κατεστρώθησαν αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐπαναστάσεων. Ἐκεῖθεν συνήθως ἐρίνετο ἔναρξις αὐτῶν καὶ αὐτὸς ἄλλως τε δὲ μέρας τῆς ἀπελευθερώσεως ἀγῶν τοῦ 1821 ἐκεῖθεν ποζάτο.

Κατερρόγνοιον πάντοτε τὰ ὅπλα τῶν Τούρκων παραχωρού-
μενα προνόμια πρὸς ἀποχὴν ἐκ τῶν ἐπαναστάσεων. Καὶ εἰς
ἐκάστην ἀποτυχίαν, θύματα ἔξιλαστηγια αὐτοῖς, κατέφευγον
μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς τὰ ιερὰ σπίλαια τῶν ὑπερφάνων
δρέων των ἔξαναρχάζοντες μόνοι των ἐκείθεν τοὺς Τούρκους
εἰς ὑποχώρουσιν καὶ συνθηκολογίαν. Τοιοντοτρόπως ἐπὶ τέσσα-
ρας σχεδὸν αἰώνας αἷματος καὶ ἀπεριγράπτων θυσιῶν διεπή-

ρησαν δύρεστον τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπετέλεσαν τὸν πιρῶνα τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τὰ ἄγνωστα εἰς τοὺς πολλοὺς ἡδαικὰ αὐτὰ κατορθώματα, τὰς ἐνδίξους αὐτὰς σελίδας τῆς δλης Ἑλληνικῆς ιστορίας ἀπέβλεψα διὰ τοῦ παρόντος βιβλίου ψων νὰ παρουσιάσω ἔντια, ἐξ οὗ δικαιολογεῖται καὶ ὁ τίτλος του. Μὴ φεισθεὶς κόπων ἐπὶ μακρότατον χρόνον ἐνέκνψα εἰς δλας τὰς συλλογὰς ιστορικῶν ψυητείων, χρονογραφίας, διατριβᾶς καὶ λοιπὰς σχετικὰς ιστορικὰς πηγὰς ἡμετέρους καὶ ζένας, ἀντλήσας ἐκεῖθεν, ὡς ὁ γιλιάρηρος τοὺς διεσκορπισμένους ἀδάμαντας, δλα τὰ μὲ τὸ θέμα μον σχετιζόμενα, ἔχων πάντοτε ὑπ' ὅφει μον τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους «Δεῖ τοῖς εδρημένοις ίκανῶς χρῆσθαι, τὰ δὲ ἀποικεῖμένα πειρᾶσθαι ζητεῖν». Ἐν ἀρχῇ παρέκω βιβλιογραφίαν καὶ διὰ τῶν συνεχῶν δποσημειώσεων παρέκω εὐδρέρον ἔθαψος ἔργων εἰς τὸν θέλοντα νὰ ἐγκύψῃ πλειστερον ἐμοῦ εἰς τὰς πηγάς, διενικολόντα τὰ μέγιστα αὐτόν.

Ἐν τέλει ἀπενθυνόμενος πρὸς τὸν εἰδικῶς μὲ τὴν ιστορίαν ἀσχολούμένους καὶ τυχὸν κριτάς ψων τονίζω ὅτι συνείδησιν ἔχων πλήρη τῆς βαρόντηος τοῦ θέματος δὲν θεωρῶ τὸ ἔργον μον πλῆρες καὶ ἀναμάρτητον. Φρονῶ δψως ὅτι κενόν τι τῆς Ἑλληνικῆς ιστορίας ἐπληρώθη καὶ ἐμφανίζονται πρώτην πδη φορὰν συνταγεῖς αἱ ἐνδοξότεραι σελίδες τῆς ιστορίας τῆς Μάνης καὶ τῶν Μαριατῶν. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει δικαιοῦμαι νὰ αἰσθάνω μαι ίκανοποίουν διότι ἀποφασίσας νὰ ἀπομακρυνθῶ πλησιάς ἀλλὰς ἀσχολίας, ἀφωσιώθην ψυχῆ τε καὶ σώματι εἰς ἔργον πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ δποίου ψὲ ἐνεφύχωσε μόνον ὁ ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας πρὸς τὴν πάτριον ιστορίαν ἔρως καὶ οὐ πρὸς τὴν γενέτειραν λατρεία μον.

Αθῆναι Νοέμβριος 1923

ΑΠ. Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αἱ κυριώτεραι τῶν πηγῶν, ἐξ ὅσων εἶχον ὑπ' ὅφει, εῖναι αἱ ἀκόλουθοι κατ' ἀλφαριθμητικὴν τάξιν:

Ἀνωνύμου: Ἀρχαῖα ιστορικὰ γεγονότα τῆς οἰκογενείας Κλαδαίων, Ἀθῆνησι 1872.

Ἀνωνύμου: Ιστορικαὶ ἀλήθειαι συμβάντων τινῶν τῆς Μάνης, Ἀθῆνησι 1858.

Ἀνωνύμου: Οι Μαυρομιχάλαι, ἐν Ἀθῆναις 1903.

Berger de Xivrey : Mémoires 1° Institut Royal t. XV (Mémoire sur une tentative d'insurrection organisée dans la Morée de 1612 à 1619) Paris 1841.

Βιλμαίν: Δοκίμιον περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας (μετ. Σ. Βελλίνη), Ἀθῆναι 1856.

Βρετοῦ Μ.: Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον (περ.) t. 11, ἐν Παρισίοις 1860—1871.

Buchon : Nouvelles recherches historiques sur la Principauté française de Morée t. 2, Paris 1845.

Δραγούμη Ν. κλπ: Πανδώρα(περ.) t. 22, ἐν Ἀθῆναις 1851—1873.

Τούδα Ἀναστ.: Βίοι παράλληλοι τῶν ἀνδρῶν τῆς ἐπαναστάσεως, τ. 8 Ἀθῆναι 1870—1875.

Coroneili : Description géographique et historique de la Morée, Paris 1686.

Cuillet A. : Athènes anciennes et nouvelles . . . Paris 1675.

Δωροθέου Μονεμβασίας: Βιβλίον ιστορικὸν περιέχον ἐν συνόφει διαφόρους καὶ ἔξοχους ιστορίας, Ἐνετίησι 1798.

Hammer : Histoire de l'empire Ottoman (trad. Hellerd) t. 18, Paris 1835—1843.

Ιστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Εταιρείας: Δελτίον (περ.) t. 7, ἐν Ἀθῆναις 1883—1910.

Καλλιγᾶ ΙΙ.: Μελέται καὶ λόγοι t. 2, Ἀθῆναι 1899.

Καμπούρογλου Δ.: Ἐεδομάς (περ.) t. 7, Ἀθῆναι 1884—1891.

Κολοκοτρώνη Θεοδ.: Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τὰ 1770 ἔως τὰ 1836, Ἀθῆνησι 1846.

Κολοκοτρώνη Ιω.: Ἐλληνικὰ ὑπομνήματα, Ἀθῆνησι 1856.

Κουμανούδου Σ.: Φιλίστωρ (περ.) t. 4, Ἀθῆναι 1861—1865.

Κριτοβούλου: Συγγραφῆς ιστοριῶν (ἐν Müller, Fragmenta historicorum raecorum), Paris 1870.

- Κούμα Κων.** : Ἰστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων τ. 12,
Βιέννη 1832.
- Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογενύήτου** : Πρὸς τὸν ἴδιον νιὸν
Ρωμανόν, Bonnae 1840.
- Δάμπρου Σπ.** : Νέος Ἑλληνομνήμων (περ.) τ. 18, Ἀθήνησι
1904—1923.
- Δάμπρου Σπ.** : Ἰστορικὰ μελετήματα, ἐν Ἀθήναις 1884.
- Δεγχάν Άλι** : Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ρήγα Βελεστινῆ (μετ.
Σπ. Δάμπρου), Ἀθήνησι 1891.
- Nani B. Istoria della Republica veneta, Venezia 1720.
- Mielosich-Müller: Acta et diplomata Graeca medii aevi t. VI,
Vindobonae 1865.
- Μουστοζύδου Α.** : Ἑλληνομνήμων (περ.), Ἀθήνησι 1843—1847.
- Μύλλερ Ο.** : Ἡ Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι (μετ. Σπ. Δάμπρου) τ. 2,
Ἀθήναι 1909.
- Παπαδόπούλου Γ.** : Χρονικὸν Κορσικῆς, ἐν Ἀθήναις 1865
- Παπαρηγοπούλου Κων.** : Ἰστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους (ἐκδ.
Π. Κροολίδου) τ. 5., ἐν Ἀθήναις 1903.
- Baudouville: Voyage dans la Grèce t. 6, Paris 1804.
Histoire de la regeneration de la Grece t. 4, Paris 1830.
- Rafetnel: Ἰστορία τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων (μετ. Κοκκίδου),
Ἀθήναι 1861.
- Kuhliere: Histoire de l'anarchie de Pologne t. 4, Paris 1807.
- Σάβα Κων.** : Χρονικὸν Γαλαζειδίου, Ἀθήνησι 1861.
Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, Ἀθήνησι 1869.
Ἐλληνικὴ ἀνέκδοτη τ. 2. Ἀθήνησι 1867.
Ἐλλήνες στρατιῶται ἐν τῇ Δύσει καὶ ἡ ἀναγέννησις τῆς
Ἑλληνικῆς τακτικῆς, ἐν Ἀθήναις 1885.
- Sathas C: Monumenta Hellenicae historiae t. 7, Paris 1880—1890.
- Stephanopoli D. et N.: Voyage en Grèce t. 2, Paris 1800.
- Φαρδύ : Υἱη καὶ σκοιτηματα περὶ τῆς ἐν Κορσικῇ Ἑλληνικῆς,
ἐποικίας, ἐν Ἀθήναις 1888.
- Φιλήμορος Ιω : Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τ. 4,
Ἀθήναι 1859—1861.
- Foscarini: Istoria della Republica veneta, Venezia 1722.
- Φραντζῆ Γ. : Χρονικόν, Bonnae 1838.
- Χαλκοκονδύλη Δασον. : Ἰστορία, Bonnae 1843.
- Χιώτου : Ἰστορία καὶ ἀπομνημονεύματα Ἐπτανήσου, τ. 6, Κέρκυρα:
1849—1888.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἡ Μάνη ἀνεξάρτητος καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν
Τούρκων. — Ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. — Ὁ Κορκόδειλος:
Κλαδᾶς καὶ οἱ ἡρωῖκοι αὐτοῦ ἐν Μάνῃ ἀγῶνες.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διετηρήθη σκιά τις
Ἑλληνικῆς κυριαρχίας ἐν τῷ Δεσποτάτῳ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ
τοὺς Δημήτριον καὶ Θωμᾶν Παλαιολόγους. Ἄλλ' εἰ δύο ἀδελφοὶ¹
ἔριζοντες περὶ τῶν πρωτείων δχι μόνον οὐδεμίαν ἔλασον φραντίδα
δπως περισώσωσι τὰ ὑπολειμματα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας,
ἄλλ' ἐσκέφθησαν περὶ ἀμέσου φυγῆς εἰς Ἰταλίαν. Εἰς μάτην εἰ εἰς
Μυστρᾶν καταφυγόντες ἐπιφανεῖς Ἑλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως
παρώτρυναν τὸν Δημήτριον, δπως ἀνακηρυχθῇ αὐτοκράτωρ τῶν
Ἑλλήνων καὶ διεκδικήσῃ ἐκεῖθεν τὴν ἄλωθεῖσαν Πόλιν. Συγχρόνως
θὰ ἡδύνατο γὰρ ζητήσῃ βοήθειαν παρὰ τῆς Δύσεως, γῆτις ἔκθαμδος
πρὸ τῶν κατακτητικῶν προσόδων τοῦ πορθητοῦ ἥρχισε νὰ ἐγκαταλείπῃ
τὴν ἐγκληματικὴν ἀπάθειαν καὶ γὰρ σκέπτεται σοδαρῶς περὶ ἀπο-
τροπῆς τοῦ κινδύνου διὰ γενικῆς σταυροφορίας τῶν χριστιανῶν κατά
τῆς ἡμισελήνου. Ἄλλ' εἰ δύο ἀδελφοὶ οἱ δελφοὶ τοῦ ἐνδοξοτέρου τῶν
Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων, ζηλοτυποῦντες καὶ ὑποβλέποντες δε εἰς
τὸν ἄλλον, ἐσπευσαν νὰ στείλωσιν εἰς τὸν Μωάμεθ δῶρα καὶ γῆτή-
σαντο τὴν εὐμένειάν του διὰ τῆς πληρωμῆς φόρου δώδεκα χιλιά-
δων δουκάτων (¹). Τὸ δὲ χείριστον εἶναι διτεῖ δχι μόνον δὲν ἐσπευσαν
πρὸς ἀνασύνταξιν τῶν ἔθνικῶν δυνάμεων, ἀλλὰ διέλυσαν δλοσχερῶς
αὐτάς, διότι καταπιέζοντες καὶ τυραννοῦντες τοὺς ἐπιτοπίους ἀρχοντας
γῆνάγκαζον αὐτοὺς εἰς ἀποστασίαν. Ὁ ὑπὸ τόσον τραγικάς περιστά-
σεις ἐμφύλιος πόλεμος ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Μωάμεθ B' δπως
ἀποστείλῃ Ὁθωμανικὰ στρατεύματα εἰς Πελοπόννησον καὶ τέλος
ἄνευ σοδαρᾶς ἀντιστάσεως νὰ καταλύσῃ τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς
αὐτοκρατορίας δλοσχερῶς τὸν Ιούλιον τοῦ 1460 (²).

(¹) Φραντζῆ, Χρονικὸν ἀλώσεως σ. 309—Δούκα σ. 314—Χαλκοκονδύλη σ. 399—
416—Μύλλερ, Ἡ Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι τ. B' σ. 138.

(²) Ἡ Ἑλληνικὴ σημαία ἐνυπάτισε μέγρι τοῦ 1461 ἐπὶ τοῦ μεταξὺ Πατρῶν καὶ
Βοστίζης ὁγυροῦ φρουρίου τοῦ Σαλμενικοῦ, τὸ ὅποιον ὑπερήσπιζεν διὰ μόνος δεῖξας.
ἥρωισμὸν Γραίτζας Παλαιολόγος, ἀπογωρήσας διὰ συνθήκης.

Καὶ μετὰ τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν ἔκυμάτιζεν ἐν Πελοποννήσῳ χριστιανικὴ σημαία, ἡ τοῦ Ἀγίου Μάρκου τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας, εἰς τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Ἀργούς, τῆς Κεράνης, Μεθώνης καὶ Ναυαρίνου⁽¹⁾.

Μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Τούρκων εἰς Πελοπόννησον τμῆματά τινα τοῦ Δεσποτάτου ἀγδιάσαντα ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῶν δύο ἀδελφῶν Παλαιολόγων καὶ περὶ τῆς Ἰδίας σωτηρίας σκεψθέντα ἐγκατέλειψαν αὐτοὺς καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἐμπιστευθέντων αὐτὴν μόνον εἰς τὰς Ἰδίας δυνάμεις. Οὕτως ἡ Μονεμβασία παρέδωκε μὲν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Μωάμεθ τὴν κόρην τοῦ δεσπότου Δημητρίου, ἣν οὗτος εἶχε δώσει ὡς σύζυγον εἰς τὸν κατακτητήν, ἥρηγθη δῆμας νὰ παραδῷσῃ τὰς κλεῖδας τῆς ὁχυρωτάτης πόλεως μὲ τὸ δυσπόρθητον μεσκιωνικὸν φρούριον αὐτῆς, ἐτέθη δὲ διὰ τοῦ Θωμᾶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Πάπα. Πράγματι οὐδὲν ἄλλο ἀπέμενεν εἰς τοὺς δυτυχεῖς ἐκείνους «Ἐλληνικὸς πληθυσμὸς ἢ γὰρ ζητήσωσι τὴν ξένην προστασίαν, ἐφ' δοσον ἀπέστεργον τὴν ὑποδούλωσιν, ἀφοῦ ἐκ τῶν δεσποτῶν Παλαιολόγων δὲ μὲν Θωμᾶς ἀνεχώρησε κρυφίως εἰς Πατρῶν εἰς Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰταλίαν, δὲ δὲ Δημήτριος παρεδόθη εἰς τὸν Μωάμεθ καὶ σίκερως ἐτελεύτησε τὸν διον ἐν Ἀδριανούπολει.

Εἰς ἄλλην δῆμος «Ἐλληνικὴν χώραν ἀνήκει δὲ θαυμασμὸς τῆς διὰ τῶν Ἰδίων μέσων ἀνεξαρτησίας, ἡ τιμὴ τοῦ διηγενεοῦς κατὰ τῶν κατακτητῶν πολέμου καὶ ἡ ἔθνικὴ διερηγάνεια τῆς αἰωνίας ἐλεύθερίας. Καὶ αὐτῇ εἰναι ἡ ἐπὶ τῆς ἀπροσίτου δροσειρᾶς τοῦ Ταῦγετού μέχρι Ταινάρου περιώνυμος χώρα τῆς Ακανθικῆς, ἡ γνωστὴ εἰς

(1) Ὁ Κων. Παπαρηγόπουλος (Ιστορία Ἐλληνικοῦ Εθνους τ. Ε' σελ. 657) συμπληρώματιν εἰς τὰς κατὰ τὴν ἀλώσιν Βενετικὰς κτήσεις καὶ τὴν Μονεμβασίαν καὶ τὴν Μάνην. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές, καθόσον αἱ δύο αὐταὶ ἐπορχίαι ὑπαγόμεναι εἰς τὸ Πελοποννήσιον δεσποτάτον τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Καὶ οὐ μὲν Μονεμβασία ὑπῆγε τῷ 1464 ὑπὸ τὴν Βενετικὴν διοίκησιν, ἡ δὲ Μάνη, διατηρήσασα τὴν αὐτοτέλειαν τῆς ἐπολέμησης μόνον ὅντες σύμμαχος τῆς συνθήκης τοῦ 1479 καὶ τῆς διαμεμφείσης ἀλληλογραφίας μεταξὺ Τούρκων καὶ τοῦ Τούρκου δυνάμεις τῆς ἀρχῆς ὅτι αὐτοὶ ἐκληρονόμησαν δῆλας τὰς κτήσεις τῆς Βενετικῆς κατοχατορίας, ἐνῷ τούμαντον αἱ Βενετικαὶ κτήσεις τότε παρέμειναν

τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ὡς Μάνη⁽¹⁾, οἰκουμένη ἀπὸ ἀτιθά-

(1) Περὶ τῆς γενέσεως τοῦ ὄντος «Μάνη» αἱ γνῶμαι διίστανται, μάγιστροι σήμερον. Πρότοις ὁ Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος, Αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως περὶ τὰ μέσα τοῦ 10 αἰώνος, ἔγραψε τὰ ἀκόλουθα: «Ιστέον ὅτι οἱ τοῦ κάστρου Μαΐνης οὐκ εἰσὶν ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῶν προρρηθέντων Σλαζῶν (Σλαζών), ἀλλὰ ἐκ τῶν παλαιοτέρων Ρωμαίων. οἵ καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρὰ τῶν ἐντοπίων «Ἐλληνες προσαγορεύονται, διὸ τὸ ἐν τοῖς προπαλαιοῖς γρόνοις εἰδωλολάτρας εἴναι· καὶ προσυνηγάγεις τῶν εἰδῶλων κατὰ τοὺς παλαιοὺς Ἐλληνας, οἵτινες ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀοιδίου Βασιλείου βαπτισθέντες γρονθαῖς ὁ δὲ τόπος ἐν ὦν οἰκούσιν ἐστὶν ἄνυπρος καὶ ἀπρόσδος, ἐλαιοφόρος δέ» (Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου πρὸς τὸν Ἰδίον νιόν Ρωμανόν. «Ἐκδ. Βόνης τόμ. 3 σελ. 224). «Ἐκ τούτου διδασκόμεθα α'» διτὶ κατὰ τὸν θον αἰώνα, ἵτοι τελευταῖοι ἐκ τῶν Ἐλλήνων, ἐπίστευσαν εἰς τὸν χριστιανισμόν, 6') διτὶ μόνοι οἱ Μανιάται διετήρουν μέχρι τοῦ 10ου μ. Χ. αἰώνος τὴν ἐπωνυμίαν «Ἐλληνες, καὶ κατὰ τὸν Χέρτσεργ! Ιστορία τῆς Ἐλλάδος τόμ. Δ' σελ. 317) ἡσαν ἔως τότε οἱ Μανιάται πράγματι γνήσιοι «Ἐλληνες καὶ ἀμαγεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἐλευθερολακώνων, γ') διτὶ οὐδόλως ἀνεμύθησαν μετὰ τῶν εἰς Πελοπόννησον εἰσβαλόντων Σλαζῶν καὶ δ') τὸ καὶ λίσταν ἐνδιαφέρον ἐπὶ τοῦ θέματος ἡμῶν, διτὶ ὑπῆρχε κατὰ τὸν 10ον αἰώνα φρούριον μὲ τὴν ἐπωνυμίαν «Μάνη». Τὸ φρούριον τοῦτο ἐκτίσθη πιθανώτατα ἐπὶ Ιουστινιανοῦ («Πανδώρα τόμ. ΚΒ' σελ. 157) ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου «Τηγάνι», παρὰ τὸν λιμένα τοῦ Μεξάπου, ὃπου σήκονται παλαιόταται δεξαμεναί (γηστέραι). Βέβαιοτέρων μετωνομάσθη Μάνη καὶ ἐπὶ τῶν νεωτέρων γρόνων Μάνη ὀλόκληρος ἡ Λακωνική. Τὸ δὲ «φρούριον τῆς Μάνης», τὸ ὅποιον ἀναφέρει τὸ Χρονικὸν τοῦ Μωρέως, Μονεμβασίας ὡς κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου ἡγεμόνος τῶν Φράγκων περὶ τὰ μέσα τοῦ 13 αἰώνος, ἵτοι οὐγλὶ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, ἀλλ' εἰς θέσιν κατ' ἄλλους μὲν (Μύλλερ, Φραγκοχρατία ἐν «Ἐλλάδι τόμ. Α' σελ. 147) ἐκεῖ ὑπου τὸ μεταγενεστέρως κτισθὲν καὶ σφρόντιον παρὰ τὸν λιμένα τοῦ Πορτοκάγιο, κατ' ἄλλους δὲ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου περὶ Πλασανίων «Ηλυρίδων», σήμερον δὲ καλουμένου Κάδο-Γρέσσο (Cavro-Grosso) καὶ ἐπὶ παμμεγέθους βράχου, ὑπερθέν τοῦ Γερολιμένος, θεωρουμένου μέχρι σήμερον ὑπὸ τοῦ λαοῦ δις τοῦ θρυλικοῦ «κάστρου τῆς Ωρηᾶς». Τότε δὲ εἶχεν ὄνομασθη ὀλόκληρος ἡ περιφέρεια «Μάνη», ἐκ τοῦ παλαιοῦ Βυζαντινοῦ φρουρίου καὶ διὰ τὸ λόγον τοῦτον ὁ Γουλιέλμος τὸ ὄνομάσεν οὕτω. «Ἐπομένως ἀποκλείεται ἡ Φραγκικὴ προέλευσις τοῦ ὄντος Μάνη. Ἀποκλείεται ἐπίσης ἡ γνῶμη ὅτι ἡ ὄνομασία τῆς Μάνης προῆλθεν ἐκ τῆς εὐρείας περιφερείας τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῆς (Magna episcopra), διότι καθ' ἡν ἐποχὴν ἀνηγέρθη τὸ φρούριον «Μαΐνης» δὲν ὑπῆρχον ἐπισκοπαῖς ἐν Μάνη. Τούμαντον ὄνομάσθη ἐπισκοπὴ «Μαΐνης» ἐκ τοῦ ὄντοντος φρουρίου, ὃπου ἦτο καὶ ἡ ἐδρα αὐτῆς. Κατ' ἄλλην γνωμὴν παρήγθη ἐκ τοῦ Λατινικοῦ Μανες σημαίνοντος σκιάς θανόντων λόγω τῆς ἐν τῷ Ταινάρῳ, πατὰ τοὺς ἀρχαίους, πώλης τοῦ «Ἀδου. Κατ' ἄλλους παρήγθη ἐκ τοῦ ἐπίσης λατινικοῦ «Μαΐνα» σημαίνοντος καταβίβασιν ἴστιν (ἴξεν καὶ τὸ τῶν ναυτικῶν «μάΐνα τὰ πανιά»), διότι κατὰ τὰς μεγάλας τρικυμίας τὰ παραπλέοντα τὸ Ταινάρον πλοῖα κατεβίβαζον τὰ ἴστια καὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὸν κάτωθι τοῦ φρουρίου λιμένα, Κατὰ τὸν Δωρόθεον Μονεμβασίας (Βιβλίον ιστορικὸν...σ. 480) «διατὶ φυλάγουν τὴν μανίαν καὶ τὴν κακίαν μέσα εἰς τὴν καρδίαν καὶ δὲν τὴν μεταβάλλουν ποτὲ εἰς ἀγάπην, διὰ τοῦτο ὄνομάσθη ὡς Μάνη», ἡ γνώμη δὲ αὖτη ὅτι οἱ κάστοικοι

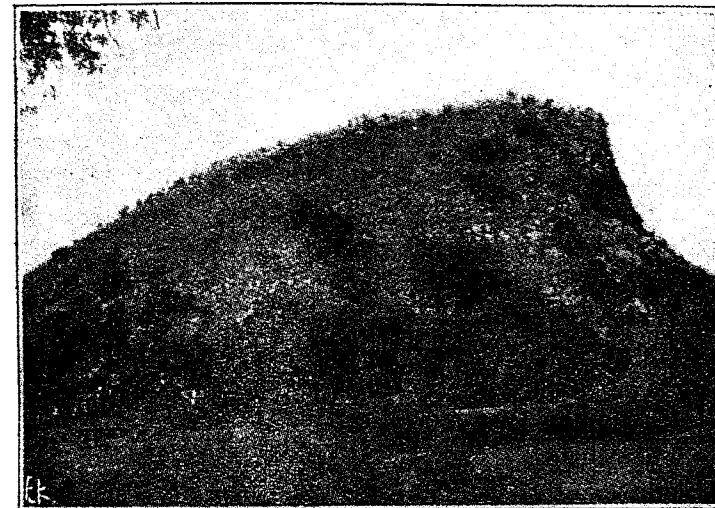
σους καὶ φιλοπολέμους ἀγῆρας διατηρήσαντας τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἐπὶ δικαιονός της Πελοποννήσου ἐπιδρομῶν τῶν Σλαύων, Ἀλεξανδρίαν, Φράγκων καὶ π.

Τοιοῦτος λαὸς εἰθισμένος εἰς τὴν μέχρις ἀγνοούσας ἀπόλυτον ἔλευθερίαν, δὲν ἦτο βεβαιώς δυνατὸν νὰ κύψῃ τὸν τράχηλον εἰς τὸν σκληρότερον καὶ βραχαρώτερον τῶν ἐπιδρομέων, ἐξ δοσῶν ἀναφέρει μέχρι σήμερον ἡ Ἰστορία. Διὰ τοῦτο ὅμα τῇ καταλήψει τοῦ Μυστρᾶ ὥπερ τοῦ Μωάμεθ, οἱ Μανιάται ωχύρωσαν τὸ φρούριον τοῦ Πασσαᾶ⁽¹⁾ καὶ τὰ λαιπὰ παραμεθόρια δύχυρά καὶ ἡτοιμάσθησαν πρὸς ἀμυναν τῆς γῆς τῶν πατέρων των. Ο Μωάμεθ ἀπησχολημένος τότε μὲ τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατακήσεως τῶν Ἐλληνικῶν χωρῶν τῆς Σιε-

τοῦ Τρικάρου ἐλλήνων Μανιάται, διότι κατέλαμψάν τοις ὑπὸ πολεμικῆς «μανίας», ἵνα λίγη διαδεδομένη, λόγῳ τοῦ φιλοπολέμου κατέστη. Ἀλλὰ πρὸ τῆς Τουρκοκρατίας ἐκαλεῖτο, ἡς εἶπομεν. Μάνη (Maina) καὶ οἱ κάτοικοι Μανιάται (Mainotti), ὡς λέγονται μάγρα σήμερον ἐν Εὔζωπῃ. Κατὰ τὸν Α. Πιετρίδην (Πανδώρα, τ. ΚΒ' σ. 157) τὸ οὐρανός Μάνη προῆλθε ἐν τοῦ λατινικοῦ Manus στηματίνοτος γενίδα, διότι πρόσηματι ἡ γῆ μεταξὺ τριγύρων δραγμάτων, καὶ ἀργότερον θέλεπομεν αὐτὴν ἐν τοῖς περιστερίνοις ἐν τῷ παρόντοι βιβλίῳ ἐγγράφεις καλούμενην «δραγμία τῆς Μάνης» (Brazzo di Maina), ἵνα σημαία τῶν Μανιάτων εἴησεν διάμοδον γείσα κρατούσσαν ξέπος. Ήττον, δε τὸ ι καὶ μετεβλήθη εἰς Μάνην, κατὰ τὸν Πιετρίδην, λόγῳ τῆς τάσσους ἡρίγονος οἱ Βυζαντῖνοι νὰ προσθίτωσαν ἡνὶ μεταβάλλωσι γράμματα κατὰ τὸν ἐξελληνισμὸν λατινικῶν λέξεων. Πιθανῶς δὲ τὸν λόγον τοῦτον ἡ δι' ἄλλου τοῦ ἀνηματού νὰ ὑπουργήτη τὸ ερεύνιον «Μάνη». Ἀναμφισθήτητον δόμως καὶ ἡμᾶς εἶναι, ἐπὶ οὓσον πάττα ἄλλα, γνώμη μέγιστη σήμερον εἶναι αὐθικίστεος εἰκασία, ὅτι ἡ Λασσονική μετανομάσθη εἰς «Μάνην» ἐν τοῦ ἐν λόγῳ Βυζαντινοῦ φρουρίου, πράγμα τὸ οὗτον ἄλλος τε ἐγένετο καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη. Μετὰ πάροδον αἰώνων, τοσοῦτος ἐξελισσομένης τῆς γῆς σημασίας, ἡ Μάνη μετεβλήθη εἰς Μάνην, ὡς καὶ ἐπεκράτησε, διετρέψθη, δὲ μόνον «ἐπισκοπή Μανίας» λόγῳ τῆς γρηγοριουποιησεως τῶν ἀρχικῶν ὄντων μάτιν εἰς ὄλας τὰς ἐπισκοπάς.

(*) Τὸ ερεύνιον τοῦτο, τοῦ οὗτού τὸ ἐρείπια ὑφεύνεται εἰσέτι μὲ μεγαλοπρεπῆ ἐργασίαν ἐν μετριῷ μικρῷ ἐπικατατίτου κοιλάδος περιστογήζουμένην ὑπὸ ὁρέων, εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων μνημείων τῆς ἑταῖρης ἐπιδρομῆς. Ἐκπίσθη ὥπερ τὸν Φράγκων ἐπὶ Βιλλαρδουΐνου Γ' ἡγεμόνας τῆς Ἀγίας Κερκύρας, ἐπειδὴ δὲ αἰτιῶς ἐν τῷ pas-avant (μὴ περατίσσω). Ήπονοούμενός τῆς ἀδυνατίας αὐτῶν ὥπερ προγνωρίσωσι καὶ πέραν αὐτοῦ πρὸς επαπλήψιν τῆς Μάνης, κατὰ ἄλλους δὲ ἐν τῷ passe-avant (προγνώσει τὸ σύνηθες πέρι ἡμίν· ἀράδα μπρόστα). Διότι δὲ τὸν ερεύνιον αὐτοῦ ἐπετηροῦντο οἱ ἀνήσυχοι κάτοικοι τῆς Μάνης καὶ ἐπηγορεύετο εἰς αὐτοὺς νὰ ἔξιλθωσι τῶν ἀνατολικῶν ὄριων των διὰ τὴν συνήθη ἐπιδρομὴν κατὰ τὸν Φραγκικῶν κτήσεων. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ φρουρίου τούτου ὀλίγη ἔτη παρέμειναν οἱ Φράγκοι, καθόστον τῷ 1262 οἱ Μανιάται ἔξεδίωσαν κατούς ἑκατόν γῆν, καταλάβοι τὴν Μονεμβασίαν καὶ τὸν Μυστράν.

ρεᾶς Ἐλλάδος καὶ τῆς Ἡπείρου, προσβλέπων δ' ἐξ ἄλλου τὸν κατὰ τῶν Βενετῶν πόλεμον, δι' δὲ παρεσκεύαζε δυνάμεις, δὲν ἐτόλμητε νὰ ἀψιψικινδύνεύῃ τὴν κατὰ τῆς Μάνης ἐκστρατείαν. Ὁχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν γενικὸν διπλαρχηγὸν τῶν Μανιατῶν Κορχόδειλον Κλαδᾶν ἐδώρησεν ὡς τιμάριον τὴν πεδιάδα τοῦ Ἐλους. Ἡ σίκιγένεια τοῦ διπλαρχηγοῦ τούτου δὲν κατήγετο γνησίως ἐκ Μάνης, ἀλλ' εἶχε μεταναστεύσει ἐκ τῆς Ἡπείρου, δὲ πατήρ τοῦ Κορχοδείλου

ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΠΑΣΣΑΒΑ
(ἐκ φωτογραφίας)

Θεόδωρος Κλαδᾶς εἶχε διορισθῆ ἐπισήμως ὥπερ τῶν τελευταίων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου ὡς δὲ γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν διπλων τῆς Μάνης. Τόσην δὲ ἀγαθήν ἐντύπωσιν ἀφῆκεν εἰς τοῦ Μανιάτας ἡ συνετή διοικησις τοῦ Θεόδωρου Κλαδᾶ, ὥστε μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐπισυμβάντα διλγανού μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ Μανιάται, ἀλλὰ οὐδαμόθεν πλέον ἐλάμβανον διαταγάς, ἐξέλεξαν αὐθορμήτως εἰς τὴν ἀρχηγίαν τὸν υἱόν του Κορχοδείλον, ἀνδρα γεννατίον καὶ φιλόπατριν, δικαιώσαντα διὰ τῆς ἐνδόξου δράσεώς του τὴν ἔκλογήν του.

Τῷ 1463 ἡ Βενετία βλέπουσα τὰς δραπακτικὰς διαθέσεις τῶν Οθωμανῶν ἐκήρυξε κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον καὶ ἐκάλεσε τοὺς

Ἐλληνας εἰς ἀποστασίαν καὶ συνδρομὴν πρὸς ἔκδιωξιν τῆς ἡμισελήγου ἐκ τῆς μεγάλης χερσονήσου.

Αἱ μακραι κατακτήσεις, αἱ λεηλασίαι τῶν ξένων ἐπιδρομέων, αἱ ἕριδες καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἰχον ἐπιφέρει εἰς τοὺς Ἐλληνας τῶν χρόνων ἐθνικὴν κατάπτωσιν. Ὁλως δμως παραδόξως ή φοδερωτέρα πασῶν τῶν κατακτήσεων, ή Τουρκική, ἀντὶ νῦ ἐκμηδενίσηγ τὴν Ἐλληνικὴν φυλὴν, ἐπέφερε τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεομα. Αἱ σφαγαὶ, αἱ ἀτιμώσεις, αἱ παντοειδεῖς ἀπόπειραι ἔξοντωσεως τοῦ Ἐλληνισμοῦ συνήνωσαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς κατακτήσεως εἰς μίαν καὶ διαρκῆ σκέψιν, τὴν πάση θυσίᾳ ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ ἵδεα, περιβληθεῖσα μὲ τὸν στέφαγον τοῦ μαρτυρίου τῶν ἀπειρων προμάχων χύτῃς, ἐτόνωσε τὸ ἀναγενώμενον φρόνημα καὶ ἐνέπνευσε θάρρος καὶ καρτερίαν ἐπὶ τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας ἀδιακόπων ἀγώνων καὶ θυσιῶν τοῦ Γένους. Ἄμα λοιπὸν τῇ κατακτήσει τῆς Πελοποννήσου, τοῦ τότε Μωρέως⁽¹⁾, οἱ Τουρκοκρατούμενοι Ἐλληνες ἥρχισαν νὰ σκέπτωνται περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν, ή δὲ προκήρυξις τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν Βενετικῶν δυνάμεων Βερθόλδου δ' Este, ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τοὺς Ἐλληνας τῆς Πελοποννήσου τὸν Ἰούλιον τοῦ 1463, ὑπογοοῦσα καὶ τὴν συνδρομὴν τῶν λοιπῶν Χριστιανικῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης⁽²⁾, ἐνεψύχωσε τοὺς διποδούλους.

(1) Ἡ λέξις Μωρέας η Μορέας εὑρέθη τὸ πρώτον εἰς κώδικα τοῦ ἔτους 1111. Τὸ «Χρονικὸν τοῦ Μωρέως» κάμνει γρῆσιν τοῦ ὄνοματος πρὸς δηλωσιν μόνον τῆς Ἡλιδηνοῦ. Αἱ γνῶμαι διτὶ παρηγήθη ἐκ τοῦ Σλαυικοῦ Μόρε σημαίνοντος θάλασσαν ή ἐκ τοῦ μεταγγυατισμοῦ τῆς λέξεως Ῥωμαία δὲν θεωροῦνται ὄρθαι. Οἱ νεώτεροι ιστορικοὶ καὶ γλωσσολόγοι παραδέχονται διτὶ ή λέξις προήλθεν ἐκ τοῦ δένδρου τῆς μορέας, εἶτε διότι ἐξύντο καὶ τότε ἐν Πελοποννήσῳ, εἶτε διότι τὸ σχῆμα τῆς χερσονήσου ἴρρεψε πρὸς τούς τούς τούς.

(2) Πρόσημπτο τὸ Εύρωπατὴν κράτη τρομοκρατηθέντα ἐκ τῶν προόδων τοῦ Μωρέων ἥρχισαν νὰ σπέπωνται περὶ γενικῆς σταυροφορίας πρὸς ἔκδιωξιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης. Τῆς κινήσεως ταύτης ἡγείτο ὁ Παπᾶς Πίος Β', ἔχων συνεργάτην καὶ σύμβολον τὸν ἑμέτερον μετανευσμένον Ἐλληνα καρδιναλίον Βησσαρίωνα. Ἡ σταυροφορία ἀπεφασίσθη εἰς τὴν κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1459 συνέλθουσαν ἐν Μαντούᾳ σύνοδον. Τὴν 18 Ἰουλίου 1464 ὁ Πίος κατέπλευσε μετὰ τοῦ Παπικοῦ στόλου εἰς Ἀγκῶνα. ὅπου εἶχον συγχεντρωθῆναι οἱ θρησκείαι τῶν ἡγεμόνων καὶ ἀρχόντων τῆς Δυσσεως καὶ πλῆθος ἐθνοτοπῶν σταυροφόρων. Κατέπλευσεν ἐπίσης ἐκεῖ καὶ ὁ Δρόγης τῆς Βενετίας μετὰ τοῦ Βενετικοῦ στόλου. Ἀλλὰ δυστυχός δ μέγας οὗτος Πάπας

‘Η Ἀρκαδία ἐπανεστάτησεν ἀμέσως ὑπὸ τὸν Πέτρον Μπούχη, οἱ δὲ Σπαρτιάται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπιφανοῦς Λακεδαιμονίου Μιχαὴλ Ράλλη ἐξεδιωξαν τοὺς Τούρκους ἐκ τοῦ Μυστρᾶ καὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τοὺς Βενετούς. Οἱ Ἐλληνες τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν καὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου δὲν ἀπεστάτησαν μὲν εὐθὺς λόγω τῆς ἐκεὶ παραμονῆς ἵσχυρᾶς δυνάμεως Τουρκικῶν στρατευμάτων, ἥλθον δμως εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν Βενετῶν καὶ ἀνέμενον τὴν κατάλληλον στιγμήν. Οὕτως η Βοστίτζα ἀμα τῇ ἐνάρξει τοῦ πολέμου ἐξέδαλε τοὺς Τούρκους. Τὸ Ἀργος διηγόλυνε τὴν πτώσιν τῆς ὀνομαστῆς Ἀκροπόλεως αὐτοῦ πολιορκευμένης ὑπὸ Βενετῶν καὶ τὰ δυχυρὰ φρούρια Σαντχαλίρη, Καρυταίνης, Γερακίου καὶ ἄλλα ἐκυριεύθησαν χάρις εἰς τὴν συνδρομὴν τῶν Ἐλλήνων. Ἡ Μονεμβασία, μὴ προσδιοκῶσα τούς τούς ἐνισχύσεις ἐκ μέρους τοῦ Πάπα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ διποίου εἰχε τεθῆ, ἐξήτησεν αὐτοδούλως τὴν Βενετικὴν κυριαρχίαν καὶ τῇ 17 Σεπτεμβρίου 1464 διωρίσθη τὸ πρώτον ἐν τῇ πόλει ταύτη Βενετός διοικητής, εὐθὺς δὲ μετέσχε τοῦ ἀγῶνος.

Τίτικιτέραν δμως προσοχὴν κατέβιλον οἱ Βενετοί διὰ τὴν συνδρομὴν τῆς Μάνης, εἰς τῆς διποίας τὰ φρούρια ἐκυμάτιζον εἰσέτι τὰ Βυζαντινὰ σύμβολα καὶ οἱ κάποιοι τῆς ἐφημίζοντο ώς ἀνδρεῖοι καὶ ἐμπειροπόλεμοι, ἀψηφούντες πάντοτε τὸν κίνδυνον καὶ τὰ πάντα θυσιάζοντες χάριν τῆς ἀνεξαρτησίας των. Αἱ προχηρύξεις τοῦ Βενετοῦ ἀρχιστρατήγου ἐκυκλοφόρησαν μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου χωρίου τῆς Μάνης, οἱ ἐπιτόπιοι ἀρχηγοὶ τῶν διπλῶν συνήλθον ἀμέσως εἰς σύσκεψιν καὶ ἀπεφασίσθη ἡ ἀποστολὴ ἵκανης δυνάμεως Μανιατῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ὑπέρ ἐλευθερίας τῶν Ἐλλήνων ἀγῶνος. Τῶν δυνάμεων δὲ τούτων ἡγείτο ὁ Κορκόδειλος Κλαδᾶς, θστις ἀπορρίψας τὰ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ παραχωρηθέντα πρόνόμια καὶ τὴν δωρεὰν τῆς πεδιάδος τοῦ Ἐλευθερίας ἀμείλικτον κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον. Τοιουτοτρόπως διλγίστη ἐτη εἶχον παρέλθει ἀφ' ἡς δ Μωάμεθ κατέλυσε τὴν Ἐλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ ὁ Ἐλληνισμὸς τῆς Πελοποννήσου ειρέθη ἐν ἐπαναστάσει κατὰ τοῦ κατα-

ἀπεδίκισεν ἐξεῖ τῇ 14 Αὔγουστου 1464 συνεπείχ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τοῦ ἀπεδίκισεν ἐξεῖ τῇ 14 Αὔγουστου 1464 συνεπείχ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τοῦ ἀπεδίκισεν γέρετος, καὶ ἡ ἐκστρατεία αὐτῇ, ητος τόσας παρείγεν ἐλπίδας ἐπιτυχίας, ἐματαιοῦθη διαλυθείσης τῆς συμμαχίας τῶν χριστιανικῶν κρατῶν.

κτηγεσσοῦ. ἡ δὲ ἐξέγερσις αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἔνοπλος διαμαρτυρία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους κατὰ τῆς Τουρκικῆς δεσποτείας⁽¹⁾.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἑτοῖς τοῦ πολέμου τὰ Βενετικὰ καὶ Ἑλληνικὰ ἐπλακέστερησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Τὴν νίκην τοῦ Ἀργους διεδέχθη ἡ ἀλωσις ἐλων σχεδὸν τῶν Τουρκικῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλ' οὐ ἐπιτυχίαι δὲν διήρκεσαν ἐπὶ μακρόν. Ὁ ἵκανδες ἀρχιστράτηγος τῶν Βενετῶν Βερθόλδος ἐφονεύθη διὰ λίθου εἰς τινα κατὰ τῆς Ἀκροκαρίνθου ἐπίθεσιν, τοῦτον δὲ διεδέχθη ὁ ἀπειροπόλεμος Βαρζαρίγος, οὗτος ἀμφὶ τῇ ἐμφανίσει πρὸ τοῦ ισθμοῦ τῆς Κορίνθου τοῦ μεγάλου Βεζίρου Μαχμούτ πασσᾶ ἐτράπη εἰς φυγὴν πρὸς τὸ Ναύπλιον, διουσ διχυρωθεὶς ἐγκατέλιπε τὴν χώραν εἰς τὴν μανίαν τῶν Ὀθωμανῶν. Οἱ ἄτυχες Ἑλληνικοὶ πληγυσμοὶ, γνωρίζοντες ποια τύλιγε τοὺς ἀνέμενεν, ἐσπεύδον νὰ διαφύγωσιν, ἀλλοι εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ὅλοι εἰς τὰς Βενετικὰς κτήσεις τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων. Τότε πλεῖστοι Ἑλληνες, ἴδιως ἐξ Ἀρκαδίας καὶ Σπάρτης, κατέφυγον εἰς Μάνην, διουσ χάρις εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ ἐπειδυτικὴν τῶν κατεικῶν ἐγνώριζον διτι θὰ ενρίσκωνται ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ θὰ τύχωσιν ἀδελφικῆς προστασίας. Οἱ Τούρκοι Διοικηταὶ ἀπέστειλαν πρὸς τοὺς ἐν Μάνῃ πρόστυψας ἐπιστολάς, ἐν ταῖς διοικήσεις περιγράφοντες τὰ κακὰ τῆς μετὰ τῶν Βενετῶν συνεργασίας των προέτρεπον αὐτοὺς· διως ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς ἐγκαταλειφθεῖσας πόλεις τῶν καὶ ζήσωσιν ἥσυχοι μὲν ὑπόσχεσιν συγχωρήσεως διὰ τὴν ἀποστασίαν⁽²⁾.

(1) Περὶ τοῦ πολέμου τῶν Βενετῶν καὶ Τούρκων καὶ τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἴρουμενορθιαὶ περὶ τῆς ἀνόλουθης συγγράμματα: *Κριτοβούλου* σ. 148 Χαλκοκονδύλη σ. 545—Σάδμα. Μνημεῖα Ἑλληνικῆς ἱστορίας τόμ. Α' σ. 242—279. ττ. Τ' σελ. 147—200. —Τοῦ αὐτοῦ. Τουρκοκρατουμένη Ἑλλὰς σελ. 41—25. τοῦ αὐτοῦ. Ἑλληνικὴ ἀνέδοτα τόμ. Α' σελ. ξε—ογ'. — Δωροθέου *Μονεμβασίας*. Βιβλίον ἱστορικόν σελ. 473.—Miklosich—Müller, *Acta et Diplomata* τόμ. Γ' σελ. 293—300.—Hammer, *Histoire de l'empire ottoman*.—Παπαγγελούλαν, *Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους* τόμ. Ε' σ.657.—Μόλλερ, *Η Φιλικούς επί τὴν Ἑλλάδαν* τόμ. Β' σελ. 190—217. —Ραφενέλ, *Ιστορία τῶν πολεμών* Ἑλλήνων σ. 41—41.

(2) Κατὰ τοῦ ἱστορικοῦ τῆς ἀνόλουθης Χαλκοκονδύλην (σ.563) οἱ Τούρκοι εἰς τὰς ἐγκυτίστηκαν διάποτοι εἰς τὰ τόπους οἰκεῖας τῆς Οἰνεντούν πράγματα κατενήνεκται, ἐξ ὅτου πολέμου οὐκαριστεύσαντες ἐντεῦθεν, ἵνα τῆς δυνάμεως αὔτων μέγα μέρος ἐπιδείξαιντ' ἀν-

Καὶ πλεῖσται μὲν οἰκογένειαι πεισθεῖσαι εἰς τὰς προτροπὰς τῶν Τούρκων ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια, ίδιας δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες συνετείσθητες ἐκ τῆς διαγωγῆς τῶν Βενετῶν καὶ τῶν παθημάτων των εἰς οὐδεμίαν ἐπὶ μικρὸν χρόνον στασιαστικὴν ἀπόπειραν προέβησαν καὶ ἔζων ἔκτοτε ἥσυχοι. Τινὲς δημοιοὶ οἰκογένειαι ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων μάλιστα τοῦ Μυστρᾶ⁽¹⁾ φοδούμεναι τὴν Τουρκικὴν δολιότηταν ἔκριναν προτιμότερον νὰ ζήσωσιν ἀσφαλεῖς εἰς τὴν φιλόξενον γῆν τῆς Μάνης, ἐκεῖ δὲ ἀποκατεστάθησαν. Καὶ ίστορικῶν μὲν ἀποδείξεων ἀναμφισθῆτου κύρους στερούμεθα σήμερον, κατὰ παράδοσιν δημως ἔφθασε μέχρι ήμῶν διτι ἔκτοτε τῶν οἰκογένειῶν τοῦ Μυστρᾶ πλεῖστοι γόνοι τῶν Παλαιολόγων, τῶν Κομνηνῶν, τῶν Καντακουζηνῶν καὶ πλεῖστων ἀλλων ἐπιφανῶν οἰκογένειῶν τῶν δύο Ἑλληνικῶν αὐτοκρατοριῶν Βυζαντίου καὶ Τραπεζοῦντος κατέφυγον εἰς τὴν Μάνην, πολλαὶ δὲ καὶ σήμερον οἰκογένειαι αὐτῆς ὑπερηφανεύονται διτι ἔκειθεν ἔλκουσι τὸ γένος. Τῶν εἰς Μάνην μεταναστεύσεων κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐποχὴν διδει τὴν ἀκόλουθον εἰκόνα δ Ραφενέλ: «Οἱ Ἡπειρῶται καὶ ὅλοι πλάνητες ἐνωθέντες μετὰ τῶν λαῶν τῆς Σπάρτης καὶ Μεγαλοπόλεως ὑπεξέφυγον ἐν Μάνῃ τὴν Ὀθωμανικὴν δεσποτείαν, ἀμφὶ τῇ εἰσδολῇ Μωάμεθ Β'». Αὐτοὶ οἱ φιλοπόλεμοι, καὶ περ πολλῶν λιποτακτησάντων, δὲν ἐδράδυναν νὰ ίδωσι τὰς ἔκαυτῶν τάξεις πληρουμένας ὑφ' δλων τῶν παρὰ τῶν σατραπῶν ἢ διοικητῶν τῆς Βενετίας καταδιωκομένων Ἑλλήνων. Νομίζουσι μάλιστα διτι γόνοι τῶν αὐτοκρατοριῶν δυναστεύειν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Τραπεζοῦντος ἐκρύβησαν ἐκεῖ ὑπὸ πλαστὰ δινόματα καὶ διτι μετὰ τινας γενεάς τὰ ἔχη τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς καταγωγῆς ἐξηγείφθησαν διὰ τῆς συγχωνεύσεως μετὰ τῶν ιθαγενῶν οἰκογενειῶν τῶν αὐτοκρατοριῶν δυναστεύειν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Τραπεζοῦντος ἐκρύβησαν ἐκεῖ ὑπὸ πλαστὰ δινόματα καὶ διτι μετὰ τινας γενεάς τὰ ἔχη τῆς ὑψηλῆς αὐτῆς καταγωγῆς ἐξηγείφθησαν διὰ τῆς συγχωνεύσεως μετὰ τῶν ιθαγενῶν οἰκογενειῶν τῶν πολεμών οἰκογένειας τῶν Πελοποννήσου, ὡς ἐτελεύτησεν αὐτῶν τὰ περὶ τὸν Ισθμὸν καὶ ἄλλην γύρων τῆς Πελοποννήσου, ἐνθα τοῦ Βασιλέως ἡ δύναμις ἐκποδῶν τε ἀπόφυσται, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν Οἰνεντούν ἡ δύναμις εἰς τὰ μάλιστα θρούσται... Εἰ δὲν παρέγοντος βασιλέως συγγνώμην ἐφ' οἵτις ἐξηπετήθητε ὑπὸ τῶν κάκιστον πελοποννήσου τῶν πολέων Οἰνεντούν τετραμένων, καὶ οὐδὲ ὅτιοῦν μόλις τῇ γύρῳ τῆς διανομῆς ουμένων, οὖδε γάρ δια πετέλλετο Βασιλεύς, τῶν ἀπὸ Πελοποννήσου μηδὲν μηδαμοῦς δειπνεῖς ἐπιφέρειν ὥστε ἀνδραποδίζεσθαι, ἢ ἄλλο τι ἀνήκεστον ποιεῖν, ἀλλ' ἐμμενόντων, δημοστέρας εἰς τὸν γῆραν αὐτοῦ ἔκαστος καὶ εἰς τὰ οἰκεῖα...».

(1) Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὸν Μυστρᾶν περὶ τοὺς δεσπότας Παλαιολόγους εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἀριστοκρατία ἡμιλαϊδένη τὴν τοῦ Βυζαντίου.

νεών. Πολὺς ὅλιγον ἐνδιαφέρει τῇ τῶν Λακώνων δόξῃ ἀνὴρ πόθεσις. αὗτη εἶναι μᾶλλον ἡ ἡτον ὁλότιμος. Ἡ ἄγονος τιμὴ διὰ τὸ σμικρόν τὸ αἷμα αὐτῶν μετ' ἔκεινων τῶν μοναρχῶν σύδεν ἥδυνατο νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν δόξαν αὐτῶν»⁽¹⁾.

Ο Διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου Βαρδοχρῆγος ἐπεχείρησεν ἐν τῷ 1486 τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ σώφρους στρατηγοῦ Μιχαὴλ Ράλλη ἀρχηγοῦ τῶν ὑπὸ τὴν Βενετικὴν σημαῖαν Ἐλληνικῶν στρατευμάτων. Ο Ὁμὴρ δένης ἐπελθὼν κατὰ τῶν Χριστιανικῶν δυνάμεων διεσκόρπισεν αὐτὰς καὶ διὰ τὸν Βαρδοχρῆγος ἐφονεύθη, δὲ Ράλλης συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀνετολεπίσθη. Ἐκτοτε συνεχεῖς ἀποτυχίας ὑφίσταντο τὰ Χριστιανικὰ ἔπλα. Ἡ Χαλκὶς μετὰ ἡρωϊκὴν ἀμυναν ἡλώθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ καὶ εἰς κάτωικοι αὐτῆς ἐφονεύθησαν ἡ Ἑξηνδραποδίσθησαν. Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστησαν οἱ Ἐλληνες τοῦ Ἀργους καὶ τῶν ἄλλων Ἐλληνικῶν χωρῶν αἰτινες ἀνακατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τέλος τῷ 1479 ἡ Βενετία ἐγκατέλειψεν ἐντελῶς τοὺς Ἐλληνας καὶ συγκέφυε μετὰ τῶν Τούρκων συνθήκην εἰρήνης.

Κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τοῦ πολέμου Βενετῶν καὶ Τούρκων οἱ Μανιάται προσῆπιζον μὲν τὰ σύνορα τῆς μικρᾶς ἐπικρατείας τῶν ἐμποδίζοντες τοὺς Τούρκους νὰ διειδῶσι τὰς κλιτούς τοῦ Ταῦγέτου, διετέλουν δὲ καὶ εἰς διαρκὴ ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Βενετῶν, αἵτινες εἰχον ἀποστείλει εἰς Μάνην ἀντιπρόσωπον αὐτῶν ἐν εἴδεις ἀνεπισήμου πρεσβευτοῦ. Ο ἀρχηγὸς τῶν Μανιάτων Κορκόδειλος Κλεζῆς, τοῦ ἐποίου ἡ οἰκογένεια εὑρίσκετο εἰς τὴν Βενετικὴν Κορώνην ὡς ἔχειγγον τῆς συμμαχίας, δὲν ἔπαιε νὰ ταῦς ἐνισχύῃ τὸ ἀλεύθερον ἔξαφος τῆς Μάνης πρόσφυγας. Τῷ 1477 οἱ Τούρκοι ἐπιπεσόντες μετὰ μεγάλων δυνάμεων κατὰ τῆς Μπαρδούνιας κατέλιπον εἰς τὴν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα καὶ νὰ δέχεται εὐχαρίστως εἰς τὸ ἀλεύθερον ἔξαφος τῆς Μάνης πρόσφυγας. Τῷ 1479 οἱ Τούρκοι κλεζῆς συγκεντρώσας ἵκανα στρατεύματα ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἔχθροῦ καὶ ἀνακαταλαβόν τὴν ὁχυρὰν ταύτην θέσιν ἔθεσεν ὑπὸ τὴν Βενετικὴν διοίκησιν πρέστις καλυτέραν ἀσφάλειαν αὐτῆς καὶ ἵνα ἀσφαλέσμενος ἔχειθεν τρέψῃ τὴν ἀμυναν τῆς χώρας πρὸς ἄλλα σημεῖα.

(1) Ρωμανέλι. Ἰστορία τῶν νεωτέρων χρόνων σ. 162.

ἐπικινδυνωδέστερα. Όποιαν δημοσιὰ ἐκπληγὴν ἢ σθάνθη, σταγειρισκόμενος ἐν Κορώνῃ παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ του ἐπληροφορήθη τὴν αἰσχρὰν εἰρήνην τῶν Βενετῶν καὶ Τούρκων!

Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης τοῦ 1479 οἱ Βενετοί ἐγκατέλειπον εἰς τὰς χειρας τῶν Τούρκων δλόκληρον τὸν «βραχίονα τῆς Μάνης» [Brazzo di Maïna] ἐπὶ τῇ αἰσχρᾷ δικαιοιογίᾳ διετέρον ἡ Μάνη δὲν ὑπήγετο ὑπὸ τὴν Βενετίαν, ἀλλ’ ὑπὸ τὴν Ἐλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν, τὴν διοίκην μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεδέχθη φυσικῶς ἡ Ὀθωμανικὴ. Δὲν ἐλήφθησαν καθ' δλοκληρίαν ὑπὸ ὅψιν οἱ ἀγῶνες τῶν Μανιάτων ὅχι μόνον διὰ τὴν ἀλευθερίαν των, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος αὐτῶν τούτων τῶν Βενετῶν. Παρεδίδοντο σκληρότατα εἰς τὰς χειρας τῶν Τούρκων, οἱ διοίκοι λυσσῶντες δι' ἐκδίκησιν ἥθελον ἐξολεθρεύσει δλοσχερῶς τὴν δράκην ἐκείνην τῶν ἀνδρείων, ἥτις μόνη ἡρωΐθη διποταγήν. Ἡτο λοιπὸν φυσικόν, δπως εἰς τοιαύτην εἰρήνην μὴ διποκύψωσιν οὔτε οἱ Μανιάται, ἀλλ' οὔτε καὶ δ Κλαδᾶς, δστις ἀμα μαθῶν ἐν Κορώνῃ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τῶν Βενετῶν τῆς Μάνης εἰς τοὺς Τούρκους, διὰ κρυφῶν ἀπεστελμένων διέταξε γενικὴν στρατολογίαν ἐν Μάνη. Συνεκέντρωσε περὶ αὐτὸν μυστικῶς πάντας τοὺς εἰς τὰς Βενετικὰς κτήσεις Ἐλληνας, κυρίως δὲ τοὺς ἀρματωλούς⁽¹⁾, τοὺς μέχρι τότε ὑπὸ τοὺς Βενετούς διηρευόμντας Ἐλληνας, καὶ ἐν γένει ἥτοι μάζετο πυρετωδῶς πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Μάνης.

Ἡ Βενετία διὰ τῆς συνθήκης ταύτης εἶχεν ἀναλάβει καὶ ἕργον δημίου, διότι ὑπεχρεούμενο εἰς τὴν ἥμιον καὶ ἀνευ συγκρούσεων παράδοσιν τῆς Μάνης εἰς τοὺς Τούρκους. Βλέπουσα δὲ ἥδη τὴν δυσχρέσκειαν τῶν Μανιάτων καὶ τὰς προπαρασκευὰς πρὸς ἀμυναν ἵνα μὴ περιπλακῇ εἰς νέον πόλεμον, ἥθελησε νὰ κολακεύσῃ τὴν φιλοτιμίαν τῶν ισχυροτέρων καπεταναίων καὶ διασπάσῃ οὕτω τὰς ἔθνικὰς τῆς χώρας δυνάμεις. Διὰ νέας συσκέψεως μεταξὺ Βενετῶν καὶ Τούρκων ἀντιπρόσωπων τῇ 4 Σεπτεμβρίου 1479 ἀπεφασίσθη δπως, ἀν καὶ κατηγορούντο τὰ ὑπὸ τῶν Βενετῶν συντηρούμενα Ἐλληνικὰ ἀρματωλικὰ σώματα τῶν κατὰ τόπους καπεταναίων, διατηρηθῶσιν ἐν Μάνη τέσσαρες ἔφιπτοι ἀρχηγοὶ τῶν Μανιάτων καὶ

(1) Οἱ ἀρματωλοὶ οὓτοι εἶναι οἱ περίφημοι: Ἐλληνες πολεμισταὶ τῶν μέσων αἰώνων, οἱ γνωστοὶ ὡς «στρατιῶται» (Stradioti), περὶ τῶν διοίκοιν θὰ ὄμιλησωμεν κατωτέρω.

ώρισθη ένδυμα χρυσούφαντον διὰ τὸ γένα ἐκ τούτων, τὸν γενικόν ἀρχηγόν. Ἐσπευσε δὲ ὁ εἰς Κορώνη προνοητής τοῦ Βενετικοῦ στόλου Ιερώνυμος Μοροζίνης νὰ περιβάλῃ διὰ τοῦ χρυσούφαντου ένδυματος τοῦ ἀρχηγοῦ τὸν Κορχδειλον Κλαδᾶν καὶ νὰ ἀπονείμῃ εἰς αὐτὸν τὸ παράσημον τοῦ Ἀγίου Μάρκου εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρετιῶν του πρὸς τὴν Βενετικὴν δημοκρατίαν. Ἄλλ' δλα ταῦτα, γενόμενα ὑπούλως καὶ ἰδιοτελῶς, δὲν ἐστάθησαν ἕκαναν νὰ ἀπομακρύνωσιν αὐτὸν τοῦ πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκοντος.

Τῷ 9 Οκτωβρίου 1480 δ Κορχδειλος Κλαδᾶς συμπληρώσας τὰς προετοιμασίας του διὰ τὸν ἄγνων ἐξῆγαγεν ἐκ Κορώνης χρυσίως ἐν καιρῷ νυκτὸς τὸ δέκατὸν σῶμα συμποσούμενον εἰς χιλίους ἔξακοσίους ἀρματωλοὺς καὶ ἐθέλισε πρὸς τὴν Μάνην. Ἡ εἰδηγητικὴ διεόθη ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀμέσως οἱ δύο τοὺς Βενετοὺς Ἑλληνες καὶ οἱ εἰς τὰ δρη καταφυγόντες πολέμιοι τῶν Τούρκων ἐσπευσαν πρὸς τὸν Κλαδᾶν, οἵτις ὡς τὸ περὶ αὐτὸν στράτευμα ὑπερέδη τὰς 15 χιλιάδας. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τούρκοι δυνάμει τῆς μετὰ τῶν Βενετῶν συνθήκης εἶχον προελάσει πρὸς τὴν Μάνην, κατέλαβον τὰ παραμεθόρια φρούρια καὶ παρέδιδον εἰς τὸ πῦρ τὰ ἐγκαταλειπόμενα χωρία τῶν Μανιατῶν, οἵτινες σύροντες τὰς οἰκογενεῖας των εἰς τὰ δρη καὶ τὰς χαράδρας ἀδιακόπως παρηγνώχουν τοὺς Τούρκους ἀρνούμενοι ὑποταγὴν καὶ ἀναμένοντες τὸν ἀρχηγόν των ἐκ Κορώνης. Πράγματι δὲ δὲν ἐδράδυνε νὰ φθάσῃ δ Κλαδᾶς μετὰ τῆς ἥρωτικῆς του στρατιᾶς.

Οἱ Τούρκοι εὑρεθέντες μεταξὺ δύο πυρῶν, τῶν Μανιατῶν καὶ τῶν ἐκ Κορώνης προελαυνόντων, διοι μὲν προέλασον ἐτράπησαν εἰς αἰτακτονού τυγχὴν πρὸς τὸν Μυστράν, οἱ δὲ λοιποὶ παρεδόθησαν αἰχμάλωτοι. Ἐντὸς δλιγίστου χρόνου ἀπηλευθερώθησαν τὰ μικρὰ φρεύρια⁽¹⁾ Μεγάλον, Τριγοφύλου, Οἰτύλου, Καστάνιας, Γαστίλιας, Κεστνῆς, Ἀνδρίτσας, Βάσκου, Πιάγας, Παπαφίγγου καὶ ἐκαθαρίσθησαν δλόχληρος ἢ περιοχὴ αὐτῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὸ κίνημα ἔλαβε χαρακτῆρα Ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀφ' ἣς εἰς τὰ φρούρια ἐστήθη δ Βυζαντινὸς ἀετὸς καὶ πανταχόθεν ἥρχισαν νὰ συρρέωσιν Ἑλληνες

(1) Πρόκειται μᾶλλον περὶ ὁγυρῶν πύργων, τοὺς ὅποίους εἶχον καταλάβει οἱ Τούρκοι, διότι ἔρούρια τότε μηδέρχον μόνον τοῦ Πασσαδᾶ καὶ τῆς Μαίνης (ἐν ἀγροτικῇ), τῶν λουπῶν κτισθέντων ἀργότερον.

εἰς τὴν Μάνην δπως ἐκεῖθεν πολεμῆσας τὸν κατακτητὴν. Δὲν παρέλειψεν δμως δ Κλαδᾶς νὰ χρησιμοποιούσῃ καὶ τὴν σημαίαν τοῦ Ἀγίου Μάρκου ἀφ' ἐνὸς μὲν δπως ἐνθαρρύνη τοὺς μαχητάς, ἔτι δπισθεν αὖτοῦ κρύπτεται ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία, παρὰ τῇ δποίᾳ κατεῖχεν ἔως τότε ἐξέχουσαν θέσιν, ἀφ' ἐτέρου δὲ δπως ἐκθέση τοὺς Βενετοὺς διτι παρεβίασαν τὴν συνθήκην καὶ περιπλέξη ἀντοὺς εἰς νέον πόλεμον. Τῷ διτι δ Τούρκος διοικητῆς τῆς Πελοποννήσου (σαγζιάκ) Σουλεϊμάν ἐζήτησεν ἐξηγήσεις παρὰ τῶν Βενετῶν ἀνεμέρισκονται ἐν εἰρήνῃ ἢ ἐν ἐμπολέμῳ καταστάσει μετὰ τὸ πραξικόπημα τοῦ Κλαδᾶ, συγχρόνως δὲ ἀνήγγειλε τὰ συμβάντα εἰς τὸν Σουλτάνον καὶ ἐζήτησεν δδηγίας περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ καὶ δ Θεόδωρος Μπούας, ἀρχηγὸς τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἐφίππων ἀρματωλῶν δυσαρεστηθεὶς πρὸς τοὺς Βενετοὺς διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν Ἑλλήνων ἔφυγεν ἐκεῖθεν μετὰ ἐξήκοντα δπαδῶν του. Διερχόμενος τὸ Ἀργος κατέλαβε τὴν πόλιν αἰφνιδίως κατέσφαξε πάντας καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ Τούρκους. Τέλος κατέφυγεν εἰς τὴν Μάνην καὶ ἤνωθη μετὰ τοῦ Κλαδᾶ.

Οἱ Βενετοί μαθόντες πάντα ταῦτα ἐταράχθησαν φρεσόμενοι τὴν δργήν τῶν Τούρκων, εἰς τοὺς δποίους εἶχον ὑποσχεθῆ τόσον ἐλεεινῶς τὴν παράδοσιν τῆς Μάνης ἀγενού ἀντιστάσεως καὶ θυσιῶν. Πολὺ δὲ περισσότερον ἦσαν ἐκτεθειμένοι, καθόσον οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ κινήματος καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ διετέλει εἴως τότε δύο τὰς διαταγὰς τῆς Δημοκρατίας, δ δὲ Κλαδᾶς ἦτο τετιμημένος καὶ διὰ τοῦ παρασήμου τοῦ Ἀγίου Μάρκου. Ἡδη οἱ ἀρματωλοὶ δλοκήρου τῆς Πελοποννήσου εἶχον ἐξεγερθῆ καὶ σῶμα αὐτῶν εἰσβαλόν εἰς Κόρινθον ἐφόνευσε τὸν δοειδόδαν καὶ πολλοὺς Τούρκους ἐκ τῶν δποίων οἱ διασωθέντες ἐκλείσθησαν εἰς τὰ δχυρώτερα τῶν φρουρίων Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐζήτησαν ἀμέσως τὴν δοήθειαν τῶν Βενετῶν, ὑποσχόμενοι τὴν ἐντελὴ ἀποδίωξιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Ἡδη δὲ πράγματι τότε ἢ περιστασίες κατάλληλοις, διότι δ Μωάμεθ ἦτο ἀπηγχολημένος μὲ τὸν κατὰ τοῦ Σκενδέρβεη πόλεμον καὶ μὲ τὸν ἀναμενόμενον κατὰ τοῦ Βασιλείου τῆς Νεαπόλεως. Νομίζων δὲ ἐκεῖτὸν ἀσφαλῆ ἐν Πελοποννήσῳ λόγῳ τῆς μετὰ τῶν Βενετῶν συνθήκης ἐλάχιστα στρατεύματα είχεν ἀφῆσει ἐκεῖ. Ἄλλ' οἱ Βενετοί δχι μόγον ἐκώφευσαν πρὸς τὰς ἐπικλήσεις

τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἵγωνισθησαν διὰ παντὸς τρόπου ὅπως ἀποδεῖξωσι τὴν καλήν των πίστιν πρὸς τὸν Σουλτάνον. Ἐκτακτοὶ ἀπεσταλμένοι ἐστάλησαν ἐκ Κορώνης εἰς Μάνην κομίζοντες προκηρύξεις πρὸς τοὺς κατοίκους, δι" ὃν ἔχαλοῦντο γὰρ καταθέσωσι τὰ δπλα καὶ νὰ συλλέξωσι τὸν Κλαδᾶν ὡς ταραχἴαν, νὰ ἀποστείλωσι δὲ αὐτὸν ξέσμιον εἰς τὸν Τούρκον πασσᾶν. Συγχρόνως δὲ φρούραρχος Κορώνης Νικ. Νοέργηρ καὶ ὁ ἀρμοστῆς Νικ. Κονταρίνης συνέλαβον τὴν οὖσαν, τοὺς υἱούς καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κορκοδείλου. Ἀπεκριθεῖσαν πάντας τοὺς μέχρι χθὲς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ των καὶ ἥδη ὑπερμάχους τῆς ἀνεξηρτησίας των ὧς κοινοὺς ἐγκληματίας καὶ ἀπηγόρευσαν πᾶσαν ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν Μάνην, ἥν ἀπέκλεισαν πανταχόθεν. Ἐν γένει δὲ οὐδὲν ἀνήθικον μέσον παρέλειψην, ἵνα εὐχαριστήσωσι τὸν Μωάμεθ. Ἡ τόσον παράδοξος δόσον καὶ αἰσχρὸν διαγνωθῆ Χριστιανικοῦ λαοῦ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσσῃ. Ἀναδιφῶν τις τὴν Ἑλληνικὴν ἴστορίαν ἀφ' ἡς τὸ Ἑλληνικὸν Ἐθνος ἐδουλώθη εἰς τοὺς Τούρκους μέχρι καὶ τῶν σημερινῶν ἀκόμη χρόνων ἐξάγει τὶς συμπέρασμα, διὶ σὶ Χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης εἰς τοὺς μετὰ τῶν Τούρκων πολέμους αντῶν μόνον τὸ Ἰδιον συμφέρον εἰχον ὡς ὀδηγόν, καλύπτοντες αὐτὸν μὲ τὰς ἐκάστοτε πομπώδεις ἐπαγγελίας τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν στεναζόντων ὑπὸ τὴν δουλείαν Χριστιανῶν, τοὺς διποίους παρεπλάνων εἰς ἀσκόπους ἐξεγέρσεις, εὐθὺς δὲ ὡς τὸ συμφέρον των ἐξέλειπεν ἐγκατέλειπον πάντοτε ὀσπλάχνως αὐτούς εἰς τὴν ἀνηλεή ἐκδίκησιν τοῦ αἰμοδόρου κατακτητοῦ.

Πάντα τὰ μέτρα ταῦτα οἱ Βενετοὶ ἀνήγγειλαν πρὸς τὸν Σουλτάνον διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινούπολει ἀντιπροσώπων των Νικ. Κόκκου καὶ Βαπτιστοῦ Γρίπη. Ὁ Μωάμεθ μαθὼν τὰ διατρέξαντα καὶ δεῖπνοις τοῦ Σουλεϊμᾶν σχνιάκ Πελοποννήσου καὶ πεισθεὶς περὶ τῆς μὴ συμμετοχῆς τῶν Βενετῶν εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα καθηγήσασεν αὐτοὺς ἀναγνωρίζων τὸ εἰλικρινὲς τῶν ἐνεργειῶν των, συνέστησεν δραστήρως δπως συντελέσωσι πάσῃ δυνάμει εἰς τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως, συλληφθῶσι δὲ καὶ παραδοθῶσιν εἰς αὐτὸν οἱ πρωτουργοί. Συγχρόνως ἀπεσταλμένος τοῦ Μωάμεθ ἐλθὼν εἰς Βενετίαν τῷ 15 Δεκεμβρίου 1479 διεδίδχεις καὶ προσφορικῶς τὴν Τούρκους τῆς οἰκογενείας τοῦ Κλαδᾶ. Καὶ αὐτὴν μὲν δὲν παρεδόθη

ΤΟ ΟΙΤΥΛΟΝ
"Αποψίς ἀπὸ τὸν φρουρέου τῆς Κλαδᾶς, τοῦ ὑποίου διακίνονται τὰ ἄρετα."
(ἐκ φωτογραφίας)

διότι δὲ Κλαδᾶς ἐθεωρήθη ὡς ὑπήκοος τῆς Δημοκρατίας, ἀλλὰ μετεφέρθη ἐσπευσμένως ἐκ Κορώνης εἰς Κέρκυραν καὶ ἔκειθεν τῇ 12 Φεβρουαρίου 1480 εἰς τὴν ἐν Παταβίῳ φυλακήν. Συνελθὸν δούλευσας τὸ μέγα συμβούλιον διὰ φύγων ἐνδιμήκοντα ἐννέα κατὰ πεντήκοντα ἑπτά ἀπεκήρυξε τὸν Κορκόδειλον Κλαδᾶν δεῖσαν διὰ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ 10 χιλιάδας ὑπέρπυρα Μεθώνης (90 χιλιάδας φράγκα χρυσᾶ), ἀμοιβήν πρωτάκουστον διὰ τὴν ἐποχὴν ἔκεινην. Τὸ λατινικὸν πρωτότυπον τῆς ἀποφάσεως ταύτης σφίζεται εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας, ἔχει δὲ ἐν μεταφράσει ὡς ἔξῆς :

«1480,23 Ἰανουαρίου. Ἡ διαγωγὴ τοῦ Κορκόδειλου Κλαδᾶ, ἀνθρώπου ἀπιστοτάτου, σκανδαλωδεστάτου καὶ ἀνατροπέως τῆς ἡσυχίας τῆς Μάνης, ἀνηκούσης εἰς τὸν Τοῦρκον κυριάρχην, εἶναι τοιαύτη, ὅστε ἀμέσως ἡ ἐν Κορώνῃ διοίκησίς μας ἀπεκήρυξεν αὐτὸν ὡς ἀντάρτην τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς. Αἱ δὲ περὶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ ἐπιστολαὶ τοῦ ἀνω κυριάρχου ἐγχειρισθεῖσαι ἡμῖν πρὸ δὲ λίγων ἡμερῶν δικαίως πρέπει νὰ συγκινήσωσιν ἡμᾶς πρὸς λῆψιν καταλλήλων προθλεπτικῶν μέτρων τοιούτων, ὅστε δὲ ὁ ἴδιος Τοῦρκος κυριάρχης νὰ ἐννοήσῃ ἐκ βεβαιοτάτης ἀποδείξεως τὴν περὶ τούτου ἡμετέρων ἐγκάρδιον δυσαρέσκειαν, καὶ τὴν εἰλικρινεστάτην ἡμῶν διάθεσιν πρὸς ἀπαραδίastον διατήρησιν τῆς μετ' αὐτοῦ εἰρήνης, ἐφ' ὅσον ἀφ' ἡμῶν ἔξαρταται· τοσοῦτον δὲ μᾶλλον πρέπει νὰ γίνη τὸ τοιοῦτον, διότι δὲ ἀνω μνημονευθεὶς Κλαδᾶς ἐμμένων ἐν τῷ κακίστῳ αὐτοῦ σκοπῷ μεταχειρίζεται κατὰ τὰς ἐν τῷ παρελθόντι καὶ τῷ παρόντι ἐπιδρομὰς τὴν σημαίαν τοῦ ἀγίου Μάρκου. Τούτων δὲ ἐνεκα, ὑπὸ τοῦ συμβουλίου ἐκρίθη καὶ ἀπεφασίσθη ἵνα γράψωμεν καὶ παραγγεῖλωμεν εἰς τοὺς ἐν Μεθώνῃ, Κορώνῃ, Ναυπλίῳ, Ναυπάκτῳ, Μονεμβασίᾳ καὶ Κρήτῃ ἡμετέρους ἀρμοστάς, ὅπως οὗτοι δημοσιεύσωσι καὶ προκηρύξωσιν, διτὶ δοτισδήποτε παραδώσῃ ζῶντα εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἡμετέρου κράτους τὸν ἐν λόγῳ Κορκόδειλον Κλαδᾶν, ἀποστάτην τῆς Δημοκρατίας, θὰ λαμβάνῃ ἀμέσως δέκα χιλιάδας ὑπέρπυρα Μεθώνης. Καὶ περὶ τῆς παρούσης ἡμῶν ἀποφάσεως νὰ εἰδοποιηθῇ ὁ ἡμέτερος ἀρχιναύαρχος».

Ως ἡτο φυσικόν, οὐδεὶς Μανιάτης ἐδελεάτη έκ τῆς μεγάλης ἀμοιβῆς (18 χιλιάδων λιρῶν Ἀγγλίκες) δπως πρεδώσῃ τὴν Πατρίδατου φονεύων ἢ παραδίδων ζῶντα εἰς τοὺς Βενετοὺς τὸν διπέρμαχον τῆς ἐλευθερίας της. Ἐξεδιώχθησαν ἀμέσως ἐκ Μάνης πάντες οἱ

Βενετοὶ ὑπῆκοοι καὶ ἀπεσταλμένοι καὶ διόδεμος ἐκηρύχθη ἔμειλίκτος ἐξ Ἰου κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Βενετῶν. Ὁ δὲ ἀρχινούργος τοῦ Βενετικοῦ στόλου Βίκτωρ Σοράνζος διαταχθεὶς νὰ μεταβῇ εἰς Μάνην καὶ παραλάβῃ αὐτὴν πρὸς παράδοσιν εἰς τοὺς Τούρκους ἐν ἐρριψικινδύνευσε τοιαύτην ἐπιχείρησιν.

Ο Σούλτανος φοιδούμενος δι τὴν ἡ ἐν Μάνη ἐπανάστασις δύναται νὰ ἐπιφέρῃ σοδαρωτέρας περιπλοκὰς διέταξεν ἐσπευσμένως τὸν διοικητὴν τῆς Μελοποννήσου Σουλεϊμᾶν βέην ὅπως προδαίνων εἰς γενικὴν στρατολογίαν ἐκστρατεύσῃ κατ' αὐτῆς, συγχρόνως δὲ διετάχθη διεργάτης Ρωμανίας (Ρούμελης). Ἀλῆ Βούμικος νὰ σπεύσῃ μεθ' ὅλου τοῦ ὑπὸ αὐτὸν στρατεύματος εἰς Πελοπόννησον πρὸς καταστολὴν τῆς στάσεως. Ο Βούμικος φθάσσει εἰς Πελοπόννησον ἀνέλαβε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸν δποῖον συνεκέντρωσε καὶ ἐπεθεώρησεν εἰς Μυστρᾶν. Τῇ 16 Ἰανουαρίου 1481 εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μάνην καὶ κατέλαβε τὸν πύργον τοῦ Τριγορύλου, δπου συνέλαβε 19 Μανιάτας, ἐκ τῶν δποίων οἱ τρεῖς μόνον ἦταν στρατιῶται, οἱ δὲ λοιποὶ γέροντες χωρικοὶ, καθόσον τὸ συγκεκριτυμένον στράτευμα τοῦ Κλαδᾶ εἶχε καταλάβει τὴν ἐκεῖθεν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Οιτύλου ὁροσειράν. Οἱ αἰχμαλωτισθέντες ἐταῦτην ἔμειλήτων ἔμειωσε εἰς Κωνσταντινούπολιν, δπου κατὰ διαταγὴν τοῦ λυσσαντος δι' ἐκδίκησιν Σουλτάνου ἐθιγαπώθησαν σκληρότατα διὰ κατακερματισμοῦ εἰς μικρὰ τεμάχια. Ἐξεδικήθησαν δμως αὐτοὺς ἔμειωσε οἱ συμπατριῶται τῶν φονεύσαντες πάντας τούς εἰς χειρας τῶν Τούρκων αἰχμαλωτισθέντας κατὰ τὴν ἀνάκτησιν τῶν φρουρίων. Ο βεγλέρβεης προχωρήσας κατέλαβε τὸ Οιτύλον, τὸ δποίον δμως εὗρεν ἔρημον κατοίκων, τραπέντων πρὸς τὰ ὅρη.

Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν Τούρκων δὲν διήρκεσαν ἐπὶ πολὺ. Τὴν ἐπομένην διορκόδειλος ἐπετέθη μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν δυνάμεων, εδρῶν δὲ αὐτοῦ, εἰς ἄνοικτὸν ἐπίπεδον λόγῳ πολεμικῆς ἀπειρίας κατέλαβε στρατηγικῶτα τούς πέριξ λόφους ἐμποδίζων καὶ αὐτὴν τὴν διποχώρησιν διὰ τῶν στενῶν διέδων. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν Τούρκων ἐσφάγη ἢ ἀχμαλωτισθη, δλίγοι δὲ ἵπεις διεσώθησαν διὰ τῆς ἀτάκτου πρὸς τὸν Μυστρᾶν φυγῆς, μεταξὺ τῶν δποίων καὶ διδίος Ἀλῆς Βούμικος.

Ο Μωάμεθ μιθῶν τὴν αἰσχρὰν ἦταν τοῦ Ἀλῆ Βούμικου ἐξε-

μάνη. Ἐπιχυσεν αὐτὸν ἀμέτω; καὶ διώρισε βεηλέρβεην τῆς Ρεμπελῆς τὸν Ἀχμέτ, μὲ τὴν ἐνταλὴν τῆς διὰ παντὸς μέσου καταστολῆς τῆς ἐν Μάνη ἐπαναστάσεως. Ὁ Ἀχμέτ συναθροίσας περὶ τοὺς δισχιλίους γενιτούρους εἰσῆλθε τῇ 16 Φεβρουαρίου εἰς τὴν Πελοπόννησον, δπου ἐστρατολόγησε πάντας τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὅπλα ἀδιακρίτως Τούρκους καὶ Χριστιανούς. Φθάσας εἰς Μυστρᾶν ἀπέστειλε πανταχοῦ, καὶ εἰς τὰς Βενετικὰς ἀκόμη κτήσεις, προκηρύξεις τοῦ Σουλτάνου, δι' ὧν προσεκλούντα Βενετοὶ καὶ Ἑλληνες νὰ παράσχωσι διεγένεται πρὸς σύλληψιν τοῦ Κλαδᾶ καὶ τῶν λοιπῶν ἐπαναστατῶν. Συναθροίσας δὲ ἐκεῖ ὑπὲρ τὰς 10 χιλιάδας στρατοῦ ἐξώρμησεν ἐκ τοῦ Μυστρᾶς τῇ 4 Απριλίου καὶ διένειμε τὸ στράτευμά του εἰς δύο σώματα, ἐκ τῶν δποίων τὸ μὲν ἐν ἐιστάχῃ νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὰς Καλάμας πρὸς κατάληψιν τῶν παραμεθορίων φρουρίων καὶ ἡποκλεισμὸν τῆς Μάνης, τὸ δὲ ἐτερον, τὸ καὶ ισχυρότερον, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀγατολικὴν Μάνην καὶ ἀφοῦ κατέλαβε κατόπιν πολλῶν αἰματηρῶν συγκρούσεων τὰς δχυρὰς διόδους τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τοῦ Πκασταδᾶ προσυχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα. Ο διδίος δὲ Ἀχμέτ μετὰ δισχιλίων ἐπιλέκτων ἐπετέθη κατὰ τῆς Καστάνιας, δπου ἦτο ὠχυρωμένος δι Κλαδᾶς μετὰ τῶν δπαδῶν του. Μάχη πεισματωδεστάτη συνήφθη, τῆς δποίας τὸ ἡποτέλεσμα ἐπὶ 24 ὥρας ἦτο ἀμφιρροπον. Δυστυχῶς δμως δ ἐτερος τῶν δπλαρχηγῶν Θεόδωρος Μπούχς διαφωνήσας πρὸς τὸν Κλαδᾶν καὶ πεισθεὶς ἵσως εἰς ἔνας εἰσηγήσεις ἀπεχώρησε κατὰ τὴν κρισιμωτέραν στιγμὴν καὶ ἀφέθη εἰς αὐτὸν ἐλευθέρα ἢ δισδος πρὸς τὸ Ναύπλιον, δπου ἔτυχε συγχωρήσεως παρὰ τῶν Βενετῶν. Τὸ δὲ κακὸν παράδειγμά ἦκολος διθῆσαν καὶ οἱ πλειστοι μὴ Μανιάται πολεμισταί, δταν τοῖς ἀνηγγέλθη δι τοῦ Τούρκοι ἐπέτρεπον ἀνενοχλήτως τὴν ἀποχώρησίν των. Ἐπὶ πλέον κατέφθασε καὶ κατέλαβε τὰ νῶτα τοῦ Κλαδᾶ μέγα μέρος του πρὸς τὰς Καλάμας διεύταντος ἐν ἀρχῇ Τουρκικοῦ σώματος. Τότε ενρεθεὶς πανταχόθεν πολιορκημένος ἡγήγκασθη νὰ ἐξορμήσῃ ἐιφήρης καὶ μετὰ τῶν ἐναπομεινάντων πιστῶν συντρόφων του ἀνήλθεν εἰς τὰ ὅρη τῆς Καστάνιας, ἐνῷ οἱ περὶ αὐτὸν Μανιάται ἡγαγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσωσι πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Μάνης, ἵνα προστατεύσωσι τὰς οἰκογενεῖας των. Ο Τουρκικὸς στρατὸς ἦτο κάλλιστα ὠπλισμένος καὶ τελείως ὠργανωμένος, ἐνῷ οἱ Μανιάται ἐστεροῦντο κατὰ τὰ

πλειστον ζπλων και ειχον διαιρεθη εις πολλα τμήματα λόγῳ της έκ παλλων σημείων έπιθέσεως, εις τούτο δὲ κυρίως ωφελλετο ή ἐπιτυχία τῶν Τούρκων. Συνέβαλον ἐπίσης καὶ οἰκογενειακαὶ διαιρέσεις, λόγῳ τῶν δποίων οὐδένα ἀλλον πλήγη τοῦ Κλαδᾶ ἡνείχοντο ὡς ἀρχηγόν.

Ἐκμηδενισθεῖσης πάσης σοσφαρᾶς ἀντιστάσεως οἱ Τούρκοι εἰσώρυγταν πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Μάνης ἔξ θλων τῶν σημείων. Μῆχαι δὲ ἡ 8^η Ἀπριλίου 1481 θλως ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν ἴστορίαν τῆς Μάνης, διότι εἶναι ή πρώτη καὶ ή μόνη φορὰ κατὰ τὴν ὅπισιν κατελήφθη μὲν πράγματι ή πεδινῇ Μάνη, ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν φορὰν δὲν κατελύθη ή ἐλευθερία τῶν Μανιατῶν. Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν Τούρκων ἦταν καθαρῶς ἀδιχφικαί. Οὐδεὶς ἐκ τῶν Μανιατῶν ὑπετάχθη, οὐδεὶς συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ἐγκαταλιπόντες πάντες τὰς κώμας καὶ τὰ χωρία τῶν κατέψυγον σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις εἰς τὰ ὅρη τοῦ Ταῦγέτου, ἐξασφαλίσαντες δὲ εἰς τὰ σπήλαια τὰ παιδία, τοὺς γέροντας καὶ τοὺς ἀσθενεῖς ἐσυνέχισαν ἔκειθεν ἄνδρες κατίγυναντες τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Οἱ Τούρκοι ἀδιακόπως ἐνοχλούμενοι καὶ ἀποδεκτιζόμενοι ἐκ τῶν δρέων, στερούμενοι δὲ τρεσφῶν καὶ unctionis λόγῳ τοῦ δυσκόλου τῶν συγκοινωνιῶν ἡγκυάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ ἡρέσθησαν εἰς τὴν δυχύρωσιν τῶν παρχμεθορίων πύργων Καστάνιας, Δερτίνι, Ἀρδουΐστας, Πράτου, Πιέλλας, Μικροθουνίου καπ.

Ο Ἄχμετ προελαύνων πρὸς τὴν Μάνην δὲν εἶχε δεδιάιως λησμονήσει καὶ τὸν εἰς τὰ ὅρη τῆς Καστάνιας ἀποκεκλεισμένον ἀρχηγὸν Κοράκειλον Κλαδᾶν, ἔκρινεν δρμας σκοπιμώτερον δπως διὰ τῆς στενῆς πολιορκίας ἐξαναγκάσῃ αὐτὸν εἰς παράδοσιν. Ἀλλ ἡ τύχη ηνύόησε κατὰ τὰς δυσχερεῖς αὐτὰς στιγμὰς τὸν εύγενη ἀγωνιστὴν. Ο Βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως Φερδινάνδος πρωπαρασκευαζόμενος διὰ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον εἶχεν ἀποστέλει τρεῖς γαλέρας δπως συνεγγοηθῇ μετὰ τῶν ἐν Ρόδῳ Ιωαννιτῶν τῶν Ἰπποτῶν καὶ δπως κατεκοπεύῃ τὰς κινήσεις τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸν Ἐλλήσποντον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγένετο γνωστὴ ή κατὰ τῶν Τούρκων ἐξέγερσις ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἡ ἐν Μάνῃ ἐθνικὴ ἐπανάστασις. Διετάχθη τότε ἐσπευσμένως ὁ διοικητὴς τῶν γαλερῶν, δπως περιπλέων τὸ Ταύγρον ἐλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ συνεννογθῇ μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ τελεσφορωτέρου τρόπου συμπράξεως. Ἐντὸς τῶν

γαλερῶν τούτων εὑρίσκετο καὶ τις Φραγκίσκος Ζόγγος ἀδελφοποιητὸς (Fratello zurado) τοῦ Κορκαδελλού, δστις ἀποβιβασθεὶς εἰς τὸ ἀκρωτήριον τοῦ ἄγρου Ἀγγέλου κατώρθωσε νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετ' αὐτοῦ.

Ο Ζόγγος ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Κλαδᾶν τὰ σχέδια τοῦ Βασιλέως τῆς Νεαπόλεως διαβεβαιώσας χωὶὸν ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Φερδινάνδου θέλει εῦρει ὅχι μόνον σύμμαχον σπουδαῖον, ἀλλὰ καὶ ἴσχυρότατον πρωστάτην. Τὴν νύκτα τῆς 7^{ης} Ἀπριλίου αἱ τρεῖς γαλέραι προσωριμίσθησαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πορτοκάγιο καὶ ἐκεῖ ἀγέμενον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀρξαμένης φονικωιάτης μάχης τῶν Τούρκων καὶ τῶν στρατευμάτων τοῦ Κλαδᾶ. Ὅτε δὲ τὴν ἐπομένην ὑπερίσχυσεν ὁ ἔχθρος καὶ ὁ Κλαδᾶς ὑπεχώρησεν εἰς τὰ ὅρη τῆς Καστάνιας, ὅπου ἐποιορχεῖτο στενῶς, ὁ Ζόγγος δὲν ἐλησμόνησε τὸν ἀδελφοποιητόν του, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετ' αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ ὅτι, καταστάσης ἀκάρπου πάσης ἀντιστάσεως ὑφ' αἵ συνθήκας διετέλει, ὅφειλε νὰ ἀναχωρήσῃ ἔκειθεν. Ο δὲ Βασιλεὺς, ἐὰν ηθελε νὰ προσφύγῃ εἰς τὰ πλοῖα καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Νεάπολιν, ἐκτιμῶν τὰς ἀρετὰς του θέλει τὸν περιποιηθῆ δεόντως. Πράγματι τὴν νύκτα τῆς 13^{ης} Ἀπριλίου δὲ Κλαδᾶς ἐπωφελούμενος τοῦ δικτέος σκότους καὶ τῆς ἀμεριμνησίας τῶν πολιορκητῶν ἐπέπεσεν αἰφνίδιως κατ' αὐτῶν καὶ φονεύσας οὐχὶ ὀλίγους ἐσπειρε τὸν τρόμον καὶ διέσπασε τὴν ζώην τῆς πολιορκίας. Μετὰ πεντήκοντα διπάδων του κατῆλθεν ἀμέσως εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πορτοκάγιο καὶ ἐπειδιάσθη τῶν γαλερῶν καταλιπὼν μετὰ δακρύων τὴν γῆν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς δποίας τόσας εἰχεν ὑποστῆ θυσίας. Ἐλθὼν δὲ εἰς Νεάπολιν ἡξιώθη μεγάλων τιμῶν ἐκ μέρους τοῦ Φερδινάνδου, παρὰ τοῦ δποίου ἐστάλη μετὰ τεσσάρων γαλερῶν καὶ στρατοῦ εἰς Ἡπειρον πρὸς δοήθειαν τοῦ Ἱερογίου Καστριώτου, υἱοῦ τοῦ ἡρωος Σκενδέρβεη. Συνεχίσας δὲ ἐκεῖ δὲ Κλαδᾶς τὸν κατὰ τὸν Τούρκων πόλεμον ἀπηλευθέρωσε περὶ τὰ πεντήκοντα χριστιανικὰ χωρία καταλαβὼν κατόπιν μεγάλης μάχης καὶ αὐτὸς τὸ φρούριον τῆς Χειμάρρας.

Οι ἱστορικοὶ τῆς περιόδου ταύτης σταματοῦν τὴν ἡρωϊκὴν δρᾶσιν τοῦ Κλαδᾶ εἰς τὸν ἐν Ἡπειρῷ ἀγῶνας του, ἀλλὰ τὰ ἐν τῆς ἀρχείοις τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Βενετίας ἔγγραφα (¹) μᾶς καθι-

(¹) Πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἔξεδόθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρχαῖα ἱστορικὰ γεγονότα τῶν κομῆτων Κλαδαίων ἀπὸ τὰ 1366 μέχρι τὰ 1803», ἀλλὰ λίγαν ἀτάκτως καὶ ἔνευ τῶν ἀναγκαίων ἐπεξηγήσεων. Ιδὲ ἐπίσης Κ. Σάλα «Ιστορικὰ ἀνέκδοτα», τ. Α' σ. ογ'.

τὴν ἐλευθερίαν της, ὅστε δικαιοῦται τῆς αἰωνίας εὐγνωμοσύνης τῶν νεωτέρων Μανιατῶν⁽¹⁾.

Ἐκεῖνο τὸ δποῖον ἔφοβετο ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία καὶ πρὸς ἀποσόδησιν τοῦ δποίου οὐδὲν ἀγήθικον μέσον παρέλειψεν ἐπῆλθε πολὺ συντομώτερον ἡ δσον ἀνέμενεν. Ὁ διάδοχος τοῦ πορθητοῦ Βαγιαζήτη ξεγίζεινος νὰ βλέπῃ τοὺς Βενετοὺς ἐν μέσῳ χώρας ὑπαγομένης ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐκήρυξε κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον τῷ 1499. Ὁ μέγας Βεζίρης Ἐρσικ Ἀχμέτ πασσᾶς μετ' Ισχυροῦ στόλου καὶ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ναύπακτον. Μετά τινα χρόνον δι Βαγιαζήτη ἐκστρατεύσας αὐτοπροσώπως κατόπιν πεισματώδους ἀντιστάσεως ἐκυρίευσε τὴν Μεθώνην, τὴν Πύλον καὶ τὴν Κορώνην. Οἱ Βενετοί, οἵτινες πρὸ διλίγων ἐτῶν εἶχον καταπροσδώσει τὸν Ἐλληνισμόν, ἥδη παρότρυναν καὶ πάλιν διὰ φυεδῶν ἐπαγγελιῶν τοὺς διπούλους εἰς ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ νωπὰ ἦσαν τὰ παθήματα τῶν Ἐλλήνων, οἵτινες κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐφάνησαν φρονιμώτεροι οὐδεμίαν πίστιν δώσαντες εἰς τὰς ίδιοτελεῖς προκηρύξεις. Καὶ συνήρθη μὲν τῇ 14Δεκεμβρί. 1502 συνθήκη μεταξὺ Τούρκων καὶ Βενετῶν, δι τῆς ἀπέμενον τῇ Βενετίᾳ τὸ Ναύπλιον καὶ ἡ Μονεμβασία, ἀλλὰ τῷ 1537 ἐκηρύχθη κατὰ τῶν Βενετῶν νέος πόλεμος ὑπὸ Σουλεϊμᾶν τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ τέλος μετὰ πολλὰς δοκιμασίας ἡ Βενετία διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1540 ἐγκατέλειψε καὶ τὰς τελευταίας ἐν Πελοποννήσῳ κτήσεις τῆς εἰς τοὺς Τούρκους.

σταῦν γνωστούς καὶ νέους ἀγῶνας τοῦ ἥρωος τούτου ὑπὲρ τῆς Μάνης. Συμφώνως πρὸς τὰ ἔγγραφα αὐτὰ δι Κλαδᾶς φλεγόμενος ὑπὸ τοῦ θεροῦ πόθου τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος ἐπανῆλθε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μάρχου Ἐπιφανίου εἰς τὴν Μάνην καὶ συνέλεξε τοὺς μαχητὰς ἐκ τῶν δρέων, συγκεντρώσας στρατὸν ἐκ 14 χιλιάδων Μανιατῶν καὶ τινῶν ἄλλων Ἐλλήνων. Οἱ δὲ Βενετοί, οἵτινες ἦτοι μάζοντο διὰ νέον κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον καὶ εἶχον ἐπομένως ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς τοῦ Κλαδᾶς καὶ τῶν Μανιατῶν, ἐλησμόντες τὴν παλαιάν ἔχθραν καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ προκήρυξιν. Ἡμνήστευσαν πάραυτα αὐτὸν καὶ ἀποκατέστησαν εἰς τὰ πρότερα ἀξιώματα, ἀπηλευθέρωσαν καὶ ἀνέλαβον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τούτων εἰκογένειάν του καὶ ἐδέχθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας των τούτων καταδιωκόμενούς Κλαδαίους. Οἱ Μάνιαται διὰ τὸν περίδοξον ἀρχηγὸν τῶν ἐπετεύχαν λυσσωδῶς κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἐντὸς δλιγίστου χρόνου ἐξεκαθάρισαν ἐντελῶς τὴν Μάνην ἐλευθερώσαντες δλα τὰ κατειλημμένα χωρία των. Μετὰ πεισματώδη μάχην κατέλαβον καὶ τὴν ἐχυρὰν Βαρδούνια, τὴν ὁποίαν καὶ παρέδωκεν δι Κλαδᾶς ἐκ νέου εἰς τοὺς Βενετούς, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὸν ἐκ τῆς πλευρᾶς ταύτης κινδυνὸν τῆς προσελάσεως τῶν Τούρκων, οἵτινες ἥδη περιωρίσθησαν εἰς τὸ τέρατόν τοῦ Πασσαβᾶ.

Μετὰ ταῦτα δι Κορκόδειλος μετέβη εἰς Δαλματίαν μετὰ τῶν υἱῶν τοῦ Θεοδώρου καὶ Μανώλη, ἐπληροφορήθη δ' ἐκεῖ δι τὸ ἀδελφός του Μάρχος Ἐπιφάνιος πολεμῶν πλησίον τῶν Πατρῶν συνελήφθη ἀλγάλωτος καὶ κατεκρευργήθη καὶ δι τοῦ οἴ Τούρκοι ἀφῆρεσαν ἀπὸ τοὺς Βενετούς τὴν Βαρδούνια καὶ τινας ἄλλους παραμεθορίους πύργους, τοιουτορόπως δὲ ἡ ἐλευθερία τῆς Μάνης ἐξετίθετο ἐκ νέου εἰς κανόνον. Ἀγεύ χρονοτριβῆς παραλαβὼν ἐκατὸν τεσσαράκοντα ἴππεις ἐξ ίδιων μιαθουμένους καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τῶν υἱῶν του κατῆλθεν ἐκ νέου εἰς τὴν Μάνην. Συνεγώνας τοὺς Μανιάτας ἀνέκτησε τὴν Βαρδούνια, τὴν ὁποίαν καὶ πάλιν ἔθεσεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Βενετῶν. Ἀκολούθως μετέβη εἰς τὴν Ἡπειρον, δι που εἰς τινὰ παρὰ τὴν Χειμάρρον μάχην πολεμῶν ἥρωικῶς κατ' ἀσυγκρίτως δι περτέρων δυνάμεων συνελήφθη καὶ ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ καταχερματισμοῦ. Ἀναμφιερήτητως δὲ δι ἥρως οὗτος προσέφερεν, εἰ καὶ ἀποικος ἐν Μάνῃ, τόσας ὑπηρεσίας καὶ θυσίας διὰ-

(1) Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κλαδᾶ ἐγκατεστάθησαν εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου σφένται μάγιοι σήμερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Τινες οἱ λόγοι δι' οὓς διεπήσουσεν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἡ Μάνη τὴν ἀνεξαρτησίαν της.—Ἐπιναστατικὰ κινήματα τῶν δύο πρώτων αἰώνων.—Μανιάται. Στοιχιώται.

Οἱ λογοληγέντες μὲ τὴν Τουρκοκρατούμενην Ἑλλάδα ἱστορικοὶ θυμοῦντες τὸν ἡρωϊσμὸν καὶ τὴν φιλοπατρίαν τῶν Μανιατῶν καὶ ἔκφραζοντες τὸν θυμαχμόν των πρὸς τὴν μικρὰν ἐκείνην Ἑλληνικὴν γένεσιν, ήτις ἡδυνήθη ἐπὶ τέσσαρας αἰώνας, δυστυχεῖς διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ζήτησεν, νὰ παλαίσῃ μόνη αὐτὴ κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ καλεσσεῦ, παραλείπουν ἡ διάλιτσα δισγελοῦνται μὲ τὴν ἐπακριβῆ ἐπεξίγγησιν τῶν αἰτίων τῆς διηγεκοῦς δινεξαρτησίας της, ήτις τόσας παρείχεν ἑκάστοτε περιπλοκὰς εἰς τὸν Τούρκους.

Τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν οἱ Μανιάται ὥρειλον κατὰ μέγα μέρος μετάξις εἰς τὸ φιλοπόλεμον αντίθην. Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἐγυμάνηστο εἰς τὰ ὅπλα, τὰ ἐποίκα καθίσταντο καθ' ὅλον τὸν βίον δ' ἀχριστοῖς αὐτῶν σύντροφος, εἰς τρόπον ὥστε πᾶσα πολεμικὴ ἐνέργεια κατήγνησε νὰ θεωρήται οὐχὶ ὑποχρέωσις ἀλλὰ τὸ κακὸν ἐξοχὴν ἔργον τῶν. Προσκειμένου δὲ περὶ τῆς ἀμύνης τῆς χώρας ἀπὸ ἐχθρικῆς ἐπιθρομῆς πάντες προσέτρεχον ὑπὸ τοὺς τοπικοὺς ἀρχηγούς, ἀνδρες, γυναῖκες, γέροντες καὶ παιδίκι, μαχόμενοι μέχρι θανάτου. Οἱ δὲ φεύγοντες τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν ἔξι ἀλλων Ἑλληνικῶν μερῶν καὶ καταρρέγοντες εἰς Μάνην, πολεμισταὶ κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐνίσχυον τὰς τάξεις τῶν μαχητῶν, οὕτως ὥστε δ' στρατὸς αὐτῆς ἐνίστεις ὑπερέσαινε καὶ τὰς 15 χιλιάδας. Τὸ δρεινὸν τῆς χώρας καὶ φύσει ἀπόρθητον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην σπουδαῖως συνέδαλεν εἰς τὴν ἄμυναν. Σπύλαις καὶ μικραὶ καλύβαι ἐπὶ τῶν πλέον ἀπροσέτων κορυφῶν τῶν ὁρέων ἐδέχοντο τοὺς μῆδοντας μάχην την μάχην την προμηθείας τροφῶν εἰς περίπτωσιν ἐπιδρομῆς τῶν Ταύρκων, ἐγκαταλειπομένων τῶν χωρίων, καταστρεφομένων μάλιστα τῶν λόγω ἐλλειψεως φυσικῶν πηγῶν διδατος τεχνητῶν δεξαμενῶν (γηστερνῶν) ὡς καὶ πάσης ἐγχωρίου ἐπισιτιστικῆς βάσεως. Οὕτως οἱ Τουρκοὶ προσελαύνοντες εἰς τὰ ἐνδότερα εὑρίσκοντο πρὸ μιᾶς ἐντελῶς ἐρήμους καὶ ἀξένου χώρας, ηπειρούς ἀκόμη τὴν ἡδύνατο νὰ παράσχῃ εἰς

αὐτούς. Αἱ ἐπιθέσεις τῶν μαχητῶν ἐστρέφεντο κυρίως κατὰ τῶν ἀφοδιοπομπῶν των, τὰς ὅποιας ἀπέκλειον εἰς τὰς διαφέρουσας στενάς διόδους μεταχεῖ τῶν ὁρέων καὶ διήρπαζον ἡ κατέστρεφσον, ἐνῷ οἱ Ταύρκοι ἐκινδύνευον νὰ ὑποστῶσι τὸν ἐκ πείνης θάνατον. Συχνότατοι αἰφνιδιασμοὶ ἐκ τῶν ὁρέων ἀπεδεκάτιζον καὶ ἐξήντλουν αὐτούς, ἡπειρούς δὲ τὸν ἐντελῆ ἀφαγισμὸν αὐτῶν διὰ τοῦ πρὸς τὸ Ταύρον ἀποκλεισμοῦ των. Ἐτὶ πλέον δὲ Τουρκικὸς στρατός, δ' ἔχων πάντοτε εἰς τὸν πολέμους τὴν ἐλπίδα τῆς πλουσίας λείας, ἐστρεβείτο τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τούτου ἐντελῶς εἰς τὴν ἄγονον καὶ ἔηράν γην τῆς Μάνης καὶ διὰ τοῦτο ὅχι μόνον ἀνευ ὀρέξεως ἐμάχετο, ἀλλ' ἐγίστεις ἐπέδαλεν εἰς τὸν ἀρχηγούς του θιαίως τὴν ἀποχώρησιν ἐκείθεν, συνθηκολογῶν μετὰ τῶν Μανιατῶν.

Σπουδαίως ἐπίσης συνέδαλεν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν Μανιατῶν ἡ συνεχής ἀπασχόλησις τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὸν πολέμους πρὸς τὴν Βενετίαν καὶ λοιπὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ αἱ ἑτοιμασίαι πρὸς ἄμυναν κατὰ τὸν ἑκάστοτε ἀναγγελλομένων σταυροφοριῶν τῶν συνασπιζομένων Χριστιανῶν τῆς Εὐρώπης. Οἱ συνεχεῖς οὖντοι πόλεμοι καὶ κίνδυνοι δὲν ἐπέτρεπον εἰς τὸν Ταύρκους νὰ ἀπασχολήσωσι στρατεύματα, καὶ μὲ ἀδηλον μάλιστα ἐπιτυχίαν, διὰ τὴν κατοχὴν τῶν ἀγόρων ὁροσειρῶν τοῦ Ταύρου. Ἄλλ' εὔτε καὶ συνέφερεν εἰς αὐτούς, ἐφ' ὅσον εὑρίσκοντο εἰς τὸν ἐμπόλεμον κατάστασιν πρὸς ἄλλα κράτη, ἡ ὑπαρξίας θεάτρου πολέμου εἰς χώραν κατ' ἐξοχὴν διεισθρήσασαν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ δυναμένην νὰ μετεδώσῃ τὴν ἐπαναστατικὴν φλόγα εἰς τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἡνείχοντο τοὺς ἐξεγειρομένους Μανιάτας καὶ εὐχαρίστως συνεχώρουν αὐτοὺς ὑποκύπτοντας ἔστω καὶ λόγω μόνον, οὐχὶ δ' ἐργῳ. Πολλάκις ἐγένοντο ἀπόπειρκι μετοικήσεως εἰς Μάνην Ὁθωμανῶν, ἵνα οὕτως ἀφ' ἑνὸς νοθευθῆ τὸ ἐθνικόν των φρόνημα καὶ ἔθισθῶσιν εἰς τὴν μετ' αὐτῶν συμβίωσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ δικαιολογηθῆσθαι μόνιμος ἐγκατάστασις Τουρκικῆς διοικήσεως καὶ στρατοῦ. Ἄλλ' οἱ Μανιάται εἰς οὐδεμίαν ἐπικοινωνίαν ἥρχοντο μετὰ τῶν οὕτως ἀποικισθέντων Ταύρκων, ἐσφάζον δὲ αὐτοὺς μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς πρώτην παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν παραδειγματικῶς. Οὕτω μόνον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πασσαρᾶ, διατελούσαν ὑπὸ τὴν ἀμεσον προστασίαν τοῦ φρουρίου, κατέστη δυνατή ἡ ἐγκατάστασις

Τουρκικῶν σίκογενειῶν ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ὡς θά-
ῦμεν κατωτέρω, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Τουρκοκρατίας ἐσφά-
γγος. Ἡρχέσθησαν λοιπὸν οἱ Τούρκοι εἰς τὴν μόνιμον ἐγκατά-
στασιν πληγίσανταν παραμεθορίων φρουρίων, ἀπὸ Ζαρνάτας μέχρι
Βαρδούνιας καὶ Μυστρᾶ.

Ἀλλὰ καὶ εὗτοι οἱ Τούρκοι, ἣν καὶ εἶχον ἐκλεγῆ μεταξὺ τῶν
φαντικωτέρων καὶ σκληροτέρων, κατὰ τὸ πλεῖστον Τουρκαλβανοῖ,
πικρὸν πειραν ἔχοντες τῶν ἐκ Μάνης ἐπιδρομῶν ἐφρόντιζον γὰρ δια-
τελῶτες πάντοτε εἰς φιλικωτάτας σχέσεις πρὸς τοὺς κατοίκους της.
Φαίνεται δὲ ὅτι οἱ Μανιάται καλῶς εἶχον ὑπολογίσει καὶ ἐκμεταλ-
λευθῆ τὸν φόρον τῶν γειτόνων των Τούρκων, διότι εἰς πᾶσαν
κύπριεσίαν, κακοποίησιν ἢ ἐπιδρομὴν Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀνευ-
άνασσαλῆς ἐπειθεντο κατὰ τῶν ἐν τοῖς συνόροις των Τούρκων σφά-
γντες αὐτοὺς ἀδιακρίτως, λεγλατοῦντες τοὺς ἀγρούς των καὶ κατα-
στρέψαντες τὰς οἰκίας των. Οὕτοι δὲ τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιού-
μενοι καὶ περὶ τῆς Ιδαίας ἀσφαλείας φροντίζοντες δχι μόνον παρημ-
πόδιαν κατὰ τὸ δυνατὸν πᾶσαν αὐθαίρεσίαν ἢ ἐπιδρομὴν κατὰ τῆς
Μάνης, ἀλλὰ καὶ ἐγρησίμευον ἐνίστε ὡς κατάσκοποι τῶν κινήσεων
καὶ προθέσεων τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ προδίδοντες τὰ σχέδια αὐτοῦ
εἰς τοὺς Μανιάτας.

Διὰ πάντας τοὺς ἀγωτέρω λόγους οἱ Τούρκοι ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς
Μανιάτες ἕπως αὐτοδιοικῶνται ἐντελῶς μὲν μέχρι τοῦ 1770 (πλὴν
τῆς διὰ τοῦ Διδεράκη Γερακάρη ἀναμίζεως αὐτῶν κατὰ τὸ 1690),
μετέπειτα δὲ διὰ τοῦ ὑπὸ αὐτῶν διοριζομένου ἀνωτάτου Διοικητοῦ
(Μιλέτη), περὶ ὃν ὅτι ὅμιλήσωμεν ἐκτενῶς ἐν τῷ οἰκείῳ χώρῳ. Ἡρκέ-
σθησαν δὲ εἰς τὴν ὑπόσχεσιν αὐτῶν δτι θὰ καταδάλωσι πρὸς τὸν
Τούρκον πατρόνον Πελοποννήσου 4.000 γρόσια κατ' ἔτος ὡς σημεῖον
ὑποταγῆς. Οὐδεμίαν ἔτι καὶ ἀμυδρὸν πληροφορίαν ἔχομεν ἀν ποτε
εἰσεπράχθη καὶ ὁ εὐτελῆς οὗτος φόρος. Τούναντίον αἱ συχναὶ διπο-
μνήσεις τῶν πατσάδων περὶ καταδολῆς τῶν ὀφειλομένων καὶ αἱ
συγνότιαις ὑποσχέσεις εἰς ἔκαστην ἀποστασίαν τῶν Μανιάτων, δτι
θὰ χρείωσιν εἰς αὐτοὺς τοῦς ὀφειλομένους φόρους, ἐὰν ἥσυχάσωσι,
μᾶς πειθούσι γέτε: καὶ ἐκ τοῦ εὐτελεστάτου τούτου φόρου, τοῦ μόνου
οὐδέποτε οὔτε λαπτοῦ. Επομένως ἡ Μάνη τόποις μὲν ἦτο φόρου

ὑποτελής, οὐσίᾳ δμως καὶ πράγματι ἦτο ἀπολύτως ἀνεξάρτητος.

Αἱ συνθῆκαι διπὸ τὰς δποίας ἡ ἐλευθερία τῆς Μάνης διετηρήθη
ἐπὶ Τουρκοκρατίας πᾶν ἄλλο βεβαίως ἦταν ἢ κατάλληλοι πρὸς
οἰκείης ποτε δμαλήν διοικησιν. Ἐλάχιστα τῶν κατὰ τὴν Μάνην τῆς
ἐποχῆς ἑκείνης (1453-1600) διεσώθησαν καὶ ἐπομένως σκοτεινο-
τάτη εἶναι ἢ ἴστορία τῆς περιόδου ταύτης. Ὁλαι δμως αἱ διασω-
θεῖσαι πηγαὶ μᾶς πειθουσιν, δτι τὸ πολίτευμα τῶν ἐλευθέρων Μανια-
τῶν ἦτο καθαρῶς στρατοκρατικόν, τῶν γενναιοτέρων καὶ ἰσχυρο-
τέρων λόγῳ τοῦ πολυαριθμοῦ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας των
ἰσχυρότων καὶ ἀσκούντων ἐπιβολήν ἐπὶ τῶν λοιπῶν. Λαδὸς φύσει
ἀτθιασσος, διποχρεωμένος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν γὰρ ὑπερασπίζῃ τὴν
ἀνεξαρτησίαν του διὰ τῶν δπλων, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διώσῃ διπὸ
αὐτηρῶν καθαρισμένους δρους. Δισικητικῶς δυνάμεθα νὰ χαρακτη-
ρίσωμεν τὸ πολίτευμα τῆς Μάνης δια μοσπονδιακόν, ἀλλὰ μὲ εὐρυ-
τάτην δικαιοδοσίαν τῶν δμοσπόνδων περιφερειῶν. Αὕται δὲ ἦσαν
αἱ μετέπειτα λεγόμεναι καπετανίαι (¹). Ὁ τοπικὸς ἄρχων ἐξελέγετο
διπὸ τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν ἔχοντων μεγαλυτέρων τοπικὴν ἴσχυν, ἦτο δὲ
οὗτοις καὶ ἀρχηγὸς τῶν δπλων τῆς περιφερείας του. Πάντες δὲ
σύντοι συνερχόμενοι ἐξέλεγον τὸν γενικὸν ἄρχοντα, τὸν μετέπειτα
κληθέντα Μπέην. Γενικαὶ συγελεύσεις ἐπίσης ἐκαλούντο προκει-
μένου περὶ πολέμου ἢ ἀμύνης τῆς χώρας καὶ ἐν γένει ζητημάτων
ἐξωτερικῆς οὕτως εἰπεῖν πολιτικῆς, εἰς ταύτας δὲ ἐκτὸς τῶν καπι-
τάνων ἐλάμδονον μέρος οἱ ἔγκριτοι γέροντες, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ
πρωτοπαπᾶδες. Κατὰ τὰ ἄλλα ἔκαστη περιφέρεια ἦτο ἀπολύτως
ἐλευθέρα νὰ κανονίζῃ τὰ καθ' ἔκυρήν. Ζητήματα ἀστικοῦ δικαίου
ἐλύνοντο δι' οἰκογενειακῶν συμβουλίων ἢ διὰ πραγματογνωμόνων
χρησιμοποιουμένων ὡς τοιούτων γερόντων ἀμέμπτου παρελθόντος,
οἵτινες ἔκρινον ἐπὶ τῇ δάσει τῶν δικαιώματος ἐρριζωμένων ἐθίμων. Εἰς
τὰς ποινικὰς κυρώιας διποθέσεις τὸ δίκαιον τοῦ ἵσχυροτέρου βεβοίως
ἐθριάμβευεν. Ὅπηροχον δμως καὶ δρισμένα παραπτώματα, διὰ τὰ
δποία ἀμελίκτοις ἦταν ἀνεξαρτέτως εἰς πάντας οἱ ἀγραφοὶ νόμοι
τῶν Μανιάτων. Ησκαν δὲ ταῦτα τῆς Θρησκείας, τοῦ πρὸς τὴν

(¹) Καπετανίαι ὀνομάζοντο ἀπὸ τοῦ 1715 καὶ ἐντεῦθεν, ἦτο: μετὰ τὴν ἀνα-
τάληψιν τῆς Πελοποννήσου διπὸ τῶν Τούρκων διπὸ τῶν Βειετῶν. Ιδὲ ἐκτενῶς περὶ²
τούτων ἐν τῇ Γ' κεφαλαίῳ ποτοῦ παρόντος.

Πατρίδα καθήκοντος καὶ τῆς οἰκογενειακῆς Τιμῆς. Ὁ πυραδάτης τῶν νόμων τῆς Θρησκείας καὶ ὁ ἀρνούμενος νὰ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ ἔχθρου ἢ δεικνύων δειλίαν κατὰ τὴν μάχην ἐπιμωρεῖτο πάντοτε μὲ θάνατον, τῆς ποινῆς ἑκτελουμένης αὐθιωρεί. Περιττὸν δὲ νομίζομεν νὰ ἀναπτύξωμεν τὰ περὶ οἰκογενειακῆς τιμῆς, ἀροῦ καὶ σύμμερον εἰσέτι διατηρεῖται ἀκμαίότατον παρὰ τοὺς Μανιάτας τὸ ἔθιμον τοῦτο τῆς διὰ τῆς ἐσχάτης τῶν ποιῶν τιμωρίας τῆς ἀτιμίας. Ἡ τούτων δυνάμεων ἡ εἶπωμεν διὰ Θρησκεία, Πατρίς καὶ Τιμὴ ἡ ταν τὰ διεώ-τατα σύμβολα τῶν Μανιατῶν.

Λικ τῶν ὀλίγων τούτων ἐκρίνομεν σκόπιμον ὅπως δώσομεν ἀμυδράν τινα εἰκόνα περὶ τῆς αὐτοτελοῦς διοικήσεως καὶ τῶν ἰσχυρότων ἀθίμων, ἐπεκτεινόμενοι ἐπαρκέστερον πατιτοτέρω.

Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὸ θέμα ἡμῶν τῆς πολεμικῆς ἴστορίας τῆς χώρας συνεχίζομεν κατὰ χρονολογικὴν ἐξέλιξιν τὰ ἐν Μάνῃ πολεμικὰ γεγονότα καὶ πάντα τὰ σχετιζόμενα μὲ τοὺς ἀγῶνας τῶν Μανιατῶν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους.

Τῷ 1570 ἡ Βενετία ἐπανέλαβε τὰς ἐχθροπραξίας πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ κατέλαβε μέγχ μέρος τῆς Ἡπείρου, συγχρόνως δὲ ἐποιείρησε τὴν Κύπρον. Τότε οἱ Τούρκοι ἐσκέφησαν ὅπως πρὸς ἀποσόδησιν ἀντιπερισπασμὸν ἐκ Μάνης ὑποτάξωσιν αὐτὴν. Πρὸς τοῦτο συνεκέντρωσαν διὰ θυλάσσης στρατὸν πκρὸ τὸ Λιμένιον καὶ ἔκτισαν ἐκεῖ ἐν τάχει φρούριον εἰς θέσιν ὥστ' αὐτῶν μὲν καλουμένην Turcotogli-Olimionas ἢ Monige, ὃπὸ δὲ τῶν κατοίκων κάτερο τῆς Μάνης (¹). Ἐπειρυχὴ δὲ νὰ καθηγυχάσωσι τοὺς Μανιάτας ὅτι δῆθεν διά μόνος σκοπὸς τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ φρούρου ἡτο ἢ δι' αὐτοῦ προστασία τῶν ἐν τῷ λιμένι ἀγκυροθεούντων ἐκάστοτε Τουρκικῶν πλοίων ἀπὸ ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως. Ἀλλ' οὕτως ἐννοήσκυτες καλῶς τὴν Τουρκικὴν ἐπισθλὴν ἐκήρυξαν ἐν κρυπτῷ γενικὸν συναγερμὸν τῆς χώρας, συγχρόνως δὲ ἀπέστειλαν ἀνθρώπους εἰς Κέρκυραν κακοδοντες εἰς δοήθειαν τοὺς Βενετούς, οἵτινες εἶχον συμφέρον νὰ μὴ ὀχυρωθῶσιν οἱ λιμένες τῆς Μάνης καὶ καταστῶσιν δρμητήρια τῶν Τούρκων, λίαν ἐπικίνδυνα διὰ τὸν παραπλέοντα τὸ Ταίναρον στόλον

(¹) Coronelli, Description géographique et historique de la Morée τ. 41.
— K. Σάθη, Τουρκοχρατουμένη Ἑλλὰς σ. 164.

τῶν. Πράγματι δὲ Βενετὸς καλπάργης Μάρκος Κουερίνης κατέπλευσεν ἐν τάχει μετὰ 20 γχλερῶν καὶ τὴν νύκτα τῆς 29 Ἱουνίου 1570 κατέλαβεν αἰφνιδίως τοὺς λιμένας Πορτοκάγιου καὶ Λιμενίου, ἀποδιδόντες δὲ στοιχτὴν κατέλαβε λόρδον τινὰ ἑγγύς τοῦ φρούρου. Οἱ Μανιάται καὶ λόρδοι συννενοημένοι μετὰ τῶν Βενετῶν εἶχον καταλάβει τὴν ἀναίθετον πλευράν ἀποκλείσαντες πᾶσαν ἀποστολὴν ἐνισχύσεων ἐκ Ζαρνίτρας ἢ ἀποχώρησιν τῶν πολιορκουμένων. Τοιουτερόπως οἱ ἐν τῷ φρούρῳ Τούρκοι ἐνετεῖς ἀγύρωποι τὴν πρωτίαν εὑρέθησαν στεγῶς περικυλωμένοι καὶ κανινοδολούμενοι πκνταχόθεν. Μετὰ πεισματῶδη ἀντίτετασιν ἡγκανάτησθησαν νὰ ἀποσυρθῶσιν εἰς τινὰ παρὰ τὸ φρούριον πύργον ἀναμένοντες διογήθειν καὶ νομίζοντες ώς τελεσφρορωτέρουν ἐκεῖθεν τὴν ἀμυνὴν. Ἀλλ' ἐν τῇ σπουδῇ των διέπραξαν τὸ σπουδαῖον λάθος νὰ ἀφήσωσιν ἐντελῆς ἀθικτὰ τὰ ἐν τῷ φρούρῳ εἴκοσι τέσσαρα πυροβόλα, τοιουτοτρόπως δὲ μετὰ τὴν κατάληψιν αὐτοῦ οἱ Βενετοὶ ἐξετόξευταν κατὰ τῶν ἐν τῷ ἐγγύτατα διχυρωθέντων Τούρκων πυκνὸν πύρ διὰ τῶν ἰδίων τῶν πυροβόλων. Μετ' ὀλίγον δὲ πύργος ἦγκιστε νὰ κατεδαφίζεται καὶ οἱ ἐν αὐτῷ Τούρκοι ὑπεχρεώθησαν εἰς παράδοσιν. Οἱ Κουερίνης θεωρῶν τὸ φρούριον ὡς λίαν ἐπικίνδυνον διὰ τὸν Βενετικὸν στόλον ἀνετίνχειν αὐτὸς εἰς τὸν δέρχοντας δι' ὑπονόμων καὶ ἀπέπλευσε κατόπιν ἐκ τῶν λιμένων τῆς Μάνης.

Μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1571 καταστροφὴν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου παρὰ τὴν Ναύπακτον ὅπὸ τῶν ἡνωμένων Χριστιανικῶν δυνάμεων ὅπὸ τὴν ἀρχηγηίαν τοῦ Αὐτορικοῦ Δόν Ζουκὸν οἱ Ἑλληνες ἐνεχρρύθησαν καὶ πάλιν ἐκ τῶν προκηρύξεων αὐτοῦ πρὸς ἐπανάστασιν. Τίδεως οἱ ἐπαναστάται τῆς Πελοποννήσου κατέφυγον εἰς Ναύπακτον καὶ Γαλαξεῖδιον ὡς ἑγγύς τοῦ Χριστιανικοῦ στόλου, ἐκεῖ δὲ ἐσχεδίαζον τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς δλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ μυστικὸν ἐπροδόθη εἰς τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἤρχισαν νὰ σφάζωσι πάντας τοὺς Χριστιανούς. Τότε οἱ διασωθέντες κατέφυγον εἰς Μάνην καὶ ἐξήγειραν τοὺς κατοίκους εἰς ἐπανάστασιν. Τὸ Χρονικὸν Γαλαξεῖδιον, ὃς ἔξῆς ἀφηγεῖται τὸ γεγονός :

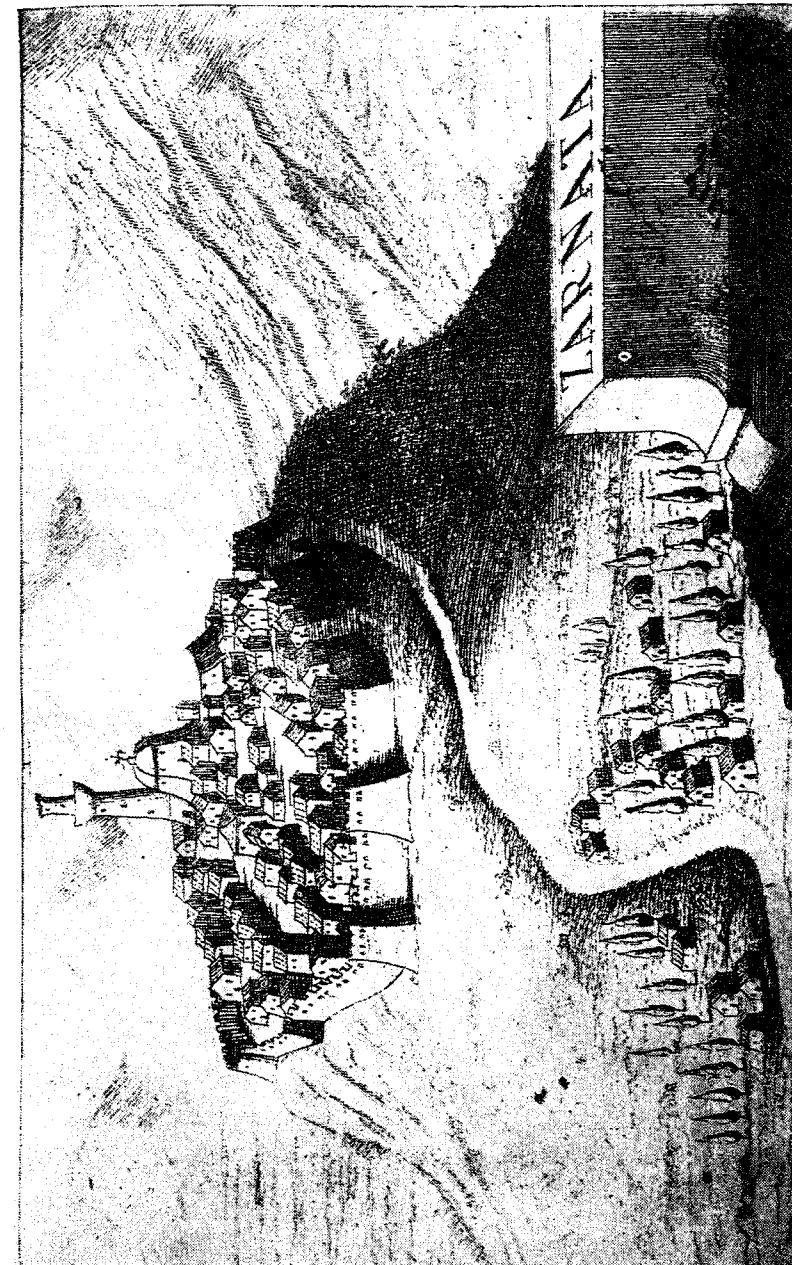
«...» Εστοντας οἱ Φράγκοι νὰ νικήσουντες τὴν Τούρκικη ἀριάτα ἐπαραγγείλασι σὲ ὅλους τοὺς Χριστιανούς πῶς νὰ σηκώσουντες ἄρματα κατὰ τοὺς Τούρκους καὶ αὐτοὶ θὰ τοὺς συντρέξουντες. Ἀκούοντας γοῦν τέτοια παρηγορητικὰ λόγια οἱ Χριστιανοὶ μὲ

μεγάλη χαρὰ καὶ πολὺ χρυφὰ ἔτοιμασθήκκοι γιὰ νὰ βαρέσουνε τοὺς Τούρκους. Ἡρθασὶ γοῦν πολλοὶ Μωραΐτες στὸ Γαλαξεῖδι, καὶ μέσα στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἅγιου Παντελεήμονος ἐκάμασι μὲ τοὺς Γαλαξειδιώτας ταῖς συμφωνίαις μὲ δρόκο γιὰ νὰ σηκωθοῦνε τὴν ἴδια ἡμέρα· καὶ οἱ Λοιδορικιώτας τὸ ἐπαραδεχθήκασι καὶ οἱ Σαλονίτας, ὅσοι ἥθετοι κρυφὰ στὸ Γαλαξεῖδι, καὶ ἐμείνασι σύμφωνοι πᾶς ἄλλοι τῆς στεριῆς καὶ ἄλλοι τοῦ πελάγου νὰ βαρέσουντο τοὺς Τούρκους, λέγοντας ἡ νὰ πεθάνωμε ἢ νὰ ζεσκλαβωθῶμε· καὶ ὅποιος μετανοιώσει ἢ προδώσει αὐτὰ ποῦ εἴπαμε νὰ μὴν ἵδη Θεοῦ πρόσωπο. Καὶ ἐβάλασιν δλοι τὰ χέρια ἀπάνου σταῖς εἰκόναις, καὶ ἐπίκασι φοβερὸν δρόκον. (Ἐρχόμενος δ) συμφωνημένος καὶρὸς ἔνας Βοστιζιάνος ἐπρόδωκε τὸ μυστικὸ στοὺς Τούρκους (καὶ τοὺς) ἐβάλανε χάψι, καὶ ἐκεῖ μὲ ἀδιήγ (ητα μαρτύρια) τοὺς ἐσκοτώσασι μὲ σπαθία καὶ πιστολιάς, βιάζοντάς τους νὰ μαρτυρήσουνε τοὺς συντρόφους. Καὶ ὅσοι Μωραΐτας ἐγλύσασι, ἐπήγασι στὴν Μάνη, καὶ ἐκεῖ ἐσηκώσασι σεφέρι, σφάζοντας τοὺς Τούρκους...».

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον κατέφυγον εἰς Μάνην καὶ οἱ ἀδελφοὶ Μελισσηνοὶ Μαχάριος ἀρχιεπίσκοπος Ἐπιδαύρου καὶ Θεόδωρος δ χωροδεσπότης. Οὗτοι, ἐκ τοῦ περιφανοῦς οἰκου τῶν Μελισσηγῶν καὶ Κομνηγῶν τῶν εἰς Μάνην ἀποικησάντων καταγόμενοι (¹), ἀνεκηρύχθησαν γενικοὶ ἀρχηγοὶ τοῦ ἐπαγαστατικοῦ κινήματος καὶ συνεκέντρωσαν περὶ ἑκατὸν διπέρ τὰς 25 χιλιάδας πεζῶν καὶ τρεῖς χιλιάδας ἵππεων, τὸ πλειστον μὲν ἐκ Μανιατῶν, τῶν διπολοίπων δὲ ἐκ τῶν ἐκεῖ καταφυγόντων Ἑλλήνων. Οἱ ἀδελφοὶ Μελισσηνοὶ ἐπὶ δύο ἔτη δι' ἴδιων των χρημάτων συνετήρουν τὸν ἀγῶνα καὶ ἀπέκρουον πᾶσαν ἐπίθεσιν Τουρκικοῦ στρατοῦ. Εἰς μάτην διὰ συνεχῶν ἐπιστολῶν πρὸς τὸν ἐν Μεσσήνῃ στόλαρχον Δὸν Ζουάν ἐζήτουν διπασγ θυσίᾳ ἀποσταλῶσιν αἱ διποσχεθεῖσαι βεγήθειαι, διότι ἄλλως δὲ ἐπαγάστασις ηθελεν ἐκπνεύσει. Οὗτος ἡρκεῦτο εἰς προκηρύξεις καὶ ἐνθαρρυντικὰς ἐπιστολάς, τέλος δὲ ἐγκατέλειψε τοὺς ἀτυχεῖς ἀγωνιστὰς διλοσχερῶς (²). Τότε οἱ δύο φιλοπάτριδες ἄνδρες βλέποντες τὸ ἀσκοπὸν τῆς συνεχίσεως τοῦ ἀγῶνος, ἐξάντλησαντες δὲ καὶ τοὺς πρὸς τοῦτο πόρους ἀπεχώρησαν ἐκ Μάνης καὶ μετέβησαν εἰς Νεάπολιν

(¹) Buchon, Nouvelles recherches sur la Moree t. I σ. 250.

(²) Σάθα, Τουρκοράτουμένη Ἑλλὰς σ. 175.—Χρονικὸν Γαλαξειδίου σ. 154.

Η ΖΑΡΝΑΤΑ

"Ενθα τὰ πρὸς Καλάμας σύνορα τῆς Μάνης.—(Τοῦ Βενετοῦ καστοριγράφου Coronelli, 1680).

ὅπου καὶ ἀπέβαντο, δὲ μὲν Θεόδωρος τῇ 25 Μαρτίου 1582, δὲ Μακάριος τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1583. Σφύζεται δὲ εἰς τὴν ἐν Νεαπόλει Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν μνημεῖον τῶν δύο τούτων Ἑλλήνων πατριωτῶν μὲ τὸ ἀκόλουθον ἐπιτύμβιον:

«Μακάριος ἀρχιεπίσκοπος Ἐπιδαύρου, ἀπὸ Βοζαντίου αὐτοκρατόρων ἐκ τῆς περιγενεστάτης Μελισσηνῶν καὶ Κομνηνῶν οἰκίας καὶ Θεόδωρος αὐτόθελκος θεοπότης Αἴνου. Ξάνθης καὶ ἔτερων πολιγνίων ἐν Θράκῃ. Ήτι δὲ Σάμου, Μιλήτου, Ἀιδρακίας, Μεσσηνιακοῦ καλποῦ ἐν Πελοποννήσῳ, κείνται ἐνθάδε νικητικῆς Πιάννου Αθορυροῦ διτλοῖς ἐν ναυηαγίᾳ προτραπέντες, στρατιᾶς ἢ ιδίων πολιγνίων μὲν καὶ πόλεων συλλεγθείσιν, πεζῶν μὲν 25 χιλιάδων, ἵππεων δὲ τρισχιλίων, πόλεων κατὰ Τούρκων διετῆ ιδίοις ἐπεκράτησαν ἀναλόγως τῆς δὲ ἐλπίομένης βοηθείας ἀποτυχόντες, δειχθείσης ιδίοις πίστεως ἐγθροῖς δυνάμεως. Φιλίππου δευτέρου τῶν Ισπανῶν βασιλέως εὑρεγείσας παραβάντες ἐν Νεαπόλει, οὐ πρότερον ταῖς φυχαῖς ή τῷ ζῆν κατέπεσον. Θεόδωρος εἰκοστῇ πέμπτῃ Μαρτίου φερότε, Μακάριος δὲ δωδεκάτῃ Σεπτεμβρίου ἔτι καὶ σωτηρίῳ φερότε»⁽¹⁾

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ Μανιᾶται, ἐγκαταλειφθέντες πανταχόθεν ἀλλὰ συνεχίζοντες τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων ἡγαγκασθησαν νὰ κπευθυγθῶσι δι' ἀποστολὴν διηγησίων πρὸς τὸν Πάπαν Γρηγόριον Γ', σφύζεται δὲ ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Βατικανοῦ ἡ ἀκόλουθος ἐπιστολὴ τῶν⁽²⁾:

φερότε (1582) αγουστου Γ

Ἐ τιμιοτάτον καὶ ἀξιητάτον καὶ πάπαν τῆς ρομάς· ἀρχηρεας τὸν χριστιανό πολὺ σε προσκηνοῦμε τὸ ἐλαυνπροτατοσοῦ κορυφής οἵ μανιατές ολη μικρη καὶ μεγάλη ιερης καὶ γεροτές πολὺ προσκηνοῦμε τη βασιλεια σοῦ πεθημοτας καὶ ζητοτας την βασιλεια σοῦ εσιμαζοχτηκαν ολος ο λαος καὶ γραφομε της βασιληα σοῦ καὶ στελνομε τὸ νηκωλα τοῦ προπαπα τοῦ μουρησκου τον ηνον οπου ενε δ πατέρας του κουνερναδουρος ησε ολη τὴν μανη ησε τρακοσια χορηα καὶ ησεζητα χορες δια να σου ηπι πραματα δουλεψη του Θεου καὶ ολης της

(1) Buchon, Nouvelles recherches ... t. 2 σ. 445.

(2) Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομήμων τ. B σ. 397. Την ἐπιστολὴν παραθέτουμε ως ἐγράψη, πλήρη ἀναρθρωταφιδν καὶ ἀσυνταξιδν.

χοηστικνοσινης· καὶ παρακαλοῦμε τὴν βασιλεια σου να γραψης τον ωηγος δια τι τορο ππορουμε να επαρομε τον μωρεα· να καταδικσουμε τὸν μεγαλον αγαρον· να ηξευρηη η βασιλι(α) σου ποσ ηβρησκοντε εξη χηληαδες παληκαρηα· οποῦ ηνε δουλευταδές της θεοίησ σου· εξού ἀποτὸν τὸν ἀποδοληπὸν τοῦ μωρέος· οπου πατεχοῦ θοηθη πο την βασιληα σου και ἀπο εμάς τους μανιατές· εγο μακροδις μαλευρης απο το βητιλο μιε το ηδιο θελιμα του τοπου ἐγραφη το ανοθε.

εγο καλαποθος φουκας στεργομε το ανοθε γεγραμένο· ἐγο νηκολάς διατρος στεργομε το ανοθε γεγραμένο· εγο παπάς χροσσταθης μαρτιρο τον ανοθε γεγραμένο· εγο θεοδορης κοτοστα-
βλος στεργομε το ανοθε γεγραμένο· εγο δημιτρης κλιροδετης στεργομε τω ανοθε γεγραμένο Εγο θεοδορης ἀλεβρας τεργομε το ανοθε γεγραμένο· εγο μιχαλης ο ρηκιφος στεργο το ανοθε γεγραμένο· εγο τζιληδηνης αιμπελουργος τεργομε το ανοθε· εγο διμίτρις ο τριγονας στεργομε το ανοθε γεγραμένο.

† Εγω προτοπατας μουρησκος μανης φερμαρο με τῶ ηδιο μοῦ χροη †

Αἱ ὑπογραφὴ εἰναι πᾶσαι ἰδιόγραφοι. "Εξωθι δὲ τοῦ ἐγγρά-
φου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: † Τιμιοτατὸν αξηναταν κ' κὸν παπα
της ρομάς, καθοληκο βασιλη και δεσπωτι τὸν χριστιανο.

δοθιτῶ τὴν ρομα.

Ἐπίστης τὸ ἐγγραφον φέρει κυκλικήν σφραγίδα ἐπὶ ἵσπανικοσ
χηροῦ, εἰς τὴν διποῖαν διακρίνεται τὸ ὄνομα τοῦ πρωτοπαπᾶ Μουρῆ-
σκου, ἔστις κατὰ τὸ ἐγγραφον ἥτο «κουδερναδούρος εἰσὲ δλη τὴν
Μάνη, εἰσὲ τραχόσια χωριὰ και ἔξηντα χῶρες», τούτου δὲ δι οὐδὲ
ἐκόμιστεν αὐτὸ εἰς Ρώμην. Παρέχει δὲ τὴν ἀξιοσημείωτον πληροφο-
ρίαν δι στρατὸς τῆς Μάνης, τὰ «παχληκάρια», ἀνήρχετο εἰς δε
χιλιάδας, ἐξιρουμένων βεδχίως τῶν λοιπῶν μὴ τακτικῶν, οἵτινες ἐν
καιρῷ ἀμύνης τῆς χώρας ἐλάμβανον μέρος. Ἐστάλη πρὸς τὸν Πάπαν
λόγῳ τῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῶν βισιλέων τῆς Δύσεως, και
ἐπὶ τοῦ Βισιλέως τῆς Ἰσπανίας, τὸν διποῖον πιθανώτατα ὑπαίνισσον-
ται λέγοντες «γὰ γράψης τοῦ Ρηγός». Εἰναι δὲ ὑπογεγραμμένον ἐκ
τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (1582) ἐγκριτωτέρων οἰκογενειῶν τῆς
Μάνης, τὰς διποίας ἀνευρίσκομεν και μεταγενέστερον εἰς διαφόρους

ἔθνικὰς ἐνεργείας. Φαίνεται δης ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἀπέδη
ἀπρακτος, διότι οὐδεμίᾳ ἀνευρίσκεται σχετικὴ ἐνέργεια τοῦ Βατι-
κανοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Παρ' δληη τὴν πανταχόθεν ἐγκατάλειψίν των οἱ Μανιάται ἡδυ-
νήθησαν ἐν ἐμπολέμῳ καταστάσει πρὸς τοὺς Τούρκους διατελοῦντες
ὅλον σχεδὸν τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος νὰ διατηρήσωσι
τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἀποκρούοντες τὰς ἐχθρικὰς ἐπιδρομάς. Ἀρχο-
μένης τῆς 17ης ἐκατονταετηρίδος, οἱ στόλοι τῶν ἐν Μάλτᾳ Ἰωαν-
νιτῶν ἱπποτῶν, τῆς Νεαπόλεως και τῆς Φλωρεντίας διατρέχοντες
τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας ἐλεγχάτουν και ἡχμαλώτιζον τοὺς εἰς τὰ
παράλια οἰκοῦντας Τούρκους, ἐνέσπειρον δὲ εἰς τοὺς Ἑλληνας τὴν
ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ λιμένες τῆς Μάνης ἦσαν ἐλεύθεροι εἰς
τοὺς χριστιανικοὺς στόλους, ἐχρησιμοποιοῦντο δὲ ὡς σταθμοὶ και
δρυμητήρια αὐτῶν. Οἱ Μανιάται εἰς διαρκῇ εὑρισκόμενοι ἐπικοινω-
γίαν μετ' αὐτῶν παρεῖχον πᾶσαν εύκολιαν εἰς τοὺς πολεμίους τῶν
Τούρκων, είχον δὲ συνάψει μετ' αὐτῶν και ἐμπορικὰς σχέσεις
πωλοῦντες διάφορα τρέφιμα και ἀγοράζοντες διάφορα εἶδη ἐκ
τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀγορῶν. Ὡπό τῶν Χριστιανῶν τούτων καταδρο-
μέων παρακινούμενοι οἱ Μανιάται κατὰ τὸ 1605—1606 ἐπετέθησαν
ἐναντίον τῶν ἐν τοῖς συνόροις των Τουρκικῶν φρουρίων, ἀλλὰ ταῦτα
καλῶς ἐφωδιασμένα διὰ στρατοῦ και πυροβολικοῦ ἀντέσχον εἰς τὴν
δρυμὴν τῆς ἐπιθέσεως. Ἐστάλη ἐσπευσμένως κατ' αὐτῶν δ Ἀρσλάν
πασσᾶς, δστις μάτηην ἐπὶ μακρὸν ἡγωνίζετο ἐπωα εἰσέλθη εἰς Μάνην
και τιμωρήσῃ τοὺς ἐπαναστάτας (¹), οἵτινες καλῶς ὀργανωμένοι και
ἐφωδιασμένοι ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊων ἡμιύνοντο κρατερῶς. Ἐξωμότης
τις Ἑλλην ὑνόματι Τσιγάλας διοικῶν τμῆμα Τουρκικοῦ στρατοῦ
ἐμάχετο μετὰ λύσσης πρὸς ὑποδούλωσίν των. Μετ' δλίγον κατέπλευ-
σεν εἰς τὰ Λακωνικὰ παράλια δ καπετάνιον πασσᾶς μεθ' δλου τοῦ
Οθωμανικοῦ στόλου, δστις ἀπέκλεισεν αὐτὴν στενῶς διὰ θαλάσσης.
Ἄλλ' δ ἡγωμένος Χριστιανικὸς στόλος καταπλεύσας ἐν τάχει διε-

(¹) Κάμνομεν γρῆσιν τῶν λέξεων «ἐπαναστατίς» και «ἐπαναστάται» κατὰ τοὺς πολέ-
μους τῶν Μανιάτων πρὸς τοὺς Τούρκους, ὅγι διότι τοὺς κατατάσσομεν εἰς τὴν αὐτὴν
μετὰ τῶν ὑπόδολῶν Ἑλλήνων μοίραν, ἀλλὰ διότι παρεδέχθησαν τὴν ἔστω και τυπι-
κὴν ὑπότιτην φόρου ὑποτελείας και διότι τὴν λέξιν ταύτην μεταγενέζεις ονταντες
οἱ ιστορικοὶ προκειμένου περὶ τῶν πολέμων τούτων.

σκόρπιος τὸ Ὀθωμανικὸν πλοῖον καὶ διέλυτε τὴν πολιορκίαν. Τότε ὁ Ἀρσλὰν πατρός τοῦ δρογῆν τοῦ Σουλτάνου ἐκ τῆς ἀνευ ἀποτελέσματος παρατάξεως τοῦ πολέμου ἐγήλωσεν διὰ τὸ πρέπειαν τοὺς Μανιάτας καὶ ἀποχώρησεν ἐκεῖθεν κατόπιν τῆς ὀηλώσεως τῶν διὰ τὸ μέλλον θὰ πληρώνωσι τοὺς φόρους καὶ δὲν θὰ προσδικήσουσιν εἰς στασιατικὰ κινήματα. Πράγματι δύμας ἡ ἀποχώρησις τοῦ Ἀρσλὰν ποσσᾶ ἐγένετο λόγῳ ἀδυναμίας τοῦ πρὸς καθυπόταξιν καὶ ἐξολόθρευσιν τῶν ήρωακῶν τέκνων τοῦ Ταχύγετου⁽¹⁾.

Αἶχν σχετικὴ μὲ τὴν πολεμικὴν ἴστοριαν τῆς Μάνης κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι καὶ ἡ δρᾶσις τῶν ἐν τῇ Δύσει Ἑλλήνων πολεμιστῶν, τῶν περιφήμων Στρατιωτῶν (*Stradioti*)⁽²⁾. Απὸ τοῦ πρώτου μετὰ τὴν ἔλλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολέμου οἱ Ἑλληνες πολεμισταὶ ἀποτελοῦντες ἵδια σώματα ἐντελῶς ἰδιορρύθμως κατηρτιθυμασμὸν τῶν Χριστιανῶν, προσκάλεσεν δὲ τὸ μῆσος καὶ τὸν τρόμον εἰς τοὺς Τούρκους. Διὰ τοῦτο ἅμα τῇ εἰρήνῃ τοῦ 1479 οἱ Τούρκοι ἐζήτησαν τὴν διάλυσιν τῶν Ἑλληνικῶν τούτων σωμάτων ἀποκαλοῦντες αὐτὰς «Ἀλβανούς ληστάς». Οἱ Βενετοί φυιγομενικῶς μὲν ὑπέκυψαν τῶν Τουρκικήν ἀξιωσιν, κατέλιπον δύμας πολλοὺς εἰς τὰς κτήσεις τῶν, καθόσον οὗτοι ἐχρησίμευον ως ἐγγύησις κατὰ τῶν Τούρκων.

Τὸν Μάιον τοῦ 1482 μετεφέρθησαν οἱ πρῶτοι Ἑλληνες πολεμισταὶ εἰς Βενετίαν, τούτους δὲ ἡκαλούθησαν μετ' οὐ πολὺ καὶ ἄλλοι καὶ ἐκ τούτων προηλθον τὰ σώματα τῶν «Στρατιωτῶν», οἵτινες χρησιμοποιηθέντες σχεδὸν παρὰ πάντων τῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως διὰ τοὺς καὶ ἄλληλων πολέμους ἀνεδείχθησαν ὅχι μόνον ἀνδρεῖς ἄλλα καὶ ἄριστοι πολεμισταῖς, μαχόμενοι ἐπὶ τῇ βάσει τελείας πολεμικῆς ταχτικῆς, δι' ὃ καὶ ἐχρησίμευσαν διὰ διδάσκαλοι τῆς τέχνης τοῦ πολέμου εἰς τοὺς Ἐδρωπατικούς στρατούς. Οἱ Στρατιώταις ησαν

(1) Ηαναμερ, *Histoire de l'empire ottoman* t. VIII σ. 205.

(2) Περὶ τῶν *Stradioti* ἔγραψεν εἰδίκην πραγματείαν ὁ ἀείμνηστος μεσαιωνοῦ Κων. Σάθας, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐστίαν τοῦ 1885 καὶ ἐν τίτλοις τεύχει: «Ἑλληνες στρατιώται ἐν τῇ Δύσει καὶ ἀναγέννησις τῆς Ἑλληνικῆς ταχτικῆς». Επίστις τοῦ αὐτοῦ «Monumenta Historiae Hellenique» t. VII—IX. Τὸ ὄνομα στρατιώται, τὸ ὄποιον ἐπεκράτησεν ἦδη, παρήγθη ἐξ αὐτῶν (ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ strada σημαίνοντος ὅδον) ἐπειδὴ ησαν πάντοτε ἐν πορείᾳ καὶ δὲν εἶχον μόνιμον κατοικίαν.

τῶν καὶ εἰς τὰ δύο ἄκρα σιδηρᾶν καὶ θανατηρόρον αἰγμήν. Πρόρουσιν Ἱραχὴν ἐπενδύτην, γειρόκτικον συρματόπλευτα καὶ ἀντὶ σημαλίας εἶχον «φλάμπουρον» ἐν τῷ ἄκρῳ τῆς λόγγης, τὴν δὲ κεφαλὴν ἐκάλυπτον διὰ κράνους. Τόσα ησαν τὰ κατορθώματα αὐτῶν ὥστε κατέστησαν περιηγητοὶ μεταξὺ τῶν κρατῶν τῆς Δύσεως, τὰ δποῖα προέβαινον εἰς οἰασμόποτε ὑποχωρήσεις, ἵνα κολακεύσωσι τὸ ἔθνος τὸν αὐτὸν φρόνημα⁽¹⁾. Οὐδέποτε δὲ ἐληγμόνευσιν οἱ «Στρατιώται» τὴν Πατρίδα των καὶ εἰς πάντα πόλεμον τῶν Εὐρωπαίων κατὰ τῶν Τούρκων ἐσπευδον προθύμως, ἵνα γύρωσι τὸ αἷμά των πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀδελφῶν των. Οἱ πλειστοί ἐκ τῶν «Στρατιωτῶν» κατήγοντο ἐκ Πελοποννήσου, ἵδιως δὲ ἐκ Μάνης. Αναφέρονται Μανιάται ἀρχηγοὶ των οἱ Θεοδ. Βόγαλης, ἀδελφοὶ Μογαλαῖοι, Καδάνος, Θεοδ. Λιθέρης η Λαγός καὶ ἄλλοι. Τὰ ηρωϊκὰ κατορθώματα τῶν τέκνων τῆς Μάνης κατὰ τῶν Τούρκων καθίστων αὐτοὺς περιηγητούς διὰ τὰ ἐν τῇ Δύσει σώματα. Οἱ ἐλεύθεροι λιμένες αὐτῆς διηγούλυνον τὸν κατάπλουν ξένων πλοίων πρὸς παραλαβήν των. Είχον δὲ καὶ τοῦτο τὸ πλεονέκτημα οἱ Μανιάται στρατιώται. Η πατρίς των ητο ἐλευθέρα, τοιουτορόπως δὲ δὲν ἐξεπατρίζοντα ἐντελῶς, ζπως οἱ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν, οἵτινες ἐγνώριζον ποία τύχη τοὺς ἀνέμενεν, ἐὰν ἐπανέπιπτονεις τὰς χειραρχίας τοῦ κατακτητοῦ. Οἱ Μανιάται ἀπλῶμετενάστευον, διατηροῦντο πρὸς τοὺς ξένους ἡγεμόνας ἡ ἐπιληροφοροῦντο διὰ η Πατρίς των ἐκινδύνευεν ἀπὸ ἐχθικῆς εἰσβολῆς, ἐπέστρεφον εἰς Μάνην, διόπου πάντοτε ησαν ἐγκατεστημέναι αἱ οἰκογένειαι των. Η στρατιωτικὴ αὐτῶν ἀποδημία ἀπέδιδεν εἰς τὴν Μάνην οὐχὶ διλίγα δρέλη. Εν πρώτοις εἰσέρρεεν εἰς τὴν πτωχὴν ταύτην χώραν χρυσός, τὸν δποῖον ἐκόμιζον ἐκ τῶν μισθῶν των η τῶν λαφύρων τῶν νικηφόρων μαχῶν. Τὸ δὲ σπουδαιότερον, οἱ «Στρατιώται» οὗτοι ἐν τῇ Δύσει ἐτύγχανον μικρᾶς τινος πατιδείας καὶ

(1) Οἱ φανατικός καθολικός Κλῆρος εἶγεν ἀπαγορεύεις ἐν Βενετίᾳ τὴν ἔδρασιν ναοῦ ὁρθοδόξων, οἵτινες ἀν καὶ συμποσούμενοι εἰς πολλάς χιλιάδας περιεφέροντο τὴν κίνειτε οὐδὲ θρησκευτικῆς ταφῆς ἀξιούμενοι ώς «σχισματικοί». Εύθυς δύμας ώς οἱ Στρατιώται δι' ἀναφορᾶς τῶν τῇ 4 Οκτωβρίου 1571 ξῆτησαν ὁρθοδόξον ἐκκλησίαν, τὸ Συμβούλιον τῶν Δέκα ἐδέξθη αὐθημερόν τὴν αἵτησιν καὶ ἐκτίσθη πρὸς χάριν των ὃντ' ὄντος προστάτου τῶν ἀγίου Γεωργίου ὁρθοδόξος Ἑλληνικὸς ναός, διτεις αρχέται εἴτε καὶ σήμερον.

πολιτείας, ἀκόμη δὲ πληρεστέρας καὶ μεθοδικωτέρας τέχνης περὶ τὰ μάχεσθαι καὶ ἐπιστρέψοντες εἰς τὴν πατρίδα των μετέδιδον τὰς γνώσεις των εἰς τοὺς συμπατριώτας των. Τοιουτοτρόπως δὲ στρατὸς τῷ; Μάνῃ; σὺν τῷ; χρόνῳ ἀπηγέτετο ἀπὸ ἄνδρας οὓς μόνον ἀφῆσθντας τὰς θύγατρος ἀλλὰ καὶ ἡρίστους εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην. 'Εν Μάνῃ τότε συνεκροτήθη ἡ περίφημος *luogotenenza della strada di Maiorca* (στρατόπεδον τῶν ἐν Μάνῃ στρατιωτῶν), εἰς τὸ ὅπλον προστέτρεχον καὶ "Ἐλλήνες ἔξι ἀλλων μερῶν. Τόση δὲ ἦτο ἡ φύμη τῶν Μανιατῶν Στρατιωτῶν, ὥστε προσελαμβάνοντο ὡς διδάσκαλοι τοῦ πολέμου. Οὗτῳ διεσώθη ἔγγραφον τοῦ Βενετοῦ διοικητοῦ Κυθήρων, δι' οὓς ἀναφέρει οὗτος διε τῷ 1547 προσεκάλεσεν ἕκας τὸν Μανιάτην ἀρχηγὸν Στρατιωτῶν Θεόδωρον Διδέρην ἢ Δαγὸν πρὸς διοργάνωσιν τακτικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος (¹). Ἀναμφισθητέως τὰ σώματα ταῦτα «Στρατιωτῶν» συνέβαλον τὰ μέγιστα εἰς τὴν καλὴν ἀμυνὴν τῆς χώρας καὶ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν κατὰ τῶν Γεύρων πολέμων τῶν Μανιατῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Δουκὸς τοῦ Νεδέρο διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος.— Αἱ μετὰ τῶν Μανιατῶν συνεννοήσεις τούς.— 'Ἐπιστολαὶ καὶ ἔγγραφα ἀφορῶντα τὴν Μάνην.

Αἱ ἀρχαὶ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰώνος εὗρον τὴν Μάνην ἐν πλήρει πολεμικῷ ὀργασμῷ. Τὰ πλεῖστα τῶν εὑρωπαϊκῶν κρατῶν τῶν ἐν ἐχθρότητι πρὸς τοὺς Τούρκους διατελούντων εὑρίσκοντα εἰς διαρκῆ ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Μανιατῶν καὶ δι' ἀπεσταλμένων τῶν προέδραινον εἰς διηγείσες συγεννοήσεις μετ' αὐτῶν πρὸς ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Ἰδιαιτέρως δὲ διεστιλεύει τῆς Ἱσπανίας ἔχων κατακτητικὰς βλέψεις ἐπὶ τῆς χερσονήσου ὑπεδαύλιζε διὰ παντὸς μέσου τὴν ἐπαναστατικὴν φλόγα. Ἄλλη δημοσίευσι σοδαρωτέρα ἐνέργεια πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπερρόφησε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταῦτην τὴν προσοχὴν τῶν Μανιατῶν, θέλει δὲ ἀπασχελήσεις ἡμᾶς ἔξι δλοκλήρους ἐν τῷ παρόντι κεφαλαιῳ.

'Ο Γάλλος εὐπατρίδης Κάρολος δὲ Β'. «ὅ ἐκ Γονζάγων καὶ Κλέδη, δοὺς τοῦ Νεδέρο, τῆς Μαιγέν καὶ τῆς Ρετέλ, μαρκήσιας ὁ² Ἰλ, κόμης τῆς Σιντ·Μενεχούλδ, ἡγεμὼν τοῦ Ἀρσιε, διμότιμος τῆς Γαλλίας, διοικητής τῆς Καμπανίας καὶ τῆς Βρῆ καὶ οἰκιστής τῆς Σιαρλεΐ³», ἡγειρε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς διμόνος δικασθείσεως κατ' εὐθείαν γραμμήν Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου, αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου (⁴). 'Ο δοὺς τοῦ Νεδέρ

(¹) Οἱ αὐτοκράτωρ Ἀνδρονίκος Παλαιολόγος πρεσβύτερος ἦγε νυμφεύθη τὴν γολάνδην Μομφερράτου, ὑνομασθείσαν διὸ τὸν Ἐλλήνων Ήλρήνην, καὶ γεννήσει ἔξι αὐτῆς τὸν διαδεκτόντα αὐτὸν Ἀνδρονίκον τὸν νεώτερον, καὶ τὸν δεσπότην ἀλεύθερον τὸν Ηορφυρογεννητον. Τό μαρκησάτο τοῦ Μομφερράτου, τὸ ὄποιον ἡ αὐτοκράτεια εἶγε ἀληφρονομήσει ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Ἰωάννου τοῦ Δικαίου, ἐδόθη παρ' αὐτῆς εἰς τὸ δευτερότοκόν της υἱὸν τῷ 1306. Ἐκ τοῦ Θεοδόρου τούτου τοῦ Παλαιολόγου, μαρκήσιον τοῦ Μομφερράτου, κατήγετο, εἰς ἑκτην γενεάν, καὶ ἀργενα διαδογὴν ἡ Μαργαρίτα Παλαιολόγου Μομφερράτου, θυγάτηρ τοῦ μαρκήσιον Βονιατίου Δ' τοῦ Παλαιολόγου, ἡτις ἐνυμφεύθη τῷ 1332 Φρειδερίκον τὸν Γονζάγον, δούκα τοῦ Νεδέρ. Ἡ πειδὴ η Μαργαρίτα ἦτο διμόνος ἐπίζων γόνος τῶν Παλαιολόγων, μετέσχεν ὅλα τῶν τὰ δικαιώματα εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Γονζάγων, ταῦτης δὲ ὁ ἔγγονος Κάρολος Β' Γονζάγος δυνάμει τῶν δικαιώματων ἡξίωσε τὴν αληφ-

(²) *Memoria Historiae Hellenique t. VI σ. 291 (relatio viri nobilis natus supradicti Reversi i provisoris cytherici).*

λαχών μέρος λίκην ευδοκίμως εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον τῆς Οὔγγαρίας τῷ 1602 ίσως ἔκει πρῶτον συνέλαβε τὸ μεγαλεπήδολον σχέδιον τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ τῆς ἀνακηρύξεως αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου δυνάμει τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου κληρονομικῶν δικαιωμάτων του. Ἀνεκήρυξεν ἔχυτάν ἐπισήμως διωνικα Παλαιολόγον διάδοχον τῶν τελευτίων Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων καὶ ἐπεισένει. Σπιώς ἐλθη ἐις συγεννοήσεις μετὰ τοῦ Πάπα, τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, τῆς Βενετίας, τῆς Γενούης καὶ τοῦ πανισχύρου τότε βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου τοῦ Γ', πρὸς συνεργασίαν αὐτῶν καὶ συμβολὴν εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς ἑξαλογίας. Συγχρόνως δὲ ἦλθεν εἰς συγεννοήσεις μετὰ τῶν βασιλέων τῆς Ἐλλήνων κατεχτίζων δι' ἀπεσταλμένων του ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῶν τὸ ἐπαναστατικόν σχέδιον.

‘Ως ήτο επόμενον, ή πρώτη ‘Ελληνική χώρα πρὸς τὴν δύσιαν ἀπέδηλεψεν ὁ δοῦξ τοῦ Νεθέρ ήτο ή Μάνη. Τὸ ἐλεύθερον ἔδαφος αὐτῆς ήτο λίαν κατάλληλον ὡς κέντρον τῶν μετὰ τῶν ‘Ἐλλήνων τῆς Πελοποννήσου συγεννοήσεων αὐτοῦ. ‘Η δὲ ἀνδρεῖχ τῶν κατοίκων καὶ τὸ κατὰ τῶν Τούρκων μῆσος αὐτῶν ἡγγυᾶ-ο σοβαρωτάτην συμβολὴν εἰς τὸν ἀγῶνα. ‘Απεσταλμένοι αὐτοῦ κατῆλθον εἰς Μάνην καὶ ἀνεκοινωταν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τὰ σχέδια τοῦ «δουκὸς Παλαιολόγου» περὶ ἀπελευθερώσεως τῶν ‘Ἐλλήνων. Εἰς τοὺς φιλοπάτριδας ἐκείνους ἄνδρας ή μεγάλη ἐθνικὴ θυσία τοῦ τελευταίου Βυζαντίνου αὐτοκράτορος διετηρεῖτο ἵερὸν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, ἀναμφιεβητήτως ἐπὶ τὸ σηματαρχεῖον τῶν Παλαιολόγων ἥλεκτρισε τὰς ψυχάς των πρὸς νέους ἀγῶνας καὶ θυσίας διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ τουρκοκρατουμένου γένους. ‘Ἐπι πλέον ἐπιτήδειοι ἐνέργειαι τοῦ Δουκός, συνεχεῖς ἀλληλογραφίαι μετὰ τῶν κληρικῶν καὶ προσκρίτων, ἀποστολαὶ διαφόρων δώρων, «κουμπχριτί» διὰ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ καὶ τὰ τοιαῦτα, κατέστησαν αὐτὸν δημοφιλέστετον εἰς ἀτασθαν τὴν Μάνην καὶ ἐνενομίσαν τοῦ Βυζαντίνου θρόνου. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τῆς οἰκογενείας του ἀπέμενε μία κόρη, θυγάτηρ τοῦ θανότους ἔξαδέλφου του Φραγκίσκου τοῦ Δ’, δι’ ἣν τινὲς ἡξίσωσαν τοὺς κληρονομικοὺς τίτλους, ὁ δοῦξ τοῦ Νεθέρ ἐνύψευσεν αὐτὴν μετὰ τοῦ σίον του καὶ τοισυτορέσπως ἀπέμεινεν ὁ μόνος ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας τῶν Γονδάργων συγκεντρώτας εἰς γειτάς του ὅλα τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Παλαιολόγων.

πινευσαν εἰς τοὺς κατοίκους πέταν καὶ ἐνθυσιασμὸν εἰς τὸν ἄγρον καὶ ἐμπιστόσύνην εἰς τὸν ἀρχηγόν. Εὔτεχῶς διεσώθη ὅλοκληρὸν τὸ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταῦτης ἀρχεῖν τοῦ Δουκός, αἱ συνεννοήσεις του μετὰ τῶν Μηνιατῶν, αἱ συμφωνίαι του καὶ λοιπαὶ ἐνέργειαι, ἐν αἷς διαλάμψει ἡ φιλοπατρία τούτων καὶ διερδός πόθος τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος. Θέλομεν δὲ ἔκθέσει τὰ γεγονότα ταῦτα ἐπὶ τῇ οἵσει τῆς χρονολογικῆς κατατάξεως; τῶν ἐγγράφων τούτων (').

Πρώτη στιχείων ἔκ Μάνης ἐπιστολή πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεόρου
εἶναι ἡ τοῦ ἐπισκόπου Μακίνης Νεοφύτου, διτεῖς ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται,
τὸ κυριώτερον ὅγεινον τῶν ἐπαναπτυκόν σχεδίων τοῦ δουκός. Ὁ
Νεόφυτος τῇ 1ῃ Ὀκτωβρίου 1612 ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν
παρὰ τῷ δουκὶ ἀπεσταλμένον Μακιάτην Πέτρον Μέδικον, ὅπως δια-
βιάσῃ ταύτην πρὸς τὸν Κάρολον. Ἡ ἐπιστολὴ ἔγραψη εἰς τὴν
Ἴταλικὴν γλώσσαν τοῦ λαζοῦ μὲν Ἑλληνικὸν; χαρακτηρας καὶ ἀπὸ
ἄνθρωπον ἐλάχιστα γνωρίζοντα Ἱταλικά. Ἡ ἐπιγραφὴ μόνον εἶναι
“Ἑλληνική, ἔχει δὲ ὡς ἔξης: Τῷ ἐντιμωτάτῳ ἀυθέντῃ Πέτρῳ
τιμείως καὶ ὑγιῶς δωθήτω εἰς τιμείας χεῖρος. Ἐν τέλει δὲ φέρει
τὴν σφραγίδα τοῦ ἐπιστόπου, ἐπὶ τῆς διπλίκες διακρίνονται δύο ἔρχ-
χοντες κρατοῦντες δὲ μὲν ἕιρες, δὲ δὲ στεγάρων, γύρωθεν δὲ αἱ λέξεις
ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΤΑΠΗΝΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΑΝΙΗΣ. Διετοῦ
ἐπιστολῆς ταύτης καθίσταται γνωστὸν ὅτι ἐλήφθησαν αἱ πρὸς τοὺς
Μακιάτας ἐπιστολαὶ τοῦ δουκός, δι’ ᾧ ἀνηγγέλλετο ἡ εἰς Μάνην
κάθισδός του. Ὁ δὲ ἀφελῆς ἀλλὰ φιλόπτερος ἐπισκόπος ἐκλαδῶν ὡς
σοδαράν τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην ἦ παρεξηγήσας τὸ πνεῦμα τῆς
ἐπιστολῆς ἐτεξίδευσεν δληγη τὴν νύκτα διὰ νὰ προϋπαντῆσῃ τὴν
ἐνδοξότητά του καὶ τῇ δώσῃ τὴν εὐλογίαν του. «διετὸν
δευθῶμεν τὸν ἀγιώτερον ἥμισυ βιττιλέχ, καὶ περιμένοντεν τὴν ἐνδο-

(¹) Τὸ ἀργεῖον ἐδημοσιεύθη πλήρες κατὰ γρανολογίκην τάξιν ὑπὸ Buchon, Nouvelles recherches sur la Morée t. I σ. 251—303. Ἐπὶ τῇ ἔτει δὲ τῶν ἑπτακόντα τούτων ἔγραψαν : Berger de Xivrey, Memoires de l' institut. t. XV (1842) σ. 304—B. Δεξιότερον, Ἀπόπειρα ἐπαναστάσεως ἐν Ἑλλάδι· μετάρ. II. Καλλιγάρα ἐν «Ιανελληνώ» (1853) καὶ ἐν «Μελέταις καὶ λόγοις» τ. B' σ. 628—Χιωτικές λαϊκές στοιχεία ἀπομνημονεύματα τ. I' σ. 151—Σάθας. Τουρκοκρατουμένη, «Ἑλλὰς σ. 197—Ημεσίς ἡγιάσουθενταίνειν κυρίων τὸν Buchon. «Ἔγγραφά τινα μετεφράσθησαν τὸ περιστατικόν ἐδηλ ἐν τῆς ἀργείας Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς, καὶ παρ' ὅλον τὸν στρουφὸν γλωσσισθεὶς, γειτονιών τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐφροντίσταιμεν εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατόν πιεστὴν ἀπόδοσιν.

ξέτηγά σου, ώς οἱ Ἐδραιοὶ τὸν Μεσίναν, ἥτοι τὸν Θεόν». Ἀλλὰ μὴ δυνηθεῖς νὰ λάβῃ τὴν παρηγορίαν ταύτην ὁ ἐπίσκοπος ἀγγέλλει δὲ ἀποστέλλει πρὸς τὸν δοῦκο τὸν ἀνεψιόν του, ἵνα τὸν συνοδεύσῃ εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Τὴν ἐπιστολὴν θέλει φέρει ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἐπισκόπου συνοδευόμενος ὑπό τινος Καλαπόθου καὶ διὰ πλοίων ἀγημόνων εἰς Μανιάτας, διὰ τοὺς δποίους λέγει ἔτι εἶναι πτωχοὶ καὶ δὲ μὲ σλῆγα γρήματα θὰ κάμουν διὰ τοὺς διατάξην ἡ ἐνδοξότης του. Συνιστάθη δὲ θερμῶς ἔπως αἱ συνεννοήσεις των μείνωσιν ἐντελῶς μυστικαῖ. Ἐκ τῶν τελευταίων δὲ λέξεων τῆς ἐπιστολῆς γίνεται δῆλον δὲ τὶς στοιχειώδους γνώσεως τῆς Ἰταλικῆς ὑπηρόρευσεν δὲ ἐπίσκοπος εἰς τὸν ἀνεψιόν του, ἐλάχιστα γνωρίζοντα νὰ γράψῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἐλληνικήν⁽¹⁾. Τῇ 8 Οκτωβρίου 1612 δὲ ἐπίσκοπος Νεόφυτος ἀπῆγοντας καὶ ἱερέαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν δοῦκο Νεῖκόν την Ἐλληνικὴν γλώσσαν, ἀλλὰ θριθεύσαν ἀνορθογραφιῶν. Ἐχει δὲ γρ. ἐπιστολὴ κατηγόρησης διαρθωθέντων πως τὸν οὕτιστῶν λαθῶν ἵνα γίνηται καταληπτή :

(1) Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι γεγραμμένη ἀκρεβῶς ὡς ἔξης :

Καὶ τοιοῦτον Πετράζου ετε πατρὸν τολεζήσιμω, μολὼν δι ταλαιπω. Ιω δεσκοδενταλη Πετράζου ντε Μανιά, ο σεντουτο περλα βοστρα σινηροια ετε λε, ρεσποστε ντελ σινηροι Τζουσαν ελουστρησιμο, κκε, σεγοντο κκε ο βηστο λα λητερα ντε σινηροι Καλαποτο. Ντιο εκ κκε τουτα κ λα νοτε δο δενουν κ καμινατο ντ' αργδαρ, λα βοστρα σινηροι κ καουντραρ δε. Α δενα γραγε ντεστηρειων α ειμπαραρ καλκοσα περ ελ μπενδετο σινηροι Τζουσαν κκε σεντιρεμο ντεσος ντε γρατειν κκε α πασσατο, ετε γη παχαρεμο ντελ ταχαντισιμο νοστρο ρε. Ε νου ασπετεμο ντε λα βοστρα σινηροηκομο καπιτει γ. Επρεπει ελ Μεσηη, κκελ Ντιο δητα γρατεια ανκ' α νου κκε σκουντρεμο λα δοστρα σινηροια, κκε δεδρεμο σι ποδεμο μανταρ ελ νοστρο γεδουδω κκε δενια κολα βοστρα σινηροια, κκε δεν αντατε γηπειμε ντοβε ελ προτειω ελ σινηρο Τζουσαν ελουστρησιμο. Μα δ' ερή δι μανταρεμο ελ νοστροφρατε κκε πορταρα λα πολητα κκε βα μελατα, γη μαντε σινηροι Καλαποτο κκη λετε λα ηνταληα, κκε λα σκρηθεης γη γρεγο νοστρο φρατε, κκε τηπαρεμο αγκ' α νου λι φατε ντ' ελητρισιμω σηνιωρ Τζουσαν, μα ανκο σκρηδερεμο αγκ' α νου ουνα ρεσποτα ντελ νοστρο πατηη. Ε σ' εμπεζωνια λα δοστρα σινηροια κκε δενια ντ' ενκοστρη, κουν μεδουσηνιωρια Βαρδεγγε, σι ποδε σταρ ντ' ακορδο κολ πατρον ντ' εστο δασέλω, κκε σεου κκε νο σε μπουπληκα λε κοσε, περκκε ελ πατρον σερα ποδερο, κκε, σι προμετε ντε δαναρη, φαρα κκελ κκε δολε δουσινωρ κκε παρολε. Νο φα ερητουλε, νι με λα φαρε. Νο φα φρητουλε. Κκε κκε δορα φαρι, μπεζονια σπεντερ, ε νο αλτρο. Ελ σκρηθε ουνα ρεσποτα κκε μπεζονια ντε νου, κκε κκε μποδεμο νο μακκαρεμο, Ιο δεσκοδω κολ μιω νεποτο ετε βοστρο.

1612 Οκτωβρίου α

Κωνσταντίνου βασιλέως πολυχρονεμένου μετὰ πάσης τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἐντιμώτατε, ἐνδοξώτατε, σοφώτατε καὶ συνετώτατε πάσης τιμῆς καὶ ἀξίας ὑπέρτιμε, ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ καὶ ἡμέτερος κουμπάρος σινιόρ. Τζουσαν, Καβαλιέρ Φράντζης καὶ Μάλτης, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη καὶ ἔλεος ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Δέομαι τοῦ παναγάθου Θεοῦ ἴνα σὲ εὑρῷ ἡ γραφή μας καλά. διότι καὶ ἡμεῖς εἰγιώς ἔχομεν τῷ σώματι, τὴν δὲ ψυχὴν κύριος εἶδεν. "Ομως τὸ παρὸν εἶναι νὰ γνωρίσης ἡ αὐθεντίς σου, ὅπως ἐλάβομεν τὴν τιμίαν σου γραφήν Σεπτεμβρίου 29 παλεὸ κα ἔχαρημεν τὴν ὄγείαν σου δεύτερον ἐμάθημε τὰ πάθη σου, καὶ ἐδοξάσαμε τὸν Θεόν ποῦ ἐλευθερώνει τοὺς ψυλακωμένους, καὶ τῶν χειμαζομένων λιμήν, καὶ τῶν ἀνελπίστων ἐλπῖς καὶ βοήθεια. "Ετερον τὴν γραφὴν δὲν ἀναγνώσαμε, διότι δὲν γνόθομε τὸν ἀνθροπον σου πλὴν τὰ ἥθελα γράψει, δλα τὰ γινώσκεις ὁ λαὸς καὶ δ τόπος μας στέκουντε στὰ τεμένη τους, καὶ δσα ἐπρομετάριζες ὅλα τὰ πάντα" ἔχουν μὲ Θεοῦ δύναμις. Καὶ τάχεον, μὴ βρα δύνης διὰ τὸ δνομια τοῦ Χριστοῦ δ κόσμος καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰρηνεύτησαν καὶ ἔξενιασαν, καὶ τώρα θέλει νά σε ἰδω, ἀν είσαι Χριστιανὸς καὶ φίλος. Ο κουμπάρος σου δ στρατηγὸς σὲ προσκυνεῖ, καὶ ἔχαρισέ του δ Θεός υίον, καὶ στέκει διὰ τὴν αὐθεντίαν σου ἐπαρε καράβι καὶ μονιτζιών καὶ σολδατί καὶ κόπτικε, δποῦ νὰ ἐνωθοῦμεν στὸ πορτολε Κάγιο, νὰ πληροφορηθοῦν δ λαὸς καὶ νὰ βάλωμε πᾶσα δρδινία καὶ ἀν δρίσης καὶ εἶναι μπεζόνια, νὰ ἔρθομε εἰς δρισμούς της.

Φρονιμώτατοι λίγα γράψουν καὶ πολλὰ καταλαμβάνουν. Οὐχὶ ἔτερον καὶ δ Θεός Ιησοῦς Χριστὸς μετὰ τῆς εὐγενείας σου.

Ἐρροσο

1612 'Οκτωβρίου 8 παλαιὸ

«Τῷ τιμιωτάτῳ αὐθέντῃ σινιόρ καβαλιέρ Φράντζης καὶ Μάλτας τιμίως καὶ ὄγειῶς δοθείτω εἰς τιμίας χεῖρας».

Ἡ ἐπιστολὴ αὐτη δὲν φέρει διογραφήν. Ἐκ τῆς Ἰταλικῆς δμως μεταφράσεως αὐτῆς, γίτις ἐστάλη ἐπίσης ἐκ Μάνης κατὰ τὴν ἴδιαν ήμέραν, δλέπομεν δτι ἔγραφη δπὸ τοῦ ἐπισκόπου Νεοφύτου. "Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης γίνεται δῆλον ἡμῖν δτι ἔλαβον οἱ Μανιάται ἐπιστολὴν ἐκ μέρους τοῦ Δουκός, ἀπὸ τὴν δποῖαν δμως ἀνέγω-

ταν μόνον τὴν χρονολογίαν, διότι Ἰσως ἡτο γεγραμμένη εἰς τὴν Γαλλικήν, ἢν γίγνοσυν, δὲν εἶχον δὲ ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν «ἄνθρωπόν του», δι' εὑρίσκεται στὴν ἐπιστολήν, νὰ τοὶς ἀναγνώσῃ αὐτῆν. Φαίνεται δημοσίᾳ δὲν ἔδραδυναν γὰρ ἀποκτήσωσιν οἰκειότητα μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὴν ἐπεξήγησιν, Ἰσως δὲ καὶ εἰς τὴν μετάφρασιν, τὴς ἐπιστολῆς των εἰς τὴν Ἰταλικήν, ἵνα δυνηθῇ γὰρ ἐγνοήσῃς αὐτήν δι πρίγκιψ, μηνθάνομεν δὲ ἐκ τῆς μεταφράσεως τεύτης ὅτι ἀπεσταλμένος τοῦ δουκὸς ὁνομάζετο Βλάσιος Μιλάκοβιτς. Ἐπίσης εἰς τὴν Ἰταλικήν μετάφρασιν προστίθενται ἐν τέλει τὰ ἔξης:

Ἡ Υμετέρα Χριστιανικὴ Μεγαλειότης ἀπέστειλε τὴν Α. Ε. τὸν κ. Βλάσιον μετὰ τῆς ἐπιστολῆς Αὐτῆς, ἵνα ἔξασφαλίσῃ τοὺς ιέροχκας, τοὺς δόποιους εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δώσωμεν εἰς τὴν Μεγαλειότητά Σας, καὶ περὶ τούτου δύναται νὰ εἰναι βεβαία ὅτι διὰ τῆς ἀποστολῆς τῆς Α. Ε. τοῦ κυρίου Βλασίου ή οίουδήποτε κρινομένου ὡς καταλλήλου θέλε. ἔχει δοσούς ἐπιθυμεῖ ἐκ τῶν καλυτέρων τοῦ τόπου.

Ἐν Βραχίονι τῆς Μάνης 9 Ὁκτωβρίου 1612

Ὑποκλινόμεθα πρὸ τῆς Ὅμετέρας Μεγαλειότητος Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ βραχίονος τῆς Μάνης μετὰ τῶν Ἀνδρέα, Νικολάου καὶ Καλαπόθου Κοσμᾶ. Δημητρίου, Δαμιανοῦ, Μιχαήλ, Νικήτα, Τιωάννου καὶ Δαμιανοῦ Κοντοσταύλου, Γεωργίου, Νικολάου καὶ Χρήστου Νίκλου, Κατελάνου καὶ Πανταλέου Κοσμᾶ, δῶν ὑπηρετῶν τῆς Ὅμετέρας Μεγαλειότητος».

Ἐκ τοῦ ὑστερογράφου τούτου, τοῦ ὑπογεγραμμένου, δῶς διέπομεν, καὶ παρ' ἄλλων Μανιατῶν, γίνεται δῆλον ὅτι οἱ Μανιάται ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν δπως προμηθεύσαντι εἰς τὸν δουκὰ καὶ ἱέρακας⁽¹⁾. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἀναφέρεται καὶ Μανιάτης τις στρατηγὸς ἀγνώστου ὀνόματος, δστις μετὰ χαρᾶς ἀγγέλλει τὴν ἀπόκτησιν τέκνου, τὸ δποίον εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ δαπτίσῃ δ δούξ κατὰ τὴν εἰς Μάνην ἀφιξίν. του. Ἐν γένει δὲ ἡ ἐπιστολὴ αὕτη διαπνέεται ὑπὸ ἀγνοῦ πατριώ-

(1) Οἱ ἔξης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἔκεινην ἦσαν περιζήτητοι μεταξὺ τῶν εὐγενῶν γενεσιονούμενοι διὰ τὸ περίφημον κυνήγιον τῶν ἔρωδιῶν. Τὸ δπό τοῦ Σάον, Γουρκοχ, Ἑλλ. σ. 200), ὑποστηριγμένοι τὰ πτηγά ἐστέλλοντο ὡς ἔνδειξις φόρου ὑποτάξης εἰναὶ ἐντελῶς ἀναρρίζεις καὶ οὐδαμόδιον δικαιολογεῖται, ἀφοῦ ἐι τῆς ἐν γένει. Σποτσίκη.

τικοῦ αἰσθήματος ἐκφράζεται ὁ πόνος των, διέτι «ὅ λαδὲ καὶ ὁ τόπος στέκονται στὰ τεμένη τους» διὰ τῆς ἐστω τυπικῆς ὑποτελείας καὶ καλεῖται δ δούξ νὰ συντομεύῃ τὴν ἐκστρατείαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἐλλήνων.

Τὰ ἐπιχρυσασταὶ καὶ σχέδια τοῦ δουκὸς ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλας τὰς ἐν Εὐρώπῃ Ἐλληνικὰς χώρας. ἐξ ἀντιγράφου δὲ περιεχομένου ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ δουκὸς διέπομεν ὅτι τῇ 8 Σεπτεμβρίου 1614 εἰς τὴν πόλιν Κούκην τῆς ἀνω Ἀλβανίας συνεκροτήθη μυστικὴ συγέλευσις ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν τότε ὑποδιούλων Χριστιανῶν τῆς Ἀλβανίας, Βοσνίας, Μακεδονίας, Βουλγαρίας, Σερβίας, Ἐρζεγινῆς καὶ Δαλματίας. Ἐκ τοῦ λίαν διξιοσημειώτου ἐγγράφου τούτου τῶν πρακτικῶν τῆς ἐν λόγῳ συνελεύσεως διέπομεν ὅτι οἱ λαοὶ οὗτοι ἔχοντες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἔκεινην Ἐλληνικὴν συνείδησιν κατήρτισαν δόλκηρον σχέδιον ἐξολοθρέύσεως τῶν Τούρκων, καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπανιδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, τὸ δποίον ἀπέστειλαν πρὸς τὸν δούκα τοῦ Νεδέρ. Οὗτος ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς ἐν Ἐλλάδι ἐνεργείας του ἥρχετο εἰς διαρκεῖς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἡγετῶν τῆς Δύσεως, Ιδιαιτέρως; δὲ τοῦ διατιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου Γ'. Πρὸς τὸν διοικητὸν δούκην διέπομεν ὅτι τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1615 μακροσκελέστατον ὑπόμνημα, ἐν τῷ δποίῳ ἐκθέτει τὰς μετὰ τῶν Μανιατῶν συμφωνίας του καὶ τὰ τῆς συμπράξεως τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων καὶ ἀρχόντων. Αἱ δὲ συμφωνίαι αὗται συνήφθησαν ἐν Μάνη μεταξὺ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Δουκὸς καὶ ἀντιπροσώπων τῶν Μανιατῶν ἐνεργούντων, ὡς φαίνεται, καὶ διὰ λογαριασμὸν καὶ τῶν λοιπῶν Ἐλλήνων τῆς Πελοποννήσου, τὸ δὲ συμφωνητικὸν τούτο ἔχει ἐν μεταφράσει ὡς ἔξης: ⁽¹⁾.

«... Υπόσχονται οἱ κάτοικοι τοῦ βραχίονος τῆς Μάνης, Οίτουλου, Γυθείου καὶ Καλαμάτας ἐν πλήρει ἐνώσει νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν κάθιδον εἰς τὴν χώραν των τῆς Αὐτοῦ Ἐξοχότητος (τοῦ δουκὸς) μὲ δέκα χιλιάδας ἄνδρας ὡπλισμένους καὶ διατρεφομένους δι' ἔξόδων των, ἐφ' δόσον δι πόλεμος τοῦ Μωρέως διαρκέση. Οταν δὲ οὗτος περιπτώσει ή Α. Ἐξοχότης θέλει νὰ τοὺς χρησιμοποιήῃ ἀλλαχοῦ διὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν

(1) Τὰ ἐν παρενθέσει προσετίθησαν ὑφ' ἡμῖν πρὸς πληρεστέραν κατανόσιν.

διέχει την όποιαν ἡ καλή του τόχη υπόσχεται εἰς ἐν τόσον ἄγιον ἱρογεν. Ήταν εἶναι υποχρεωμένος νὰ τοὺς πληρώνῃ καὶ νὰ δίδῃ εἰς κάτοις βραχιοὺς καὶ ἀξιώματα, ἀναλόγως τῆς ἀξίας των, τῆς πίστεως καὶ τῆς ὑπακοῆς των· ταῦτα δὲ θὰ γίνωσιν ὡς ἔξης:

Αὐτὴν εἰδοποιήσει τῆς χριστιανικῆς στρατιᾶς (¹) θὰ διανεμηθεῖ τοὺς ἀνδρὸς των (οἱ Μανιάται) εἰς τοίς στρατεύματα, τὸ ἐν διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κορώνην, τὸ ἄλλο τὸν Μυστρᾶν ἢ Λακαδικούνιαν καὶ τὸ τρίτον διὰ νὰ καταστήσῃ ἰσχυρὰν τὴν θέσιν τὴν υποδειχθησμένην εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ Ταινάρου, τοῦ δεσπόζοντος ἐπὶ τοῦ λιμένος τοῦ Πορτοκάγιο, τοῦ Porto-Marmoro καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ηενίσολε. Καὶ μέρος τοῦ τρίτου τούτου στρατεύματος θὰ κατευθυνθῇ εἰς τὸν λιμένα τῆς Κολοκυνθίας, διὰ νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον Rapan, τὸ δόποιον εἶναι εὔκολον, ὡς ὁ ἐν λόγῳ (²) επιβεβαῖοι.

Κατόπιν αὐτῶν, πάντες οἱ κυριώτεροι ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν μὲ τοὺς ὀπαδούς των καὶ τὰς φυλάς των καὶ μὲ τοὺς ἀναγκαστικῶς ἐξ αὐτῶν γενομένους γενιτσάρους Τούρκους (³) υπόσχονται μὲ τοὺς υπογεραιμένους εἰς τὰ ἄρθρα (τῆς συμφωνίας) ἐπισκόπους καὶ πρωτοπαπάδες νὰ εἶναι ἔτοιμοι εἰς τὰ συνθήματα τὰ ὄποια θέλουν τοῖς δοθῆ εἰς τὴν χώραν (τῆς Μάνης), ἐπαρχίας καὶ βροτίειον τοῦ Μωρέως τὰ ἀκόλουθα: νὰ κόψουν τὸν λάρυγγα (sic) τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀραιῶς εὑρίσκονται ἐγκατεσταριμένοι εἰς τὰς ἔξοχάς, πόλεις, πολίχνας καὶ χωρία· νὰ λάβουν τὰ ὄπλα των καὶ τοὺς ἵππους των διὰ νὰ εὑρεθῶσι ταχέως ἐκεῖ ὅπου παραστῇ πολεμικὴ ἀνάγκη, οἱ δὲ διὰ τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην νὰ ἀνέρχωνται ἀπὸ 8 ἔως 9 χιλιάδας ἀνδρας, οἵτινες διὰ μίαν (τόσους κινδύνους ἐγκυμονοῦσαν) πρᾶξιν οὐδεμίαν ζητοῦν ἐξασφάλισιν ἀτὸν κανένα κινδύνον, ἀφοῦ ἄλλως τε ἔχουν δοκιμάσει μεγάλυτέρους (⁴). Επὶ πλέον υπόσχονται πάντες διμο-

(¹) Οὕτως ἐπελέγητο, ὡς θὰ ἴσωμεν κατωτέρω, τὸ στράτευμα τοῦ δουκάδος.

(²) Ο ἀπεστάλμενος εἰς Μάνην, τοῦ ὄποιον ἐλλείπει τὸ ὄνομα καὶ ὅστις, ὡς στρατιωτικός, προεβλ. εἰς αὐτοφίειν τῶν ἐκεῖ ὄχυρῶν θέσεων.

(³) Ηρόκατης περὶ τῶν ἐπό τὴν στρατιωτικὴν τῶν Τούρκων ὑπηρεσίαν Ἐλλήνων ἐλλοινούς τῆς Πελοποννήσου, τῶν μετέπειτα ἀρματωλῶν, οἵτινες πάντοτε διετέλεσσαν τὸν τούρκον τὸν ὄμορφον τῶν.

(⁴) Το αὐτοῦ μὲ τῆς ἔθνους φύλοτιμίας τῶν Μανιάτων δὲν ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς τὰ ξετήσωσαν ἐξασφάλισιν διὰ τοὺς κινδύνους τῆς ἐκστρατείας, ἀφοῦ ἄλλως τε ποτέ τοις ἐδικάσθαις κατὰ τῶν Τούρκων εἴγον πράγματα δοκιμάσει πολὺ μεγαλύ-

φώνως δτὶ θὰ προμηθεύσωσιν 60 χιλιάδας ἀνδρῶν ἀόπλους, οἵτινες θὰ μεταβῶσιν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου διὰ τόπων τραχέων καὶ δρεινῶν δπου διαταχθῶσι διὰ νὰ δπλισθῶσιν, ώς θὰ λεχθῇ κατωτέρω, ἀφοῦ δρκισθῶσιν ἐπισήμως ἐπὶ τοῦ ιεροῦ εὐαγγελίου κατὰ τὰ διατεταγμένα.

Ἐπὶ πάντων δὲ τούτων ὁ ἐν λόγῳ (ἀντιπρόσωπος τοῦ δουκάδος) υπεσχέθη εἰς αὐτοὺς (ἐκ μέρους τοῦ Καρόλου) τὰ ἐπόμενα:

1.— Ἡ αἴτησίς των δπως ἐπιτραπῇ εἰς αὐτοὺς νὰ ζῶσιν ἐν ἐλευθερίᾳ συνειδήσεως γίνεται δεκτή, ὑπὸ τὸν δρον δτὶ θὰ εἶναι

ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΠΟΡΤΟΚΑΓΙΟ
(ἐκ φωτογραφίας)

υποχρεωμένοι νὰ ἀκούσωσι τὰς διδαχὰς τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Ἀγιωσύνης του (τοῦ Πάπα), ἀλλὰ μόνον ἐὰν οὗτοι δὲν προβαίνωσιν εἰς σκανδαλώδεις ἐνεργείας (¹).

(¹) Κακὸς ὑπέθεσάν τινες δτὶ διὰ τοῦ ὄρου τούτου ἐλεγον νὰ ὑπαγθῶσιν οἱ Μανιάται εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀφοῦ μόνον νὰ ἀκούσωσι τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Πάπα ὑπεγρεοῦντο, οὐγὶ δὲ καὶ νὰ ἐκτελῶσι τὴν διδασκαλίαν των. Ο ὄρος οὗτος ἐτέθη τῇ ἐπιμονῇ τοῦ Δουκός τοῦ Νεδέρ, ἵνα οὗτως εὐγαριστήσῃ τὸν Πάπα καὶ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, ἀμφίεολον δὲ εἶναι ὃν θὰ ἐξετελέστο, ἀφοῦ οὗτος ἐπὶ Φραγκοκαρατίας οὗτε ἀργότερον ἐπὶ Βανετούρατίας ἡδυνθῆσαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς Μάνην πρός διδασκαλίαν καθολικού ιεραπόστολοι.

2.— Ὁλα τὰ κτήματα, τὰ ὄποια, ώς λέγουσι, τοῖς ἀνήκουσιν (καὶ τοῖς ήσπάγνουσιν ὥπερ τῶν Τούρκων) ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τίτλων των ιδιοκτησίας, θὰ τοῖς ἀποδοθῶσιν.

3.— Θὰ εἶναι ἐλεύθεροι παντὸς φόρου ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν των καὶ λοιπῶν ἀγαθῶν των ἔξαρουμένου (τοῦ φόρου τῶν εἰσαγομένων καὶ ἔχομένων), ἐμπορευμάτων καὶ τροφίμων.

4.— Θὰ ιδρυθῶσι νοσοκομεῖα διὰ τοὺς τραυματίας τόσον τοῦ ἔθνους των, ὅσον καὶ παντὸς ἄλλου.

5.— Θὰ ἀνακτηνισθῶσι μερικὰ ἑρειπωμένα μοναστήρια.

6.— Τὰ λύκεια καὶ αἱ παλαιαὶ ἀκαδημίαι τῆς Λακεδαίμονος θὰ ἐπανιδρυθῶσι (ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδευομένων τέκνων των) θὰ ποσλαυβάνωνται εἰς τὰ δικαστικὰ καὶ λοιπὰ ἀξιώματα, ἀναλόγως τῆς ίκενότητός των⁽¹⁾.

7.— Τὰ κοινοβούλια (parlemens) καὶ συιδιούλια θὰ εἶναι ὑποχεωμένα νὰ δέχωνται μερικοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὰς συνεδριάσεις των καὶ τα σώματά των, διὰ νὰ γίνωσιν ίκανοι νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν Ἐξοχότητά του.

8.— Ὁλαι αἱ κινηταὶ περιουσίαι τῶν Τούρκων θὰ ἀνήκωσιν εἰς ἕκείνους οἵτινες ἥθελον καταλάβει αὐτὰς διὰ τῶν δπλων.

9.— Ὅλοι οἱ αἰχμάλωτοι Τούρκοι καὶ Ιουδαῖοι θὰ ἀνήκωσι καὶ θὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα ἢ τοὺς ὑπονομούς του, διὰ νὰ τοὺς χρησιμοποιήσῃ κατὰ βούλησιν.

10.— Ὅλοι οἱ ἵπποι, βόες, ἵπποσκευαὶ καὶ ἔξαρτύματα. δυνάμενα νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὸ πυροβολικὸν καὶ διὰ τοὺς ἐφοδισμούς, θὰ ἀνήκωσιν εἰς τὴν Α. Ἐξοχότητα.

11.— Πᾶν εἶδος δπλων, πυρομαχικῶν καὶ πᾶν εἶδος ἐφοδίων θὰ ἀνήκῃ εἰς αὐτόν.

12.— Πᾶν ἄθροισμα οίτου καὶ ἄλλου εἴδους δημητριακῶν θὰ ἀνήκῃ ἐπίσης εἰς αὐτόν, διὰ νὰ ἐφοδιάζῃ τὰ φρούρια καὶ τὰ στρατεύματά του.

13.— Πᾶσα ποσότης οίνων ἀνήκουσα εἰς τοὺς Ιουδαίους ἐπίσης.

14.— Διὰ πᾶν διτι ἀνήκει εἰς τοὺς Ιουδαίους θὰ ισχύσῃ διτι ἀνωτέρῳ συνεφωνήθη⁽²⁾.

⁽¹⁾ Άξιος θεωρεῖται σημειώσεως εἶναι: ὁ ὄρος οὗτος, ὃν έθεσαν οἱ Μανιᾶται, δειπνούντες δι τοῦ πρότερον πρότερον τὴν πατριδέταν ἔρωτα καὶ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς μόρφωσιν τῶν τεκνῶν τῶν.

⁽²⁾ Οἱ Ιουδαῖοι κολακεύοντες τοὺς Τούρκους ἀπειμάζων κυριολεκτικῶς τοὺς τοις ἴσχυν μοίραν πρὸς τοὺς Τούρκους.

15.— Ὁλα γενικῶς τὰ πράγματα τὰ διποῖα δύνανται νὰ χορηγηθῶσι διὰ τὸν πόλεμον θὰ ἀνήκωσιν εἰς τὸν δοῦκα.

16.— Ὁλα τὰ πράγματα τὰ διποῖα θὰ περιέλθωσιν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Χριστιανῶν, ώς ἀνωτέρω ἐλέχθη, δὲν θὰ δύνανται οἱ διάδοχοί των οὕτε οἱ κληρονόμοι των νὰ διεκδικήσωσι καὶ ἐπὶ πλέον ἄμα τῇ ὑποδείζε: τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἄρχοντος οἱ ιδιοποιούμενοι αὐτὰ θὰ τιμωροῦνται δι' ἔγκλημα καθοσιώσεως.

Καὶ διὰ νὰ ἐκτελέσωσιν (οἱ Μανιᾶται) πάντα τὰ ἀνωτέρω. ἡ Αὐτοῦ Ἐξοχότης τοῖς ὑπεσχέθη μὲ τὴν βοήθειαν καὶ τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ...⁽¹⁾ νὰ προμηθεύσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ νὰ ὀδηγήσῃ αὐτοπροσώπως τὰ κατωτέρω πράγματα, διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ τοιαύτη καὶ τόσον μεγάλη ἐπιχείρησις:

1.— Νὰ τηρήσῃ τοὺς ἀνωτέρω (ὅρους τῆς συμφωνίας) καὶ νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως.

2.— Νὰ ὀδηγήσῃ 15 χιλιάδας ἀνδρας ὡπλισμένους καὶ ἔξηρτομένους ώς θὰ εἶναι ἀναγκαῖον

3.— Νὰ κομίσῃ 60 χιλιάδας δπλων διαφόρων τύπων διὰ νὰ δπλισθῶσιν.

4.— Νὰ τοῖς ἐκμισθώσῃ καὶ προμηθεύσῃ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς δπλισμὸν 20 χιλιάδων ἀνδρῶν, τὰ διποῖα νὰ πληρώσωσιν εἰς λογικὴν τιμήν.

5.— Νὰ προμηθεύσῃ εἰς αὐτοὺς⁽²⁾ ἐκτὸς τῶν εἰρημένων 15 χιλιάδων ἀνδρῶν, 400 λοχαγοὺς καὶ 80 στρατοπεδάρχας (mestres de camp) καὶ ἄλλους ἀξιωματικοὺς ἀναγκαίους, διὰ νὰ τοὺς δεχθῶσιν εἰς τὰ σώματά των καὶ τοὺς διδάξωσι τὴν τέχνην τοῦ πολέμου.

6.— Νὰ φέρῃ εἰς αὐτοὺς 2 χιλιάδας ζεύγη δπλων ἰππικοῦ διὰ τὴν προμήθειαν ἔκείνων οἵτινες θὰ εἶναι καταλλήλοι εἰς τὸ εἶδος τοῦτο, νὰ πληρωθῶσι δὲ εἰς λογικὴν τιμήν.

7.— Νὰ φέρῃ ποσότητα πυριτίδων σφαιρῶν, θρυαλλίδων καὶ λοιπῶν ἐφοδίων.

8.— Νὰ φέρῃ πυροβολικὸν καὶ τὸ ἀναγκαῖον διὰ τοῦτο υλικόν.

9.— Νὰ ὀδηγήσῃ (εἰς τὴν ἐκστρατείαν) ἀνθρώπους παντὸς εἰδούς στρατιωτικῆς τέχνης καταλλήλους διὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις.

⁽¹⁾ Ἐλλείπει ἡ λέξις ἐν τῷ ἐγγράφῳ.

10 - Νὰ φέρῃ τὰ ἀναγκαῖα ἔργαλεῖα τὰ ἀπαραίτητα διὰ μηνὸν πτοχτιὲν ὡς καὶ διὰ τὰς πολιορκουμένας θέσεις καὶ τὰς ἀναγκαῖς ὁχρώσεις.

Διὰ πάντα δὲ ταῦτα καθίστανται ἀπαραίτητα διὰ τὸν εἰρηνικὸν κύριον (Δοῦκα τοῦ Νεβέρ) τὰ ἐπόμενα.

Ἄφοῦ ἡ Ἀγιωσύνη του (ὁ Πάπας) προσφέρεται, ἵνα ἐν ᾧ περιπτώσει ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας εὐχρεστηθῇ νὰ δῶσῃ βοήθειαν, νὰ συμβάλῃ, ὅπως ἥδη προσφέρθη, διὰ νὰ περατωθῇ τοιοῦτος πολέμος καὶ γίνῃ ὁ ἀπαραίτητος ἑξοπλισμός, χρειάζεται ἡ εἰσαγωγὴ τούλαχιστον 2 ἑκατομμυρίων λιρῶν καὶ ἡ κατ' ἕτος συνέχισις δι' ἐνὸς ἑκατομμυρίου, ἵνα διοικηθῇ τὸ ἔργον.

Διὰ νὰ γίνῃ δὲ τοῦτο ἡ Ἀγιωσύνη του θὰ δῶσῃ 300 χιλ. λίρας

Ο βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας	600 χιλ. "
Οἱ φίλοι (τοῦ Δουκὸς)	100 χιλ. "
Ο Δοῦκας	200 χιλ. "

Καὶ οἱ ὄπαδοι του τὸ ὑπόλοιπον, ἐν ᾧ περιπτώσει δὲν εὑδούσῃ νὰ συμβάλῃ ἡ Α. Μεγαλειότης (ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας), συμπεριλαμβανομένων 200 ἢ 300 χιλιάδων λιρῶν, τὰς δόποις θὰ δῶσῃ ὁ Κλῆφος, καὶ τὰς ὑπόλοιπους 500 χιλιάδας θὰ δυνηθῇ νὰ προιηθεύῃ ὁ αὐτοκράτωρ, διὰ τοῦτο δοὺς καὶ δοῖς οἱ πρόγκιπες οἵτινες ήταν θελήσουν νὰ λάβουν ἐνδιαφέρον.

Εκτὸς τούτων ἡ Ἀγιωσύνη Του θὰ προμηθεύσῃ, ὡς ὑποχεθῆ, 10 γχλέρας ἐν πλήρει ἐξαρτύσει, αἵτινες θὰ ἀποβιβάσωσιν (εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκστρατείας) ἑκάστη 200 ἄνδρας, ἐν δλῳ 2.000. Ο βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας θὰ προμηθεύσῃ ἐκ Νεαπόλεως καὶ Σικελίας 200 γχλέρας, αἵτινες θὰ ἀποβιβάσωσι 4 χιλιάδας ἄνδρας. Τὸ τάγμα τῆς Μόλτας 6 γχλέρας μὲ 1200 ἄνδρας. Καὶ ἐν ᾧ ἀριστοκρατίᾳ τῆς Γενούς λάβῃ μέρος, ὡς ὑπάρχουν ἄνδρες ὄπαδοι τοῦ σχεδίου καὶ πλούσιοι. Θὰ προμηθεύσῃ 6 γχλέρας μὲ 1200 ἄνδρας. "Ολαι αὐταὶ αἱ γχλέραι, 42 τὸν ἀριθμὸν, θὰ φέρωσιν ἐν δλῳ 8 400 ἄνδρας, εἰς τρόπον ὥστε μένουν (πρὸς μιταφορὰν) 6.600 ἄνδρες. Πρόπει νὰ ἔχῃ ἀκόμη (ὁ δοῦξ) 50 πλοῖα «ταρτάνες», αἵτινες θὰ φέρωσι 50 ἄνδρας ἑκάστη, ἥτοι 2.500, ἐν δλῳ 10 900. Οἱ ὑπόλοιποι 5.100 ἄνδρες θὰ μεταφέρωσι διὰ 10 Ὀλλανδικῶν πλοίων ἐκ Φλάνδρας μὲ τὰ ἐφόδια, πυροβολικὸν καὶ ὄπλα. Ιδοὺ ἡ καλυτέρα συμφωνία, ἐδὲ δὲν θέλῃ (ὁ δοῦξ) νὰ ἔχῃ 20 πλοῖα 200 ἢ 300 τόννων πολεμικά (τῆς Μάνης), τὰ δόποις δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἀλλαχοῦ. Διὰ

τὰς ταρτάνας; εἶναι ἐν εἰδίκῃ ν μηχάνημα εἰς αὐτὴν τὴν χώραν (τὴν Μάνην) λόγῳ τῶν μεγάλων ἴχθύων οἵτινες ἀλιεύονται, τοῦ ἄλλατος μὴ στοιχίζοντος τί τοτε. Τοῦτο δὲ γίνεται διὰ νὰ ἔχουν τρόφιμα εὐθηνά, καθόσον δλοὶ οἱ κυνηγοὶ τῶν ταρτανῶν εἶναι συγχρόνως ἀλιεῖς καὶ σιρατιῶταις.

Τὰς ἀνωτέρω διαπραγματεύσεις του ἀνέφερεν δὲ δοῦξ διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου του εἰς τοὺς Μανιάτας, ὡς σοδαρωτάτας αὐτοῦ ἐνεργείας διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἐλλάδος. Τῶν δὲ μετὰ τῶν Μανιατῶν συμφωνιῶν του ἔκαμε χρῆσιν κατὰ τὰς ἐν Εύρωπῃ συνεγνοήσεις του ἵνα ἀποδείξῃ δτι χαίρει ἐμπιστοσύνης μεταξὺ τῶν Ἐλλήνων.

Καὶ δὲ μὲν δοῦξ ἐξηγκαλούθει καταδίλλων ἀπεγνωσμένης προσπαθείας δπως συνενώη τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας εἰς τὸν ἀγῶνα, διὰ τὸν δποῖον φαίνεται δτι μόνον ὑποσχέσεις οὗτοι ἔδιδον, σύδεμίαν δὲ πραγματικὴν δοήθειαν. Ἄλλο, οἱ Μανιάται εἰς μάτην ἀνέλενον τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπεσχημένων καὶ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Καρόλου. Ἡδη τὰ ἐπαναστατικά των σχέδια είχον κοινολογηθῆ εἰς δληγτὴν Ἐλλάδα, οἱ δὲ Τούρκοι είχον λάβει γνῶσιν αὐτῶν καὶ προητομάζον ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Μάνης. Διὰ τοῦτο ἀπέστειλαν καὶ πάλιν τὸν συμπατριώτην των Πέτρον Μέδικον (¹) πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ

(¹) Η οἰκογένεια τῶν ἐν Μάνῃ Μέδικων ἡ Ἰατρῶν καθ' ὅλας τὰς ιστορικὰς πηγὰς κατάγεται ἐκ τῶν μεγάλων δουκῶν Μέδικων τῆς Φλωρεντίας, μετωπίσας δὲ εἰς Μάνην ὡς ἔξης: Ὁ Νικ. Ἀτζαϊόλης, γενόμενος ἐπὶ Φραγκοκρατίας ἀρχῶν τῆς Κορινθίου, παρέλασεν ἐκ Φλωρεντίας συγγενεῖς του τινάς, μεταξὺ τῶν ὑποίον καὶ τῶν Πέτρου Μέδικου (di Medici). Μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1385 κατάλουσιν τῆς ἐν Ἀθηναῖς Καταλανοκρατίας ὑπὸ τοῦ Νεφίνου Ἀτζαϊόλη καὶ τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηρῶν δ Μέδικος ἐγκατεστάθη ἐκεῖ καὶ ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ Ἀθηναίου Δαμιανοῦ Φιομάχου, ἐξελληνισθεὶς τελείως καὶ ἐξελληνίστης καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομά του μετονομασθεὶς εἰς Ἰατρός (medicus=ιατρός). Μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1456 ἀλωσιν τῶν Ἀθηρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων οἱ Μέδικοι ἡ Ἰατρὸι κατέζυγον εἰς Μάνην (κατά τινας κατέφυγον εἰς τὸ Βενετικὸν τότε Ναύπλιον καὶ μόνον μετὰ τὴν ἀλωσιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1543 κατέφυγον εἰς Μάνην, ἀλλὰ τὸ πιθανώτερον εἶναι δτι ἐκ τῆς οἰκογένειας των ἀριθμούστης πλέον πολλὰ μέλη κατέφυγον εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη ταῦτα). Ἐγκατεστάθησαν εἰς Οἴτυλον, διετήρησαν δέ, φαίνεται, τὰς παραδόσεις τῆς οἰκογένειας των, διστι., δις 02 ίδωμεν κατωτέρω, ἥλθον εἰς ἐπαράην μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Τοσκάνης Κοσμᾶ Μέδικου (idē Buchon, Nouvelles recherches τ. A' σ. 131, 276 - Miclosich-Müller, Acta et diplomata τ. Γ' σ. 248-253 - Rathas, Monumenta.., τ. II' σ. 370,407 - Λαμπρινίδου, Οἱ Μέδικοι ἐν Ἑλλάδι ἐν ἡμερολογίῳ Σκόκου (1900) σ. 356).

Νεῖδὲρ μὲ τὴν ἐντολὴν δπως ἔκθέσῃ εἰς αὐτὸν τοὺς ἐκ τῆς ἀναδολῆς μεγάλους κινδύνους τῆς χώρας των καὶ ζητήσῃ τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς ἐκστρατείας δυνάμει τῶν συμπεφωνημένων. Ο δοὺς ἐπανέλαβε πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τῶν Μανικτῶν τὰς ὑποταχέσεις του, ἀπέδωκε τὴν ἐπιδράζουσιν τῆς ἐκστρατείας εἰς τὰς μετὰ τῶν ἡγεμόνων συνεννοήσεις του, ἐν τέλει δὲ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μάιην μετὰ τοῦ ἀκολούθου γραπτοῦ ὑπομνήματος πρὸς καθηγεύχασιν τῶν συμπατριωτῶν του, τοῦ δποίου σφύτεται ἐν τῷ ἀρχείῳ τοῦ δουκὸς ἀντίγραφον εἰς τὴν γῆν τοῦχην γλωσσαν.

«Οδηγία δοθεῖσα εἰς τὸν καὶ Πέτρον Μεδικὸν, συμφώνως πρὸς τὴν δποίαν θὰ δυνηθῇ νὰ δῶσῃ πληροφορίαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς χώρας του καὶ θέλει ίκανοποιήσει τὴν αἴτησιν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀπαντήσεως καὶ τοῦ σχεδίου τῆς Α. Υψηλότητος τοῦ Δουκὸς τοῦ Νεβέο :

«Ο λίαν χριστιανικὸς βασιλεὺς ἀνέθεσεν εἰς τὸν εἰρημένον κύριόν μου τόσον διὰ νὰ καταστήσῃ γνωστοὺς τοὺς σκοπούς του εἰς τοὺς λαοὺς τοῦ βραχίονος τῆς Μάνης ἐπὶ τῶν ἐπιστολῶν καὶ προτάξεων τὰς ὁποίας ἔφερεν δὲ κ. Πέτρος Μέδικός ἐκ μέρους των εἰς τὴν Αὔτοῦ Μεγαλειότητα, καθὼς καὶ διὰ τὴν διεζαγωγὴν ὅλης αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως, καθὼς προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν τῆς εἰρημένης Μεγαλειότητος⁽¹⁾ πρὸς τοὺς ὡς ἄνω λαοὺς (τῆς Μάνης τεθεῖσαν μεταξὺ τῶν γειωῶν τοῦ ἐν λόνῳ κ. Πέτρου,

‘Η Αύτοῦ Ἐξοχότης τόσον διὰ νᾶς ἀκολουθήσῃ τὴν καλὴν θέλησιν τῆς Α. Μεγάλειότητος καὶ λόγω τῆς ἀρχαίας διαφρούς καὶ ἐνθερμοτάτης συμπαθείας νὰ προσφέρῃ πᾶν εἶδος εύτυχίας καὶ βοηθείας εἰς τὸν ἐν λόγῳ λαὸν (τῆς Μάνης) καὶ τοὺς λοιποὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, παροτρυνθεὶς ἐπίσης ὑπὸ τῶν ισχυροτάτων καὶ ἔξαιρετικῶν ἐνδείξεων (ἀφοσιώσεως), αἵτινες καθ’ ἔκαστην τὸν ἐνεψύχωνον διὰ τὸ καλὸν τοῦτο ἔργον, ἐκ τοῦ καθήκοντος τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας καὶ ἐκ τῆς φυσικῆς ὑποχρεώσεως, ἀφοῦ ἔλκει τὴν καταγωγήν του ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκ τοῦ ναζη-

(¹) Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας,- ὅστις, ὡς εἴπομεν, εἰχάρετο καὶ δι' ἴδιου λογαριασμὸν ὑποσχύμενος βοηθεῖαν εἰς τοὺς Μανιαταῖς. Ἐκ τῶν ἀντέρω εἰκάζεται ὅτι ὁ Πέτρος Μέδικος ἦτο κομιστῆς ἐπιστολῆς καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, σύνος δὲ τὸν δούκα τοῦ Νεστερ ἔχουσα οἰδότητος διὰ τὴν ἀπάντησιν, δικαιολογίαν τῆς ἡραδύτητος ἀποστολῆς βοηθειῶν καὶ διαβεβαίωσιν συντόμου ἐνάρξεως τῆς ἐκστρατείας. Ή γεγραφός αὕτη ἔχουσα οἰδότητος ἐπεδείχθη εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τῶν Μανιατῶν πρὸς ἄρσιν πάσης ὑποθίξας ὅτι δούλος ἐνεγει σύτροπον κα-

νοτάτου οίκου τῶν αὐτοχροτόρων Παλαιολόγων: Παρακαλεῖ τὸν εἰρημένον Πέτρον Μέδικον ἀπεσταλμένον ἐκ μέρους τῶν εἰρημένων λαῶν νὰ τοὺς κάμῃ νὰ ἐννοήσουν πόσον ἐπιθυμεῖ καὶ ὑπόσχεται νὰ ἵκανοποιήσῃ τὰς ὥπ' αὐτοῦ ἔκτεθείσκς προτάσεις των καὶ πᾶν ὅ, τι δύναται νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ. ὡς θὰ γίνῃ τοῦτο ἀντιληπτὸν διὰ τῶν ἀκολούθων.

Ἐν πρώτοις δὲ καὶ Πέτρος θάξ καταστήσῃ εἰς αὐτοὺς γνωστὸν διτί ὅχι μόνον ἡ θέλησις τοῦ χριστιανικωτάτου βασιλέως εἶναι εὐμενέστατα διατεθειμένη διὰ τὸ καλὸν τοῦτο ἔργον, ἀλλ' διτί καὶ πολλοὶ μεγάλοι βασιλεῖς καὶ πρίγκιπες τῆς Χριστιανούσυνης ἔχουσι τὴν ίδιαν ἀπόφασιν. Καὶ ἐπειδὴ οἱ βασιλεῖς δὲν δύνανται εὐκόλως νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς ὑποθέσεις τῶν βασιλείων των καὶ νὰ μεταβῶσι προσωπικῶς (εἰς τὴν ἐκστρατείαν). ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀνάγκη διὰ τοιοῦτον ζήτημα νὰ συνενώσωσι πολλὰς δυνάμεις διοιδοῦ, δλοιοῖ οἱ βασιλεῖς, πρίγκιπες καὶ ἄρχοντες, οἵτινες συμπαθοῦν τὸ ἔργον τοῦτο, ἔχριναν καταλληλότατον. καθὼς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Γοδεφρείδου καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἐλευθερωτῶν τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ⁽¹⁾, οἵα δλοι δσοι φέρονται ἀπὸ τὴν ιερὰν αὐτὴν ἀπόφασιν σχηματίσωσιν διοιδοῦ μίαν στενὴν ἔνωσιν (σωματιχίαν) διὰ νὰ ὑπερισχύσωσιν ἐνὸς τόσον ισχυροῦ ἐχθροῦ μὲ τὴν σκέψιν νὰ ζήσουν καὶ νὰ ἀποθάνουν μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Ἑλλάδος διὰ νὰ μὴ τοὺς ἐγκαταλείψωσιν εἰς μίαν προφανῆ καταστροφῆν. Ἄλλ' ή Αὐτοῦ Ἐξοχότης (δὲ Δοῦξ), δστις εἶναι στενῶς συνδεδεμένοις μὲ δλους τοὺς βασιλεῖς, πρίγκιπας καὶ ἄρχοντας, προστάτας καὶ δημιουργοὺς τῆς ἐν λόγῳ ἐνώσεως, ἀποφασίζει νὰ βοηθήσῃ ίδικῶς τοὺς λαοὺς τοῦ βραχίονος τῆς Μάνης καὶ τοὺς τοῦ Μωρέως, καὶ κατόπιν δλον τὸ ‘Ἐλληνικὸν ἔθνος — ἐὰν δὲ Θεὸς εὐδοκήσῃ τόσον νὰ τὸν εύνοήσῃ — νὰ ἀποθήσῃ τὴν τυραννίαν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ των, ὅχι μόνον μὲ δλας τὰς δυνάμεις τὰς δποίας δὲ Θεὸς τοῦ ἔθεσεν εἰς χεῖρας, ἀλλ' ἐπίσης μὲ τὰς τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων βασιλέων, πριγκίπων καὶ ἄρχοντων, ήιων μένων διὰ τὸ ίδιον τοῦτο σχέδιον, περὶ τῆς θελήσεως τῶν ὁποίων εἶναι βεβαίος.

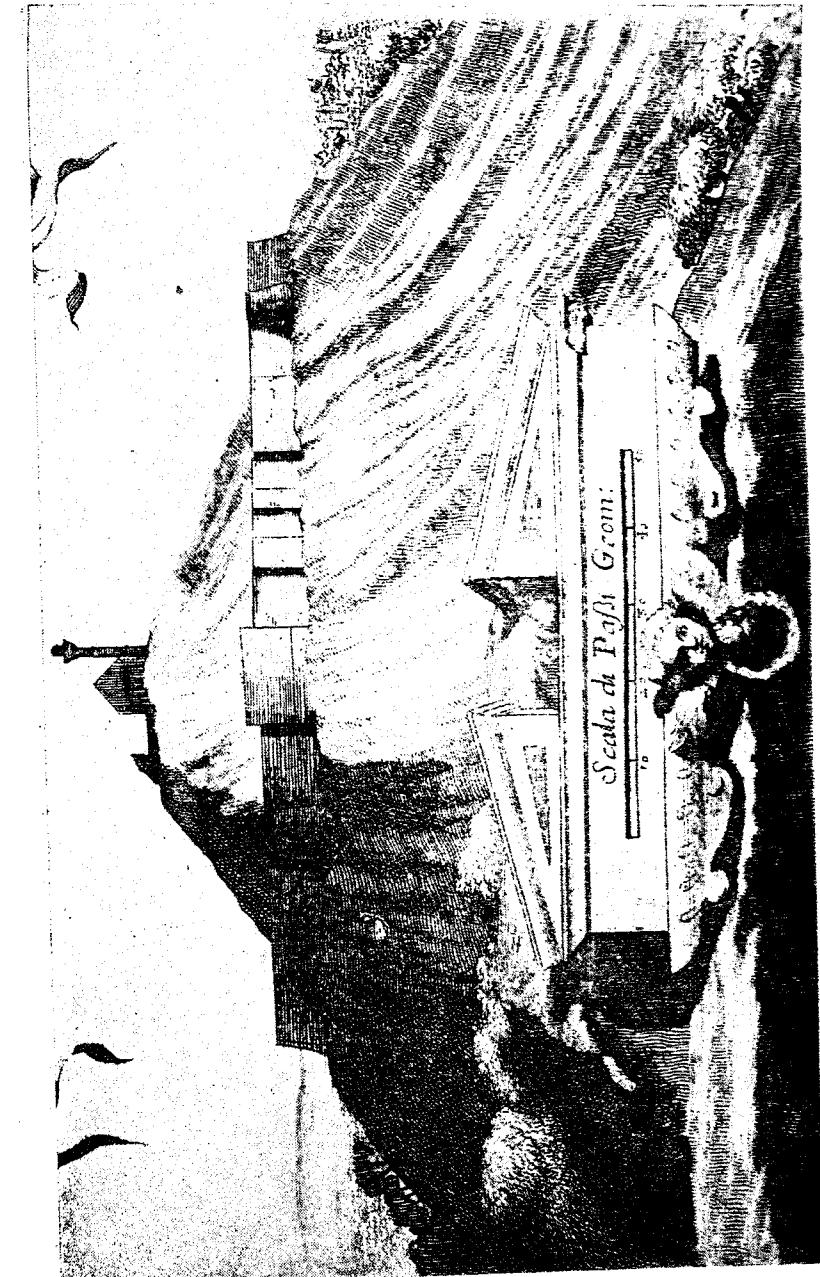
⁽¹⁾ Ο Δούκ^ς ὑπαινίσσεται τὰς διὰ τὸν ἄγιον τόπους σταυροφορίας, τὰς ὄποιας ἐνίσχυον δι' ἀνδρῶν καὶ γηραιῶν οἱ θαυμαῖς, ἀλλὰ δὲν ἐλάμβανον οἱ ἕδοι: μέρος Φαίνεται: δὲ ὅτι οἱ Μανιῆται εἰχον διὰ τῶν ἐπιστολῶν των Σητῆσις: τὴν κάθιδον εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα κάτισαν τούτων τῶν θαυμάτων, αὐτοπροσώπως, ἵνα δημιουργοὶ μεγαλύτερον κύρος εἴησαν ἐκτετρατείαν.

Τόσον δι' αὐτοὺς ὅσον καὶ διὰ τὸν ἑαυτόν του ἡ Ἐξοχότης του συμφωνεῖ εἰς τὰ ἐπόμενα ἀρθροῖ⁽¹⁾ μὲ τὸν κ. Πέτρον Μέδικον, δινάμει τὸν ἐν τάξει ἐγγοάψων τὰ ὅποια ἐπέδειξε πληρεζουσιότητος, ἥν οἱ λαοὶ τοῦ δρυχίονος τῆς Μάνης ἔδωσαν εἰς αὐτὸν πρὸς τοῦτο. τῆς θελήσεως τῆς Αὐτοῦ Ἐξοχότητος οὕστις νὰ παραμείνωσιν αἱ συμφωνίαι διακρεῖς καὶ ἀπαραβίαστοι ἐν πλήρει δυνάμει καὶ ἀπολύτῳ ἰσχυΐ τόσον ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἐν λόγῳ λαοὺς τῆς Μάνης, ὡς καὶ δλους τοὺς τοῦ Μιωρέως καὶ τοὺς λοιποὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. οἵτινες θὰ καταστῶσιν ἄξιοι καὶ θὰ ἀποδεῖξοι τὰς συμπαθείας των (εἰς τὸν ἀγῶνα) διὰ τῆς ταχείας καὶ πιστῆς συμβολῆς εἰς μίαν τόσον ἱερὰν καὶ ἀξιέπαινον ἐπιχείρησιν, ώπο τὸν ὄρον ὅτι οἱ εἰρημένοι λαοὶ θὰ τηρήσουν ἐκ μέρους των ἔκεινα τὰ ὅποια ἡ Αὐτοῦ Ἐξοχότης ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἐν λόγῳ κ. Πέτρον διὰ νὰ τοὺς ἐκθέσῃ καὶ ζητήσῃ ἐκ μέρους των (τὴν ἐκτέλεσιν) ὡς ἀπαρχιτήτων διὰ τὴν κοινὴν ὅλων ὑπόθεσιν».

Κατωτέρω δὲ τοῦ ἀγωτέρω ὑπομνήματος ὑπάρχει ἀντίγραφον ἐγγράφου ὑποτελέσεως τοῦ Δουκός, δι’ ἣς οὗτος «ὑπόσχεται ὅτι θὰ παρασημεφορήσῃ πάντας τοὺς ἔχοντας τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐν λόγῳ Πέτρου (Μεδίκου) καὶ τῶν πρώτων τῆς χώρας του».

Μὴ ἀρκούμενος δὲ δεῦτε εἰς τὰς μετὰ τῶν ἡγεμόνων διαπραγματεύσεις του καὶ ἀποκαρδιωθεὶς ἵσως ἐκ τῆς ἀπροθυμίας των τῷ 1616 ἥλθεν εἰς Παρισίους καὶ παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῆς Γαλλικῆς Αὐλῆς, ἦτις δυσμενέστατα ἔδειπεν αὐτὸν συνεννοούμενον μετὰ τοῦ Πάπα καὶ ἤδιως τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας, ἕδρυσε τὸ «τάγμα τῆς χριστιανικῆς στρατιᾶς». Σκοπὸς τοῦ τάγματος τούτου ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους στεναζόντων χριστιανικῶν λαῶν. Ὁργανωτής αὐτοῦ ἦτο δὲ περίφημος μοναχὸς (καπουκῖνος) πατήρ Ἰωσήφ, ἀρχηγὸς δὲ ἀνεκηρύχθη δὲ δοῦξ τοῦ Νεδέρ. Πλεῖστοι ἵππο-

(1) Τοιοῦτον ἐγγράφου συμφωνίας δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Buchon δημοσιεύθεν ἀρχεῖον τοῦ Δουκός, ἐν τοῖς δέλεις ὅμως τοῦ ἀνωτέρῳ ὑπομνήματος γίνεται φανερόν ὅτι οἱ Πέτρος Μέδικος ἀνέλαβε μόνον προτορίκων νὰ ἐκθέσῃ τοὺς δρους τῆς συμφωνίας, τὸ δὲ ἡπού ἐγγράφον θὰ ἐγραψίμενον εἰς αὐτὸν μόνον ὡς ἀπόδειξις ἔξουσιον ὅστις εἴη ἡ μέρους τοῦ Δουκός. Πιθανός δὲ εἰς τοὺς δρους τούτους νὰ περιείγετο σχεδὸν ἐπιθέσεις πατέται τοῦ ἐγγράφου καὶ τῆς ἐν γένει ἐκστρατείας καὶ ἐπροτιμήθη ἡ προσφορά, ἀναπούσιας, ἵνα μὴ ἀπολεσθῇ καθ’ ὅδον καὶ λάθος τρέψηται.

Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ ἀντοχατογία

ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟΝ ΤΗΣ ΖΑΠΝΑΤΑΣ
[Κατά τὸν Λευτῶν καπηλούραφον Ἰονιοῦ 1686.]

ται τῆς ἐποχῆς ἔκεινης ἔστευσαν νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸ τάγμα τοῦτο, δχι τόσον ἐμφερούμενοι ὅπὸ τῆς ιδέας τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' ἐξ αἰσθήματος θρησκευτικοῦ φυγατισμοῦ καὶ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ἀποκτήσεως τίτλων καὶ τιμηρίων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χώρᾳ. Τόπος ἐνάρξεως τῆς ἐκστρατείας ἐκριθῆ καὶ πάλιν ἡ Πελοπόννησος λόγῳ τοῦ ἔκεινος διλιγαρίθμου των Τούρκων καὶ τῆς προηγουμένης μυήσεως τῶν ἐντοπίων Ἑλλήνων, ίδιως δὲ τῶν Μανιτιών, ἐξ ὧν ἐξήρτων τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος. Πρὸς τοῦτο τὸ φθινόπωρον τοῦ 1618 δούξ τοῦ Νεζέρ ἀποστέλλει εἰς Πελοπόννησον τὸν ἐκ τῶν ἀρχόντων τῆς ὑπηρεσίας του κόμητα Σκιαρενώ (Chateaurenault) μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ καταρτίσῃ τὰς τελικὰς πλέιν συμφωγίας μετὰ τῶν κατοίκων, νὰ κατασκοπεύσῃ τὰ διάφορα Τουρκικὰ φρούρια καὶ τὰς ἔχθρικὰς συγκεντρώσεις καὶ νὰ διανείμῃ φωτογραφίας καὶ διάφορα ἀλλα δῶρα τοῦ Δουκὸς πρὸς τοὺς Ἑλληνας.

Ο κόμης τοῦ Σκιαρενώ κατήλθε τὸ πρώτον εἰς τὴν Μάνην, διποὺ μετὰ τοῦ Πέτρου Μεδίκου συνήγαγον πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἀνωτέρους κληρικοὺς καὶ τοὺς προσκρίτους τῆς Μάνης, ἀναπτύξας δὲ πομπωδῶς τὰ ἐνθουσιώδη μὲν ἀλλ' ἐλαχίστην πρὸς τὴν πραγματικότητα ἔχοντα σχέδια τοῦ δουκὸς ἀνεξωπύρησε καὶ πάλιν εἰς τοὺς φιλοπάτριδας ἔκεινους ἄνδρας τὴν ίδεαν τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ "Εθνους, δι' ἣν ἔσπευδον νὰ χύσωσι τὸ αἷμά των. Τότε παρεδόθη πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Δουκὸς καὶ τὸν συνοδεύσαντα αὐτὸν Μέδικον ἡ ἀκόλουθος ἐπιστολή των :

Τψηφόλατε αὐθέντα δούκα τῆς Ναβεροίας Παλαιολόγο⁽¹⁾

Ἐγροικήσαμεν μὲ μεγάλην χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατον Κόντε ντὶ Καστέλ-Πινάρδος, μαζὸν μὲ τὸν ἐκλαμπρότατον σινιόρ Πιέρο ντὲ Μέδιτοι, σύντροφός του καὶ συμπατριώτης μας, τὴν ἀγάπη τῆς ὑψηλοτάτης σου ἀφεντίας, καὶ τὴν μεγάλην προθυμίαν, διποὺ ἔχεις διὰ τὸ γένος τῶν Ρωμαίων, καὶ τοῦ διποίου εὐχαριστοῦμεν, καὶ προσκυνοῦμεν τὴν ὑψηλοτάτην σου αὐθεντίαν, νὰ σοῦ δώσῃ ὁ Θεὸς χάριν νὰ ἐλευθερώσῃς μὲ νίκες καὶ δύναμες καὶ τάξεις, διποὺ πρέπει διὰ νὰ πᾶμε κόντρα εἰς τὸν 'Αγαρηνόν' καὶ διπότε ἔρθης μὲ τές δύναμες ἔκεινες διποὺ ἐπροσταπονοὶ οἱ ἀνωθεν εἰρημένοι, καὶ διπότε ἡ ὑψηλοτάτη σου ἀφεντία

(1) Η ἐπιστολὴ ἀπηλλάγη τῶν σπουδαιωτέρων ἀνορθογραφιῶν. Διετηγθῆσαν δὲ μόνον αἱ ὑπογραφαὶ πιστῶς ὡς ἐγράφησαν.

θέλεις ἴσθη μὲ ἐκεῖνες τές δύναμες καὶ τάξες ὅποῦ μᾶς εἶπαν οἱ ἀνωθεν, εἰμεσθεν ποδόθυμοι νὰ προσκυνήσουμε τὴν Ἀλτέζα σου, καὶ νὰ τὴν ἔχολουθήσουμε, καὶ νὰ χύσουμε τὸ αἷμα μᾶς διὰ τὴν ἄγκην τοῦ ἐσταυρωμένου Χριστοῦ, τοῦ ὅποίου θέλομεν ζητήσει, καὶ νὰ ἀποθηκνῷμεν ἀνταμῶς, ἵνας ἐφόρου ζωῆς μᾶς. Μὲ τοῦτο δημος νὰ ἔχωμεν δύναμιν καὶ ἐμπιστοσύνην ἀπὸ τὸν γαληνότατον καὶ Χριστινικότατον Ρήγαν, νὰ μὴ μᾶς ἔξαφήσῃ εἰς ἀπωλείας καὶ χθοῦμε, ἐμεῖς καὶ τὰ παιδιά μᾶς. "Οτι τώρα δὲν εἶναι ώσταν ἄλλες βολές, νὰ μᾶς συμπαθήσουν, διότι ὁ Ἀγαρηνὸς μᾶς ἔχάλαι, καὶ πάλιν μᾶς ἐσυμπάθει ἀμὴ τώρα, ἀν μᾶς νικήσῃ, δὲν εἶναι νὰ ἀφήσῃ φυχὴ ἀπὸ τὸν κόσμον ἐτοῦτον. Τὸ λοιπὸν ή ὑψηλοτάτη σου ἀφεντίκα θέλεις κάμει νὰ δώσῃ πίστιν τῶν ἀνωθεν δύο, μὲ τοὺς ὅποίους ὠμιλήσαμε, διὰ τοῦ θείου ἔργον. Καὶ στέλνομεν τὸν ἀνωθεν σινίδρο Πιέρο ντὲ Μέδιτσι ὡς συμπατούτην μᾶς καὶ τὸν πρῶτον τοῦ τόπου μᾶς, καὶ διότι τὸν ἔχομεν ἀπὸ τὸν κάβο τῆς Μάνης ἕως τὴν Καλαμάτα, καὶ ἰδώκαιμε τὴν θύμησι διὰ νὰ γυρέψῃ ζητήματα διὰ τὸν τόπον μᾶς καὶ εἴτι διότι νὰ γίνη καὶ νὰ ζητήσῃ διὰ τὸν τόπον μᾶς τὸ σεργόμαστε. [Παρακαλοῦμε] δὲ εἰς τὸ τέλος τῆς γραφῆς, ἵνα δίδῃ ὁ οὐρανὸς τῆς ὑψηλοτάτης σου ἀφεντίκας πάσαν δύναμιν καὶ νίκην εἰς τές ἥξις σου ἀνδρεῖς καὶ προθυμίες καὶ νὰ σὲ ἔχωμεν πρίτσιπον ἐδικόν μᾶς.

Εὐλαβεῖς δοῦλοι καὶ εὐσπλαχνικοὶ κατὰ πάντα γράφομεν ἀπὸ τὸν κάβο τῆς Μάνης ἕως τὴν Καλαμάτα : γράφομεν καὶ σὲ προσκινοῦμεν : καὶ ὑπογράφονται κάτωθεν οἱ προεστοί μᾶς.

Νικήτας Ἐπίσκοπος καὶ ἔξαρχος πατριαρχικὸς Ζυγοῦ.

Ἐγὼ Γλυγόρις Κλιροδῆς στέργομε τὸ ανοθε μὲ τὶ γενια μου καὶ μὲ τὸ χοριο ολο.

Καὶ εγο Πατρικιος Φοκας προσκυνὸ τὴν υψηλοτητα σου αφεντία.

Κ' εγο Δημητρωης Κοντοσταυλος με τη γενεα μου κε με τον τολον μου ολον, προσκυνο τὴν υψηλοτητα σου αφεντία.

Κ' εγο Δημήτρης Νηκλος με τη γενεα μου προσκυνο τὴν υψηλοτητα σου αφεντία.

Ιωσαφος ιερομοναχος καὶ πγουμενος Χελμου εγο Ηκονομος Νερειχορας Μιλεας προσκηνουμε τιν υψηλοτισου αφεντία τε Νοβεροτίες.

Καὶ εγο Δυμήτρου; Νίκλος προσκυνο τὴν υψηλοτάτη σου αφεντία με την γενεα μου ολυ καὶ μὲ τὸν τόπον.

Κε εγο Φραντζίσκος Ουιτελο στέργομε τα ανοθε με Ζαρνάτα ημετερου του βασιλέως.

Κε εγο Κωνσταντις Πουβαλος στέργομε το ἀνοθε με τι γενια μου κε με ολι τι Ζαρνάτα.

Γεοργιος Σκουμπλος καὶ Ταβουλάριος Αρδουνιστας με ολην μου την χορα προσκυνο τὴν υψηλοτάτη σου ἀφεντία.

Νικητας Μελισσινος καὶ Ταβουλαρις χωρας Πραστιου προσκυνοῦμε τὴν υψηλοτατη σου αφεντία.

Οικονομος Κουτηφαρις με τη γενια μου κε με τα χορια μου Ζιγου προσκυνουμε την υψηλοτατη σου αφεντίαν.

Δημιτρυς Στυφνατος με τα χορια μου καὶ με τὰ γενεα μου προσκυνο τὴν υψηλοτατη σου αφεντία.

Εγο Διμεας Βελκουνος χορας Αρεχοβας προσκυνουμε τὴν υψηλοτατη σου αφεντία Δουκα τε Νοβεροιδας.

Γεοργος Κορονεος με τα χορια μου προσκυνο τὴν υψηλοτάτη σου αφεντίαν.

Και εγο Λουκας δι Μεδητζης απο το Βυτιλο προσκυνο την υψηλοτητη σου αφεντίαν.

Κε εγο Θεοδορος Στεφανοπουλος με τυν γενια μου και με τον Βυτυλο προσκυνο την υψηλοτητη σου ανφεντια.

Μιχαλάκης Κοσμιας μὲ τιν γενια μου κε με το χοριο μου προσκυνο την ψυλοτι σου αφεντία.

Και εγο Λυας Μεδυτζης απο τον Βυτυλο προσκυνο την υψηλοτητη σου αφεντία».

"Η ἀνωτέρω ἐπιστολὴ τῶν Μανιατῶν θεωρεῖται ὡς πρότυπον φιλοπατρίας καὶ ἐθελοθυσίας καὶ ὡς μία τῶν υψηλοτέρων ἀναλαμπῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Θυσιάζονται εἰ Μανιαται "διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ ἐσταυρωμένου Χριστοῦ", ἀλλὰ συγχρόνως πικράν πειραν ἔχοντες τῶν υποσχέσεων τῆς Εὐρώπης ζητοῦν νὰ μὴ διφθοῦν ἀνευ ἐγγυήσεων εἰς ἀγνῶνα ἀνισον καὶ ἔπειτα ἐγκαταλειπόμενοι καταστραφῶσιν ἀσκόπως διὰ τῶν Τούρκων. Διὰ δὲ τὰς νέας συμφωνίας τῆς συμπράξεως ἔξουσιοδοτοῦσι καὶ πάλιν τὸν συμπατριώτην των Πέτρον Μέδικον. 'Ο κόμης τοῦ Σατωρεύ, ἀφοῦ περιήλθε τὴν Μάνην καὶ ἐξήτασεν ἐν γένει τὴν χώραν καὶ τοὺς κατοίκους, περιώδευσε μετὰ τοῦ Μεδίκου τὴν λοιπὴν Πελοπόννησον διαγέμων φωτογραφίας, δῶρα καὶ διποσχέσεις, σφίζονται δὲ δύο εἰσέτι

καὶ τὸν χώριόν σταλεῖσκι ἐπιστολαὶ τῶν ἐπισκόπων Ναυπάκτου Γαβριὴλ καὶ Δακεδαιμονίας Διονυσίου, ἐν ταῖς δποίαις εὗτοι ἔχριζον τὸ μῆσος τοῦ τουρκοχρατουμένου γένους κατὰ τοῦ κατακτητοῦ καὶ ἔξορκίζον τὸν δοῦκα νὰ συντομεύσῃ τὴν ἐκτρατείαν⁽¹⁾.

Ο κόμης τοῦ Σκτωρενὸ μετὰ τοῦ Μεδίκου φθάσαντες εἰς Παρίσιος, ἐκτὸς τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν προφορικῶν ἐκθέσεων τῶν ἐντυπώσεων των ὑπέβαλον πρὸς τὸν δοῦκα τέσσαρα ὑπομνήματα εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, τὰ δποῖα διεσώθησαν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ δουκός. Τὸ πρῶτον ἔξ αὐτῶν εἶναι περιγραφὴ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἵδιως τῆς Μάνης, λίαν περιεργος, ἔχει δὲ ἔξῆς :

«Ολος δ Μωρέας, ή Πελοπόννησος, ἄλλοτε διαιρούμενος εἰς 7 βασίλεια, ἐκ τῶν δποίων τὸ τῆς Σπάρτης ή Λακεδαίμονος προεξῆρχε, περικυκλοῦται ὀλόκληρος ὑπὸ θαλάσσης ἔξαιρέσει τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, δστις ἔχει πλάτος 6 χιλιομέτρων, περίμετρον 2 γαλλικῶν λευγῶν καὶ καθετὴ ἀντὴν χερσόνησον. Εἶναι (ή Πελοπόννησος) εύφορωτάπι εἰς σίτους, οἶνους, καρποὺς πάντων τῶν εἰδῶν, ζάχαριν, βάμβακα, μέταξαν, λινὸν καὶ μὲ μεγάλην ποσότητα ζώων. Εἶναι τώρα ὑποτεταγμένη εἰς τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, οἵτινες τὴν κατέλαβον διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, ἐκτὸς μέρους τινὸς ὀνομαζομένου «χώρα τῶν Μανιατῶν». Ἐκεῖ, κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων τὸ πλεῖστον τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν καὶ γενναιοτέρων προσώπων ἀπεφάσισαν νὰ ἀποσυρθῶσι καὶ νὰ ἀμυνθῶσι, χάρις εἰς τὰ ἀπρόσιτα δρη ἀτινα χρησιμεύουν ἐκ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς ὡς τείχη ἴσχυρότατα. Ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, τὴν θάλασσαν, εἰς τὴν δποίαν δὲν δύναται τὶς νὰ προσφορισθῇ εἰς οὐδένα τῶν λιμένων ἀνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ἐντοπίων, διότι δρη ὑψηλότατα δεσπόζουν αὐτῶν. Καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐκατοικήθησαν τόσον πυκνῶς, ὥστε σήμερον δύνανται νὰ ὑπάρχουν⁽²⁾ χωρία τῶν δποίων τὰ δνόματα παρα-

(1) Ἐκτὸς τῶν ἐνωτέρω, ἀπηγούνθησαν πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρ ἐπιστολαὶ καὶ ἐκ μέρους τοῦ Μητροπολίτου Μητροπόλεως Μονεμβασίας, Διονυσίου Ράλλη τοῦ ἐκ Πελασίον ἀρχιεπισκόπου Τυρνάβου καὶ πάσης Βουλγαρίας καὶ πλείστων ἄλλων Ἑλλήνων. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων γίνεται φανερὸν ὅτι δοῦξ κατὰ κόρον ἔκαμψε γεννήσιν τῆς ἐκ τῶν Παλαιολόγων καταγωγῆς του εἰς τὰς μετὰ τῶν Ἑλλήνων συνεντούσεις του, ἐνῷ ἀντιθέτως εἰς τὰς μετὰ τῶν ἡγεμόνων τοιαύτας ἐλάχιστα ἦ (2) Ἐλλείτε ἡ ἀριθμός.

τίθενται εἰς τὸν χάρτην. Ταῦτα δύνανται νὰ προμηθεύσωσι 15 χιλιάδας ἄνδρας ὡπλισμένους, οἱ δποῖοι προσβληθέντες ἀλλοτε ὑπὸ 60 ή 80 χιλιάδων Τούρκων κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δχι μόνον ἡμιύνθησαν καλῶς, ἀλλ' ἀκόμη κατεδίωξαν τοὺς ἔχθρους τῶν μέχρις καὶ ἐκτὸς τῆς πεδιάδος (τῶν ἀπὸ ξηρᾶς συνόρων των) καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν μέχρι τῶν γαλερῶν των.

Η χώρα τῶν πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης ἔχει περίμετρον 40 χιλιομέτρων καὶ ἐκ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς 60 περίπου μιλίων. Δὲν ὑπάρχουν εἰμὴ δύο εἰσόδοι (πρὸς τὴν Μάνην) ἐκ τοῦ μέρους τῆς ξηρᾶς, ή μία διὰ τῆς Καλαμάτας καὶ ή ἄλλη διὰ τοῦ Πασασαβᾶ, αἵτινες εἶναι τὰ πρὸς τοὺς Τούρκους σύνορά των καὶ αἱ δποῖαι (φυλάσσονται) μὲ δλίγους ἄνδρας, οἵτινες ὅμως εἶναι συνηθισμένοι νὰ ὑπερασπίζωσιν αὐτὰς ἐναντίον δλης τῆς Τουρκικῆς δυνάμεως. Καὶ ἐκ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης ἔχουν ἀρκετὰ καλοὺς λιμένας, εἰς τοὺς δποίους δέχονται λίαν ἐλευθέρως πάντας τοὺς χριστιανοὺς οἵτινες ἥθελον προσορμισθῶσιν ἐκεῖ, δll' οὐδέποτε Τούρκον. Ἐχουν ἀρκετὸν σῖτον, καρποὺς καὶ ζῷα διὰ τὴν ζωτροφίαν των, ἀφοῦ ἐμπορεύονται ἀκόμη ἔξ αὐτῶν μέ τινας Βενετικὰς νήσους καὶ ἄλλας τοῦ ἀρχιπελάγους».

Τὸ δεύτερον ὑπόμνημα εἶναι ἔκθεσις τῆς ἐν Πελοποννήσῳ καταστάσεως τῶν Τούρκων, μανθάνομεν δὲ ἔξ αὐτῆς δτι εδρίσκοντο ἔκει περὶ τὰς 6.000 Τούρκων μαχίμων καὶ αἱ ἴσχυρότεραι φρουραὶ ἦσαν διανεμημέναι εἰς τὰ φρούρια Κορώνης, Μεθώνης, Ναυαρίνου καὶ Ναυπλίου. Τὸ τρίτον εἶναι ἀτελεστάτη καὶ λίαν συγκεχυμένη ἀπαρθμησις τῶν τότε πόλεων τῆς Πελοποννήσου.

Τὸ τέταρτον ὑπόμνημα συνταχθὲν πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Πέτρου Μεδίκου εἶναι στατιστικὴ τῆς Μάνης. Ἐξ αὐτῆς πληροφορούμεθα δτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ ἐλευθέρα χώρα τῶν Μανιατῶν ἀπὸ Πλασαβᾶ μέχρι τοῦ κάμπου τῆς Καλαμάτας εἶχεν 125 κώμας καὶ χωρία, κατοικούμενα ὑπὸ 4.913 οἰκογενειῶν. Πολλὰ ἔξ αὐτῶν σήμερον εἶναι ἄγνωστα εἰτε διότι ἥλλαξαν ὅνομα, εἰτε διότι παρεποιήθησαν ἐντελῶς εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν δποίαν εἶναι γεγραμμένα. Ἀναφέρονται ἐκ τῶν σημερινῶν τὸ Οίτυλον μὲ 400 οἰκογενειάς, ή Κελεφᾶ 300, Πλάτα 150, Ἀπάνω Μηλέα 120, Δάγεια 100, κάμπος τῆς Ζαρνάτας 90, Ἀνδρούβιτσα ή Μεγάλη 70, Δρῦ 80, Πράστι 108, Κολοκυνθία 80, Δαζαριάνοι 30, χώρα 80, Δρῦ 85, Πράστι 108, Κολοκυνθία 80, Δαζαριάνοι 30,

Λαγκάδα 40, Κρυονέρι 45, Βαχδς 35, Κάβαλος 10, Ἀφούγγια 50, Γαρδιγίτσα 20, Κουτηφαριάνοι 40, Ἀπάνω Δαγκάδα 40, Πύργος 24, Νιοχώρι 16, Βάτα 16, Ἀλικα 80, Κίτα 80, Κουλούμια 60, Μίνχ 40, Καστάνια 150, Χιρέα 10, Σκουτάρι 25, Δριαλή 25, Βάτα 20, Ἀπάνω Μπουλαριό 40, Σελίτζα 80, Ἀράχωβα 40, Ταγαριάνοι 25, Σκάλα 30, Σκαλτσοτιάνοι 30, Κάτω Μπουλαριό 30, Νόμια 30, Βρίκι 35, Νιοχώρι 35, Καρυόπολις 20, Ἀϊτοφωλιά 40, Νύφι 20, Δρυάλος 15, Χαρούδα 40, Κουσκούνι 40, Πύργος 60, Χαριά 80, Τσίμοβη 30, Νιόμπρα 12, Σιδερόκαστρο 10 καὶ ἄλλα⁽¹⁾. Ἀναφέρονται ἐπίσης καὶ ἔτερα 38 χωρία ἐκεῖθεν τοῦ Πασσαδᾶ κατὰ τῆς Ζαρνάτας, φυσικῶς ἀνήκοντα εἰς τὴν Μάνην, ἀλλὰ ὑποτεταγμένα εἰς τοὺς Τούρκους, μεταξὺ δὲ τούτων είναι ἡ Μαλτσίνα, Στενά, Λογγανίκο, Ἀγιος Νικόλαος, Λεοντάρι, Καλαμάτα, Παναγία, Καστάνια, Δουραλή, Σκάλα, Ἀρνα, Ἀγία Παρασκευή κλπ.

Ἄλλ' ὁ κόμης τοῦ Σχτωρενώ φαίνεται διτὶ δὲν ἐνήργει μόνον διὰ λογαριασμὸν τοῦ δουκὸς τοῦ Νεδέρ. Ἄν καὶ ὁ δούξ ἥτο εἰς διάστασιν πρὸς τὸν δικαιότερον τῆς Γαλλίας, ἐν τούτοις ὁ Σχτωρενώ δὲν ἐλησμόνησεν διτὶ ἥτο Γάλλος καὶ εἶχεν ὑποχρεώσεις ἔναντι τοῦ δικαιότερον του, παρὰ τοῦ δούκου είναι πιθανὸν διτὶ εἶχε λάβει ἐντολὴν γὰρ ὑποδάλη μυστικὴν πρὸς αὐτὸν ἔκθεσιν τῆς ἀποστολῆς του. Πράγματι εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἀνευρέθη ἔγγραφον ἐν εἰδεί ἔκθεσις περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ κόμητος Σχτωρενώ εἰς Μάνην, τὸ διπότον είναι λίαν πολύτιμος συμβολὴ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου⁽²⁾. Ἐχει δὲ τὸ ἔγγραφον ὡς ἔξης:

«Περιγραφὴ τῆς χώρας καὶ τοῦ θάρρους τῶν Μανιατῶν, τῶν κατὰ τοῦ Τούρκου σχεδίων των καὶ τῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον αἰτήσεως αὐτῶν εἰς τὴν Γαλλίαν».

Περὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν Μανιατῶν κατὰ τὸ 1619.

(1) Ἀτυχῶς ἡ πολύτιμος αὕτη στατιστική, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς Μάνης, δὲν είναι συντεταγμένη κατὰ γεωγραφικὴν τάξιν ἀλλ' εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἐλαχίστη δὲ προσοχὴ κατεβλήθη διὰ τὴν εἰς τὴν Ἰταλίκην μετάφρασιν τῶν ὀνομάτων, δι' ὃ καὶ τὰ πλεῖστα είναι παρηλλαγμένα.

(2) M. Βρετοῦ, «Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον» ἔτος 6 (1866) σ. 197—203.

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο δὲν ὑπάρχει βεβαίως ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ διπότου Νεδέρ, ἀλλού ἴσως οὔτε ἐγνώριζε κανούστος διτὶ ὁ κόμης Σχτωρενώ εἶχε μυστικὴν ἐντολὴν καὶ ἐκ μέρους τοῦ δικαιότερον τῆς Γαλλίας.

Ἡ χώρα τῶν Μανιατῶν είναι μέρος τι τοῦ Μωρέως, εἰς τὸ δοποῖον κατέφυγον πολλοὶ ἄρχοντες καὶ εὐγενεῖς Ἑλληνες, ὅτε οἱ Τούρκοι εἰσέδραμον εἰς τὴν ἐπαρχίαν των.

Ἐξησφαλίσθησαν δὲ κατὰ τῆς ἐχθρικῆς τυρχνίας ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τοῦ φύσει ὁχυροῦ τῆς θέσεως, ἀφ' ἕτερου δὲ διὰ τοῦ θάρρους καὶ τῶν δπλων των, μάτιον μέσων δι' ὃν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσιν ἄχρι τοῦδε καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν των.

Ο ἄρχων τοῦ Σατωρενώ, δοτις τῇ διαταγῇ τοῦ βασιλέως μετέβη πρὸ δύο ἑτῶν ἔκει. ἀναφέρει ὅτι τὰ παρόλια τῆς Μάνης ἔχουσιν ἔκτασιν 140 μιλίων καὶ σχηματίζουσι πολλοὺς λιμένας. ὃν τινες καλοί, εἰς τοὺς δοποῖους δύνανται νὰ οικοδομηθῶσι φρούρια, ἀπόρθητα ἀνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ἐγχωρίων. Τὸ ἐμβαδὸν τοῦ τόπου τούτου ἔχει πλάτος 70 μιλίων περίπου Προστήσεων ὅτι ἡ χώρα αὕτη δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς μεγάλην πόλιν, παραδόξως κειμένην καὶ πολυάνθρωπον, δριζομένην ἀφ' ἐνὸς ὑπὸ τῆς θαλάσσης καὶ πρὸς τὴν δόπιαν φέρουσιν ὀλίγαι μόνον στεναὶ πάροδοι ἀπὸ τῆς Καλαμάτας μέχρι τοῦ Πασσαρά. τῶν δύο ἄκρων τῆς Μάνης. Ἡ χώρα αὕτη περιέχει 700 περίπου πόλεις καὶ χωρία⁽¹⁾ καὶ πλεῖστα μοναστήρια τοῦ τάγματος τοῦ Ἅγιου Βασιλείου, τὰ δύομάτα τῶν δοπίων δὲν ἔναφέρονται ἐνταῦθα πρὸς ἀποφυγὴν μακρογορίας.

Εἶναι ίκανῶς γόνιμος εἰς σίτους, οῖνους, ἔλαια, θρέμματα παντοειδῆ καρπόν τινα καλούμενον βαλάνι, χρήσιμον εἰς βαφὴν τῶν δερμάτων, ἀτινα ἐμπορεύονται ἐν πάσῃ τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Ἰταλίᾳ, ὡς καὶ τὰ ἔλαια καὶ τὰ μεταξωτά των, φύσει ἔξαιρετα καὶ ἀριστα κατεργαζόμενα δι' αὐτῶν.

Δύνανται πάντοτε νὰ ἔξελθωσιν ἐκ τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων των δεκασχίλιοι ἢ δωδεκασχίλιοι καλοὶ ἀνδρες, ἐπιδέξιοι καὶ ἀριστα διατεθειμένοι, ισάριθμοι δὲ ἐκ τῶν γειτόνων χωρῶν. Εἶναι Ἀλβανοί⁽²⁾, ἀνδρες γενναῖοι ἀσπονδοι ἐχθροί τῶν

(1) Βλέπομεν ὅτι ἡ ἔκθεσις αὕτη διαφωνεῖ πρὸς τὴν ἀνωτέρω στατιστικήν τῆς Μάνης, πράγματι δὲ αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία ησαν ὀλιγώτερα τῶν 700.

(2) Τῆς λέξεως ἐποιοῦντο τότε γοῖσταν οὐχὶ πρὸς δηλωσιν ἰθυκότητος, ἀλλ' ὡς γνώσιμα ἀτιθάσων πολεμιστῶν. Εἶναι ἀλλως τε γνωστόν ὅτι οὗτε Ἀλβανοειλτηνες δημηργον καὶ ὄλοληρίαν ἐν Μάνη ὡς ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Ἀττικῆς καὶ ἀλλαχοῦ. Σημειωτέον ὅτι καὶ μέγιστη τῆς ἐπαγαστάσεως τοῦ 1821 ἦνοις ιστορικοὶ κακοὶ ἐγγρασμοποίουν τὴν λέξιν «Ἀλβανοί» διὰ τοὺς Ἑλληνας μαχητάς.

Τούρκων. "Αμα δ' ἐλευθερωθῶσι, θὰ πράξωστ τὰ πάντα πρὸς ἔξολοθρευμὸν τῶν ἔχθρῶν των καὶ ἀπελευθέρωσιν τῶν συμπατριωτῶν των τοῦ Μωρέως, δόπου εἰς ἔκαστον Τοῦρκον ἀναλογοῦσι δέκα χριστιανοί, ἀλλ' ἀπολοι. Οἱ προρρηθέντες δῆμοις ἔχουσιν δῆλα παντοειδῆ, καὶ στρατηγοὺς μόνον χρειάζονται, γνωρίζονταις κάλλιον αὐτῶν τὰ πολεμικὰ στρατηγήματα.

»Ἐπικοινωκόν τι σῶμα ἔξ δύτῳ χιλιάδων πεζῶν καὶ 40 χιλιάδες λογχῶν καὶ πυροβόλων μετὰ ποσότητος πολεμοφοδίων ἀρκεῖ δῆμος ἀμέσως ἀπωθῆσωι τοὺς ἀσπόνδους ἔχθροὺς τοῦ χριστιανικοῦ ὄντος ἐκ (τῆς Πελοποννήσου) τῆς ὡραίας ταύτης ἐπαρχίας, ἀληθοῦς ἀκροπόλεως οὐ μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς Ἀνατολῆς, λίαν πλουσίας καὶ γονίμου εἰς σίτους, ἔλαια, οἶνους, μέταξαν, ἰχθύς καὶ θρέμματα παντοειδῆ, ἔχούσης περίμετρον 700 ή 800 μιλίων καὶ χορηγούσης ἑτήσιον εἰσόδημα εἰς τὸν Τοῦρκον 12 ή 15 χιλιάδας δουκάτων.

»Ἡ χώρα εἶναι ἀριστα κατοικημένη καὶ περιέχει 100 χιλιάδας ἀνδρῶν, δυναμένων νὰ λάβωσι τὰ δῆλα εἰς πρώτην παρακέλευσιν τῶν ἐπισκόπων των, οὓς τιμῶσι καὶ μεγάλως σέβονται. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπισκόπων συνδιέλεγχθησκαν μετὰ τοῦ δῆμοντος ἀρχοντος τοῦ Σατωρενώ, τῇ μεσιτείᾳ τοῦ κυρίου Πέτρου τοῦ Μεδίκου, ὃν ἔξοχας τιμῶσι καὶ διὰ τὴν τιμιότητα καὶ εὐγένειάν του καὶ διὰ τὴν ἐπιρροήν, ἢν ἔχει ἐπὶ τῶν συμπατριωτῶν του, οἵτινες σταθερωτάτην ἔχουσιν ἀπόφασιν νὰ ἀποδιώξωσι τῆς ἐπαρχίας των τοὺς Τούρκους· καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔξαπέστειλαν τὸν δῆμοντα κύριον Πέτρον Μέδικον πρὸς τὸν βασιλέα, δῆμος ταπεινῶς ἵκετεύσῃ νὰ τοῖς χορηγήθωσι τὰ μέσα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Εἳν δὲ αἱ δημόθεις τῆς Αὔτου Μεγαλειότητος δὲν ἐπιτρέπωσιν αὐτῷ νὰ τὸν βοηθήσῃ φανερῶς, ἀκυρῶν τὴν μετὰ τοῦ Σουλτάνου συνθήκην, ἃς εὐχρεστηθῆ τούλαχιστον νὰ βοηθήσῃ χρυφίως τὸ τάγμα, δπερ, ὡς ἡκουσαν, συνέστη ἐν Εὐρώπῃ πρὸς γενικὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν σκληρῶν πρὸς πολλοῦ βασανιζομένων ἀπὸ τῆς τυραννίας τῶν βαρδάρων, πτωχῶν χριστιανῶν. Υπόσχονται δ' εἰς τὸν βασιλέα νὰ ἥναι πάντοτε ταπεινότατοι αὐτοῦ ὑπῆκοοι καὶ ὑπηρέται τοῦ χριστιανικωτάτου αὐτοῦ στέμματος, ἐὰν εὐαρεστηθῆ νὰ τοὺς βοηθήσῃ φανερῶς διὰ τῶν δηλῶν του· νὰ ἥναι δὲ διὰ παντὸς εἰς αὐτὸν ὑπόχρεοι, ἐὰν βοηθήσῃ τὰ δῆλα τοῦ δῆμοντος τάγματος, ὡς θεωρήσῃ καταλληλότερον καὶ ὡς συμβουλεύσωσι τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου του.

Καὶ ἡξέύρει ὁ δῆμος ἀρχῶν τοῦ Σατωρενὼ ὅτι εἶναι ἀποφασιμένοι νὰ δεχθῶσι τὰ προσφορὰς τοῦ δουκὸς Dossone καὶ πρέσβεως τοῦ καθολικοῦ βασιλέως (τῆς Ἰσπανίας) ἐν Βενετίᾳ πρὸ πολλοῦ γενομένας ὑπ' αὐτοῦ, ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως του, ἐὰν ὁ βασιλεὺς δὲν εὐαρεστηθῇ νὰ τοὺς συνδράψῃ· ἦθελον δὲ ἡδη δεχθῆ αὐτάς, ἐὰν δὲ ἀρχῶν Σατωρενὼ δὲν συνήντα ἐν Ἰταλίᾳ τὸν Πέτρον Μέδικον, ἀποφασίσαντα νὰ ἐπικελθῇ μετ' ἔκεινου εἰς τὸν τόπον του, διὰ νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τοὺς πατριώτας του τὴν καλὴν διάθεσιν τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος, ὃν οἱ πρόγονοί του καὶ αὐτὸς δὲ τίδιος ἔσχον πρὸ ἐτῶν τὴν τιμὴν νὰ ὑπορετήσωσι. Φόβος δὲ εἶναι μήπως οἱ Μανιάται οὕτε ὑπὸ τοῦ ἐνδέος οὕτε ὑπὸ τοῦ ἄλλου βοηθούμενοι φιρθῶσι μόνοι εἰς τὴν ἐπιχείρησιν. Τόσον τοῖς εἶναι μισητὴ καὶ ἀνυπόφορος ἡ Τουρκικὴ βαρβαρότης! Ἀποτυγχάνοντος δὲ τοῦ σχεδίου τούτου δὲ ἔλλειψιν τροφῶν, πολεμοφοδίων καὶ ἀρχηγῶν, θὰ χαθοῦν χιλιάδες χριστιανικῶν ψυχῶν, πρὸς μεγάλην ζημίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ διφέλος τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ».

Ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ βλέπομεν διὰ διόμης τοῦ Σατωρενὼ ἐξετέλεσε διπλωματικῶτατα τὴν ἀποστολήν του. Ἀπέτρεψε τοὺς Μανιάτας ἀπὸ τῆς προσεγγίσεως πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, διτις διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Γαλλίαν, καὶ ἐπεισεν αὐτοὺς διὰ μόνη τῇ Γαλλικῇ διποστήριξις δύναται νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν διπόθεσιν τοῦ Ἐλληνισμοῦ. Συγχρόνως δῆμος μὴ ληγμονῶν τὴν παρὰ τῷ Δουκὶ τοῦ Νεδέρ θέσιν του δημόδαλλει εἰς τὸν βασιλέα ὡς ἐπιθυμίαν τῶν Μανιάτων νὰ βοηθήσῃ τὸ τάγμα τῆς Χριστιανικῆς Στρατιᾶς, τὸ δύποιν «ἡκουσαν» διὰ συνέστη ἐν Εὐρώπῃ.

Ἄτυχῶς δὲ τὰ μεγαλεπήδεια σχέδια τοῦ Δουκὸς τοῦ Νεδέρ ἐπέπρωτο νὰ ναυαγήσουν. Τὸ ὡραῖον δηνειρὸν τῶν Μανιάτων δὲν ἔγινε πραγματικότης. Οἱ διάφοροι ἡγεμόνες ἐν τέλει οὐδεμίαν διάθεσιν ἐδείκνυσαν συμμετοχῆς εἰς τὸν ἀγῶνα. Αὐτὸς οὗτος δὲ ἐκ 5 μεγάλων πλοίων στόλος τοῦ Δουκὸς κατὰ κακὴν τύχην ἐκάη ἐντελῶς παραδόξως καὶ μαστηριωδῶς πρὶν προφθάσῃ νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸ Ἐλληνικὰ παράλια. Τὸ δὲ «Τάγμα τῆς Χριστιανικῆς Στρατιᾶς» ἐγκαταλειφθὲν πανταχόθεν διελύθη. Ἀπὸ δληγη δὲ τὴν δραστηρίαν αὐτὴν ἐνέργειαν, ητος ὅτι ἡδύνατο νὰ καταλήξῃ εἰς ἀπελευθέρωσιν τούλαχιστων τῆς Πελοποννήσου, ἀπέμειγαν μόνον τὰ

ἴγγραφα τῶν συνενοήσεων καὶ τῶν σχεδίων ὡς μνημεῖα μιᾶς εὐγενοῦς προσπαθείας κατὰ τὰς δυστυχεστέρας ἡμέρας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους. Κυρίως δμως παρέμειναν ὡς μνημεῖα μιᾶς ἐνδόξου σελίδος τῆς ἱστορίας τῆς Μάνης, τῆς δποίας τὰ τέκνα καίπερ ἀνεξαρτησίας τυγχάνοντα τόσας κατέβαλον προσπαθείας καὶ θυσίας μόνον χάριν τῆς γενικωτέρας Ἑλληνικῆς ἰδέας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

*Ο πόλεμος Βενετῶν καὶ Μανιατῶν κατὰ τὸν Τούρκων.—Φραγκίσκος Μοροζίνης.—Λιμπεράκης Γερακάρης.—Η κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Βενετῶν.

Τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς δεκάτης ἑδδόμης ἔκατονταετηρίδος ὑπῆρξε διὰ τὴν Μάνην περίοδος συνεχῶν συγκρούσεων, πολέμων ἐμφυλίων καὶ ἐχθρικῶν, ἀλλὰ καὶ περίοδος ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων. Διὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην πλεῖσται εἰναι αἱ πηγαὶ ἐκ τῶν δποίων δύναται νὰ ἀρυσθῇ τις περιπετειώδεις καὶ λίαν περιέργους σελίδας τῆς ἱστορίας τῶν Μανιατῶν.

Ἄπὸ τοῦ 1645 ἥρξατο ἐν Κρήτῃ ὁ τρομερὸς πόλεμος Βενετῶν καὶ Τούρκων. Ἡ Κρήτη πολιορκουμένη μετὰ πείσματος ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὑπερασπιζομένη γενναίως ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ τῶν ἐντοπίων ὑφίστατο τρομερὰς καταστροφὰς καὶ λεγλασίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰς Μανιαταὶ ἐν συμμαχίᾳ διατελοῦντες μετὰ τῶν Ἱπποτῶν τοῦ ἐν Μέλτα τάγματος τοῦ ἀγίου Ἰωάννου εἰχον ἐπιδοθῆ εἰς ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ἔχοντες δὲ καταρτίσει πλήρη σιόλον εἰχον καταστῆ τὸ φόβητρον τοῦ ἔχθροῦ οὐχὶ μόνον πλέον ἐν τῇ ἔηρᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ⁽¹⁾. Κατὰ τὸ ἔτος 1646 πιεζό-

(1) Ο περιηγητὴς Cuilletière (*Athènes anciennes et nouvelles . . .* σ. 28 - 38), τὸν ὅποιον ἡκολούθησεν ἐντελῶς ἐπιπολαῖος καὶ ὁ Κ. Σάθας (*Τουρκοκρατουμένη Ἑλλὰς* σ. 301) ἔγραψεν ἐντελῶς φαντασιῶδη καὶ ἀνυπόστατα πράγματα περὶ τὸν τόπον Μανιατῶν καὶ τῶν ἡθῶν των. Καὶ εἶναι μὲν γνωστὸν ὅτι οἱ περιηγηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διὰ λόγους κυρίως κυκλοφορίας τῶν βιβλίων των ἐφρόντιζον νὰ παρουσιάζουν τὰ μᾶλλον περίεργα καὶ μυθιστορηματικά, ἐν ἴδιαντος δὲ γύρῳ ὡς η Μάνη γόνιμον ἔδαφος εὑρίσκει ἡ φαντασία των. Εἰδοῦς ὡς πρὸς τὸν Cuilletière, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡμετοῖνηθη ὑπὸ τοῦ Spon καὶ μᾶλλον καὶ αὐτὴ ἀπόνη ἡ περιηγησίς τῆς Ἑλλάδος (1609), ὑπὸ πλείστων δὲ νεωτέρων ἵστορικῶν θεωρεῖται φαντασιούπος καὶ ἀναξιόπιστος (*Ιδε Γρ. Καμπούρογλου, Ἰστορία τῶν Ἀθηναίων τόμ. Λ'* σελ. 356). Τὰ δὲ περὶ Μανιατῶν ψεύδη του θεωροῦνται καὶ ἀνάξια διαβεύσεως. Ἀρκοῦσι, νομίζομεν, αἱ ἐπὶ τῇ βάσει ἐγχύρων ἵστορικῶν πηγῶν ἐκτιθέμεναι ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ σχέσεις τῶν Μανιατῶν πρὸς τοὺς γειτονικοὺς λαούς, οἵτινες εἰς διαρκῆ ἐπικοινωνίαν διατελοῦντες μὲ τὴν Μάνην εἰχον τοὺς λιμένας τῆς διηγεκῆ καταφύγια καὶ ἐφέροντο πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς οὔγις ὡς πρὸς ληστάς, ἀλλ' ὃς πρὸς λαὸν φύσει φιλελεύθερον καὶ ὑπερήφανον. Τὸ κατὰ τῶν Τούρκων ἄγριον μίσος τῶν Μανιατῶν ἵσως ἔφερεν αὐτοὺς πολλάχις εἰς ὑπερβασίας. Ἀλλὰ μῆτως καὶ οἱ

μενοι: δεινώς: ὑπὸ τοῦ Σερχσκέρου τῆς Πελοποννήσου, ὅτις ζητῶν τοὺς ὑπερχημένους φόρους ἡγείλει κατάληψιν καὶ λεηλασίαν τῆς γάρας, ἀπέστειλαν πρεσβευτὰς εἰς Κρήτην προσφέροντες εἰς τὴν Βενετικὴν πολιτείαν ἔνοπλον χεῖρα, ζητοῦντες δὲ δούλθειαν πρὸς ἄμυναν τῆς κυρδυνευούσης ἐλευθερίας των. Ἐπὶ τούτῳ ἀπέστειλαν πρὸς τοὺς Βενετοὺς ζωτροφίας καὶ ἕύλα, ὑπέσχοντο δὲ καὶ ταχιστὴν ἀποστολὴν στρατευμάτων πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀμύνης τῶν Κρητῶν. Οἱ Μανιάται ἔδωκαν εἰς τὸν Βενετὸν στρατάρχην Κορνήλιον ἐκ μέρους τῶν ἀρχόντων τῆς Μάνης πολύτιμον δακτύλιον εἰς ἔνδειξιν πίστεως. Ὁ Βενετὸς ἀρχιστράτηγος ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς τὰς προτάσεις τῶν Μανιάτων, ὑπερχεθή πάσαν συνδρομὴν διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ τόπου των καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἔτερον δακτύλιον εἰς ἔνδειξιν εἰλικρινοῦς ἀγάπης καὶ προστασίας τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας πρὸς τὴν Μάνην (¹). Φαίνεται δημοσίᾳ οἱ Τούρκοι ἡσαν ἀπηγχολημένοι ἐξ δλοκλήρου μὲ τὸν Κρητικὸν πόλεμον καὶ δὲν ἔθιξαν ἀπολύτως τοὺς Μανιάτας, οἵτινες ἐξηκολούθουν συνεννοούμενοι μετὰ τῶν Βενετῶν καὶ ἐνισχύοντες τὸν ἀγῶνα τῆς Κρήτης.

Τῷ 1659 τρεῖς ἀπεσταλμένοι τῶν Μανιάτων ἔφθασαν εἰς Κρήτην καὶ κατήρτισαν πλῆρες σχέδιον συμμαχίας καὶ συμπράξεως, διὰ τῆς ἀποστολῆς Βενετικοῦ στόλου εἰς τὰ παράλια τῆς Μάνης καὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν ἡνωμένων στρατευμάτων Βενετίας καὶ Μάνης. Ὁ Βενετὸς στόλαρχος Φραγκίσκος Μοροζίνης, ἵνα ἔξαψῃ τὸν ζῆλον τῶν Μανιάτων, ἐσκέφθη νὰ ἐπωφεληθῇ τοῦ θρησκευτικοῦ σύντονον φανατισμοῦ. Πρὸς τοῦτο καταπλεύσας εἰς Σίφνον παρέλαβε τὸν ἔκει μονάζοντα Πατριάρχην Ἰωαννίκιον Β', ἐκδιωχθέντα παρὰ τῶν Τούρκων ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῆς Κωνσταντινούπολεως, καὶ μετὰ 10 γαλερῶν κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Κυτριῶν τῆς Μάνης. Οἱ Μανιάται εἶχον ἥδη εἰδοποιηθῆ-

«κλέπται» ἡσαν ἔκακα ἀρνία; Οἱ Ἑλληνες «πειραταί» δὲν ἡσαν ἄλλο τι ὡς καὶ οἱ «κλέπται» εἴμην ἄνδρες τοὺς ὄποιους δὲ ἔρως πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ βασανιστήρια τοῦ τοράνου κατίστησαν μαχητὰς τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος εἰς τὰ ὅρη καὶ τὰς θιάσεις, οὐγέτοι ἔνδαινος μὲ διεθνῆ νόμιμα καὶ διατυπώσεις, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς τοῦτος καταστάσεως καὶ ἀνάγκης.

(¹) Nani Iсторia della Republica veneta t. II σ. 51—Μουστοξύδου, Ἑλληνογάλικαν σ. 265—Χιλτου, Ἰστορικὴ ἀπομνημονεύματα τ. Γ' σ. 191.

περὶ τῆς εἰς τὸν τόπον τῶν καταφυγῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς δρθοδοξίας, δην ὡς διγιον ἐθεώρουν λόγῳ τῶν καταδιώξεων αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ἔσπευσαν εἰς τὸν λιμένα τῶν Κυτριῶν μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων των, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους. Υπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας ἐν συγκινήσει κατεφίλουν τὰς χεῖρας τοῦ Πατριάρχου. Ως ἔξῆς δὲ δ σύγχρονος Κρής Ἀθ. Σκληρὸς ἀφηγεῖται ἐν τῇ ἐμβέτρῳ αὐτοῦ ἴστορίᾳ τοῦ Κρητικοῦ πολέμου τὰ τῆς ἀποικίασεως εἰς Μάνην τοῦ Ἰωαννίκου Β' (¹).

«Νῦν ἀλλά γε κρείττω τε ἐκ κρότων γέρα,
Καὶ προυκάθιζεν ἐκτῷ ἐν διαίτησιν,
Αὐτοῖς τιμῶν μέτροισιν, ἢν ἐκ Ρώμης
Δέξοιτ’ ἀν ἀρχιποίμεν’ ἄλλον ἀκροτίον.
Μὴ ἀτρεμεῖν δ’ ἐσπερχεν αἰνὸν καὶ: χεῖμα,
‘Ἄλλ’ αἰρετίζειν ἐκ τριήρεων δέκα,
Καὶ Ταίναρον δὲ ὠκέως καταπτάσαι,
‘Ως νῦν τ’ ἔθνους ἐμπιστον αὗτε πειράσων.
Κάλλιμένιζε Κυτριῶν εὑρεῖ ὄρμω,
‘Αθροι δέ γ’ ἡθροίζοντο πρόκριτοι φύτλης,
Τρισχίλιοι που πιθανοὶ στολαρχοῦντι,
Οἰς δις δεδαφίλευτο δῶρ’ ἀγανά τε,
Χρυσῶν δεαίρων καὶ νομισμάτων πλήθους,
Οἱ γνωμάτευον, εἴνεκεν πολιτείης
Θνήσκειν προθύμως, ἢ ἀν δοίη ἡ χρεία.
‘Ιδεῖν δ’ Ἰωαννίκιον οῖς ἔλδωρ μέγα.
Καὶ ἀρχιθύται χερονήσου οἱ πλείους,
Δούλεια ἡσπάζοντο, ἄκρον οἰά περ.
Μεθ’ ἀ στόλαρχος ἐξιών στρατηγίδος,
‘Ωσεὶ ἄναξ κρότοισιν οῖς εὐφημεῖτο.
‘Ιροσταλῶς τε ἀρχιθύτων είμενων,
Λιτὰς ἀγόντων ἐς συνέργειαν θείου,
Οἴκοι νέμοντο ἐξ ἐκάτερθεν σεμνοί,
Μὴ καλλιπεῖν ἄλληλα συμφρόνων μέρη,
‘Ως εἰς δ ἀν στόλαρχος ἐνσταί ἔργον,
Οὖς ἀπτέρως φέρεσθαι, εἴτ’ αἰνὸν τόδε».

(¹) Ἀθανασίου Σκληροῦ, Κρητικὸς πόλεμος, εἰς τὰ «Ἑλληνικὰ ἀλέκδοτα» τόμ. Β' σελ. 251. "Ιδε ἐπίσης Ἀπ. Δασκαλάκη, 'Ο Πατριάρχης Ἰωαννίκιος Β', εἰς «Ἐμπρός» 18 Ιουλίου 1923.

Εἰς τὰς Κυτρίας ἀπεβιβάσθη τότε πεζικὴ καὶ ἵππικὴ δύναμις τῶν Βενετῶν ὑπὸ τὸν ἱππότην Γρεμονδίλ (Cremonville), ἃς ἦγέ νετο δεκτὴ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὸ τῶν κατοίκων, ἀναλαβόντων εὐχαρίστιας καὶ τὴν δικτροφήν αὐτῶν. Ὁ Μοροζίνης ἐπρότεινεν ἀμέσως, δπως ἐπιχειρήσως διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τὴν ἄλωσιν τῆς Κορώνης καὶ Νεθώνης, νομίζων διτι εἰστατο εὔκολωτέρα τὴν ἀλωσις ὁλοκλήρου τῆς Πελοποννήσου. Οἱ Μανιάται ὅμως θέλοντες νὰ ἀπομακρύνωσι τὸ συντομώτερον τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν συνόρων των ἐζήτησαν πρῶτον τὴν ἀλωσιν τῶν Καλαμῶν, εἰς τὴν ἀξέωσιν των δὲ ταύτην ὑπεχώρησεν ἐν τέλει ὁ Βενετὸς ἀρχιστράτηγος καὶ ἡρευτὸς ἀμέσως ἢ ἐκστρατείᾳ⁽¹⁾. Δέκα χιλιάδες Μανιάται καλῶς ὠπλισμένοι καὶ τρεῖς χιλιάδες ἔξι ἀλλων μερῶν Ἐλληνες μετὰ τῆς μικρᾶς Βενετικῆς δυνάμεως ὥστε τὸν Καλαμῶν, ἐνῷ δ Βενετικὸς στόλος κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως καὶ διεβοήθει τὴν ἔφοδον διὰ κανονισθολισμοῦ. Ὁλος δ ἐν τῇ πόλει καὶ τῷ φρουρῷ Τουρκικὸς στρατὸς ἀπῆλθε πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐπερχομένων. Ἡ μάλιη ἐλάχιστον διήρκεεται, διότι δ ἐισικητῆς τοῦ ἱππικοῦ Γεωργ. Κορνάρος ἐπιπεσὼν ἐκ τῶν πλαχίων κατ' αὐτῶν ἀλλους μὲν κατέσφαξεν ἢ γῆμαλώτισε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἔτρεψεν εἰς ξιτακτὸν φυγήν. Ὁ πανικὸς μετεῖδόθη εἰς τὴν πόλιν, γενικὴ φυγὴ τοῦ πληθυσμοῦ ἐπηκολούθησεν οἱ δὲ νικηταὶ εἰσελθόντες εἰς αὐτὴν εὑρον ἐντελῶς ἔσημον. Πυρπολήσαντες καὶ λεηλατήσαντες μέχρις ἐντελοῦς καταστροφῆς τὰς Καλάμας ἐπέστρεψαν πάντες εἰς τὴν Μάγην⁽²⁾.

Οἱ Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου καταληφθέντες ὑπὸ τρόμου ἐκλείσθησαν εἰς τὰ φρούρια καὶ ἡτοιμάζοντο πρὸς ἀμυναν. Ἀλλ' δ Μοροζίνης βλέπων διτι τὴν ἐπιχειρήσις τῆς Πελοποννήσου ἀπῆτει μακρὸν χρόνον καὶ ισχυρὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις, ἀπηγχολημένης ἔξι ἀλλου μὲ τὸν δυσμενῆ τροπήν διὰ τὰ χριστιανικὰ διπλα λαμβάνοντα Κρητικὸν πόλεμον ἡναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐκστρα-

(1) Coronelli, Description géographique et historique σ. 36.—Σάθα, Τουρκοχρατουμένη Ἐλλάς σ. 302.

(2) Οἱ Ἐλληνὲς τῶν Καλαμῶν διῆγον καλῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μετὰ τῶν Τούρκων, δι' ὃ καὶ δὲν εὑρίσκοντα εἰς καλὰς σχέσεις μετὰ τῶν Μανιάτων. Διὰ τοῦτο ἡμια τῇ εἰσβολῇ ἀπεγώσαν ἀπό κοινοῦ μετὰ τῶν Τούρκων καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ αἵτια τῆς λεηλασίας τῶν οἰκιῶν των.

Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία

τείαν ταύτην. Ἐφοῦ συνεχάρη τοὺς Μανιάτας διὰ τὴν ἀνδρεῖαν των καὶ συνέστησεν ὅπως μετὰ τοῦ αὐτοῦ ὕγλου πάντοτε μάχωνται κατὰ τῶν Τούρκων, ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς; διὶ τοῦτο εὐθετώτεραν περίστασιν θὰ ἐπανέλθῃ μετὰ μεγαλυτέρων δυνάμεων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Πελοποννήσου. Κατέλιπε δὲ τέλος τὸν Ἱερόπολιον τοῦ 1660 τοὺς λιμένας τῆς Μάνης καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Κρήτην παραλαβῶν μεθ' ἔχιτοῦ τὸν Πατριάρχην Ἰωαννίκιον χάριν τῶν δρυθεότερων Κρητῶν. Οὐ δὲ Σκληρὸς ὡς ἔξῆς ἀφηγεῖται τὴν ἐκ Μάνης ἀναχώρησιν τοῦ Μοροζίνη:

'Αολλέες κατῆρον, ἦ δρμει στόλος,
Ταιναρίων ἄγυρις ὁσεὶ μυρίων,
Καὶ Λασκεδαιμόνων τε ὡς τρισχιλίων,
Καύτοὺς σφᾶς φι πρόσοιμα παντάρχη φέρον,
Καὶ ἡγγυῶντο πρόφρονας δεδειχέναι,
Παντοίαν ἐς πόρθησιν ἀστεων ἄλλων,
Περσιτέρω ἦν μῆδος ἐγκατασκῆψαι,
Εἴ που τε χρειώ ἐκ πεδεινῆς ὑσμήνης
Οὓς συγκροτεῖν μὲν ἀντιτάξης σφοδράς.
Ίαίνεται στόλαρχος ἀθρῶν ὃν εὔνουν,
Πίστιν τε ἀκλόνητον ἐς πολιτείην,
Καὶ χάριτας γνοὺς πατριαῖς διμοδρόμων,
Προσηγόρευα οἶον ἐν φίλοισιν ἀρθμίοις:
Καιρός, δέ τοι, οὕτοι γε τηλίκων ἔργων,
Ἐντ' ἐνδιδοῖ μέντοι γε εὐφρονεστέρως,
Δὴ τῆμος ἀρθμίους τε καππιταρρόθους
Ἄπαξιον ἀπεικός ἀσμένως δέχθαι.
Τέως παρήνει ἄρτι οἴκαδ' ἐμμένειν,
Καὶ προσμένειν σύμπτωσιν ἀσφαλεστέρων (¹).

'Ἐγκαταλειψθέντες εἰ Μανιάται ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη δὲν ὑπετάχθησαν οὔτε ἐσυνθηκολέγησαν πρὸς τοὺς Τούρκους, διότι ἐγνώριζον πολα τύχη τοὺς ἀνέμενε κατόπιν μάλιστα τῆς ὑπὸ αὐτῶν καταστροφῆς τῶν Καλαμῶν. Πολλοὶ ἐκ τῶν Μανιάτων, ἵδιως ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ιατρῶν ἢ Μεδίκων, μετενάστευσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (1671) εἰς τὴν Τουργηνίαν λόγῳ τῆς Τουρκικῆς πιέσεως καὶ

(¹) Λθ. Σκληροῦ, Κρητικὸς πόλεμος, εἰς 'Ελληνικὰ ἀνέκδοτα τ. B 254.

τῶν τοπικῶν ἑρίδων⁽¹⁾. Ως εἰπομένεν ἥδη, μέγα μέρος τῶν Μανιατῶν εἶχεν ἐπιδοθῆ εἰς τὸν διὰ τῆς πειρατείας πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ Βενετοὶ ἔχοντες συμφέρον δπως ἀπασχολήται καὶ φθείρεται δ Τουρκικός στόλος, ἐνίσχυον αὐτοὺς παρέχοντες πᾶσαν εὔκολεαν διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ καταδρομικοῦ στόλου των καὶ ἔξοπλισμόν του. Ἐντὸς δὲ τοῦ χρόνου οἱ Μανιάται ἀπέδειξαν δτι ἐγνώριζον νὰ μάχωνται καὶ εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ γενναιότητος καὶ τόλμης δπως καὶ εἰς τὰ δρη των. Διατρέχοντες τὰ πελάγη συνελάμβανον τὰ Τουρκικὰ πλοῖα, ἐφόνευον τὰ πληρώματα καὶ ἡχμαλώτιζον τὰ σκάρη μετὰ τῶν φορτίων των.

«Ἐις τοιαύτην μάλιστα, λέγει δ Σάθας, ἔφθασκν τόλμην, ὅστε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1667 νύκτωρ εἰσέδυσαν μεταξὺ τοῦ πολιορκοῦντος τὴν Κρήτην διθυμανικοῦ στόλου, πυρπολοῦντες καὶ διαρπάζοντες, ὑπὸ αὐτὰς τὰς κανονοστοιχίας τοῦ μεγάλου Βεζίρου, δστις προηγουμένως συλλαβών τινας ἐκ τούτων ἀνεσκολόπισεν. Ὁ Ἀχμέτ Κιουπρούλης ἵνα ἀπαλλαγῇ τοιούτων ἐπιφόρων ἔχθρων, προσέφερεν αὐτοῖς διπλοῦν μισθὸν ἀφ' δ, τι ἐπληρώνοντο οἱ ἐν πολέμῳ στρατιώται. Ἀλλ' οἱ Μανιάται, ἀγερώχως ἀπορρίψαντες τὰς προτάσεις τού, ἐξηκολούθησαν οὐχ ἥτιον τὰς πειρατικὰς ἐκδρομάς των. Ἐμπλεως θυμοῦ διὰ τὴν αὐθάδειαν δ Κιουπρουλῆς διέταξε τὸν Χασάν Μπαμπᾶν, περίφημον πειρατήν, καὶ τὸν καλύτερον ναυτικὸν τῆς Τουρκίας, ἵνα μεταβάξεις εἰς τὰ παράλια τῆς Μάνης φέρῃ αὐτοὺς εἰς ὑποταγῆν. Ὁ Χασάν Μπαμπᾶς ἐγεφανίσθη μετὰ καλῶς ἐξηρτυμένου στολίσκου εἰς τὸν Λακκανικὸν κόλπον καὶ διφώσας λευκήν σημαίαν τοῖς προστεινεγ ἀμνηστίαιν ἐπὶ τῇ παραδόσει δμήρων. Οἱ Μανιάται ἐντὶ ἀπαντήσεως τῷ ἐστειλαν χάλαζαν σφαιρῶν καὶ δι' ἀποστόλων προσεκάλων τοὺς κατοίκους εἰς γενικήν συνέλευσιν, ἢς ἔδρα ωρίζετο ἡ Ἀνδρούσιτα ἡ αἱ Κυτριαλ. Τὰ γυναικόπαιδα, διὰ πᾶν ἐνδέχομενον, διετάχθησαν ἵνα καταρρύγωσιν εἰς τὰ δρη. Ἀλλ' ἐνῷ ἀνεριχώντο αἱ γυναῖκες τὰ φρικαλέα ἐκεῖνα υψη, φέρουσαι ἐπὶ τῶν ὕμων τὰ πενιχρά των ἐπιπλα καὶ διδηγοῦσι τὰ ποίμνια τῶν αἰγῶν, νεκνίσκος στελλόμενος ἐκ μέρους τοῦ ἀνδρὸς ἡγάπησε μίαν ἐξ αὐτῶν θηλάζουσαν δρέφας πρὸ τριῶν ἡμερῶν τεχθέν, ποῦ εἰχε θέσει

(1) Ιδεὶ ἐκτενῶς κατωτέρω ἐν εἰδικῷ περὶ τῶν ἀποικιῶν Ε' κεφαλαίῳ.

τὴν σπάθην καὶ τὸ τουφέκιον κατὰ τὴν ὕραν τῆς κατεσπευσμένης ἀνχαρήσεως της. Ἡ γενναία Σπαρτιατική, ἐκ τοῦ ἐπισήμου οἰκου τῶν Γερακαρῶν καταγομένη, ἀπεκρίθη δργηλῶς: «Εἰπὲ εἰς τὸν ἄνδρα μου νὰ ἔλθῃ γλήγορα νὰ φυλάξῃ τὴν γῆν καὶ νὰ κρατήσῃ τὸ πκιδί, καὶ ἐγὼ πηγαίνω νὰ εῦρω τὰ δπλα του καὶ θὰ τὰ μεταχειρίσθω καλύτερα ἀπὲ αὐτόν». Καὶ παραδοῦσα τὸ δρέφας εἰς τινα δπισθενεν διδέζουσαν γρατίν ἔδραμε πρὸς τὴν παραλίν τὸ πκράδειγμα αὐτῆς ἐμμηθῆσαν καὶ οἱ ἄλλαι συμψυγάδες, αἵτινες ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐξ Ἀνδρούσιτης καὶ Κυτριῶν ἐρχομένων πρὸς τὸ πκράλιον πολεμιστῶν καθ' ἣν στιγμὴν δ Χασάν-Μπαμπᾶς ἥτοιμάζετο πρὸς ἀπόδοσιν. Αἱ μέχρις οὐρανοῦ ἀπειλητικαὶ φωναὶ τῶν γυναικῶν καὶ οἱ ἄγριοι ἀλαλχημοὶ τῶν ἀνδρῶν ἡγάκασαν τὸν Χασάν ἵνα μὴ διακινδυνεύσῃ τὴν ἀπόδοσιν. Καὶ τὴν γύντα δέκα Μανιάται ῥιφθέντες εἰς τὴν θάλασσαν ἔκεψαν τὰς κάλους τῶν ἄγκυρῶν τοῦ στολίσκου, ἐξ εὖ δύο πλοία ῥιφθέντων ἐπὶ τῶν δράχων συνετρίβησαν καὶ διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν Μανιατῶν, αἵτινες καὶ πολλοὺς Τούρκους ἡχμαλώτισαν, μόλις δὲ δ Χασάν-Μπαμπᾶς κισχρῶς φεύγων ἥδυνηθή ἵνα σωθῇ ἐπὶ ἐνὸς καὶ μόνου πλοίου.

Ἡ τοιαύτη ἀνέλπιστος διπεροχὴ τῶν Μανιατῶν κατ' ἄνδρὸς θεωρουμένου ώς ἡ φυχὴ τοῦ τουρκικοῦ στόλου τολμηροτέρους κατέστησεν αὐτούς, μανιωδέστερον ἐξακολουθήσαντας τὸ πόλεμον κατὰ τὸν ἡγεμόνη Τούρκων ἀδημιονούντων περὶ τοῦ πρακτέου⁽¹⁾.

Ἀλλ' οἱ Τούρκοι οὐδέποτε ἐλησμόνησαν τὸ τόσον καλώς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' ἐφαρμοσθὲν δόγμα «διαίρει καὶ διστίλευε». Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην αἱ περὶ τῶν πρωτείων ἔριδες καὶ οἰκογενειακαὶ ἔχθραι εἰχον μεταβάλει τὴν Μάνην εἰς θέατρον ἐμφυλίου σπαραγμοῦ. Αἱ γενικαὶ σύνοδοι τῶν προκρίτων εἰχον διακοπῆ, οἱ διάφοροι καπεταναῖοι ἐνήργουν αὐτοδούλως οὐδένας ἀναγνωρίζοντες ώς ἀρχηγὸν καὶ διοσχερῆς ἀναρχίας ἐπεκράτει εἰς διληγο τὴν χώραν. Τῆς καταστάσεως ταύτης ἐσκέφθη νὰ ἐπωφεληθῇ δ μέγας Βεζίρης Κιουπρουλῆς πρὸς διοταγὴν τῆς Μάνης καὶ ἡ εὐκαιρία δὲν ἔδραδυνε νὰ τῷ διθῇ ώς ἐξῆγε. Ὁ νεαρὸς Διδέριος Γερακάρης, γγωστότερος ὑπὸ τὸ διοκοριστικὸν «Διμπεράκης», ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Κοσμάδων καταγέ-

(1) K. Σάθα, Τουρκοχρατουμένη Ελλάς σ. 307.

μενος, είχεν ἀρραβωνισθή τὴν θυγατέρα του Γιακουμη Ἱατροῦ ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Μεδίκων. Τὴν κόρην ταύτην ἡγάπα ὁ Μιχ-
Λεμπιθάκης ἐκ τῶν Στεφανοπούλων, ἀλλ’ είχεν ἀπορριφθῆ προηγου-
μένη αἰτησίς του εἰς γάμον. Τότε ὁ Λεμπιθάκης συναγγάγων συγγενεῖς
του τινὰς τὴν ἀπήγαγε διὰ. Τὸ γεγονός τοῦτο, σοβαρώτατον ἀλλὰ
καὶ πρωτοφράγες διὰ τὰ ἔθιμα τῆς Μάνης, ἦτο ἀρκετὸν νὰ ἐπιφέρῃ
ἔμφυλιον σπαραγμόν⁽¹⁾. Αἱ οἰκογένειαι τῶν Στεφανοπούλων ἀφ’
ἐνὸς καὶ Ἱατριάνων καὶ Κοσμάδων ἀφ’ ἑτέρου ἐκήρυξαν πρὸς
Ἄλληλας ἀμειλικτον καὶ μέχρις ἔξοντάσεως πόλεμον. Ἐξ ἀλλου δ
καιρίως πληγεῖς διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς μνηστῆς του Γερακάρης μὴ
δυνάμενος νὰ ζήσῃ ἐν Οἰτύλῳ λόγῳ τῶν σκωμμάτων τῶν συγχω-
ρίων του ἐπώλησε τὴν περιουσίαν του καὶ ἤγόρασεν ἐν πλοῖον, διὰ
του ὅποιου ἐπεδόθη εἰς τὴν πειρατῶν. Εἶχεν ὑπηρετήσει ἀλλοτε
εἰς τὸν Βενετικὸν στόλον καὶ ἦτο ἐπιδέξιος νυκτικός. Ἀλλ’ ἡ λύσσα
τῆς ἐκδικήσεως ἦν ἔθεσεν ὡς προορισμὸν πλέον τῆς ζωῆς του κατέ-
στησε κυρίως αὐτὸν τὸν διασημότερον τῶν πειρατῶν. Ἐπεδίήθη
καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀρχηγὸς τῶν λοιπῶν πειρατικῶν πλοίων, ἢ
δὲ παράφορος τόλμη του ὅδηγησεν αὐτὸν εἰς τὴν διάπραξιν μυθω-
δῶν ἄθλων. Εἰς μίαν ὅμως ἐκ τῶν τολμηροτέρων ἐπιδρομῶν του
κατὰ τῶν Τούρκων ὁ Διμπεράκης συνελήφθη αἰχμάλωτος. Δέγεται
ὅτι κατεδικάσθη εἰς θάνατον, δλίγην δὲ ὥραν πρὸ τῆς θανατικῆς
ἐκτελέσεως ὠδηγήθη πρὸ του Μεγάλου Βεζέρου, ὅστις ἥθελε νὰ θαυ-
μάσῃ τὸν τρομερὸν πειρατήν. Ἐρωτηθεὶς ἀπήντησεν ὅτι δὲν λυπεῖται
διότι ἀποθνήσκει, καθόσον οὐδέποτε ὑπελόγισε τὸν θάνατον, ἀλλὰ διότι
δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἀποπλύῃ τὸ δνειδος τῆς ἀτιμίας διὰ τῆς ἐκδική-
σεως τῶν ἔχιρῶν του Στεφανοπούλων. Ὁ Κιουπρουλῆς τότε ἐσκέψθη
νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὸ τόσον ἴσχυρὸν πάθος του Γερακάρη πρὸς ὑπο-
ταχγήν τῶν ἀνυποτάκτων συμπατριωτῶν του. Ἀπεφυλάκισεν ἀμέσως
αὐτὸν καὶ τοὺς συντρόφους του καὶ ἀπέστειλεν εἰς Μάνην ὡς συμβι-
δαστὴν δῆθεν τῶν συμπατριωτῶν του καὶ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ μὲ
μαστικᾶς ὀδηγίας ἵνα προλειάνῃ τὴν εἰς Μάνην ἀποστολὴν Τουρ-
κικῶν στρατευμάτων ἀνευ ἀγιστάσεως τῶν ναυτοῖνων.

(1) Ιεράς Στεφανοπόλις, Χρονογραφία (Έκδοσις Γ. Παπαδόπουλου) σ. 18. Ηερὶ τοῦ σπουδαιωτάτου τούτου Χρονικοῦ ἐδικαστητέων ἐν τῷ περὶ ἀποκλινόντα καροβοῦ.

Ο Γερακάρης ἀφιχθεὶς εἰς Μάνην ἐξηπέστειλεν εἰς ἔλα τὰ
χωρία τοὺς ἀνθρώπους του, οἵτινες σκορπίζοντες Τουρκικὸν χρυσὸν
διέδιδον διτὶ οἱ Τούρκοι ήτοι μικρὸν τεραστίας δυνάμεις πρὸς ὑπο-
ταγὴν τῆς Μάνης, τὴν δόποιαν θὰ καταστρέψωσι τελείως, ἐὰν δὲν
ὑποταγῇ αἰκειοθελῶς. Ἐπὶ πλέον διτὶ δὲ Λιμπεράκης ἐν τῷ συμφέ-
ροντι τῆς Πατρίδος συνεφιλιώθη προσωρινῶς μὲ τοὺς Τούρκους,
οἵτινες ὑπεσχέθησαν προσωπικῶς εἰς αὐτὸν διτὶ ἐξαιρετικῶς εἰς τὸν
Μανιάτας θὰ ἀφήσωσι τὴν χρῆσιν τῶν κωδώνων εἰς τὰς ἐκκλησίας
καὶ τὴν σταυροπηγῆαν εἰς τὰ κωδωνοστάσια, διτὶ θὰ ἀπαλλαγῶσι τοῦ
παιδιομαζώματος, θὰ πληρώνωσι τὸ γῆμισυ χαράτσιον καὶ οὐδεὶς
Τούρκος θὰ κατοικήσῃ εἰς τὸν τόπον τῶν. Αἱ ὑποσχέσεις αὗται
διασπειρόμεναι ἐπιτηδεῖως, ἰδίως μεταξὺ τῶν ξερέων, τῶν καλο-
γήρων καὶ τοῦ λαοῦ, ἡλάττωταν τὸν φιλοπόλεμον ζῆλον καὶ ἐπὶ
δραχὺ χρονίκὸν διάστημα σχεδὸν ἥτονησαν τὸ ἔθνικὸν φρόνημα.
Ο Μέγας Βεζίρης Κιουπρουλῆς, καλῶς πληροφορημένος περὶ τῶν
ἐν Μάνῃ, εὐθὺς ὡς ἐτελείωσεν δικρητικὸς πόλεμος καὶ ἀπηλλάγη
τῶν Βενετῶν ἀπέστειλε προκηρύξεις πρὸς τοὺς Μανιάτας, δι' ὧν
ἐχορήγηει ἀμνηστίαν, ἔχάριζε τοὺς καθυστερουμένους φόρους καὶ
ὑπέσχετο τὰ ἀνωτέρω προνόμια, προσεκάλει δὲ αὐτοὺς εἰς ἄμεσον
ὑποταγῆν, ἀπειλῶν διτὶ ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως θὰ καταστρέψῃ
ὅλον ληρὸν τὴν χώραν. Μή ἀρκούμενος εἰς λόγους ἀπέστειλε τὸν
Καζέ. Ἀλῇ πασσᾶν μετὰ ἐξ χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἵκανον πυροδο-
λικοῦ. Οὕτος ἀποδιδασθεὶς εἰς Ζαργάταν διέδραμε μέγα μέρος τῆς
Μάνης χωρὶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ χωρία, ἵνα μὴ ἐρεθίσῃ τοὺς κατο-
κους, κατέλαβεν διμως πάντας τοὺς δεσπόζοντας τῶν λιμένων λόφους.
Αμέσως προέβη εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ φρουρίου τῆς Κελεφᾶς,
διὰ τοῦ δοποίου ἐδέσποιζεν δχι μόνον τοῦ πολυκατοικήτου Οἰτύλου
ἄλλα καὶ τοῦ λιμένος του, διτὶς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο διξιολο-
γώτερος λιμὴν τῆς Μάνης ἀποτελῶν σπουδαιότατον σταθμὸν τῶν
Εὐρωπαϊκῶν πλοίων. Μή ἀρκεσθέντες οἱ Τούρκοι εἰς τὸ φρούριον
τοῦτο ἔκτισαν ἔτερα δύο, τὸ ἐν εἰς θέσιν δεσπόζουσαν τοῦ λιμένος
τοῦ Πορτοκάγιο καὶ τὸ ἄλλο εἰς Ζαργάταν, ἣτις ἀπετέλει τὰ πρὸς
τὰς Καλάμιας σύνορα τῆς Μάνης (¹).

(⁴) Περὶ τοῦ φρουρίου τῆς Κελεψῆς ὅλαι αἱ πηγαὶ συμβολῶντας διε- ἔκτισθν τότε
διὰ παύστην φοράν (Χρονογραφία Κορσικῆς σ., 19—Ηαμμερ VI, σ. 329 — Nanii 2).

Οἱ Μανιάται ἔκπληκτοι ἔδειπον τότε ὅτι δὲ διωμανικὸς ποὺς ἐνεῖγιλου ἥδη τὴν ἵερὰν γῆν τῶν πατέρων των ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐκ μέρους των ἀντιστάσεως χάρις εἰς τὰς ἑθνοκτόνους ἔριδας αὐτῶν. Ἐλαχίστην πίστιν ἔδωκαν εἰς τὰς διαβεβιώσεις τοῦ Καζέ. Ἀλῇ πασσᾶ, διὶ τὰ φρούρια δὲν ἐσκόπουν νὰ θίξουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἀλλαγῶν προστατεύσωσι τοὺς λιμένας ἀπὸ προσδολῆς ἔχθρικῶν πλείων. Ἡ ἔκπληξ των ὑπῆρξε μεγαλυτέρα, διὰν δὲ Διμπεράχης, διτις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐνήργει μόνον ἐκ τοῦ ἀφανοῦς, ἀνεκήρυξεν ἐκυρών γενικὸν ἀρχηγὸν τῶν Μανιάτων καὶ συνειργάζετο φνερῶς μετὰ τῶν Τούρκων, ἀναγνωρισθεὶς ἐπισήμως ὡς τοιοῦτος. Ἐξασφαλίσας ὑπεροχὴν διὰ τῆς παρουσίας τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις Τουρκικῶν στρατευμάτων ἐνόμισεν διὶ ἐπέστη πλέον ἡ στιγμὴ τῆς ἐκδικήσεως, ἢ μανία τῆς δποίας τὸν ἔφερεν ἐν μέσῳ τῶν προσιωνίων ἔχθρον τῆς Πατρίδος του. Κατήρτισε μικρὸν σῶμα ἐξ δπαδῶν του καὶ ἥρχισεν νὰ συλλαμβάνῃ τὰς προσδολεῖς τῆς τιμῆς του Στεφχνοπούλους. Δικαστήριον ἐξ ἐπιτοπίων, ἐμπίστων τοῦ Γερράκη, ἐδίκασεν αὐτοὺς ὡς ἐπιβουλευθέντας τὴν κοινὴν ἀσφάλειαν καὶ ἥσυχαν εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, ἀθρόοι δὲ θανατικαὶ ἐκτελέσεις ἐπηκολούθουν γενόμεναι πάντοτε ἐν δυνάματι δλοκλήρου τοῦ λαοῦ τῆς Μάνης. Οἱ Τούρκοι δὲν ἀνεμιγνύοντο μὲν φνερῶς, ὑπέθαλπον δμως ταῦτα, ἵνα ἐξασθενῶσι τὰς δυνάμεις τῶν Μανιάτων. Αἱ ἀπηγνεῖς αὐτοὶ καταδιώξεις ἥμαγκασκν τὴν οἰκογένειαν τῶν Στεφχνοπούλων καὶ τινας ἀλλας φιλικῶς πρὸς αὐτὴν δικαιειμένας νὰ μεταναστεύσωσιν ἐξ Οἰτύλου δριστικῶς εἰς Κορσικήν⁽¹⁾. Ἐπίσης τότε πολλοὶ Μανιάται κατέψυγαν εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατεχομένας Ἰονίους νήσους, μεταξὺ τῶν δποίων καὶ δ Νικ. Δυξαράς, διτις μὴ λησμονήσας τὴν γενέτειραν

σ. 623.—Σάθις σ. 309). Περὶ τοῦ φρουρίου τῆς Ζαρνάτας βεβαιοῦσιν οἱ ἴδιοι Μανιάται ἐν τῇ πρότερη τῶν Μοροζηνῶν ἐπιστολῇ τῶν, ἡ δημοσιεύσιμεν κατωτέρω. Ἐν τούτοις ὅμως ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Γ. Φραντζῆ (Χρονικὸν ἀλώσεως σελ. 131) ἀπὸ τῶν φραγκικῶν χρόνων «κάστρον Ζαρνάτας». Όσον ἀφορᾷ τὸ φρούριον τοῦ Πορτοκάριο, τοῦτο ἐκτίσθη κατὰ τὴν γνώμην τινῶν ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ Φραγκικοῦ «κάστρου Μαίνη», περὶ οὗ ὄμιλει τὸ Χρονικόν τοῦ Μωρέως, δ Νικ. Γρηγορᾶς καὶ ἄλλοι γρονθάριοι. (Ἴδε σχετικῶς Μόλλερ, Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι τόμ. Α' σελ. 147 καὶ ἐν τῷ παρόντι μισθίσιον σ. 13). Καὶ περὶ τῶν φρουρίων Κελεφᾶς καὶ Ζαρνάτας ὁ Αγγλος περιηγητής Leake (Travels in Morea) βεβαιοῖ διὶ ἐκτίσθησαν ἐπὶ παλαιῶν τοιούτων. Καὶ εἰς τὰ τρία δμωα ταῦτα φρούρια, Κελεφᾶς, Ζαρνάτας καὶ Πορτοκάριο, δὲν εἶναι δρατὰ ἥγην Φραγκικά, ἐν ᾧ εἰς τὸ τοῦ Πασσαδᾶ-εἴναι, παρ' οὐλας τὰς ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐπισκευαζόμενας, καταφανής ἡ Φραγκικὴ αὐτοῦ κατασκευή.

(1) Τὸ δὲ λεπτομερῶς κατωτέρω ἐν τῷ Ε' κεφαλαίῳ.

κατέβαλε μεγίστους ἀγῶνας διὰ τὴν ἐλευθερίαν της, ὡς θά τινας κατωτέρω.

Οὐλγος χρόνος παρῆλθε καὶ οἱ Μανιάται ἐδοκίμαζον τὰς συνεπείας τῶν διχονοιῶν των. Εἰς τὰ ἐντὸς τῆς Μάνης φρούρια ἐκυμάτιζεν ἥδη η Τουρκικὴ σημαία. Καὶ δὲν κατήρχοντο μὲν οἱ Τούρκοι εἰς τὰ χωρία, πᾶσα δμως ἐπικοινωνία μετὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως ἐξέλιπε, καθόσον οἱ λιμένες τῆς Μάνης εὑρίσκοντο ὑπὸ τὰ στόμια τῶν Τουρκικῶν τηλεούλων. Ἐπίσης δὲν Κελεφᾶς ἐδρεύων ἀγᾶς ἥρχισε νὰ ζητῇ τεὺς ὑπεσχημένους φόρους, ἀπειλῶν ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ὑποδούλωσιν. Τότε πλέον ἀντελήθησαν καλῶς δποία τύχη τοὺς ἀνέμενε καὶ ἥρχισαν νὰ σκέπτωνται πρὸς διοργάνωσιν ἀμύνης. Οἱ ίδιοι Διμπεράχης συνηγούσθαντο εἰς πόσον θαράπτωμα περιέπεσε, χάριν τῆς προσδοληθείσης φιλοτιμίας του παραδώσας τὴν τιμὴν τῆς Πατρίδος του εἰς τὰς αἰμοσταγεῖς χειρας τους τυράννου. Διέκοψε πᾶσαν μετὰ τῶν Τούρκων ἐπικοινωνίαν καὶ ἐδέχθη νὰ συντελέσῃ διὰ τὴν ἐκδίωξιν τοῦ ἔχθρου. Άλλ' οὐδεὶς τὸν ἐπλησίαζεν, ὑπὸ πάντων ἐμισεῖτο, ὑπὸ πάντων περιεφρονεῖτο. Τότε ἀναχωρήσας ἐξ Οἰτύλου ἐπεδόθη καὶ πάλιν εἰς τὴν πειρατείαν. Πρὸς ἑξαγνισμόν του λυστρώδεστερον αὐτὴν τὴν φρεάν ἐπετίθετο κατὰ τῶν Τουρκικῶν πλείων καὶ τῶν Τουρκικῶν παραλίων σφάζων, αἰχμαλωτίζων καὶ λεηλατῶν ἀμειλίκτως τὸν ἔχθρον. Ἐντὸς δὲν γουκάτεστη καὶ πάλιν τὸ φρόντιρον τῶν θλασσῶν, τὸ δὲ δηνομή τοῦ τρομεροῦ πειρατοῦ ἐγένετο γνωστὸν εἰς δλον τὸν κόσμον. Ολαὶ αἱ νυκτικαὶ δυνάμεις τῆς Τουρκίας ἐκινητοποιήθησαν ἐνχντίον του καὶ πολλάκις τεθεὶς ἀντιμέτωπος δλοκλήρους τσόλους ὑπερίσχυσεν⁽¹⁾. Άλλ' ή μέχρι παραφροσύνης τόλμη του διηρέειν αἰτία νὰ περικυλωθῇ εἰς μίαν ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν του καὶ νὰ συλληφθῇ. Οἱ Τούρκοι ἐνθυμούμενοι τὰς ὑπηρεσίας του καὶ γνωρίζοντες τὸ εὑμετάδολον τοῦ πολλάκις τεθεὶς ἀντιμέτωπος δλοκλήρους τσόλους δέν ἐφόνευσαν αὐτόν, ἀλλ' ἐνέκλεισαν εἰς τὰς φυλακαρκήρως του δὲν ἐφόνευσαν αὐτόν, παρ' οὐλας τὸν Ναυστάθμου Κωνσταντινουπόλεως.

Η μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κρήτης (1667) συνήρχη μεταξὺ Βενετίας καὶ Τουρκίας δὲν διηρέεσεν ἐπὶ πολύ. Οἱ Βενετοὶ διχρέως

(1) Περὶ Λιβεράκη Γερακάρη ἀρκούμεθα εἰς τὰς ἀξιοπίστους ιστορικὰς πληροφορίας, περιττόν δὲ νὰ εἰπωμεν ὅτι τὰ διάφορα περὶ αὐτοῦ ἀναγνώσματα εἶναι ἀποκρύπτα φαντασίας.

τέρσοντες τὴν ἀπώλειαν τῆς μεγαλονήσου εὐχαρίστως προσεχώρησαν εἰς τὴν κατὰ τῶν Τούρκων συμμαχίαν τοῦ Πάπα, τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας. Τῷ 1684 ἐκηρύχθη ὁ νέος πόλεμος καὶ ὁ διορισθεὶς ἀρχιστράτηγος Φραγκίσκος Μοροζίνης κατέλαβε τὴν Δευκάδα καὶ τὴν Πρέβεζαν, ἐν Ἐπτανήσῳ δὲ διατρίβων προστοίμαζε τὴν μεγάλην κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐκστρατείαν. Οἱ Τούρκοι μαθίστες τὰ σχέδια τοῦ Μοροζίνη ἡτοίμαζον πυρετωδῶς τὴν ἀμυναν τῆς Πελοποννήσου. Γνωρίζων δὲ καλῶς τὸν φιλοπόλεμον χαρακτῆρα τῶν Μανιατῶν διετρασκέρης τῆς Πελοποννήσου ἐμελέτα τὴν ὅριστικὴν καθυπόταξιν αὐτῶν, ἵνα ἀποσθήσῃ πᾶσαν σύμπραξιν των μετὰ τῶν Βενετῶν. 'Ἄλλ' οἱ Μανιαταῖς ἐν γνώσει διατελοῦντες τῶν Τουρκικῶν σχεδίων κατέλιπον τὰς καταστρεπτικὰς διαιρέσεις καὶ ἥρχισαν πλέον σοβαρῶς σκεπτόμενοι περὶ τοῦ πρακτέου. 'Απηγχόλουν αὐτοὺς μεγάλως τὰ χάρις εἰς τὴν χρφροντισίαν των κτισθέντα φρούρια, τὰ διποίκης ἡσαν ἀνέκανοι νὰ καταστρέψωσι κυρίως λέγων ἐλλείψεως πυροβολικοῦ. 'Απεφάτισαν λοιπόν, δπως συνεννογθῶσι καὶ πάλιν μετὰ τῶν Βενετῶν καὶ ζητήσωσι παρ' αὐτῶν διογθειαν πρὸς ἔκδιωξιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς χώρας των, ὡς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν τὰς διποίας προσέφερον εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸν Κρητικὸν πόλεμον καὶ διων ἥθελον προσφέρει κατὰ τὴν μελετωμένην ἐκστρατείαν τῆς Πελοποννήσου. Πρὸς τοῦτο διεκμελής ἀντιπροσωπεία τῶν Μανιατῶν ἐξουσιοδοτημένη παρ' δλων τῶν καπετανιῶν ἀπεστάλη κρυφίως τῇ 20 Ὁκτωβρίου 1684 εἰς Ἐπτάνησον κομίζουσα ἐπιστολὴν αὐτῶν πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον Μοροζίνην. 'Ἡ ἀντιπροσωπεία μετέδη πρῶτον εἰς Ζάκυνθον, δπου συνηγνηθῆ μετὰ τοῦ ἐκ Μάνης ἔκει ἀποικήσιν τοῦ Νικολάου λοιχρᾶ, πρὸς δὲ ἀνεκοινώσει τὴν κατάστασιν. 'Ο Δοξαρᾶς ἔχων μεθ' ἔχυτοῦ τοὺς συνχωνιστὰς καὶ ἐπιστηθίους φίλους του εὐγενεῖς Ζακυνθίους Παχόλιν Μακρῆν καὶ Θεοδ. Βοῦλτσον ἐπὶ μακρὸν συνεστέφθη μετ' αὐτῶν περὶ τῶν ληπτέων μέτρων. Τέλος διεπεραιώθησαν πάντες εἰς 'Αγιαν Μαύρην τῆς Δευκάδος, δπου διέτριβεν ὁ ἀρχιστράτηγος Μοροζίνης, πρὸς δὲ ἐνεχειρίσαν τὴν ἐκ Μάνης ἐπιστολὴν ἔχουσαν ὡς ἔξης: (⁽¹⁾)

(¹) Χιώτη, Ἰστορικὰ ἀπομνημονεύματα τ. Γ. σ. 382—Ἐλληνικὰ ἀνέκδοτα (Ἑμερολόγιον Μάτιος) τ. Α' σ. 198.—Oscarini, Istoria della Republica veneta σ. 164.

'Εκλαμπρότατε καὶ Ἐξοχώτατε

Καπιτάν Γενεράλη τῆς γαληνοτάτης Ἀριστοκρατίας

Μὲ μεγαλώτατον σέβας τῶν Ἐνετῶν πέφτομεν εἰς τὰ πόδια σου. Ἡμεῖς οἱ ταπεινότατοι δοῦλοι σου, ἥγουν τὰ ὑπογεγραμμένα χωρία τῆς Μάνης, ἐπίσκοποι, προεστοί, γέροντες καὶ νέοι, ἀνδρες καὶ γυναῖκες, μικροί καὶ μεγάλοι, καὶ προσκυνοῦμεν τὴν ἔξοχότητά σου, φιλοῦντες τὸ δίκαιον καὶ ἀγιόν σου φόρεμα. Παρακαλοῦμεν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὴν Παναγίαν Παρθένον νὰ δίνῃ εἰς τὴν αὐθεντίαν σου ὑγείαν καὶ εὐτυχίαν καὶ νίκην αἰώνιας ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν σου. 'Απὸ τοὺς ἀπερασμένους χρόνους δπου ἐκυρίευσε δὲ Ὁθωμανὸς τὸ βασίλειον τῆς Κρήτης, καὶ ἔπειτα ἐγύρισε νικητής, ἀπεφάσισε ἀκόμη νὰ χαλάσῃ καὶ ἡμᾶς. Μὴν ἡμιπορῶντας δμως νὰ τὸ κάμη τὸν ἐπροσκυνήσαμεν καὶ τοῦ ἐτάξαμεν νὰ τὸν πληρώνωμεν τὸ διαράτσοι. Καὶ αὐτὸς διὰ νὰ μᾶς ἔχῃ εἰς τὴν ὑποταγὴν του ἡθέλησε καὶ ἔφτιαντε ἔνα κάστρο εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βοιτούλου. 'Αγκαλὰ νὰ ἔφτιασε καὶ ἔνα ἄλλο εἰς τὴν Ζαρνάτα, δποῦ εἶναι τὸ τέλος τοῦ τόπου μας. Καὶ ἔχοντας αὐτὰ τὰ δύο κάστρα μᾶς ἔφερε εἰς τὴν ἔζουσίαν του, ὡς καὶ τοὺς ἄλλους κατοίκους τοῦ Μωρέως, θέλει τώρα νὰ μᾶς καταχαλάσῃ δλως διόλου. Διὰ τοῦτο ἐρχόμεθα δλοὶ ταπεινοὶ καὶ γονατίζομεν ἐμπροστά σου, καὶ ἔχαιρετως ἡμεῖς δποῦ εἴμεθα γείτονες τοῦ κάστρου Βοιτούλου καὶ κατοικοῦμεν τὸν Κελεφάν, Βλάχαν, Τζίμοβαν, Κρυονέρι, Καρυόπολιν, Λαγγάδαν. 'Ιζιναν, Κουτήφαρι, Νομίκι καὶ Πλάτσαν, καὶ δλα τὰ ἄλλα χωρία, δσα εἶναι εἰς τὰ περίγυρα τῆς χώρας, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν νὰ ἔλθῃς ἀκόμη καὶ εἰς ἡμᾶς, καὶ νὰ κάμης τὴν μεγάλην σου ἐλεημοσύνην, τὴν ὥραν δπου θὰ ἀπεράσῃ ἡ μεγάλη ἀριμάδα σου, νὰ ἀράξῃ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βοιτούλου. Καὶ τότε δλοὶ ἡμεῖς οἱ ἐπίλοιποι τῆς Μάνης εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ σὲ δεχθοῦμε, καὶ νὰ σὲ προσκυνήσουμε καθὼς πρέπει εἰς τὴν μεγάλην σου ἀξίαν καὶ δύναμιν. Καὶ ἔλας δλαίς οἰδύνυμες μᾶς δὲν ἀξίζουν τίποτε, ἡ ἀγάπη καὶ τὸ σέβας θὰ εἶναι ἔξοχα νὰ δουλεύσουν ἔνα ὑποκείμενον τόσον ἀξιώτατον καθὼς εἶναι ἡ ἐκλαμπρότης σου. Διατὶ μὲ τὸ μέσον τὸ ἐδίκον σου καὶ τὴν μεγάλην σου ἀξίαν καὶ φρόνησιν ἐλπίζομεν νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν ποθουμένην καὶ τελευταίαν ἐλευθερίαν μας. Καὶ αὐτὸς τὸ κάστρον μᾶς θὰ μείνῃ εἰς αἰώνιον κυριότητα τοῦ γαληνοτάτου Πρίντιπα. Κρατῶντας δὲ αὐτὸς τὸ

χάστρον τοῦ Βοιτύλου ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἄλλοι κάτοικοι τῆς Μάνης ύποσχόμεθα νὰ μείνωμεν παντοτινῶς ὡς ὑποκείμενοι εἰς τὸν Πρίντσιπα, καὶ νὰ τελειώσωμεν τὴν ζωὴν μας ἀπὸ κάτου εἰς τὰ ἐνδοξότατα φλάμπουρα τοῦ ἀγίου Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Ἐνθυμηθῆτε, ἔκλαυπρότατε αὐθέντα, τοὺς δροκους καὶ τὴν σύβασιν, δοῦν ἐσυμφωνήσαμεν μεταξύ μας⁽¹⁾. Καὶ ἐπειδὴ εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν δὲν ἔμπορέσαμεν, τώρα σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ μὴ μᾶς λησμονήσετε, καὶ νὰ μὴ σοῦ εἶναι ἐνοχλητικὴ καὶ πειρακτικὴ αὐτὴ ἡ ταπεινὴ γραφὴ μας, διὰ νὰ καταφρονήσῃς τὴν παρακάλεσίν μας, καὶ νὰ μὴ πορευθῆς καὶ ἔλθῃς εἰς τὰ μέρη μας. Εἰς τὴν Ζάκυνθον κατοικεῖ ἔνας ἄνθρωπος ἐδικός μας ὁνομαζόμενος Νικόλαος Δοξαρᾶς, πιστὸς εἰς τὴν γαληνήν Ἀριστοκρατίαν καὶ πολὺ ἀγαπητὸς εἰς ἡμᾶς. Καὶ αὐτὸν νὰ μᾶς ἀποστείλῃς, δ ὁποῖος μὲ ἔναν ἄλλον φίλον του διοιώς φρόνιμον νὰ ἔλθῃ μὲ μίαν φελούκαν χρυφά ἐδῶ, διὰ νὰ διμιλήσωμεν προσωπικῶς καὶ νὰ βάλωμεν τὰς συμφωνίας μας εἰς καλὴν θέσιν καὶ ἀρμονίαν, διπλαῖς ἔχωμεν τὴν πᾶσαν εὐκολίαν, καὶ νὰ μὴ κοινολογηθῶσι καὶ διμολογηθῶσι τὰ πράγματα, διποὺ πρέπει νὰ φυλάγωνται τόσον μυστικά. Ἐπαρακαλέσαμεν ἀκόμη τοὺς ἀρχιεπισκόπους μας καὶ τὸν Κύριον Θεόδωρον Βοῦλτσον, τὸν δοποῖον ἔχομεν ἐπίτροπόν μας εἰς τούτους τοὺς καιροὺς καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἡμέρας, νὰ ἀπογραφθῶσι δι' δλους ἡμᾶς. Τέλος δὲ δεδούμεθα τοῦ ἐπουρανίου Θεοῦ νὰ σου εἶναι πάντοτε βιοθός καὶ νὰ σὲ ὑψώσῃ εἰς τὸν μεγάλον θρόνον τῆς γαληνοτάτης ῥεπούλικας τῆς Βενετίας.

Μάνη 1684 Αὔγουστου 30

ταπεινῶς :

Ο ταπεινότατος ἐπίσκοπος Μάνης μὲ τὴν θέλησιν τῶν ἀνωτέρημένων χωρίων μαρτυρῶ τὸ παρόν.

Ο ταπεινότατος ἐπίσκοπος Ἰωακεὶμ μὲ τὴν θέλησιν τοῦ χωρίου μαρτυρῶ τὸ παρόν.

Θεόδωρος Βοῦλτσος δοῦλος τῆς ἔκλαυπρότητός σας μαρτυρῶ τὸ παρόν».

Ο Μοροζίνης ὑπεδέχθη μετὰ μεγάλης εὐχαριστήσεως τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Μανιατῶν, ἤκουσε δὲ καὶ προφερικῶς παρ' αὐτῶν τὰ τῆς προτεινομένης συμπράξεως. Κυρίως οἱ Μανιάται ἐτόνισαν,

⁽¹⁾ Ὑπενθυμίζουν εἰς τὸν Μοροζίνην τὰς κατὰ τὴν μετὰ τῶν Μανιατῶν ἀλιωσιν τῶν Καλαμῶν ὑποσχέσεις του, περὶ δὲν εἴπομεν εἰδὴ σ. 83.

διι τι καθίσταται ἀπαραίτητος ἡ ταχίστη ἀποστολὴ πυροβόλων καὶ πολεμεφοδίων, τῶν διποίων ἐστεροῦντα παντελῶς, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἐν τοῖς φρουροῖς τῆς Μάνης Τούρκους. οἵτινες ἦσαν ἀριστερά ἐφαδισμένοι. Ὁ Βενετὸς ἀρχιεπίσκοπος ὑπεσχέθη ἐτι θὲ χορηγήσῃ τὴν αἰτηθεῖσαν βοήθειαν καὶ δι θὰ μεταδῷ κατὰ τὴν ἀνατολήν πρὸ σωπικῶς. Ἐγραψε συγχρόνως πρὸς τὸν προδιλεπτὴν Ζακύνθου, διπας ὑποθάλπη πάση δυνάμει τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν τῆς Μάνης. Μετὰ ταῦτα ἡ ἀντιπροσωπεία ἀνεχώρησε διὰ Ζακύνθου εἰς Μάνην, ἀφοῦ κατέλιπε τὴν φροντίδα τοῦ δριστικοῦ καταρτισμοῦ τῆς συμφωνίας εἰς τοὺς δρισθέντας πληρεξουσίους τῆς Μάνης Ν. Δοξαρᾶν καὶ Π. Μακρῆν. Οὗτοι τὴν 4ην Νοεμβρίου μετέθησαν εἰς Πρέδεζην, ἐπου είχε μεταδῷ δ Μοροζίνης, καὶ ἀπὸ καίνου μετ' αὐτοῦ κατέριτσαν τὸ σχέδιον τῆς συμμαχίας, τοῦτο δὲ παραλεβόντες οἱ δύο ἀνδρες μετέθησαν ἀμέσως διά τινος πλοιαρίου εἰς Μάνην. Οἱ ἀξιολογώτεροι τῶν ἀρχηγῶν συνήλθον ἀμέσως εἰς μυστικὴν σύσκεψιν καὶ ἐνεκρίθη κατ' αὐτὴν ἡ ἐν λόγῳ συμφωνία, ἔχουσα δὲς ἐξῆς :

«Παρακινούμενοι ἀποφασιστικῶς ἀπὸ γενναιοφυχίαν οἱ λαοὶ δοσοὶ κατοικοῦν τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μάνης, καὶ διμολογοῦντες πάντοτε γνωστὴν καὶ διακεκριμένην πίστιν καὶ σέβας εἰς τὸ ὄνομα τὸ φοβερὸν καὶ ὀνίκητον τῆς γαληνοτάτης ἀριστοκρατίας δὲν ἀφιεσαν καμμίαν ἀφορμὴν ἀπὸ τὸ νὰ δεῖξωσι τὸν ζῆλόν τους. Τώρα δὲ μάλιστα, διποὺ ἐνωμένα τὰ δυνατὰ στρατεύματα τῶν Χριστιανῶν κινοῦνται, διὰ νὰ καταβάλουν τὴν ὑπερηφάνειαν τῶν βαρβάρων Ὁθωμανῶν, οἱ κάτοικοι τοῦ κόλπου τῆς Μάνης διατηροῦντες εἰς τὰ στήθη των τὴν πλέον σταθερὰν καρτερίαν, διὰ νὰ ἡμιπορέσουν ἄλλην μίαν φορὰν νὰ ἐπαναστατήσουν ἐναντίον τῆς τυραννίας, καὶ νὰ παραδοθοῦν εἰς αἰώνιον ὑποταγὴν πρὸς τὸ γλυκὸ καὶ Χριστιανικὸν Κράτος τῆς αὐτοῦ Γαληνότητος, ἀναζωογονοῦσι τὴν πίστιν, τὴν δοποίαν εἰς τὸ διάστημα τοῦ ἀπερασμένου πολέμου ἀπίθωσαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἔκλαυπροτάτου καὶ Ἐξοχωτάτου Φραντζίσκου Μοροζίνη καπετάν γενεράλε. Ἐπὶ τούτου λοιπὸν κατὰ τὴν διαταγὴν, διποὺ ἔκαμεν αὐτὸς εἰς τὴν γραφὴν καὶ ἀνταπόκρισιν τούτων τῶν ἀρχηγῶν καὶ προεστῶν μας, καὶ κατὰ τὰς ὑποσχέσεις, διποὺ μᾶς δίνει πρὸς διφελός μας καὶ παρακίνησιν, διποὺ κάρπουν εἰς ἡμᾶς τὰ ἄρματα, τὰ δοποῖα ἀναγκάζουν τοὺς Τούρκους νὰ μὴν ἐκβοῦν ἀπὸ τὰ κάστρα τοῦ

Κελεψά καὶ τοῦ Πασσαβᾶ καὶ τῆς Τζαρνάτας, δεχόμεθα τὸν ἀπεστάλμένον ἐδῶ ἀπὸ τὴν ἔξοχότητά του. Καὶ κλίνομεν καὶ προσκυνοῦμεν, δοσα ἔγραφεν αὐτὸς μὲ τοὺς προεστούς μας καὶ ὑπεγράψαντοι. Καὶ ἀφοῦ ἐσκεφθῆκαμεν εἰς τὴν βοήθειαν, ὅποῦ διγλωνότατος πρίγκιπας ἡμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ διὰ τὴν καλὴν ἐκδεσιν εἰς ἀποχήματα καὶ ἄλλες ἀπόδασες, ὅποῦ ἔως νὰ ἀπερίση ὁ χειμῶνας δύναται νὰ ἐνεργήσωμεν κατὰ τῶν Τούρκων, στέργομεν καὶ ἀποφεύγομεν καὶ τὰ δύο μέρη εἰς τὰς ἀκολούθους συμφωνίας :

"Οτι ἔως τὸ τέλη τοῦ ἔρχομένου Μαρτίου, ή καὶ ἔως νὰ προχωρήσῃ ὁ Ἀπρίλιος. ὅταν, ἐννοεῖται, νὰ ξαναρχίσῃ ὁ πόλεμος, πρέπει ὁ ἐκλαυπρότατος καπιτάν Γενεράλης νὰ ἔλθῃ μὲ δῆλην του τὴν ἀριάδα τῆς θαλάσσης εἰς τὸν κόλπον τῆς Μάνης, ἀφοῦ 15 ἡμέρας προτήτερος μᾶς εἰδοποίησῃ. Καὶ ἀνὴρ ἡ χρεία τὸ καλέσῃ νὰ ἔλθῃ ἢ δύναμις προτήτερα πρέπει νὰ στείλῃ ἔνα καλὸ μέρος ἀπὸ καράβια καὶ γκαλίνια διὰ νὰ κάμουν ταχικὴν βοήθεια μὲ πολειαρχούς καὶ κανόνια καὶ ὅλα τὰ ἄλλα χρειαζόμενα τοῦ πολέμου. Απὸ τὸ ἄλλο μέρος τάζουν καὶ ὑπόσχονται οἱ Μανιάταίς καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς περιχώρου τοῦ κόλπου, ἀμα μάθουν πῶς θὰ φθάσῃ ἡ ἀριάδα ἡ Βενετική, διὰ νὰ ἐγγάλῃ εἰς τὴν ξηρὰν τὴν βοήθειαν, νὰ εἶναι ἔτοιμοι αὐτοὶ μὲ δέκα χιλιάδες ἀνθρώπους ἀρματωμένους καὶ δύο χιλιάδες ζῷα διὰ φόρτωμα νὰ δεχθοῦν καὶ νὰ σιγκουνέ μὲ αὐτούς. καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθοῦντες εἰς τὰ κάστρα τῶν Τούρκων δποῦ θὰ ἀποκλείσουνε. "Οτι δὲ φωμί, ζωοτροφίαι καὶ ἀρματα χρειασθοῦνε δὲν θὰ λείψῃ ἀπὸ μέρος τῆς ἀφεντίας νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ γένη ὁ διωγμὸς τοῦ Βαριβάρου καὶ νὰ ἔλθῃ ἡ χώρα εἰς τὰς χειρας τῶν Χριστιανικῶν ἀρμάτων.

"Ἐγράψθηκε καὶ ἀπογράψθηκε ἀπὸ τὰ δύο μέρη μέσα εἰς τὸ κάτεργον τοῦ Καπετάν Γενεράλε εἰς τὸ πόρτο τῆς Πρέβεζας 1684 Νοεμβρίου 4».

Συμφώνως πρὸς τὴν ὡς ἄγω συνθήκην ὁ Μοροζίνης διέταξε τὸν προβλεπτὴν Σακύνθου Σαγρέδον καὶ ἀπεστάλησαν εἰς τοὺς Μανιάτας 25 ἥπατες πυρβέτιδος καὶ 2.200 κυτία μολύβδου (¹), διεστώθη δὲ καὶ ἀπιστολή του πρὸς τὸν Ἱδιον, δπως προσωπικῶς ἐπιβλέψῃ ἵνα μὴ λείψῃ τι ἡ ἐπέλθῃ κατάχρησις.

(¹) Ἐλληνικὰ ἐνέδοτα (Ἡμερολόγιον Μάτεση) τόμ. Α' σελ. 198.

"Ο Σερασκέρης τῆς Πελοποννήσου Ἰσμαήλ πατσᾶς ἀντιληφθεὶς τὰς συνεννοήσεις τῶν Μανιατῶν μετὰ τῶν Βενετῶν ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατὰ τῆς Μάνης τὸν Φεδρουάριον τοῦ 1825 μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν. Οἱ Μανιάται εὑρεθέντες αἰφνιδίως πρὸ μεγάλων δυνάμεων κατέρυγγον μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς τὰ ὅρη, ἐν φορεσιάνοντες Τούρκοι ἔκαιον καὶ ἐλεγχάτουν. 'Αλλ' ἡ πρώτη σύγχυσις παρῆλθε καὶ οἱ ἡρωῖκοι μαχηταὶ ἀνέκτησαν τὴν ψυχραιμίαν των. Πάντες οἱ δυνάμενοι γὰρ φέρωσιν δπλα, ἀνδρες καὶ γυναῖκες, ἐπέπεσαν ἐν καιρῷ γυντίδες κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, δστις ἐκ τῶν φωνῶν καὶ τῆς πολεμικῆς δρμῆς κατελήφθη ὑπὸ πανικοῦ καὶ ἐτράπη πανταχόθεν εἰς ἀτακτον φυγήν. Περισσότεροι τῶν χιλίων δικτακοσίων ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν Τούρκων. Τότε τὸ φρούριον τοῦ Πορτοκάγιο ἐγκατελείφθη ὡς μακρὰν τῶν ἀλλων ἀπομεμονωμένον καὶ ἀτελῶς κατεσκευασμένον, ὡχυρώθησαν δὲ καλῶς ὑπὸ τοῦ ἐγχροῦ τὰ λοιπὰ φρούρια Πασσαδᾶ, Κελεφᾶς καὶ Ζηρνάτας. Ταῦτα ἀπεκλείσθησαν στενῶς πανταχόθεν καὶ κατέστη ἀδόνατος πᾶσα ἐπικοινωνία τῶν ἐν αὐτοῖς πολιορκηθέντων. 'Αμέσως ἀπεσταλμένοι τῶν Μαγιατῶν ἐστάλησαν πρὸς τὸν ἐν Αστακῷ εὑρισκόμενον στρατάρχην Μοροζίνην, ἐξορκίζοντες αὐτὸν δπως σπεύσῃ εἰς βοήθειαν, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει δ Σερασκέρης ἀνασυντασσόμενος θὰ ἐπανήρχετο μετὰ μεγάλων δυνάμεων καὶ θὰ κατέβαλλεν αὐτούς. 'Ο Μοροζίνης διέταξεν ἀμέσως τὸν γαύλαρχον Δελφίνον, δπως σπεύσῃ μετὰ τεσσάρων γαλερῶν εἰς τὸν κόλπον τῆς Μάνης κομίζων κυρίως πολεμεφόδια, ἐπὶ τῶν γαλερῶν δὲ τούτων ἐπέδησαν οἱ Ν. Δοξαρᾶς καὶ Ι. Μακρῆς ἵνα ἀναλάδωσι τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Μάνη ἀγῶνος καὶ χρησιμεύσωσιν ὡς σύνδεσμος τῆς μετὰ τῶν Βενετῶν συνεργασίας.

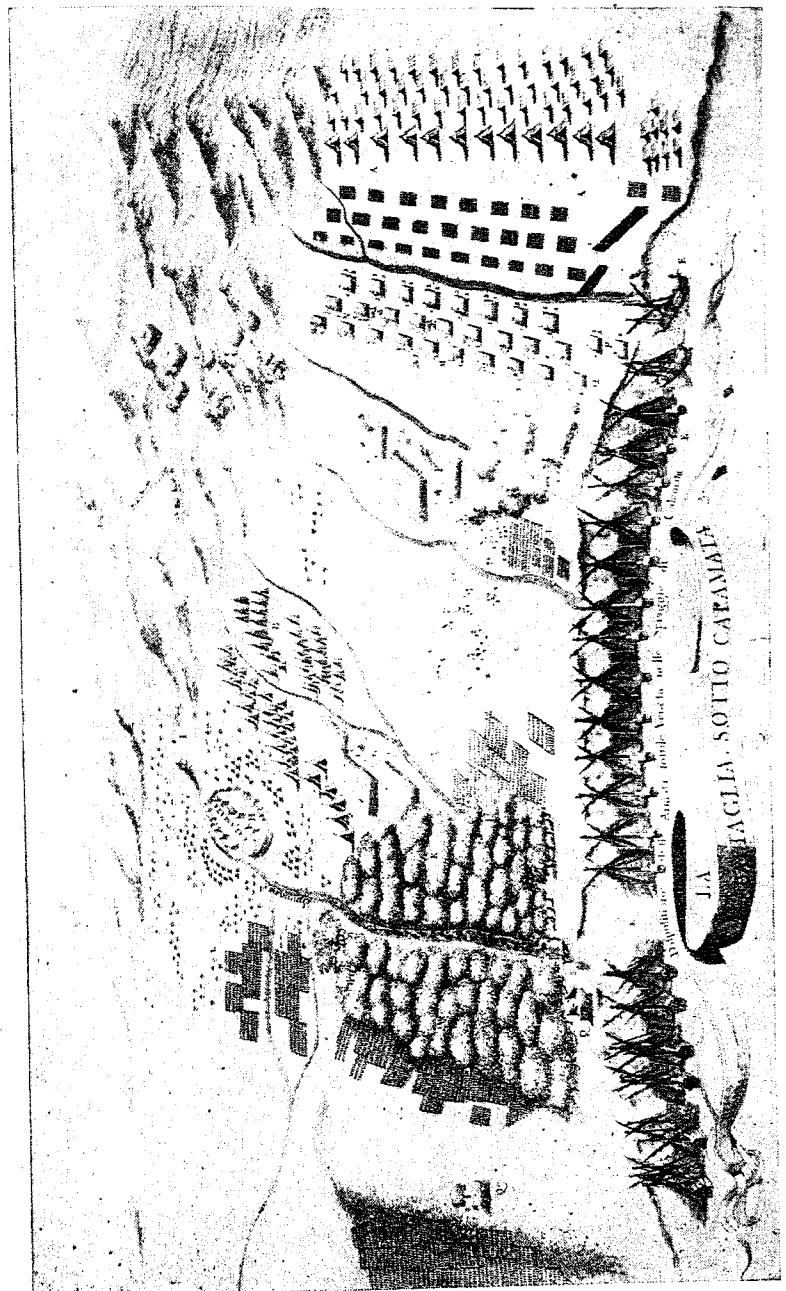
Συγχρόνως δ Μοροζίνης ἐνισχυθεὶς ὑπὸ τῶν ἀποστάλεισῶν βοηθειῶν ἐκ μέρους τοῦ Πάπα, τῶν Ιωαννιτῶν ἱπποτῶν καὶ τῆς Φλωρεντίας, ἀπαρτίσας δὲ οὕτω στόλον 76 πλοίων καὶ στρατὸν 9.500 ἀνδρῶν κατέπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας. 'Εκεῖ προσελθὼν δ Πέτρος Ιατράκος ἀνήγγειλεν αὐτῷ δτι γειτονικά τινα πρὸς τὰ Τουρκικά σύνορα χωρία (¹) δποκύψαντα εἰς τὴν μεγαλυτέραν

(¹) Οὐχὶ ὁρθὸν εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Σάθα (Τουρκοκρατουμένη Ἐλλάς σ. 331) ἀναφέρομενον ὅτι ἐσυθηκολόγησε τότε ὄλωνληρος ἡ Μάνη. 'Ορθός δὲ φρονεῖ ὁ Χιώτης ('Ιστορικὰ ἀπομνημονεύματα τ. Γ' σ. 287) στηριζόμενος εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Μακρῆ.

δύναμιν τοῦ ἐκθερσοῦ ἔσυνθηκαλόγησαν καὶ ἔδωκαν τὰ τέκνα τῶν ὁς
ἔμήρους. Τότε ὁ ἀρχιστράτηγος ἀπεφάσισε νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν μεγά-
λην ἑκστρατείαν τῆς. Πελοποννήσου, ἔχων δὲ ἀνάγκην τῆς ἐνισχύ-
σεως τῶν ἔκειται Ἑλλήνων καὶ ἵδιαιτέρως τῶν ἐμπειροπολέμων Μανια-
τῶν ἡγέλγησε νὰ κερδίσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην των δι' ἥρωϊκῶν κατορ-
θωμάτων. Πρὸς τοῦτο διέταξε τὴν στενήν πολιορκίαν τῆς Κορώνης
καὶ τὴν πίση γ θυσίᾳ ἄλωσιν τοῦ διχυροῦ φρουρίου αὐτῆς. Πράγματι
τὴν δὲ Αὐγούστου ἀπεσταλμένοι τῶν Μανιατῶν ἐξήγησαν διπλαὶς ἐνι-
σχύσιας τὸν ἐν Κορώνῃ ἀγώνα τῶν Βενετῶν. Τέσσαρες γαλέραι
ὑπὲ τὸν Κολπάρχην Σκονοῦδον ἐστάλησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μάνης
καὶ παρέλασον 334 ἀνδρεῖους μυχητάς, οἵτινες ἐπεδόθησαν ἀμέσως
εἰς τὴν δι' ἐρόδου κατάληψιν τοῦ φρουρίου. Τὴν παραμονὴν τῆς
γενικῆς ἐφόδου συνετέλεσαν δχι ἀλίγον εἰς τὴν ἄλωσιν, κατακό-
ψυντες μίαν ὅλην Τουρκικοῦ ἴππικοῦ, τὸ διποῖον κατεσκόπευε τὰς
πολιορκητικὰς ἐργασίας. Τέλος τὴν 31 Αὐγούστου ἡ Κορώνη κατε-
λήφθη κατόπιν λυτρώδους ἀγώνος καὶ διοσχεροῦς καταστροφῆς
αὐτῆς ἐκ τῶν κανονιστοῦσι μων.

Ολίγον μετά τὴν ἄλωσιν τῆς Κορώνης ἐκ Καπετᾶν πασσᾶς ἀπο-
βιβάσας στρατεύματα εἰς Ναύπλιον ἤλθεν ἔξω τῶν Καλαμῶν καὶ
διὰ προκηρύξεων πρὸς τοὺς Μανιάτας συνίστα όπως ἡσυχάσωσιν,
ἀμνηστεύων αὐτούς, δωρούμενος τοὺς καθυστερουμένους φόρους καὶ
τριετῆ ἐν τῷ μέλλοντι ἀσυδοσίαν, ἀπειλῶν δὲ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει
ὅτι θὰ κατεχτρέψῃ δλόκληρον τὴν χώραν καὶ διενθυμίζων ἐν τέλει
διὶ θὰ συνομολογηθῇ εἰρήνη πολὺ συντόμως μετὰ τῶν Βενετῶν, τότε
δὲ ὅπως δῆποτε θὰ πέσωσιν ἐγκαταλειπμένοι εἰς τὰς χειράς του.
·^o Μαροζίνης πληροφορηθεὶς τὰς ἐνεργείας τοῦ Σερασκέρου ἀπέ-
στειλεν ἐπιπεμφένως τὸν Π. Μακρῆν εἰς τὴν Μάνην μὲν ἐνθαρρυν-
τικάς ἐπιστολάς, προτρέπων δπως ἐπισπευσθῇ ἡ ἄλωσις τῶν ἐν αὐτῇ
φρουρίων, ιδίως τῆς Ζιρνάτας, καὶ πρὸς τοῦτο ἀπέστειλε τὸν Σκνοῦ-
δον μετὰ ἐξ γαλερῶν εἰς Ἀλμυρόν, ἵνα παρεμποδίσῃ πᾶσαν ἀπο-
στολὴν βοηθειῶν εἰς τὰ ἐν Μάνῃ φρούρια· ἐκ μέρους τοῦ Σερασκέρου.
Ἐπίσης δὲ Μακρῆς ἔλαβεν ἐντολήν, δπως ἐξετάσῃ τὴν ἀντανάκλησιν τῶν

πρὸς τὸν Μοσαϊκὸν καὶ τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Μάτεση (Ἵδε κατωτέρω) ὅτι οἱ Μαυιᾶται πλὴν γυναιῶν τινῶν ἐγγὺς πρὸς τὰ σύνορα, ἐσυνέγγιξον τὸν ἄγρων κάνευ διακοπῆς. Τοῦτο δὲ ἔχεται καὶ ἐκ τῆς ἐξειλευσομένης ὡς κατωτέρω ἀλληλουγίας τῶν γενονότων

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΤΩΝ ΚΑΛΑΜΩΝ
ΙΙ παράταξης των στρατευμάτων Βερβέτας και Μάνης (κατά τον Coronelli).

φρουρίων, νὰ παρασκευάσῃ δῆσυς πρὸς μετακόμισιν τῶν πολεμε-
φοδίων, δεδομένου ὅτι τὰ φρούρια παρημπόδειξον πᾶσαν ἐλευθέραν
κίνησιν, καὶ νὰ ρυθμίσῃ στρατηγικώτερον τὰ τῆς πολιορκίας. ἐν τέλει
δὲ νὰ ὑποβάλῃ ἔκθεσιν τῶν γενομένων.

Ο Μακρῆς ἐπολιόρκησεν ἀμέσως τὸ φρούριον τῆς Ζαρνάτας
μεθ' ἵκανης δυνάμεως Μανιατῶν καὶ ἐκάλεσεν εἰς παράδοσιν τὸν
φρούραρχον αὐτῆς Χασᾶν ἀγάν. Οὗτος φθεύμενος τὴν ἐκδίκησιν
τῶν Μανιατῶν δὲν ἥθελησε νὰ παραδοθῇ εἰς τὰς χειράς των, ἀλλ'
ἐζήτησε νὰ λάβῃ ἐγγυήσεις περὶ τῆς ἀποφλείας του ἐκ μέρους τοῦ
Μοροζίνη. Κατόπιν τούτου ὁ Μακρῆς ἀπέστειλε πρὸς τὸν Βενετὸν
ἀρχιστράτηγον ἔκθεσιν, ἐν ᾧ ἐπισυνάπτει καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ
Χασᾶν ἀγᾶ ὡς ἀκολούθως :⁽¹⁾

«Τὸ φρούριον Ζαρνάτα κεῖται ἐπὶ ἀποκρήμνου ὑψηλοῦ ὁρο-
πεδίου καὶ περιφράττεται ὑπὸ ἔξ πύργων καὶ περιβόλου. Ἐν τῷ
μέσῳ ἔχει πύργον ὑψηλὸν στηρίζοντα β κανόνια προσβάλλοντα
τὴν πέριξ πεδιάδα. Δύο δὲ θύραι εἰσάγουσιν ἡ μὲν βορείως, ἡ
δὲ νοτίως. Ἐκατὸν δύγδοντα ἔνοπλοι Τούρκοι⁽²⁾ ἀμύνονται.
ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ἔως ἐπτακόσια γυναικόπαιδα εἶναι ἐγκεκλεισμένα.
Δύο δὲ λόφοι ἀμφοτέρωθεν ὁχυρωθέντες μετὰ κανονοστοιχίας
ἀποβιβασθείσης εἰς Κυτριάς, ἔξ ὧν ἀγεται ὁδὸς εἰς τὸ φρούριον,
δύνανται νὰ καταπολεμῶσιν αὐτό. Οἱ Μανιάται δὲ εὐθὺς τῇ προ-
τροπῇ μιου ἔλασον τὰ ὅπλα, καὶ χίλιοι πεντακόσιοι ἔστησαν τὴν
πολιορκίαν· ὁ φρούραρχος Ἀγᾶς δὲν θέλει νὰ παραδοθῇ πρὸς
αὐτούς, εἰμὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν ἔξοχότητα, ὥμα ἔλθητε μετὰ
τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιορκίαν. Ἐπὶ τούτῳ ἀποστέλλει αὐτὸς
τὴν ἔζης ἐπιστολὴν τοῦ Ἀγᾶ πρὸς τὸν στρατάρχην γραφεῖσαν
κατ' ἐμὴν προτροπήν»:

«Ἐνδοξότατε, ἐκλαμπρότατε Ἀφέντη Καπετάν Γενεράλη, χαι-
ρετίσματα καὶ προσκυνήματα ἀπὸ ἐμὲ τὸν Δισδάραγα τοῦ κάστρου

(1) Πάντα τὰ σχετικὰ μὲ τὰς συνεννοήσεις Μανιατῶν καὶ Μοροζίνη ἔγγραφα δια-
σημάνονται παρὰ τῇ ἐν Ζακύνθῳ οἰκογενείᾳ Μακρῆ. Πρῶτος ἔναρξε γράψιν αὐτῶν
ὁ Π. Χιλτης (*Istoria della Repubblica veneta* τ. Γ' σ. 280—290), ὃστις καὶ μετέφρασεν
ὅσα ἔξ αὐτῶν ἦσαν εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλώσσαν. Ἐπίσης ἔγραψι μοπόνεσ τὰ ἐν λόγῳ
ἔγγραφα ὁ Κ. Σάθας εἰς τὸ περισπούδαστον αὕτοις ἔργον (*Tουρκοκρατουμένη* 'Ελ-
λὰς σ. 325—340).

(2) Κατὰ τὸν Foscarini (*Istoria della Repubblica veneta* τ.λ. 176) οἱ ἐν
τῷ φρουρίῳ Ζαρνάτας Τούρκοι στρατιώται ἀνήργοντο εἰς 600.

τῆς Ζαρνάτας. Ἐστωντας νὰ ἥρθε προχθές, ώς καὶ ἄλλαις φοροῖς ὁ σιδὸς Παῦλος Μακρῆς ἐνταμῶς μὲ τὸν Παναγιωτάκην, καὶ ὡμιλήσαμεν μὲ τὸν ἄνωθεν Παῦλον Μακρῆν καὶ αὐτὸς μοῦ εἶπε πολλά, ὅποι μὲ εὐχαρίστησαν ἀπὸ μέρος τῆς ἀφεντίας σου, καὶ μὲ ἐθεβάίωσε διὰ τὴν καλήν σου καὶ σταθερὰν φιλίαν, ἡθέλησα καὶ ἐγὼ νὰ μιλήσω μὲ τὴν ἐκλαμπρότητά σου. Ὁθεν, ἀν ἔχης εὐκολίαν, στεῖλέ μου τὴν βοῦλάν σου διὰ βεβαίωσίν μου καὶ ἡσυχίαν. Καὶ βλέποντας ἐγὼ τὴν βοῦλάν σου χωρὶς ἄλλο θὰ ἔρθω μὲ ἄλλους δύο ἐδικούς μου νὰ διμιλήσωμεν διὰ τὰ πάντα καὶ νὰ γίνουν κατὰ τὰς διαταγάς σου.

(τόπος σφραγίδος) Ὁ καθαρός σου φίλος καὶ ἀγαπημένος
Χασάν
ἀπὸ τὸ κάστρο τῆς Ζαρνάτας».

Ο Μοροζίνης ἀπήντησεν ἀμέτως πρὸς τὸν Χασάν ἀγᾶν διὰ τῆς ἀκολεύθου ἐπιστολῆς :

«Ἡμεῖς Φραγκίσκος Μοροζίνης στρατάρχης τῆς Βενετικῆς πολιτείας πρὸς σὲ τὸν Δισδάραγαν τῆς Ζαρνάτας».

Παρὸ τοῦ Κυρ. Παύλου Μακρῆς ἐλάβομεν τὴν ἐπιστολήν σας, οὗτος δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκ στόματος ἐπληροφόρησεν ἡμᾶς περὶ τῆς ὑμετέρας διανοίας καὶ θελήσεως. Ἐπιβεβαιοῦμεν δύθεν ὑμᾶς καὶ ἀπαντας τοὺς ὑμετέρους, δτὶ οὐδεμίαν ἐνόχλησιν θὰ ἔχητε ἐκ μέρους ἡμῶν. Πρὸς στερεάν πίστιν καὶ ἔνδειξιν ἀληθείας πέμπουμεν τὴν παρούσαν ἐπιστολήν μας ἐσφραγισμένην διὰ τῆς ἡμετέρας σφραγίδος. Ἐκ τοῦ στραταρχικοῦ κατέργου 9 Σεπτεμβρίου 1685.

Φραγκίσκος Μοροζίνης Στρατάρχης.

Κατόπιν τούτου οἱ Τούρκοι παρέδωκαν τὸ φρούριον Ζαρνάτας διὰ τῆς ἀκολεύθου συνθήκης :

1685, 9 Σεπτεμβρίου Κυτριαῖς

Χασαναγᾶς Δισδάρης τοῦ κάστρου Ζαρνάτας. Ἐπιθυμῶντας νὰ παραδοθῇ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Καπιτάν Γενεράλη αὔριον ἡμέραν τετράδη τὰς 11 τοῦ ῥηθέντος μηνὸς τὸ ἄνω εἰρημένον κάστρον, γράφουνε καὶ ἀπογράφουνε δλοι τὰ ἀκόλουθα. Πρὸν δοθοῦνε εἰς τὰ χέρια τοῦ ἀφεντὸς τὰ κλειδία τοῦ κάστρου, ὅποι θὰ μένῃ εἰς τὰ χέρια τῆς βεπούλικης τῆς Βενετικῆς μὲ δλα τὰ κανόνια καὶ ἀρματα, φλάμπουρα καὶ δλα τὰ ἄλλα πράγματα,

ὅσα εἶναι διὰ πόλεμον, μίστερα ἀπὸ τὴν παράδοσιν ὁ ἐκλαμπρότατος Καπιτάν γενεράλης θὰ ἀφήσῃ τὸν Ἀγῶν μὲ ὅλους τοὺς Τούρκους, καὶ φαμίλιαις μὲ τὰ ἀρματά τους καὶ πράγματα. καὶ δ, τι ἄλλο ἐμποροῦν νὰ πάρωσι. Καὶ ἐὰν γυναῖκες Χριστιανῆς εἶναι ὑπανδρεμέναις μὲ Τούρκους καὶ θελήσουν νὰ ὑπάγουν μὲ τοὺς ἄνδρες τους, θὰ ὑπάγουν ὡς θέλουν καὶ βούλωνται. Ἐὰν δὲ δὲν θελήσουν αὐτὰ τὰ μνέσκουν ἀπείρωταις. Οὐλοὶ οἱ σκλάβοι ὅσοι βρεθοῦν Χριστιανοὶ η ἄλλοι θὰ παραδοθοῦν στὰ χέρια τῆς ἐκλαμπρότητός του. Καὶ οἱ Τούρκοι θὰ συνοδευθοῦν ἀπείρωτοι ἔκβαίνοντες ἀπὸ τὸ κάστρο ἵσια στὸ περιγιάλι, καὶ ἐκεῖ θὰ ἐμπαρχαρισθοῦν.

(τόπος σφραγίδος Χασάν)

Τοιουτοτρόπως τὴν 11^η Σεπτεμβρίου 1685 ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς Ζαρνάτας ὑφώθη ἡ σημαία τοῦ Ἀγίου Μάρκου καὶ ἡ Τουρκικὴ φρουρὰ ἐπενιδάσθη εἰς τὸν λιμένα τῶν Κυτριῶν, πλὴν τοῦ Χασάνδρα, δστις φονηθεὶς τὴν ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου διὰ τὴν ἀντιστάσεως παράδοσιν προσῆλθε μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς τὸν Μοροζίνην καὶ ἔζησεν ἔπειτα εἰς Βενετίαν. Ο Μοροζίνης ἀμφά μαθῶν τὴν παράδοσιν τῆς Ζαρνάτας κατέπλευσεν ἐκ Κορώνης εἰς Μάνην, παραλαβῶν δὲ τὸ φρούριον διώρισε προσδεπτὰς τοὺς Βαρθολομαῖςν Κονταρίνην καὶ Ἀγγελον "Εμμον καὶ φρούραρχον τὸν συνταγματάρχην Πραστίνην μετὰ διακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν.

Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Ζαρνάτας οἱ Μανισταὶ ἀνέκτησαν ἐξ δλοκλήρου τὴν ψυχραίμιαν των καὶ τὸ πολεμικὸν μένος των καὶ ἐν γενικῷ συναγερμῷ ἀνέλαβον τὴν συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος δχι μόνον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας των, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων πολὺ πέραν τῶν συνόρων των διὰ τὴς καταλήψεως τῶν φρουρίων τῆς Καλαμάτας καὶ τοῦ Μυστρᾶ. Ἐχουσι δὲ τὰ τῆς ἀλώσεως τῶν φρουρίων τῆς Μάνης καὶ τῶν ἐν γένει θριάμβῳ τῶν Μανιατῶν κατὰ τῶν Τούρκων τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὡς ἔξῆς :

Ο ἀρχιστράτηγος κατανοῶν, δτὶ πρὸς εὐχερεστέραν κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας καὶ Λακωνίας ἀπηγέτει τὸ ἐκδίωξις τοῦ μεταξὺ Καλαμῶν καὶ Ζαρνάτας ἐστρατοπεδευμένου καπετάνιου πασᾶ, δστις δὲν ἐπαυσεν ἔξορκίζων τὸν Χασάνδραν νὰ ἐπιμείνῃ ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Ζαρνάτας ὑπεσχόμενος συντόνους καὶ μεγάλας ἐπικουρίας, ἀπεβίζασεν εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν Καλαμῶν δκτὼ χιλιάδας στρατιωτῶν,

ἐκ χιλίων ἀνδρῶν φρουρὰς ἀτραχλῶς μετακομισθῆ εἰς Ἐλαφρυνήτια.
Τὴν 24 Σεπτεμβρίου προσεδλήθη δὲ Πατραῖς ὅπὸ τῶν Μανιατῶν
ὅδηγουμένων ὅπὸ τοῦ Πέτρου Μεδίκου Ἰατράκου· ἐπειδὴ δὲ διφρού-
στράτηγος ἐπληροφορήθη, διὶς οὖν ἀντιφρούστρατος ἔπειδη δὲ διφρού-
στράτηγος ἐπληροφορήθη, διέταξε τὸν σχλαστῶν Γρη-
γόροβιτς ἵνα δράμη μετὰ πεντακοσίων ἀνδρῶν εἰς βιογένειαν τῶν
Μανιατῶν. Τοιουτοτρόπως παρεδόθη καὶ δὲ Πατραῖς; διὰ συνθήκης,
δυνάμει τῆς διποίας οὖν ἀντιφρούστρατος ἀτεχώρητον ἀγενόχλητοι (¹).
Καὶ τὰ μὲν πυροβόλα καὶ λοιπὸν πολεμικὸν δλικὸν παρέλαβον οἱ
Βενετοί, τὰ δὲ φρούριαν καὶ ἀπόφραξιν τοῦ πολεμικοῦ συμβούλου
κατεστράφη ὡς οὐχὶ μόνον ἀχρητικού, ἀλλὰ καὶ ἀπικίνδυνον, καθότου
ῶς εἰχε κτισθῆ ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ ἡδύνατο γὰρ παρεμποδίζη τὴν
πρὸς τὸν Μυστρᾶν ἔξοδον τῶν Μανιατῶν καὶ οὐδέλως ἐχρησίμευε
δι’ ἄμυναν ἀπὸ ἐχθρικῆς εἰσβολῆς.

Τοιουτοτρόπως μετὰ ἡρωῖκων διγῶντος καὶ μεγάλας θυσίας οἱ
Μανιάται ἀνέκτητοι ἐκ νέου τὴν ἐλευθερίαν τῶν. Ἡ ἐκ τῆς πολυ-
παθοῦς ταύτης χώρας ἐκδίωξε τῆς ἡμισελήνου, γῆτος ἐκυμάτισεν εἰς
τὰ φρούρια αὐτῆς ἐπὶ 17 ἔτη (1667—1685), ἐπανηγυρίσθη ἀπὸ
κοινοῦ μετὰ τῶν συμμάχων των Βενετῶν. Τὰ φρούρια Ζαρνάτας καὶ
Κελεφᾶς παρεδόθησαν εἰς τοὺς Βενετούς δυνάμει τῆς προσανφερ-
θείσης συμφωνίας μεταξὺ Μανιατῶν καὶ Μοροζίνη, διτοις ἀνέλαβοι
συγχρόνως τὴν ὑποχρέωσιν δπως; διὰ τοῦ ἐν αὐτοῖς στρατοῦ ὑπερχ-
-σπιζη τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς χώρας. Διωρίσθησαν προβλεπτικὴ τῆς
μὲν Ζαρνάτας δὲ Νικ. Πιλάνης καὶ Φραγκίσκος Τιέπολος, τῆς δὲ
Κελεφᾶς δὲ Βερνάρδος Βελληρής. Ἀρμοστής δὲ τῆς Μάνης διωρίσθη
δὲ Λορέντσος Βενιέρης μὲ δῆραν τὴν Κελεφᾶν καὶ φρούριαρχοι οἱ
Πρατεσίνης καὶ Μαχαιριώτης, περιορίζομένης πάντων τούτων τῆς
δικαιοδοσίας τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις καὶ οὐδέλως ἀνχυιγνομέ-
-νων οὐσιαστικῶς εἰς τὰ τῆς ἐξωτερικῆς διαικήσεως τῆς χώρας (²).

(¹) K. Σαθα, Τουρκοκρατουμένη, Ἐλλὰς σ. 338. Ιδὲ ἐπίσης Coronelli, Description géographique et historique σ. 36—38 — Foscarini, Istoria della Repubblica veneta σ. 176—190 — Χιώτου, Ἰστορικὴ ἀπομνημονεύματα τ. Γ' σ. 289—292.

(²) Τὰ τῆς διοικήσεως τῶν Βενετῶν καὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τότε ἐν Μάνη ιδὲ κατωτέρω ἐν τῷ Γ' κεφαλαίῳ.

καὶ γιλίους πεντακοσίους Μανιάτας. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς συγκελ-
μένος ἐκ δέκα χιλιάδων πεζῶν καὶ δύο χιλιάδων ἓπειρων κατεσκή-
γνωσεν ἐπὶ δροῦς ἔχοντος ἐπὶ τὰ νῦν τὴν πόλιν τῶν Καλαμῶν καὶ
ἀρχὴν ἐπέρου τὸν ἔλατινα. Ὁ στρατηγὸς Ἀννίθις Δεγγενφέλδ συσσω-
ματιώσας τὰ πεντακοσία στρατεύματα καὶ θέσας ὡς ἐμπροσθοφυ-
λακήν μὲν τοὺς Μανιάτας, κύριον δὲ σῶμα τοὺς Βενετούς, ἐν τῇ
δεξιᾷ πλευρᾷ τοὺς Βρουνοβίκους καὶ ἐν τῇ ἀριστερᾷ τοὺς Σάξονας
διέταξε νὰ προσχωρήσωσι κατὰ τοῦ ἔχθρος. Ὁ καπετάν πασᾶς ἄμφι
ἴσδιον τὴν πορείαν τῶν ἀντιπάλων διέταξεν, ἵνα τὸ μὲν ἕπιπικόν κατα-
λάβῃ τὴν πεδιάδα, τὸ δὲ πεζικὸν τοὺς παρακειμένους λόφους.

Ἡ ἐμπροσθοφυλακή τῶν Μανιατῶν παρακολουθουμένη ὅπὸ τοῦ
ἐπιλοίπου στρατεύματος κατέλαβε τοὺς πλησίους λόφους καὶ ἀπέ-
κοψε τὰς συγκοινωνίας, δὲ καπετάν πασᾶς ἵσδιον τοῦ πολεμίους
ἐπιτεργμένους ἕπιπικούς διέταξε τὴν δύναμιν ταύτην ἵνα προσδάλῃ τὴν
ὅπὸ τῶν Σαξόνων κατεχομένην θέσιν, ἀλλ’ αὗτοι ἀντέστησαν ἀνδρείως
καὶ βογθούμενοι ὅπὸ τοῦ συνεχούς κανονισδολισμοῦ τοῦ ἐν τῷ λιμένι
παρατεταγμένου στόλου ἀπέκρουσαν μετὰ μεγάλης φθορᾶς τοὺς
ἐπιτεθέντας ἕπιπεις, οἵτινες τραχέντες εἰς φυγὴν μετέδωκαν τὴν ἀτα-
ξίαν καὶ εἰς τὸ ὑπόλοιπον στράτευμα. Ἀλλὰ καὶ τὸ πεζικὸν προσ-
δάλὸν τὴν θέσιν τῶν Βρουνοβίκων ἀπεδιώχθη καὶ φεῦγον συνεπλή-
ρωσε τὴν καταστροφὴν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου. Οἱ Τούρκοι σω-
θέντες εἰς Καλάμας ἔκαυσαν τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ πολεμεφόδια καὶ
καρφώταντες τὰ πυροβόλα ἐγκατέλιπον τὴν πόλιν εἰς τὴν διάκρι-
σιν τῶν φλογῶν καὶ τῶν εἰσελθόντων νικητῶν. Ὁ Μοροζίνης κατα-
λαβὼν τὰς Καλάμας διέταξε τὴν κατεδάφισιν τοῦ φρουρίου, διερ
καὶ ἀπὸ τῶν παρακειμένων λόφων εὐκόλως προσεδάλλετο καὶ ὅπὸ
τῆς πυρκαϊᾶς εἶχε μεγάλως βλαβῆ, καὶ τὴν μεταφορὰν τῶν ἐν αὐτῷ
πυροδόλων καὶ πολεμεφόδων.

Μετὰ τὴν περιφνή ταύτην γίνην οἱ Μανιάται ἀσφαλίσαντες τὰ
γῆτα αὐτῶν προσέβαλον τὰ φρούρια Κελεφᾶς καὶ Πασσαβᾶς. Ὁ Χα-
σάν πασᾶς, διοικητὴς τῆς Μάνης καὶ κεχαγιᾶς τοῦ πασσᾶς τῆς Πελο-
ποννήσου, ἐδρεύων ἐν Κελεφᾷ, ἀπελπισθεὶς μετὰ τὴν ητταν τῶν
Καλαμῶν περὶ ἀποστολῆς βοηθειῶν καὶ συνομιλήσας μετὰ τῶν
ἀρχηγῶν τῆς πολιορκίας Μακρῆς, Δοξαρᾶς καὶ Βούλτου μετέβη καὶ
παρέδωκε τὰς κλειδίας εἰς χειρας τοῦ Μοροζίνη, ὅπὸ τὸν δρον ἵνα γῆ-

Τὴν 1ην Μαρτίου 1886 δ σερασκέρης Πελοποννήσου ἀγων 10· χιλιάδες πεζοὺς καὶ 2,500 ἵπποις εἰσέβαλεν αἰφνιδίως εἰς τὴν Μάνην ἐκ Μυστρᾶ, διασκορπίσας δὲ τοὺς εἰς τὰς διαφόρους κλει- σσούρχας φυλάξιοντας ἐποιέρχησε τὸ φρούριον τῆς Κελεφᾶς καλέσας· εἰς παράδεσιν τὸν πρὸ διλίγων ἡμερῶν διορισθέντα προσβλεπτὴν Μαρίνον Γρίτην. Ἀλλ' οὗτος ἔδωκεν εἰς τὸν Τοῦρκον διοικητὴν τὴν ἀκόλουθον ὑπερήφανον ἀπάντησιν :

«Ἡ ἡμετέροις γαληνοτάτη πολιτείᾳ, τὴν ὅποίαν ἀείποτε ἀπηθα- νάτισεν ἡ δόξα, διατηροῦσα καὶ κηδεμονεύουσα τὸ φρούριον· τοῦτο ἐπρόδιεψε συνάμα καὶ τὸν ἔξοπλοισμὸν αὐτοῦ πρὸς ἀπό- κρουσιν οἰκοδήποτε αὐθάδους ἀποπείρας· πάντες δὲ οἱ ὑπερασπι- σταὶ αὐτοῦ ἔξ δῆλης ψυχῆς ἐπιθυμοῦσιν ἢ νὰ ζήσωσιν ἐν αὐτῷ ἢ νάποθένωσιν ἐντὸς Αὐτοῦ. Ἡ παντοδύναμος χείρ τοῦ ὑψίστου θέλει προστατεύει τὸ δίκαιον, διδάσκουσα πόσον μηδαμιναὶ εἶναι ἀπέναντι τῆς ὑψηλῆς Αὐτοῦ θελήσεως αἱ ἀνθρώπιναι δυνάμεις, καὶ πόσον ἀνδρεῖοι εἶναι οἱ ἀγωνιζόμενοι τὸν δίκαιον ἀγῶνα».

Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν γενναῖαν ταύτην ἀπάντησιν ἥρχισαν ἀδιά- κοπον βομβαρδισμὸν κατὰ τοῦ φρουρίου, ὃστις ἐπέφερε μέγα ῥῆγμα· εἰς τὸ τεῖχος αὐτοῦ. Οἱ πολιορκούμενοι δμως ἀντέτριχον καρτερικῶς· εὔτυχῶς δὲ οὗτοι δ Τοῦρκος ἀρχηγὸς ἐν τῇ πολεμικῇ ἀπειρίᾳ του· ἐγκατέλιπε τὸν λιμένα τοῦ Οἰτόλου ἀναχύρωτον καὶ τοισυτορέπως ὁ Βενετὸς κυβερνήτης Δορέντζος Βενιέρης τυχαίως παραπλέων τὰ· Λακωνικὰ παράλια εἰσῆγαγε πολεμεφόδια καὶ τρόφιμα εἰς τοὺς πολιορκούμενους καὶ ἐνίσχυσε τὴν ἀντίστασιν. Ὁ Μοροζίνης δια- τρίων τότε ἐν Κερκύρᾳ καὶ εἰδοποιηθεὶς δι' ἐκτάκτων ἀπεσταλμέ- νων περὶ τῶν ἐν Μάνῃ γεγονότων παρέλαβεν ἀμέσως τὰ ἐν Ζακύνθῳ· Βενετικὰ στρατεύματα καὶ κατηγύνθη μετὰ τοῦ στόλου εἰς Μάνην. Τὴν 18 Μαρτίου καταπλεύσας εἰς Οίτυλον ἀπεβίβασε 4.500 ἄνδρας· καὶ επετίην ἐκ τοῦ μέρους τοῦ λιμένος κατὰ τῶν Τούρκων, ἐν φο- Μανιάται καταλαβόντες τὴν ἀπέναντι δροσειρὰν προσέβαλον τὸν ἔχθρὸν ἐκ τῶν νώτων. Οἱ Τοῦρκοι εὑρεθέντες αἰφνιδίως μεταξὺ δύο· πυρῶν ἐτράπησαν εἰς ἀτακτον φυγὴν ἐγκαταλιπόντες τὰ πυροβόλα· τῶν καὶ αὐτὰ τὰ δπλα τῶν, ἐν φο Μανιάται καταδιώκοντες αὐτοὺς· κατὰ πόδας μέχρι τῆς Καστάνιας ἐφόνευσαν καὶ ἥχμαλώτισαν τοὺς πλειστους ἐξ αὐτῶν.

Τὸ διασωθὲν ἡμερολόγιον τοῦ Ζακύνθου Μάσεση γραφὲν ἐπὶ τῇ βάσει προσωπικῶν αὐτοῦ ἐντυπώσεων καὶ πληροφοριῶν παρέχει πολυτίμους πληροφορίας περὶ τοῦ πολέμου Βενετῶν καὶ Τούρκων, ἀποσπῶμεν δ' ἐξ αὐτοῦ καὶ παραθέτομεν κατωτέρω κατὰ χρονολο- γικὴν τάξιν ὅσα ἐνδιαφέρουν τὸν ἀγῶνα τῶν Μανιατῶν⁽¹⁾.

«1684 Ὁκτωβρίου 20, ἥρθανε δύο γαλιόταις, ὁ Φαραὸς καὶ ὁ Βουργάρης, ἀπὸ τὴν Μάνη καὶ ἐφέρανε δέκα Μανιάταις καὶ ἐπήγανε στὸν καπετάν γκενεράλε νὰν τοὺς δώσῃ μπούλμπερι. μπάλαις καὶ ἄρματα νὰ πάνε κόντρα στοὺς Τούρκους, καὶ ἀφέν- της τοὺς εἴπε πῶς τὴν ἀνοίξι πάγει ἐν περσόνα.

1685 Ἰανουαρίου 31, ἥρθε μία τράτα ἀπὸ τὴν Μπρέβεζα καὶ εἴπε πῶς ὁ καπιτάν γκενεράλες ἐρρολάρισε τέσσερα καράβια τῆς ἀρμάδας, καὶ τὰ φόρτωσε μπούλμπερι καὶ μπάλαις, μοσκέτα καὶ σπαθιά, καὶ κουμαντάντε σὲ δαῦτα ὁ Δέλφις, γιὰ νὰ πάγη στὴν Μάνη γιὰ βοήθεια τῶν Μανιάτων, καὶ καθὼς τοὺς ἐπρομετάρισε ἀννωθε.

Φλεβαρίου 25, ἥρθανε ἀπὸ τὴν Ἀγία Μαύρα οἱ ἀπασαδόροι τῶν Μανιάτωνε μὲ μιὰ γαλιότα Μανιάτικη, καὶ τοὺς ἔδωσε ὁ καπετάν γκενεράλες ἄρματα, μπάλαις καὶ μπούλμπερι.

Μαρτίου 12, ἥρθε μιὰ γαλιότα Μανιάτικη καὶ εἴπε πῶς ἐκά- μανε μεγάλη σκλαβιὰ ὁ Τοῦρκοι στὴ Μάνη, καὶ πῆγε στοὺς Κορφούς στοῦ καπετάν γκενεράλε γιὰ σοκόρο.

Μαρτίου 26, ἥρθανε ἀπὸ τοὺς Κορφούς ὁ Δέλφις μὲ δέκα καράβια καὶ δύο μπουρλότα, καὶ ἐπῆγε τὸ λεβάντε τὰ τέσσερα γιὰ τὴ Μάνη καὶ τὰ ἔξη γιὰ τὰ κάστρα Σούδα, Γραμπούσας καὶ Τσιρίγο, μὲ παξιμάδι καὶ μπούλμπερι.

Ιουνίου 15, ἥρθε μία πουλάκα ἀπὸ τὸ λεβάντε καὶ εἴπε πῶς ἀφέντης καπετάν ντελανάβας ἔχει τὴν ἀρμάδα τοῦ Τούρκου κλει- σμένη εἰς τὴν Χιό, καὶ τὴν τρεσαγιάρει μὲ τὰ κομμάτια, καὶ ἀφέντης ὁ καπετάν γκενεράλες ἐξεμπαρκάρισε στὴ Μάνη.

Αὐγούστου 19, ἥρθανε ἀπὸ τὴν Κορώνη δύο κάτεργα ἔνα Κεφαλωνίτικο καὶ τὸ Κορφιάτικο καὶ εἴπανε πῶς ἀποκλείσανε τὰ κάστρα τῆς Μάνης οἱ Μανιάταις, καὶ ἔστελε καὶ ὁ καπετάν γκε- νεράλες τὸν καπετάν δελαγαλιάτζα, μὲ ἔξη κάτεργα γιὰ σοκόρο.

Αὐγούστου 25, ἥρθε ἔνα καΐκι καὶ εἴπε πῶς ἀφέντης ὁ καπετάν-

(1) Ἡμερολόγιον Μάτεση, εἰς «Ἐλληνικὰ ἀνέκδοτα τ. Α' σ. 194—228.

γκενεράλες ἐσηκώθη ἀπὸ τὴν Κορώνην καὶ ἐπῆγε τὴν Μάνην.

Αὐγούστου 28, ἦρθε ἔνα καίκι καὶ εἶπε πῶς ἀφέντης ὁ καπετᾶν γκενεράλες ἔξεμπαρχάρισε στῆς Κυτριαῖς καὶ πολεμάει τὴν Καλαμάτα.

Σεπτεμβρίου 6, ἦρθε μία φελούκα ἀφέντική καὶ εἶπε πῶς στῆς 4 τοῦ ἄνωθε, ἡμέρα παρασκευή, ἐπῆρε ἀφέντης ὁ καπετᾶν γκενεράλες ἔξετήν Καλαμάτα καὶ τὴν Τσαρονάτα καὶ ἀντομινάρισε τὴν Μάνην.

Σεπτεμβρίου 20, ἦρθε ἔνα καίκι ἀπὸ τὴν Μάνην καὶ εἶπε πῶς ἀφέντης ὁ καπετᾶν γκενεράλες ἐπῆρε δλα τὰ κάστρα τῆς Μάνης καὶ ἔχάλασε τὴν Καλαμάτα καὶ τὸ κάστρο της.

1685 Μαρτίου 1, ἦρθε ἔνα καίκι ἀπὸ τὴν Μάνη καὶ εἶπε πῶς εἶναι δέκα χιλιάδες λαός Τούρκοι γιὰ νὰ πάνε νὰ πατήσουν τὴν Μάνη.

Μαρτίου 19, ἀπέροχε ὁ καπετᾶν γκενεράλες ἀπὸ τὴν Ζάκυνθο ἀπόξω καὶ εἶπανε πῶς ἐπῆγε στὴ Μάνη ἀβίζο πῶς ἐπῆγανε δέκα χιλιάδες Τούρκοι νὰν τὴ πάρουνε.

Μαρτίου 24, ἦρθε μία βάρκα καὶ εἶπε πῶς ἀφέντης ὁ καπετᾶν γκενεράλες ἐπῆγε στὴ Μάνη τὸ Σάββατο, 20 τοῦ ἄνωθι Μαρτίου.

Μαρτίου 24, τὸ γιόμα τετράδη, ἦρθε ὁ καπετᾶν Στάθης ἀπὸ τὴ Μάνη σταλμένος ἀπὸ τὸν ἀφέντη τὸν καπετᾶν γκενεράλε μὲ γραφαῖς τοῦ ποεθεδόρου καὶ εἶπε πῶς μέρος ἀπερασμέναις στῆς 23 τοῦ παρόντος ἐτζακίσανε οἱ δικοί μας τὸν κάποι τοῦ Τούρκου, καὶ ἐσκοτώσανε πολλοὺς καὶ ἐπιάσαν καὶ σκλέρβους, καὶ ἐπήρανε καὶ τὰ κομμάτια τους, καὶ τὰ πράγματά τους, δλα καὶ ἐπῆγανε οἱ Τούρκοι μὲ μεγάλη τους ζημία, καὶ ἐκάμιανε οἱ Χριστιανοὶ μεγάλη νίκην μὲ τὴ δύναμι τοῦ Χριστοῦ.

Απριλίου 2, τὴν μεγάλη παρασκευή ἦρθε ἀφέντης ὁ καπετᾶν γκενεράλες ἀπὸ τὴν Μάνη μὲ νίκη μεγάλη καὶ ἔχάλασε καὶ τὸ νησὶ τοῦ Τριζάλα μὲ κάτεργα εἴκοσι τρία λιγνά».

Οἱ Βενετοὶ συνεχίζοντες τὴν ἐκστρατείαν τῆς Πελοποννήσου, ἔχοντες δὲ ἥδη συμμάχους ἐνθουσιώδεις, γενναίους καὶ ἐμπειροπολέμους τοὺς, εὐγνωμονοῦντας διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν βούθειαν Μανιάτας, κατέλαβον μετ' δλίγον χρόνον τὴν Πύλον καὶ τὴν Μεθώνην καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1686 τὸ δχυρώτατον Ναύπλιον. Ἐπηκολούθησεν ἡ ἀλωσίς τῶν Πατρῶν καὶ τῆς Κορίνθου. Εἰς δλας τὰς μάχας οἱ Μανιάται ἐπρωτοστάτησαν ἐπιδειξαντες ἔξο-

χον ἀνδρεῖαν καὶ μνημονευόμενοι μετὰ θυματισμοῦ εἰς τὰς πρὸς τὴν Γερουσίαν ἐκθέσεις τοῦ Βενετοῦ ἀρχιστρατήγου. Καθ' δλον τοῦτο τὸ διάστημα εἰχον γενικὸν ἀρχηγὸν τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς Ζαρνάτας Παύλον Μαχρήν⁽¹⁾.

Τὴν 27 Αὐγούστου 1687 ἔχακιτχλιοι Μανιάται ὑπὸ τὸν Βενετὸν στρατηγὸν Πολάνην ἐποιόρκησαν τὸν Μυστρᾶν. Οἱ Μοροζίνης κατέπλευσεν ἀμέσως μεθ' δλοκλήρου τοῦ στόλου του εἰς Μαρζούνησι καὶ ἐνίσχυσε τὸν ἀγῶνα. Οἱ Τούρκοι τοῦ Μυστρᾶ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν παρέδωκαν διὰ συνθήκης τὴν πόλιν εἰς τὸν Βενετούς, ἐπετράπη δὲ εἰς αὐτοὺς γὰρ παραμείνωσιν δλοι εἰς τὰ φρούρια πρὸς κάθαρτιν, ἐπειδὴ εἰχον σημειωθῆ μεταξύ των κρούσματα χολέρας. Μετὰ ταῦτα δμως κλεισθέντες ἐντὸς τοῦ φρουρίου γρούσυτο γὰρ παραδώσασιν αὐτό, δὲ προσβλεπτῆς τῆς Ζαρνάτας, ἀφοῦ εἰς μάτην τοὺς προσεκάλει νὰ τηρήσωσι τὰ συμπεριφωνημένα, ὑπέταξε βίᾳ τούτους μετὰ δκταήμερον ἀντίστασιν. Ἀπαντες οἱ Τούρκοι οὗτοι ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη ἐκτὸς νόμου, δι' ὃ οἱ μὲν ἀνδρες κατεδικάσθησαν εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα ἐν τοῖς κατέργοις, τὰ δὲ γυναικόπαιδες διενεμήθησαν ως λεία εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον.

Οὕτως ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου δὲν ἀπέμεινε Τουρκικὴ κτήσις εἰμὴ μόνον ἡ Μονεμβασία, ἡτοις ἐποιόρκηθη μὲν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀλωσιν τοῦ Μυστρᾶ καὶ θά ἐκυριεύετο, ἀν τυχαίως δὲν ἐκαίετο ἐν ἐκ τῶν πλοιῶν τῶν Γενουγησίων, οἵτινες μετὰ τοῦτο δὲν ἥθελον νὰ συνεχίσωσι τὸν ἀγῶνα. Λυθείσης τῆς πολιορκίας ταύτης, δὲ Βενετικὸς στόλος μετὰ τῶν λοιπῶν συμμάχων κατηγορήθη εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν 27 Σεπτεμβρίου 1687 κατέλαβε μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς δοπιάς ἔλαβε χώραν ἡ καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος. Μετὰ βραχεῖαν δὲ ἐκεῖ διαμονὴν δὲ ἥδη ἐκλεγεὶς Δόγχης τῆς Βενετίας Φραγκίσκος Μοροζίνης καταλιπὼν τὰς Ἀθήνας καὶ μετοικήσας τοὺς κατοίκους αὐτῆς εἰς Πελοπόννησον ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Χαλκίδος. Μετὰ τρίμηνον αἴματηράν δλλ' ἀγονον πολιορκίαν αὐτῆς ἐπέστρεψεν εἰς Ναύπλιον. Ο σουλτάνος καταπολεμώμενος ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν Σρι-

(1) Ο γενναῖος οὗτος Ζακύνθιος ὁ τότε προσενεγκῶν διηρεσίας εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Μάνης ἐφονεύθη τὴν 4 Οκτωβρίου 1688 κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Χαλκίδος, ὅπου διέκειτο τὸ Ἑλληνικὰ τάγματα.

στιαγικῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης κατενόησε τὸν κίνδυνον τὸν ὅποιον διέτρεχεν ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία. Διέταξεν ἐσπευσμένως γενικὴν στρατολογίαν καὶ βαρυτάτην φορολογίαν εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως τοὺς ὑπηρέσους του. Συγχρόνως ἀντιληφθεὶς ὅτι αἱ νίκαι τῶν Χριστιανικῶν ὅπλων ὥφελλοντο κυρίως εἰς τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν ὅπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἵνα ἀποσπάσῃ αὐτοὺς ἐκ τῶν ἔχθρῶν του διέταξεν ὅπως εἰς Ὀθωμανοὶ ὑπάλληλοι συμπεριφέρονται μετὰ δικαιοσύνης καὶ ἐπιεικείας πρὸς τοὺς ραγιάδες. Συγχρόνως πλεῖστα προνόμια ἀπένειμεν εἰς ἔξεχοντας Ἑλληνας, ἔχοντας ὅπωσδήποτε ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ Ἐθους. Τότε ἐσκέψθη νὰ χρητιμοποιήσῃ τὸν ἐν ταῖς φυλακαῖς κρατούμενον πειρατὴν Λιθεράκην Γερακάρην, τοῦ δοποίου τὸ ὄνομα λόγῳ τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων του εἶχε καταστῇ δημοφιλέστατον μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ πρότασιν τῶν περὶ τὸν Σουλτάνον δρμαγενῶν δ Γερακάρης ἀπηλευθερώθη καὶ παρουσιασθεὶς πρὸς αὐτοὺς ἐδήλωσεν ὅτι ἀναλαμβάνει νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Βεγετούς ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα, ἐὰν αὐτὸς μὲν τύχῃ ἀνωτάτου ὀξείωματος, οἱ δὲ ἐπανερχόμενοι ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίαν πληγθυσμοὶ διαιτελῶσιν ὑπὸ τὴν ἀμεσόντου ἔξουσίαν, πληρώνοντες φόρους εἰς τὸν σουλτάνον καὶ ἀμνηστευόμενοι δι' ὅταν ἔπραξαν⁽¹⁾.

Ἄμεσως δ σουλτάνος δεχθεὶς τὰς προτάσεις τοῦ Γερακάρη ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ «ὑψηλοτάτου ἡγεμόνος τῆς Μάνης». Τοιουτορόπως ἀνενηρύσσετο ἡ Μάνη ἀνεξάρτητος ἡγεμονία ὑποτελής τῇ Τουρκίᾳ κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἐν Μολδοβλαχίᾳ, ἢ δὲ ἀναγγώρισις αὐτῇ ἀν καὶ ἐγένετο ὑπὸ συνθήκας ἐντελῶς ίδιαρρύθμους ἔχει ἔξαιρετικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἐστορίαν τῆς Τουρκοκρατίας ὡς πρώτην καὶ μοναδικὴν φορὰν λαβούσσα χώραν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι⁽²⁾.

(1) Ο Χιώτης γράζει ὅτι ὁ Γερακάρης ἔξωμοσεν. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβέστερο. Οὔτε εἶχεν ἄλλως τε τοιούτον συμφέρον δ σουλτάνος, δεδομένου ὅτι ἦθελε νὰ γρηγοροποιήσῃ ἐκτὸς τῆς ἀνδρείας του κυρίως τὴν παρὰ τοὺς Ἑλλησιν ἐπιρροὴν του, ἢνθι ἔχειν, ἔναν ἀπηρνεῖτο τὸν Χριστιανισμόν. 'Αλλ' αἱ μετὰ ταῦτα, ὡς θὰ ἴδωμεν, προσέξεις του καὶ ἴδιος ὁ γάμος του κατὰ τοὺς τύπους τῆς Ὁρθοδοξίου Ἐκκλησίας μᾶς πείθουσιν ὅτι ὁ Γερακάρης οὐδέποτε ἔπαισσεν ὥν Χριστιανός.

(2) Οι ἀπό τοῦ 1770 διοριζόμενοι μπένδες τῆς Μάνης δὲν εἶχον τὴν εὐρύτητα τοῦ ἀξιώματος τὸ ὄποιον εἶχε δοθῆ εἰς τὸν Γερακάρην.

Ο ἡγεμὸν ἦδη Γερακάρης παραμείνας ἐπὶ μακρὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς δριστικὸν κανονισμὸν τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐκστρατείας μετὰ τοῦ Σουλτάνου συνῆψε σχέσεις μετὰ τῶν εὐγενεστέρων Ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνδεθεὶς δι' ἐρωτικῶν σχέσεων μετὰ τῆς Ἐλληνίδος Φχναριωτίσσης Ἀναστασίας ἐκ τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν Βουγουζετίδων καὶ ἀνεψιᾶς τεῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας Δούκα, κόρης περιφήμου διὰ τὴν καλλονὴν καὶ τὴν πλούτην της, κατώρθωσε μετὰ πολλὰς πλήρεις ρωμανισμοῦ περιπετείας νὰ λάβῃ αὐτὴν σύζυγον⁽¹⁾. Είκοσιν δύμας μόνον ἡμέρας συνέζησεν δ Γερακάρης μετὰ τῆς ὥραίς συζύγου του. Ἀκολούθως διετάχθη παρὰ τῆς Πύλης, ὅπως ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι Βενετῶν. Παραλαβὼν ἀμέσως 5 χιλιάδας Τούρκους ἀνεχώρησε διὰ ξηρᾶς πρὸς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Ἐπειδὴ δὲ δ Σουλτάνος, γνωρίζων τὸ εὐμετάβολον τοῦ χαρακτῆρός του ἐδυσπίστει πρὸς αὐτόν, παρέστη ἀγάγκη νὰ ἐγγυηθῶσι περὶ τῆς πίστεώς του πολλοὶ δμογενεῖς καὶ ἰδίως δ πανίσχυρος Κοπάνης. Ἐπίσης ὑπεχρεώθη ἡ Ἀναστασία νὰ

(1) Ο Σάθας ὡς ἔξης ἀφηγεῖται τὴν ἔρωτικὴν ταύτην περιπέτειαν τοῦ Γερακάρη: 'Ανελπίστως δ Γερακάρης ἀπορυκτικοῖς καὶ εἰς ἡγεμονικὸν προσχῆτες ἔξιμοις διὸν ἐλημνόνησε τὸς πειρατικᾶς αὐτὸν ἔξεις. Ἐν Κωνσταντινουπόλεις διέτριξεν ἡ ὥραίς Ἐλληνίς Ἀναστασία, καταγράμμη ἐκ τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν Βουγουζετίδων καὶ ἀνεψιὰ τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας Δούκα, η τις σφραγίδαν πρὸς τὸν Γερακάρην συλλαβοῦσα ἔρωτα καὶ μυστικῶς μετ' αὐτοῦ ἀρραβωλαθεῖσα εἶγε καὶ ἀρκετὴν φιλοδοξίαν, ἵνα μὴ ἐπειδὴ εἰς τὴν γλεύην τῶν ἐν Βεζαντίῳ εὐγενῶν, οἰκειούσκων διδούσα τὴν γείτνα εἰς ἀνθρωπον τῶν κατέργων.

'Αλλ' δεύτην Μαΐου της ἑκανοπόδησε τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τῆς ἐρωμένης του διὰ τοῦ ἔξης στρατηγήματος. Αὐτός μὲν δημοσίᾳ ἔξητησε τὴν Ἀναστασίαν εἰς γάμον, αὐτῇ δὲ ἀλαζόνως ἀπέρριψε τὴν πρότασιν ἐκείνην δικαιρόβουτουσα, διὰ ὡς ἡγεμονόποιας οὐδέποτε ἥθελε καταδεχθῆ νὰ γίνῃ σύζυγος ἐνὸς πειρατοῦ. Μετὰ τοῦτο δὲν Λιμπεράκης μεταβάσεις παρὰ τῷ Μεγάλῳ Βεζίρῃ ἔξαιτεῖται τὴν ἔκδοσιν φιλμανίου διατάσσοντας τὸν πατριάρχην πρὸς ταχεῖαν τέλεσιν τοῦ γάμου, δὲ δὲν Ἀναστασία μὲ δίκιους προσποιητὰ εἰς τοὺς ὄφθαλμοὺς παρακαλεῖ τὸν πατριάρχην ἵνα συνδευθεῖν διὸ τῶν ἐγκριτωτέρων ὄμογενῶν μεταβῆ καὶ παρακαλέσῃ τὸν Βεζίρην πρὸς ἀναστολὴν τοῦ διατάγματος. 'Ο πατριάρχης μεταβάσινε μετὰ τῶν ἐπιστημότερων Φαναρίων εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Ἀναστασίας πρὸς σύσκεψιν· αὐτῇ δὲ τότε λαβούσα τὸ λόγον ἀνελπίστως εἶπεν, διὰ διάριμας σκεψθεῖσα ἐνδιδόντες ὄπως νυμφευθῆ τὸν Λιμπεράκην ἐπὶ τῷ φόρῳ μὴ διὰ τῆς ἀρνήσεως της προσαθλῆ τὸν Μέγαν Βεζίρην. Οἱ παρουσιασθέντες ἐπεισῆλθσαν εἰς τοὺς λόγους αὐτῆς καὶ ἐπήνεσαν τὴν γενναίαν ἀπόφασιν τῆς. 'Αμα δὲ ἀπεσύρθησαν, δὲν Ἀναστασία εἰσῆγαγεν οὐρέα, δὲν εἶχε κεχρυμμένον ἐν τῇ οἰκίᾳ της, καὶ οὕτω τὸ μυστήριον τοῦ γάμου παραγρήμα ἐτελέσθη.

παραμείνη ἐν Κωνσταντινουπόλει ώς διμήρος τῆς πρὸς τὸν Σουλτάνον πίστεως τοῦ συζύγου της. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπεδίωσε μὴ δυνηθεῖσα νὰ ἀγθέξῃ τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸν ὅποιον ἔθυσεῖσε τὴν καλλονήν της, τὴν εὐγένειαν τοῦ αἰκου της καὶ τὰ πλούτη της.

Οἱ γεμών τῆς Μάνης ἐλθῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐνωθεῖς μετὰ τοῦ Σερασκέρου Μισιρλῆς ἀδὲ κατεσκήνωσε πέριξ τῶν Θηρῶν καὶ τῶν Μεγάρων καὶ ὠχύρων ἀμέσως τὰ Τουρκικά φρούρια. Διὰ προκηρύξεώς του ἡθέλησε νὰ προσωικειωθῇ τοὺς Ἑλληνας καὶ νὰ ἀποσπάσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς Βενετούς, ὑποσχόμενος ἀμνητίαν. Σφόδρα δὲ μία τοιαύτη προκήρυξις του πρὸς τοὺς ἔξοριστους τότε κατοίκους τῶν Ἀθηνῶν, Σαλαμῖνος καὶ Αἴγινης, ἔχουσα οὕτως :

«Ἀπὸ ἐμὲ τὸν βέην τῆς Μάνης πρὸς ἐσᾶς τοὺς Ἱερωμένους καὶ προεστῶτας Κοντσαπασίδαις καὶ ὄλους τοὺς κατοίκους Ἀθηνῶν καὶ νήσων Κούλουρης καὶ Αἴγινας.

Ἄμα ἴδητε τὴν παροῦσάν μου, πρέπει νὰ γυρίσετε ὁπίσω εἰς τὰ σπίτια σας καθὼς πρῶτα. Καὶ ὅ,τι κακὸν ἢ πείραξιν λάβετε ἀπὸ τοὺς Τούρκους νὰ τὸ ἔχω ἐγὼ εἰς τὴν ψυχήν μου. Ἐπειδὴ ἔλαβα χαρτὶ ἀπὸ τὸν ἀφέντη μας τὸν Σουλτάνον πῶς ὅ,τι καὶ ἀν ἔκαματε νὰ ἥναι συγχωρημένο. Καὶ θὰ ἔχω ἀπὸ τὸν Σαρασκιέρην διαταγὴν μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἰς ὀλίγας ἡμέρας νὰ ἥμαι μὲ μεγάλην δύναμιν κοντά σας. Καὶ ὅποιος ἀκούσῃ ἢ πεισθῇ εἰς τὰ λόγια μου καὶ σταθῇ εἰς τὸ σπίτι του ὑπακούοντας καθὼς πρῶτον θὰ λάβῃ αἰτίαν νὰ ἰδῃ μεγάλο καλὸ ἀπὸ μέρους μας. Καὶ ὅποιος κάμη τὸ ἐναντίον νὰ εὑρεθῇ εἰς ἄλλο μέρος καὶ ὅχι εἰς τὴν Κούλουρην ἢ εἰς τὴν Αἴγιναν, δὲν θὰ συγχωρεθῇ, καὶ τοῦτο φθάνει».

Οἱ Διμπεράκης Γερακάρης διὰ τὴν ἴστορίαν παρέμεινεν αἰνιγμα. Οἱ πλειστοὶ τῶν ἴστορικῶν κηρύσσουν αὐτὸν προδότην διὰ τὴν μετὰ τῶν Τούρκων συνεργασίαν του καὶ ἀναφέρουσι μετὰ βιδελυγμίας τὸ ὄνομά του. Ἀν καὶ πολλὰ σημεῖα τῆς δράσεώς του παρέμειναν σκοτεινά, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνὰ χειρας ἴστορικῶν πηγῶν δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἐπαινέσωμεν ἐν πολλοῖς τέξις πράξεις του. Ἄλλ' ὁ περιπυστος ἡγεμὼν οὐδὲν ὅλιγας ὑπηρεσίας προσέφερεν εἰς τὴν Πατρίδα του, ὅχι μόνον κατὰ τῶν Τούρκων μαχόμενος ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μετ' αὐτῶν συνεργασίας. Μὴ λησμονῶμεν δὲ ὅτι ἡ ἐν πολλοῖς αὐθαίρετος καὶ ἵδιοτελής διοίκησις τῶν Βενετῶν εἶχε προσενήσει πολλὰς δυσκρεσκείας μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, τῶν δποίων

πολλοὶ ἔφθισαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ προτιμῶσι τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοὺς νέους δυνάστας των. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ κηρύγματα τοῦ Γερακάρη ὅχι διλίγοις Ἐλληνες εὑρέθησαν οἵτινες ἔσπευσαν πλησίον του ἐκ θυμασμοῦ μὲν καὶ ἐμπιστούνης πρὸς τὸν ἄλλοτε περιώνυμον πειρατήν, ἀλλὰ καὶ λόγῳ δυσκρεσκειῶν πρὸς τοὺς Βενετούς, οἵτις ὕστε μετ' ὅλιγον χρόνον ἴσχυρὰ Ἐλληνικὴ δύναμις περιεστοίχει τὸν ἡγεμόνα τῆς Μάνης. Ἀναμφισβήτητας αἱ ἀνακκαταλαμβάνουσαι ὑπὸ τοῦ Διμπεράκη Ἐλληνικαὶ χῶραι ὑφίσταντο ζημίας, κυρίως οἰκονομικές, δημεύσεις, φορολογίας κλπ., ἔχοντες δμως ὑπ' ὅψεις έτι οἱ Τούρκοι εἰς πᾶσαν Χριστιανικὴν πόλιν ἐπαναστατοῦσαν καὶ καθηπτασσαμένην κατέστρεφον τὸν Ἐλληνικὸν πληθυμόν, πειθόμεθι έτι ἡ παρουσία Χριστιανοῦ ἀρχηγοῦ ἐν μέσῳ τῶν Τούρκων ὑπῆρξε λίαν εὐεργετικὴ διὰ τοὺς ἔκ νέου ὑπαγομένους εἰς τὴν δουλείαν Ἐλληνας (¹).

Οἱ Γερακάρης διὶς εἰσέβαλε διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν μὲν πρώτην φεράν κατέλαβε τὴν Κόρινθον, τὴν δὲ δευτέραν ἔφθασε μέχρι Τριπόλεως, δὲν ἡδυνήθη δμως νὰ προχωρήσῃ εὗτε νὰ παραμείνῃ, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἴσχυρᾶς ὁρμῆς τῶν Βενετῶν καὶ τῶν μετ' αὐτῶν πολεμούντων Ἐλλήνων ἡταγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Μέγαρα. Ἐκστρατεύσας κατὰ τῆς ἐπαναστατημένης Στερερεᾶς Ἐλλάδος κατέλαβε τὸ Καρπενήσιον, δῆπου ἐγκατέστησε τὸ στρατηγεῖόν του. Διὰ δώρων, ὑποσχέσεων καὶ ἀπειλῶν ἡρχισε νὰ στρατολογῇ τοὺς πληθυμόν, διορίσας πρωτοπαλλήκαρόν του τὸν ἀρματωλὸν Κώσταν Ράδδαν. Χάριν τοπικῆς ἐπιρροῆς ἐνυμφεύθη πλουσίων Ἐλλήνιδα ἐκ τοῦ χωρίου Μαυρίλου ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Χατζαίων, ήτις ἦτο ἀπὸ τὰς ἴσχυροτέρας τῆς Εδρυτανίας. Τότε δὲν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσών ἀνήρ, πρὸς ἀφεσιν αὐτῶν ἢ πρὸς σκόπιμον ἐπίδειξιν ἔκτισε δι' ιδίων ἔξοδων ἐκκλησίας, μία δὲ ἐν Καρπενησίῳ, ἢ τῆς Ἀγίας Τριάδος, σφόδρα εἰσέπειται.

Ἄμα τῇ ἐκστρατείᾳ τοῦ Γερακάρη εἰς τὴν Ἑλλάδαν οἱ Βενετοὶ ἀνησύχησαν σοβαρῶς ὅχι μόνον διότι είχον νὰ ἀντιπαραταχθοῦν πρὸς ἀνθρώπων πολεμικώτατον καὶ πανευργον, ἀλλὰ καὶ διότι τὸ ὄνομά

(1) Ἐν ᾗ ἀντιθέτως κατὰ τὴν ἀγαπατάληψιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων (1715), θετε δὲ ὁ Γερακάρης δὲν ἦτο πλέον μετ' αὐτῶν, οἱ πλειστοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐσεργάγησαν ἀνηλεῶς.

του πολλήν ἦταν ἐπιρροὴν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἡδίως τῶν Πελοποννησίων, τῶν διοίων ἥρχισε νὰ χαλαροῦται ἡ προθυμία τοῦ πολέμου. Κυρίως εἰς Μανιάτας, οἵτινες τόσον εἶχον συντελέσει εἰς τὰς ἐπιτυχίας τῶν Βενετῶν, καλακευθέντες ἐκ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς χώρας των ὁγκοτελοῦς ἥγεμονίας ἔπαισσαν νὰ ὑπηρετῶσι μετὰ ζήλου τὴν σημαίαν τοῦ Ἀγίου Μάρκου, πρὸς τοῦτο δὲ εἰργάζετο δ Γερακάρχης λίκιν ἐπιτιθείως διὰ τῶν ἐν Μάνη ἀνθρώπων του. Ἐσκέφθησαν λαϊπὸν δπως πάσῃ θυσίᾳ ἀποσπάσωσιν αὐτὸν ἐκ τῆς Τουρκικῆς ὑπηρεσίας ὑποσχόμενοι μεῖζονας τίτλους καὶ τιμᾶς καὶ χρησιμοποιοῦντες εἰς τὰς ἐνεργείας των ταύτας ἔκεινους ἐκ τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες συνεδέοντο διὰ φιλίας καὶ ἐξετιμῶντο ὑπὸ τοῦ Γερακάρη. Πρὸς πολλοῦ χρόνου εἶχον ἀρχίσει μὲν αὐτηρὰν μυτικότητα αἱ διαπραγματεύσεις τῆς ἀποστασίας τοῦ ἥγεμόνος τῆς Μάνης ὡς ἀκολούθως⁽¹⁾.

Παρὰ τοῖς Βενετοῖς ὑπηρέτει πιστῶς ὡς λοχαγὸς δ Ἰω. Δάμπης, χρηγῆς τῶν Ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων, ἀνὴρ εὐφυέστατος, ἀνδρεῖος καὶ πολυμαθῆς, καὶ τὸ σπουδαιότερον πάντων ἀκρος φίλος τοῦ Λιβεράκη, πρὸς τὸν διπλοῦν ἄλλοτε δέσμιον ὅντα ἐν τῇ ναυαρχίδι τοῦ καπετάνιου πασᾶ ἔχοργή γε πᾶσαν δυνατὴν πρὸς ἀπόδρασιν συνδρομήν, προμηθεύσας αὐτῷ τὰ κατάλληλα ἐργαλεῖα πρὸς ἐκκοπὴν τῶν ἀλύσεων. Οὗτος ἀπεράσιεν, ἵνα μεταβῆ παρὰ τῷ ἐν Βραχογράφῳ τότε διετρίβοντι ἥγεμόνι τῆς Μάνης, μὲ τὴν πρόθεσιν ἢ νὰ τὸν πείσῃ διὰ τῆς εὐγλωττίας του εἰς ἐγκατάλειψιν τῶν Τούρκων, ἢ ἐν ἀποτυχίᾳ τὸν προσδώγη ὡς ἀπιστον καὶ ἐπίβουλον, διατηροῦντα μετὰ τῶν Χριστιανῶν ἀλληλογραφίαν. Ο Λάμπης μεταδάξεις Ναύπακτον καὶ συσκευθεὶς περὶ τῶν πρακτέων μετὰ τοῦ προβλεπτοῦ Τρεδιάνου ἔστειλε πρὸς τὸν Λιβεράκην πεζοδρόμον, δι' οὖ ἀνήγελεν, διτὶ ἀφιχθεὶς εἰς Ναύπακτον, ἔνεκεν ὑποθέσεών του, ἐπεθύμει ὡς παλαιὸς φίλος νὰ ἔλθῃ καὶ τῷ προσφέρῃ τὰ σεβόσματά του, ἐάν τῷ ἡγγυάτο περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς. Ἀφοῦ δὲ δ Γερακάρης ἀπίντησεν, διτὶ μετὰ χαρᾶς ἀνέμενε τὴν ταχεῖχν ἔλευσιν αὐτοῦ, διαβεβαιῶν περὶ τῆς ἀσφαλείας, δ Λάμπης ἀναχωρήσας ἔφθασε μετὰ δύο ἡμέρων ὁδοιπορίαν εἰς Βραχοχώριον, καὶ μεταδάξεις τὴν οἰκίαν

(1) Σάβα, Τουρκοράχτουμένη Ἑλλὰς σ. 407. Ἐπίσης Χιώτη, Ἰστορικὰ ἀπομνημονεύματα τ. Γ' σ. 312.

Ἡ Μάνη καὶ δ Γερακάρης

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΚΑΛΑΜΟΝ
Εἰς τὸ βέβητον τοῦ Καλλίπου (κατά τὸν Coronelli).

τοῦ Γερακάρη παρουσιάσθη ἀμέσως ἥπερ τοῦ ὑπασπιστοῦ Λεονάρδου Καρδερίνη. Μετὰ μεγάλης ἵλαρότητος ὑπεδέχθη ἐν Διεράκης τὸν ἀρχαῖον γγώριμόν του, τὸν ὁποῖον παρεκάλεσε νὰ κιλύῃ τὴν κεφαλὴν καὶ καθίσῃ, μή ἐπιτρέψεις μάλιστα ν' ἀπασθῇ κατὰ τὸ τουρκικὸν ἔθιμον τὴν ἡγεμονικὴν ἐσθῆτα καὶ δικτάξεις νὰ φέρωσι καφὲν καὶ καπνόν. Μετὰ τοῦ Γερακάρη εὑρίσκεντος καὶ ἀλλοι "Ἐλληνες, ὡς δὲ Καρδερίνης, πρώην Ἐγετὸς πρόξενος ἐν Σκοπέλῳ, καὶ δὲ διπλαρχηγὸς Μάρκος Σταχυλῆς, διστις πειρατῆς τὸ πρότερον διετέλεσε δέσμιος ἐν τοῖς Ἐνετικοῖς κατέργοις καὶ ἦδη διόπειτε σῶμα. Πολλοὶ Τούρκοι ἐκ περιεργείας εἶχον συρρεύσει ἐφωτῶντες Τουρκιστὶ περὶ τοῦ ἀλθόντος· δὲ ἡγεμώνων ἀπήντησεν καὶ οὗτοι δὲ οὗτος ἥρχετο ἐκ τοῦ Βενετικοῦ στρατοπέδου, ὧν δὲ προστιλέστερος τῶν φίλων του, διότι τὸν ἔγνωρισε κατὰ τὰς μεγάλας ταλαιπωρίας τοῦ πολυταράχου δίου του. "Αμαὶ δὲ οὗτοι ἥρκεσθέντες εἰς τὰς διαδεσθαιώσεις ταύτας ἀπεσύρθησαν, δὲ Γερακάρης τὸν ἡγάπητον περὶ τῶν συμβαινόντων καὶ λίγιας περὶ τῶν περὶ αὐτοῦ θρυλισμένων. Οἱ Λάρμπης καταδεῖξας τὸ ἀτοπὸν τῆς διαγωγῆς του προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ διηρετήσῃ τὴν θρησκείαν, τὴν δοσίαν ἐπρέσσεις, καὶ χάριν τοῦ Ἐθνους του καὶ χάριν τῶν Βενετῶν, οἵτινες ἔξηκολούθουν προστατεύοντες τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν οἰκογένειάν του. Ἄφοι δὲ ἡγεμὼν τὸν παρεκάλεσεν ἵνα τῷ διμοιριγήτῳ ἀντιστηλήτῳ ἥλθεν ἡ συναίνεσι τῶν Βενετῶν, δὲ ἀπεσταλμένος ἐξέθηκε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐκ νέου τὸν ἔξωρκισεν ἵν' ἀπελείψῃ τὸ στίγμα τῆς ἀτιμίας, προσερχόμενος εἰς τοὺς Βενετούς, οἵτινες τῷ ἔδιδον δικθυνοῦς καὶ μεγαλυτέρας δωρεάς. Ἀπαντῶν δὲ Γερακάρης εἶπεν δὲ ἀπὸ τῶν Βενετῶν οὕτε αὐτὸς οὕτε ἡ "Ἐλλάς ἥδυνατο νὰ προσδοκῇ διαρκῆ διπομνήσχις ἐν τέλει δὲ σταλεῖς εἰς Ἐλλάδα ἐπὶ ἐγγυήσει τῶν Κωνσταντινουπόλεις δμογενῶν, ἐάν ἐκηρύσσετο ἐχθρὸς τῶν Τούρκων, δὲ Κοπάνης μετὰ τῶν ἄλλων ἐγγυητῶν ἥθελον διὰ τῆς κεφαλῆς των πληρώσει τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ. Οἱ Λάρμπης εὐγλώτιως τῷ ὑπενθύμισε τὰς ἀλύτεις καὶ τὴν εἰρκτήν, τὴν ἀπιστίαν τῶν Μουσουλμάνων καὶ ἐπὶ τέλους ἱεροπρεπῶς τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀπὸ τῆς θείας δίκης. Ἡ συγδιάλεξις διεκόπη ἐνεκά τοῦ παρατεθέντος δεῖπνου, ἐνῷ μετὰ τούτων ἔλαβε μέρος καὶ διεπιπτε τὸν ἡγεμόνα συγοδεύων πνευματικὸς πρπᾶ—Στέργιος. Μετὰ

τοῦτο μείναντες μόνοι ἔξηκολούθησαν τὴν διακοπεῖσαν διμιλίαν, δὲ Λιδεράκης μηδαμῶς θέλων νὰ καταπεισθῇ ἕδωκε πέρας λέγων· «τὸ μέλλον κεῖται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ, διτις δὲς τὸ διαθέση ἐπὶ τὰ θελτίω», καὶ ὑποσχεθεὶς διτι θέλει ἐνεργήσει τὸ κατὰ δύναμιν πρὸς ἔξυπηρέτησιν τῶν Βενετῶν, πρὸς εὖς ἥδυνατο νὰ γνωστοποιῇ τὰ τε σχέδια καὶ τὰς σκέψεις τῶν Τούρκων, ἐὰν εὑρίσκετο διπρὸς μυστηριώδη συνεννόησιν τρόπος, ὡς μὴ ἐμπιστευόμενος εἰς ἐπιστολάς, δυναμένας νὰ παραπέσωσιν. Ἀφοῦ δὲ ἔξεμυστηρεύθη αὐτῷ τὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης σχέδια τῶν Τούρκων, ἀπεχαιρέτισεν αὐτόν, συνοδεύσας μεθ' ἔξήκοντα ἵπτεων εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων μιλιών ἀπὸ τοῦ Βραχονορίου.

Ο Γερακάρης, ἀν καὶ δολιευόμενος τοὺς Τούρκους, ἐσυνέχει τὸν ἡγῶνα κατὰ τῶν Βενετῶν, εἰτινες εὑρεθέντες ἐν ἀμηχανίᾳ ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν του καὶ τῆς ἀποστασίας πρὸς αὐτὸν πολλῶν Ἑλλήνων ἐνέτειναν τὰς ἐνεργείες των πρὸς ἀπόσπασιν αὐτοῦ. Ὁ Ἰω. Δάμπης μετέβη πάλιν παρὰ τῷ Γερακάρῃ καὶ τὸν ἔξωρκισεν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ συντομώτερον τοὺς ἔχθρους τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπίσης ἐστάλη παρὰ τῶν Βενετῶν πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Μάνης δι συμπατριώτης του Παναγιώτης Δοξαρᾶς, υἱὸς τοῦ εἰς Ζάκυνθον ἐκ Μάνης, ὡς ἀγνεφέραμεν ἦδη, μετοικήσαντος Νικολάου Δοξαρᾶ, διτις ἐν δύο ματι τῆς θρησκείας καὶ τῆς Πατρίδος ἔξωρκισεν αὐτὸν νὰ παύσῃ διπηρετῶν τὸν καταστροφέα τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους (¹).

Αἱ συγεννοήσεις τῶν Βενετῶν μετὰ τοῦ Γερακάρη δὲν διέψυγον τὸν ἀνήσυχον ὄφιθαλμὸν τοῦ Σερασκέρου, διτις διὰ τῶν συγήθων εἰς τοὺς Τούρκους μεθόδων ἀπεπιεράθη νὰ ἔξαλοθρεύσῃ τὸν ἡγεμόνα. Ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς γεῦμα, μετὰ τὸ διποίον προσέφερε καφὲν περιέχοντα δηλητήριον. Ἀλλ' διέρυνης Μανιάτης ἐνοήσας τοῦτο προσεποιήθη διτι δικαῖες ἔχεις ἀπαγορευθῆ διπὸ τοῦ ἱκτροῦ του καὶ ἀπῆλθε χωρὶς νὰ φανῇ διτι ἀντελήφθη τὴν ἐπιδιωλήν. Γνωρίζων καλῶς

(¹) Ο ἀντάξιος οὗτος υἱὸς τοῦ ἐκ τῶν ἐλευθερωτῶν, ὡς εἶδομεν, τῆς Μάνης Νικ. Δοξαρᾶ ἐπολέμησεν ἀνδρεῖας κατὰ τῶν Τούρκων καὶ πολλὰς διπηρεσίας προσέρρεσεν εἰς τὸν Βενετικὸν ἀγῶνα. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου (1715) κατώκησεν ὄριστηκῆς εἰς Λευκάδα τυγχὼν πλείστων τιμῶν διπὸ τῶν Βενετῶν καὶ δωρεῶν πολλῶν κτημάτων. Ήτο ἐπίτης ἀξιωτὸς ζωγράφος καὶ διεσώθησάν τινα τῶν ἔργων του, ὡς καὶ γειράχασαν περὶ τῆς ζωγραφικῆς τέγγυης (²Ιδε Μουστοξύδου, Ἐλληνομυνήμων σ. 17—Σπ. Λάμπρου, Χειρόγραφον περὶ ζωγραφίας τοῦ Π. Δοξαρᾶ ἐκδοθεὶν ἐν Ἀθήναις 1871).

τὸν χαρακτῆρα τῶν Τούρκων καὶ πεισθεὶς ἐτι εἶχεν ἦδη προσγραφή, τελειωτικῶς ἀπεράσισεν δριστικῶς τὴν πρὸς τοὺς Βενετοὺς ἀποσκίτησιν του. Συνεννοηθεὶς καλῶς μετ' αὐτῶν προσεποιήθη, εἰσέσληνες τὴν περιφέρειαν Ναυπάκτου καὶ ἀπεικρύνθη τοῦ στρατοπέδου μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐμπίστων Ἑλλήνων. Εἰς τὴν παρακλίνην ἀνέμενον δύο Βενετικὰ πλοῖα, εἰς τὰ διοικήσεις τῆς Γερακάρης μετὰ τῶν διπαδῶν του. Ἡ προσχώρησις αὕτη τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης γενομένη τῇ 1 Ιουλίου 1696 ἐχαιρετίσθη διπὸ τῶν Βενετῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ (¹). Ἡ διπερισχὴ τῶν Βενετῶν ἐξηγαλίσθη μόνον ἀφ' ἦς δι Γερακάρης προσεχώρησεν εἰς αὐτούς. Ἰδίως οι Μανιάται ἐπανηγύρισαν τὴν μετὰ τῶν Χριστιανῶν πλέον συνεργασίαν του καὶ προθύμως ἔκτοτε διπῆτον διπὸ τὴν Βενετικὴν σημαίαν. Τόση ἦτο δι φήμη τοῦ περισσότερου ἐκείνου ἀνδρός, διτις πολλὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα ἔπραξεν. ἀλλὰ καὶ εἰς οὐχὶ μικρὰ ἀποτήματα διπέπεσεν. Οι Βενετοὶ τηρήσαντες τὴν διποσχεσίαν των ὑπόμακασαν αὐτὸν διπότην τοῦ Ἀγίου Μάρκου, τῷ βανήρητησαν σταυρὸν ἀδημαντοκόλλητον καὶ τὸν διώρισαν τοπάρχην τῆς Ρούμελης. Διετήρησε τοὺς ἡγεμονικοὺς τίτλους καὶ τὴν σωματοφύλακήν του. Παρ' δια ταῦτα δὲν ἐπανεῖδε πλέον τὴν γενέτειράν του, Μάνην, λήγει δὲ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τὸ περιπετειῶδες στάδιόν του, διότι διπέφερεν ἐκ τῶν πολλῶν κόπων ποδάργων, ἵπις μεγάλως ἡγώχλει αὐτὸν καὶ παρεκώλυε συνέχισιν δράσεως. Ἡ δὲ λεηλασία τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀρτης, τὴν διοικήσεις τοῦ Καρπενησίου εἰκασίαν του, διότι οι κάτοικοι αὐτῆς εἶχον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μετὰ τῶν Τούρκων συνεργασίας του καταστρέψει τὴν ἐν Καρπενησίῳ εἰκασίαν του, δυσηρέστησε σφόδρα τοὺς Βενετούς, εἰτινες ἀφήρεσαν ἀπ' αὐτούς πᾶσαν αὐτοδουλίαν ἐνεργείας. Δι' δι περιχώρησεν εἰς Ἰταλίαν, διπού καὶ μετ' διλίγον χρόνον διπειθίσεν (²).

(¹) Εἰς τὸν διπὸ ἀριθ. 96 καδίκα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἐν τῷ προσθίῳ ἔξωφύλλῳ, διπάρχει τὸ χρονολογικὸν σημείωμα «1696 Ιουλίου 12 ἡδεν ἐ Λιμπεττούλλῳ, διπάρχει τὸ Χρονικὸν τοῦ Μάρτου, 1696, Ἀλικαρνατού, 3, οἷος μὲ τοὺς Χριστιανούς». Κατὰ δὲ τὸ Χρονικὸν τοῦ Μάρτου, 1696, Ἀλικαρνατού, καὶ τοῦ ἔφυγε δι Λιμπεττούλλης ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἤρθε τοῦ Καπιτίου χρενερῆτε, καὶ τοῦ ἔφυγε μεγάλαις τιμαῖς, καὶ τὸν ἔκαμε καθαλίσθο».

(²) Κατὰ τὸν Παπαρηγόπουλον (τ. Ε' σ. 676) δι Γερακάρης διὰ τὴν λεηλασίαν τῆς Ἀρτης ἐπιμωρήθη εἰς ισαδίον φυλακὴν ἐν Βοσσίκῃ καὶ ἐτελεύτησεν ἐν αὐτῇ. Ἄγνοοῦμεν πόθεν ἀρούεται τοῦτο, ἀλλ' αἱ πηγαὶ τὰς διοικήσεις τῆς Μάνης διπὸ τοῦ Αγίου Μάρκου διπέρασσεν διατηρήθη μόνον τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως καὶ ἐν τῷ ἀναφέροντον διτι δι Γερακάρης μόνον τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως καὶ ἐν τῷ ἐπεδιλήθη εἰς αὐτὸν ἡ ἐκ τῆς Ἐλλάδος ἀποχώρησις λόγῳ ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης.

Ἄπὸ τοῦ 1690 είχεν ἥδη ἀλωθῇ καὶ ἡ Μονεμβασία, τοιουτο-
τρόπως δὲ ὀλόκληρος ἡ Πελοπόννησος περιῆλθεν ἥδη ὑπὸ τὴν ἔξου-
σίαν τῶν Βενετῶν. Τέλος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1699 συνωμολογήθη
εἰρήνη μεταξὺ Βενετῶν καὶ Τούρκων, δυνάμει τῆς δύοις ἡ Βενε-
τικὴ Δημοκρατία ἔλαχε τὴν Πελοπόννησον, τὴν Λευκάδα καὶ τὴν
Αίγιναν, σὶ δὲ λοιποὶ σύμμαχοί της ἀλλαχοῦ ἔδαφικὰ ὠφελήματα.
Τότε συνεπήθη τὸ περιώνυμον «Βασίλειον τοῦ Μωρέως», ἐν τῷ
ἔποιῳ ὑπῆρχθη καὶ ἡ Μάνη (¹). Βραχυχρόνιος δμως ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ
τοῦ Βενετικοῦ τούτου αἰώνος εἰπεῖν προτεκτοράτου, διότι τῷ 1715
μετὰ νέον αἱματηρότερον πόλεμον ἡ Τουρκία ἀνέκτησε τὰ ἔδαφη
ταῦτα καὶ ἡ Βενετία διὰ συνθήκης ὑπεχρεώθη εἰς πυραΐησιν παντὸς
ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου δικαιώματός της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

· Αποικίαι τῶν Μανιατῶν εἰς Τοσκάναν καὶ εἰς Κορσικήν. Ποίη ὄποιξεν
ἡ τύχη τῶν ἀποικιῶν τούτων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Τουρκοβενετικῶν πολέμων δύο μεγάλαι
ἀποικίαι, δῶς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἐγένοντα Μανιατῶν, ἡ πρώτη εἰς
Τοσκάναν τῆς Τυρρηνίας καὶ ἡ δευτέρα εἰς Κορσικήν. Ἐπειδὴ ἐλά-
χιστα καὶ ταῦτα λίαν συγκεχυμένα είναι γνωστὰ περὶ τῶν ἀπο-
ικιῶν τούτων, ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον δπως πραγματευθῶμεν περὶ
αὐτῶν ἐν ἴδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ, δῶς ἀποτελουμένων σπουδαιοτάτην
σελίδα τῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας ιστορίας τῆς Μάνης, τὰ τέκνα τῆς
δύοις φεύγοντα τὸν ζυγὸν τοῦ Τούρκου ἐγκατέλιπον τὴν προσφιλή-
των γῆν ἐκπατριζόμενα πλέον δριστικῶς (¹).

· Η πρώτη ἀποικία τῶν Μανιατῶν εἰς Τοσκάναν ἐγένετο ὑπὸ²
τῆς οἰκογενείας τῶν Μεδίκων ἡ Ἰατράνων (*Medicis*) κατὰ τὰς ἀρ-
χὰς τοῦ 1671 καὶ ὑπὸ τὰς ἀκολούθους συνθήκας (²). Πρὸς μετα-
κίσμὸν Μανιατῶν εἰς Τοσκάναν είχον ἥδη διεξαχθῆ συνεννοήσεις
ἀπὸ τοῦ 1663. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Καλαμῶν καὶ τὴν ἀπο-
χώρησιν τοῦ Μοροζίνη λόγῳ τῆς κρισιμότητος τοῦ ἐν Κρήτῃ πολέ-
μου τριακόσιαι οἰκογένειαι Μανιατῶν συγκείμεναι περίουσ ἐκ χι-
λίων πεντακοσίων φυγῶν ἀπεράστισαν ἐκ φύσεω Τουρκικῆς ἐπιδρο-

(¹) Ἐπεκτεινόμεθα εἰς τὰς δύο ταῦτας μεγάλας ἀποικίας. διότι, ὡς εἴδομεν,
μετακατεύσεις ἐκ Μάνης ἔλαθον χώραν πολλάκις λόγῳ τῶν συνεγένων πολέμων καὶ
τῶν τοπικῶν οἰκογενειακῶν ἐρίθων. Πολλοὶ Μανιάται μεταίχτησαν ἕδως εἰς τὴν τότε
Βενετικὴν Ἐπτάνησον. Ἐπίσης οἱ ἐν τῇ νησίδι τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων Ἐλληνες
βεβαίουσι ἐκ παραδόσεως (ἄνευ ὅμως ιστορικῶν στοιχείων) ὅτι εἶναι ἀποικοί Μανιάται.

Κατὰ τὸν Eschavannes (*Histoire de Corinthe*, Paris 1854 σ. 160) ἐν τοῖς
1767 ὁ Ἀγγλος Ἰωάννης Τόρνθουλ εὑρισκόμενος ἐν Κορσίᾳ μετά τινων πλοίων
παρέλασε μέγιστον ἀριθμὸν Μεσσηνίων καὶ Μανιατῶν, τοὺς ὅποιους μετέφερεν εἰς Ἀρ-
γεικὴν καὶ ἀπώλησεν εἰς τὴν Φλωρεῖδα.

(²) Πρώτος κατέστησε γνωστὴν τὴν εἰς Τοσκάναν ἀποικίαν τῶν Μανιατῶν ὁ
ιστοριοδίφης Μουστοβύδης (*Ἑλληνομνημῶν*, 1846 σ. 265). Ο δὲ καίμνηστος ιστο-
ρικὸς Σπ. Λάμπρος ἀνεύρειν αὐτὰ ταῦτα τὰ Ἑγγράφα τὰ σχετικά μὲ τὴν ἐν λόγῳ
ἀποικίᾳ ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Φλωρεντίας καὶ Βενετίας καὶ παρέθεσεν αὐτὰ ἐν τῷ
Ιταλικῷ πρωτοτύπῳ μετὰ τῶν σχετικῶν ἐπεξηγήσεων (*Νέος Ἑλληνομνημῶν* τ. Β'
1905 σ. 399).

(¹) Τὸ πρῶτον τῆς Μάνης ὑπὸ τὴν Βενετικὴν διοίκησιν τῆς Πελοποννήσου κατα-
τέρω ἐν τῷ 7^ο Κεφαλαίῳ.

μῆς νὰ μετοικήσωσιν εἰς Τοσκάνην τῆς Τυρρηνίας, τῆς δποίας μέγχες δοῦξ ἦτο δ Φρειδερίκος Β' Μέδικος. Οι ἐν Μάνη Μέδικοι, τῆς οἰκογενεῖς τῶν δποίων πολλὰ μέλη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν μετάτου δουκὸς τοῦ Νεδέρ συνεννοήσεων εἰχον πολλάκις μεταβῆ εἰς Ἰταλίαν, πιθανώτατα δὲν εἰχον ἀφῆσει ἄγγωστον καὶ ἀνεκμετάλλευτον τὴν μετὰ τοῦ περικλεοῦς οἴκου τῶν Φλωρεντινῶν Μεδίκων χραίαν συγγένειάν των. Εἰτεῦθεν δὲ ἔξηγειται τὸ διτὶ δ Φρειδερίκος Β' Μέδικος λίαν εὐχαρίστως ἐδέχθη τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Μανιατῶν, ὃν οἱ πλειστοι ἡγεμονούσι Μέδικοι, πρὸς καταρτισμὸν τῆς συμφωνίας πρὸς ἀποικισμόν των εἰς τὴν χώραν του. Οἱ Μανιατοι ἀπεσταλμένοι ἀμφὶ ἀφιχθέντες εἰς Τοσκάνην ὑπέδχαντον ἔγγραφον αἴτησιν, ἐν τῇ δποίας χαθορίζουν καὶ τοὺς δρους τῆς μεταναστεύσεως.

Οἱ Μανιατοι διὰ τῆς αἰτήσεως αὐτῶν δμολογοῦσιν διτὶ χαίρουσι πληρεστάτην ἐλευθερίαν ἐν τῇ χώρᾳ των καὶ μόνον εἰς τὸν Θεόν ἀναγνωρίζουσιν ἔχυτοὺς ὑποκειμένους. Αἰτοῦνται τὴν προστασίαν τοῦ Φερδινάνδου, τοῦ δποίου ἡ φήμη τῶν ἡγεμονικῶν ἀρετῶν καὶ τῆς εὐνομίας εἰχε φθάσει μέχρις αὐτῶν.

Αναφέρουσιν διτὶ καὶ ἀλλοτε ἔγινεν ἀπόπειρα μεταναστεύσεως εἰς Τοσκάνην ἐκ Μάνης, νῦν δὲ θέλοντες γὰρ σωθῶσιν ἐκ τῆς ἀγριότητος τῶν ἔχθρων καὶ ἐκ τῶν δποίων ἀποφερομένων κινδύνων καθ' ἔκαστην ὥραν ὑποδηλούσι τοὺς ἔξης δρους τῆς μετοικήσεως αὐτῶν.

α') "Οπως ζῶσι κατὰ τὰ θέσμια τῆς Ὀρθοδόξου Ἑκκλησίας τῆς ἡνωμένης μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ὑπὸ τὸν τύπον τὸν ὑφιστάμενον ἐν Λιβούρνῳ.

β') "Οπως ξέλθωσιν εἰς Τοσκάνην τριακόσιαι οἰκογένειαι ἀποτελούμεναι ἐκ περίπου χιλίων πεντακοσίων ψυχῶν καὶ ἀναχωρήσωσιν ἐκ τῆς Μάνης περὶ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1664. Μετὰ δὲ τὴν ἐπίδειξιν τῆς δεξιότητος αὐτῶν περὶ τὴν γεωργίαν καὶ ἀλλα ἔργα θέλουσιν ἀνοίξει τὴν ὁδὸν τῆς μεταναστεύσεως εἰς ἄλλους αὐτῶν συμπατριώτας, διπλας τύχωσι ζενίας καὶ οὗτοι ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς δρους ἐν τῷ κράτει τοῦ Φερδινάνδου.

γ') Θὰ παραχωρηθῶσιν εἰς αὐτοὺς οἰκίαι καὶ γαῖαι ἐπαρκεῖς πρὸς ἔνοικησιν αὐτῶν καὶ καλλιέργειαν τῆς γῆς χάριν ἀφθόνους αὐτῶν ζωαρκείας.

δ') Θὰ ἐπιβληθῆ εἰς αὐτοὺς ἡ ἀπότισις τῶν τελῶν καὶ φόρων ποὺς ἐπλήρωντον εἰς τὸν μέγαν δοῦκα ἢ ἄλλους κυρίους τῶν παρα-

χωρηθησομένων εἰς αὐτοὺς πρὸς γεωργίαν χωρῶν οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν κοινότητα καὶ τὸν τόπον δπου θὰ ἔκειντο οἱ ἄγροι, τὰ δάση, αἱ ἄμπελοι, οἱ λειμῶνες ἢ αἱ ἄλλαι γαῖαι ὅσαι ἡθέλον παραχωρηθῆ εἰς αὐτούς.

ε') Ο μέγας δοῦξ θὰ πληρώσῃ κατὰ κεφαλὴν ἀνὰ τέσσαρα ρεάλια (ισπανικὰ τάλληρα) δι' ἔκαστον τῶν μεταναστῶν, ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν, οἰασδήποτε ἡλικίας, εἰς τὸν πλοίαρχον οἰουδήποτε πλοίου, ὅπερ ἡθέλε μεταφέρει αὐτοὺς ἐκ τῆς Μάνης εἰς Λιβούρνον, καὶ ἔξασφαλισθῆ ἢ πληρωμὴ τοῦ ποσοῦ τούτου διὰ γραμμιζῶν τοῦ μεγάλου δουκός. Πᾶσα δὲ ἀνωτέρα τοῦ εἰρημένου ποσοῦ δαπάνη διὰ τὴν τυχὸν μεταφορὰν κτηνῶν οἰκοσίτων ἢ ἀροτήρων, σιτηρῶν, δημητριακῶν καρπῶν ἢ ἄλλων ἀντικειμένων θὰ ἐπιδερύνη αὐτοὺς τοὺς μετανάστας. Καὶ τοῦ ὡρισμένου δὲ ἔκεινου ἀνωτάτου ναύλου τὴν ἐπιστροφὴν ἐν χρόνῳ καθορισθησομένῳ ὑπηργοῦνται οἱ μετανάσται σύμπαντες δμοῦ εἰς μετρητὰ ἢ εἰς σιτηρά.

ζ') Υπισχνοῦνται νὰ φέρωσι μεθ' ἔκατῶν ἐξ ιδίων σῖτον, κριθήνη, δημητριακούς καρπούς, ζυλείαν καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα οὐ μόνον πρὸς συντήρησιν ἔκατῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐπὶ ἐν ἔτος, ἀλλὰ καὶ πρὸς σπορὰν τῶν ἀγρῶν καὶ γαιῶν τῶν παραχωρηθησομένων εἰς αὐτούς, χωρὶς ν' ἀπαιτήσωσι τὴν ἐν Τοσκάνη εἰς αὐτοὺς παράδοσιν τοιούτων σιτηρῶν, δημητριακῶν καρπῶν, λαχνικῶν ἢ ἄλλων.

η') Υπισχνοῦνται δμοίως νὰ μεταφέρωσι μεθ' ἔκατῶν βόκες καὶ ἡμίόνους ἵκανοὺς διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν, ὡς καὶ ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα πρὸς καλλιέργειαν τῶν γαιῶν χωρὶς νὰ δύνανται ν' ἀπαιτήσωσι τοὺς λιμενικούς νόμους καθ' δν τρόπον καὶ οἱ λοιποὶ πλοίαρχοι οἱ χάριν πειρατείας ἐκπλέοντες ἐκ τοῦ Λιβούρνου καὶ ἄλλων λιμένων ἀνηκόντων εἰς τὸ μέγα δουκάτον τῆς Τοσκάνης.

θ') Ο iερεὺς ἢ οἱ iερεῖς τῶν μεταναστῶν θὰ πληρώνωνται ὑπαὐτῶν τῶν ἰδίων.

ι') Θὰ ύποτάσσωνται εἰς πάντας τοὺς νόμους τοὺς νῦν ἴσχουντας ἢ ἐκδοθησομένους ἐν τῷ μέλλοντι ἐν τῷ μεγάλῳ δουκάτῳ.

ια') Θὰ δμόσωσι μετὰ τὴν εἰς Τοσκάνην ἀφίξιν πίστιν εἰς τὸν μέγαν δοῦκα, δμολογοῦντες ἔκατον δημόσιους αὐτοῦ.

Τὸ ἔγγραφόν του τοῦτο τῆς συμφωνίας φέρει τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἀπεσταλμένων Μανιστῶν, ὡς ἀκολούθως :

† διμιτραχίς μεττιζίς στεργούμε και ομπληγαρούμε τα ανοθέ
καπιτολά και απογραφό με το ηδίο μου χεον

Io Zuano Cregis ⁽¹⁾ affio et me obbligo quanto di sopra;

† πιερος γιανιτσις στεργομε κε οπλυγαρομε τα ανοθε καπε-
τουλα κε απογραφο με το ηδιο μου χερι

† νηκολας μετηκης στερεγομε κε οπληγαρομε τα ανοθε καπη-
τολκ κε απογοραφο με το υδηο μου χεοη

Ἅγιαννη μετίζῃ στερεγομε τὸ αὐτὸν καὶ οπληγαρομε τὸ
χνοθε καπετουλό καὶ απογραφο με τὸ υδηὸ μου χεον

† παβλης στεφανοπουλος στρεγομε και ωπλεγχομε το ανοθε
χαπτετουλα με το υδηο μου χερι

† γηνε στεφανοπουλος στρεγομε το ανοθε καπετουλο και
οπληγχρομε και απογραφο με το υδη μου χερι

† καὶ γο πατα τε μετητίας στεργομε το ανοθε καπετουλομ και
κλογραφο με το ηδη μου χερη

Ταχινή γραφή με την οποία στέργομε το ανοθε χαπετόλο
και γράφο με το ήδη μου χέρι

Τί καὶ εγώ διμιτράχη τε μετέη στεργούμε τὸ ανθεῖ καπετουλό^{το} τὸ υδνοῦ μοῦ χερῶν

χαι ρο Θεοδορις παπαδακις μεττιτζις στεργομε το ανοθε
απιτουλο

καὶ γο γεανῆς στεφανοπούλος στεργομε το ανοθε καπετολο
καὶ γο δημιτρος στεφανοπούλος στεργομε το ανοθε καπετουλο
λησα και υποστηκε τον θεον

ι λια, και γιλορογάκης αλεβράς και νηκολε βηυστηος στερε-
ουμαστε το ανοθε χαπτεουλα

Κάτωθι τοι ἐννέαμην ταύταις ἔσται.

παραχθεὶς οὐδὲν τούτου υπάρχει η ἐπικύρωσίς τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς 6 Ὁκτωβρίου 1663, διτις ἀποδεχόμενος τοὺς δρους απάντησει τὴν ἔκδοσιν τῶν σχετικῶν ἐκτελεστικῶν διαταγῶν (2), αἵτι-

⁽¹⁾ Οὗτος ὁ Βενέτος ἐκ Κρήτης, πιθανῶς διερμηνεὺς τῶν Μανιατῶν
⁽²⁾ Ξέτος τοῦ ἑγεμόνος τούτου, οὐ μάλιστα

(*) Εκτός του ἐγγράφου τούτου παρέχεται καὶ ἔτερος σχετικὸν ἀλλ᾽ ἀπεικόνιζον. Διὰ τούτου οἱ Μανιάται ἔζησον νὰ φέρωσι καὶ ἐπίσκοπον, νὰ ἀπαγγάγοσιν ἐπὶ δεκαπενταετίαν πάντας φόρου, ἀλευθερίαν ναυπιλοΐας, ἀπαγγέρουσιν σταθμεύσεων ἐν τῷ τόπῳ των στρατιωτῶν οἰωνόηποτε καὶ ἐν γένει τῆσιον νὰ ζήσωσιν ἐν Τοσκάνῃ ἢ Λιμναῖς ἐξάρτητοι. Ἀλλὰ ταῦτα, σαίνεται, δὲν ἔγινοντο δεκτὰ ὑπὸ τοῦ μεγάλου δουκός καὶ διὰ τούτο κατηρίζεθη ἡ δευτέρα συμπολιτεία.

νες ἐπίσης ειδῆγηται ἐν τῷ σχετικῷ φακέλῳ τῶν ἀρχείων τῆς Φλωρεντίας. Ἀλλ' ή ως ἀνω σύμβολοις δὲν ἔξετελέσῃ καὶ γάρ μετανάστευσις αὕτη κατὰ τὸ 1663 ἐμπτευτική πιθανώς λόγῳ τῆς ἀναζούσης τῆς κατὰ τῆς Μάνης ἐκστρατείας τῶν Τούρκων γάρ λόγῳ ἀντενεργειῶν τῆς Βενετίας, εἰς τὴν δὲν συνέφερεν γάρ ἐρήμωσις τοῦ τόπου ἐκείνου, δοτις παρεῖχεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς τόσον ἀξιόλογον συμβολὴν.

‘Αλλ’ ή τότε μαχτιώθεινα μετανάστευσις ἐπέπρωτο νὰ γίνη μετά
7 ἔτη, τῷ 1670. ‘Ηδη ή Κρήτη είχε καταληφθῆ, ὑπὸ τῶν Τούρκων,
οἵτινες καὶ προητοίμαζον διὰ τοῦ Γερρακάρη καὶ τῶν ἐν Μάνη καὶ-
σθέντων φρουρίων τὴν κατάληψιν τῆς χώρας. Ἐπίσης αἱ προσαν-
φερθεῖσαι τρομεραὶ οἰκογενειακαὶ ἕριδες εἰς ον καταστῆσει ἡδίως ἐν
Οἰτώλῳ ἀδύνατον τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν. Διὰ ταῦτα πάντα νέα
ἀντιπροσωπία Μανικτῶν μετειδίνει εἰς Τσεκάννην καὶ ζητεῖ παρὰ
τοῦ νέου μεγάλου δουκὸς Κοσμᾶ Γ’ Μεδίκου. οὗτος τοῦ ἀποθανόντος
Φερδινάνδου, τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἀδείας μετανοτεύεται. Καταρτί-
ζεται τότε νέα συμφωνία τῇ 9 Νοεμβρίου 1670 ὑπονεγραμμένη
ώς ἔξης :

διμιτρακις μετ τητζις στερογο και ουπληγχρομε το ξνοθε κκτε-
τολα και απουροακο με το ηδο που χέρη

στεφανος μετητζης στρεγομε το ανοθε χαπετολο κε ηπογραφο
τις το πδο ιου χερο

Θομας μεττητζης στρεγομε το ανοθι καπιτουλο και ομπργχ-
ροις και γραφο με το υδη μου χερη

χοσταντηνο μετητήζη στερογομε το ανοθε χαπτετουλά και οπα-
γαρομε κε απογραφο με το ηδο μου γερη

αθανασίου μετηγένετον πάνω καπέτουλα και αυτόματα
με το ηδονικό μου χρεό.

Οι δροι του νέου έγγραφου της συμφωνίας είναι έμποροι πρας τάς του 1663. Παραλείπονται μόνον οι δροι του ώρισμένου χριστιανού τῶν μεταναστῶν, τῆς μεταφορᾶς τῶν σιτηρῶν των καὶ ὑποδυγίων των, ὡς καὶ τῆς πληρωμῆς εἰς τοὺς μετανάστας τῶν νεκρῶν των, ἕρθεται μάλιστα ῥήτως διτ. θὰ τεξιδεύτωσι δι' ἵδιων των ἔξαδων. Παρατηροῦμεν ἐπεισης διτ. ὑπογράφονται μόνον Μέδικοι, ἐξ οὗ συμπερχόμεν διτ. μόνον ἐξ αὐτῶν ἀπηρτούσιθη ἢ ἀποικία. Οὕτε τὸ τε δυνατὸν νὰ ἴδωμεν, ὡς ἐν τῷ προηγουμένῳ ἔγγραφῳ, ἂλλως τε δυνατὸν νὰ ἴδωμεν,

συνυπογραφομένους καὶ Στεφανοπούλους, ἀφοῦ εἶχεν ἥδη ἀρχίσει μεταξὺ τῶν δύο τούτων φατριῶν ἀμείλεκτος πόλεμος.

Τὸν ἀριθμὸν τῶν μεταναστῶν καὶ τὰς λεπτομερεῖας τῆς μεταναστεύσεως δὲν γωρίζομεν ἐν πάσῃ διμοῖς περιπτώσει ἔλαβε χώραν αὗτη περὶ τὰ τέλη τοῦ 1770 ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1771. Οἱ δὲ Μουσαϊδέσης παρέχει ἡμῖν τὰς ἀκολούθους σημαντικὰς πληροφορίας περὶ τῆς τύχης τῆς ἀποικίας ταύτης εἰς Τοσκάναν⁽¹⁾.

Οἱ Μανιάται οἱ μεταναστεύσαντες εἰς τὴν Τυρρηνίαν ἦξιώθησαν ὑπόδοχοις παρὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς Κοσμᾶ τοῦ Γ' καὶ κατώκησαν τὰ χωρία Καστάλαιν καὶ Βιθνάνην τῆς ἐπαρχίας τοῦ Οὐολατέρρας ἐπισκόπου, καὶ τινα τῆς Σιάνης μέρη ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ τῆς Τυρρηνίας. Πέντε ἵερες; συνάποικοι ἐτέλουν τὰ τοῦ πατρίου θρησκεύματος· ἀλλὰ δραχεῖν διπλῆρεν ἡ πνευματικὴ αὐτῶν δημοσίεια, διότι δὲ Οὐολατέρρας ἐπίσκοπος (1674) μεταχειρισθεὶς ὅργανον λαοπολάνον τινά, εἴτε ἀληθινὸν εἴτε φευδεπίγραφον ἀρχιεπίσκοπον Σάμου, ἐν Φλωρεντίᾳ τότε παρεπιδημοῦντα, ἐπεμψεν αὐτὸν πρὸς τοὺς ἀποίκους ὡς ἴδιον ἔκεινον ἐπίτροπον. Οἱ δὲ τὸν μετανάστην Λαὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐνορίας αὐτοῦ συγκαλέσας, διπως εὐχερέστερον σαγγηνεύση τὰς ψυχὰς αὐτῶν, μετὰ πάσης πομπῆς καὶ ἐπιτημόσης ἐτέλεσε τὸν ἐσπερινὸν κατὰ τοὺς τύπους τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀνέπεισε τοὺς ἵερεis νὰ δεχθῶσι τὴν διμολογίαν τῆς πίστεως ἀναγνωρίζοντες μετὰ τῶν ἀλλων τὴν διπλοχήν τῆς παπικῆς ἔξουσίας. Καὶ δὲν ἡράκεσθη εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἵνα συνάψῃ μετὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τοὺς ἀποικιανηθέντας δι' αἰσθητῶν καὶ ἔξωτερικῶν σημείων μετέφερεν ἐκ τοῦ λατινικοῦ εἰς τὸν ναὸν τῶν δρθιδόξων τὸ ἄγιασμα εἰτε εὐλογημένον δῦνωρ, καὶ ἀλλας ἐτέλεσεν δισυνήθεις παρ' ἡμῖν ἱεροπραΐας. Τὸ ἐπιδὸν ἔτος δὲν Ρώμη ἐπὶ διαδόσει τῆς πίστεως σύλλογος ἐπεμψεν ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ Χίον τινα μοναχὸν ἐκ τοῦ τάγματος τοῦ ἀγίου Βενεδίκτου Ὅδροτοιν Μαρίαν Πιέρην, διετίς καὶ συνετέλεσε τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ διδάξας τοὺς ἀποίκους νὰ μὴ σέβωνται πλέον δσους τῶν ἀγίων ἀναγνωρίζομεν ἡμεῖς ὡς τοιούτους ἀπὸ τοῦ χωρίσμος τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, νὰ νομίζωσιν ἀδιάλυτον ἐπιπάσης περιπτώσεως τὸν γάμον καὶ νὰ παραδεχθῶσι τὸ Γρηγοριανὸν μηνολόγιον.

(1) Ἐλληνομάνιμον σ. 163.

Τοιουτοτρόπως οὐδὲν ἄλλο ἔμεινεν εἰς τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους πρόσφυγας, εἰμὴ σκιά τῆς προσγονικῆς θρησκείας ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν διοικοῦσας Ιερέως, ἕως οὐ καὶ τοῦτον ἀδυσαπήτως ἀφίεται τῷ 1693. "Οὐεν διὰ τὸν ἐπιγενόμενον μετὰ τῶν αὐτοχθόνων συμφυροῦντος καὶ τῆς ἀλλῆς ἀγωγῆς τὸ ἔκφυλον ἀμφίβολον εἶναι ἂν τις καὶ τὴν μνήμην ἔτι διασφάει τῆς ἀρχεγονίας αὐτοῦ".

"Οἱ δὲ Σπ. Λάμπρος συμπλήρωσεν ἐν εἰδίᾳ Θλιβεροῦ ἐπιλόγου διὰ τῶν ἀκολούθων: (1)

«Μάτην ἥθελέ τις ἀναζητήσει σύμφερον ἐν τῇ Τυρρηνίᾳ τοὺς ἀπογόνους τῶν Μέδιτση, καθ' ἡ εὑρίσκονται ἐν Πλασμίᾳ τῇ, Κύρου οἱ ἀπόγονοι τῶν Σιερφανοπούλων. Δὲν ἔξελατινίσθησαν μόνον ἐπὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ ἐδάφους οἱ ἐκ Μάνης ἀποικήσαντες, ἀλλ' εἶναι φόρος διτι ἐρθάρησαν τελείως ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, μὴ δυνηθέντες γ' ἀνθέμωσιν εἰς τὰ μιάσματα τῶν τελμάτων, ὃν ἐν μέσῳ ἐγκατεστάθησαν ἔκεινοι οὖς πρὸς ὀλίγων ἀκόμη ἐ-ῶν ἐρρίπιζεν ἡ δρεινὴ αὔρα τοῦ Ταῦγέτου.....».

Πράγματι οἱ ἀτυχεῖς ἔκεινοι ἀποικοι ἐγκαταλείψαντες διὰ τὸν κίνδυνον τῆς δουλώσεως τὰ οπερήρανα δῆρη των ἐγκατεστάθησαν εἰς γοσηρότατον κλῖμα καὶ οὖς τῷ χρόνῳ ἀπέθηκαν, θύματα ἔξιλαστήρια τοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρωτος αὐτῶν. Οἱ δὲ ἐναπομείναντες ἔκλατινοισθέντες καὶ ἀναμιχθέντες μετὰ τῶν ἐντοπίων ἀπώλεσαν ἐντελῶς τὴν ἔθνικήν των συνεδρήσιν καὶ σήμερον οὐδὲ ἴχνος σώζεται τῆς ἀποικίας ταύτης τῶν Μανιατῶν.

Η δευτέρω ἀποικία τῶν Μανιατῶν εἰς Κορσικήν, μετὰ πέντε ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης λαβούσα χώραν, εἶναι τῇ σπουδαιωτέρᾳ τῶν νεωτέρων Ἐλληνικῶν ἀποικιῶν διὰ τὰς πολλὰς αὐτῆς περιπέτειας καὶ τὰ Ἐλληνικὰ αὐτῆς αἰσθήματα, τὰ δοτῖκα διετήρησε καὶ ἐπέδειξε μετὰ πάροδον διολογήρων ἔχατοντας τηρίδων. Διὰ τοῦτο θὰ ἐπεκτείνθησεν εὐρύτερον ἐπ' αὐτῆς ἐπισκοποῦντες τὴν διληγούσην τῆς ἐν τῇ ξένῃ (2).

(1) Νέος Ἐλληνομάνιμον τ. Β' σ. 434.

(2) Πλεῖστοι ἔνοι ιστορικοὶ ἀποληθέντες μὲ τὴν ιστορίαν τῆς Κορσικῆς ἔγραψαν περὶ τῆς ἐκεί Ἐλληνικῆς ἀποικίας ἐπὶ τῇ βίσσῃ κυρίως τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ ἔγγραφων (L'imperiani, Istoria della Corsica, Roma 1780—Cambiani, Istoria del regno di Corsica, Fiorentino 1770—1774, κλπ.). Ἐπίσης ὁ Δημ. Στεφανόπουλος (Demetrius Stephanopoli) εἰς συγγράμματα αὐτοῦ, ὃν τὸ σπουδαιότερον εἶναι:

Είπομεν ήδη, ότι μετά τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Γερακάρη καὶ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ φρουρίου τῆς Κελεφᾶς, δειπόζωντος τοῦ Οἰτύλου καὶ παρεμποδίζοντος καὶ αὐτὴν τὴν ἔξοδον τῶν γυναικῶν ἐκ τῶν οἰκιῶν των, ἡ οἰκογένεια τῶν Στεφανοπούλων ἀποδεκτιζομένη ἐκ τῶν θη- νατικῶν ἐκτελέσεων ἐσκέφθη δπως μετοικήσῃ ἐκ Μάγνης. Ἐστάλη λοιπὸν δὲ Ἰω. Κουτσίκαλις ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἀνθρωπος εὐπατ- δευτος καὶ πολύπειρος, δπως ἔξεύρη τὸν κατάλληλον τόπον μετοι- κεσίας τῶν ἐκπατριζομένων Μχνιατῶν. Οὗτος, ἀφοῦ περιηλθε πλειστα- μέρη τῆς Ἰταλίας ἀνευ ἀποτελέσματος, κατέληξεν εἰς τὴν Γένουαν, ἡ δὲ δημοκρατία αὐτη ἐδέχθη, δπως ἀποικήσωσιν οἱ Μχνιαται εἰς τὴν Κορσικήν, ἥτις ἦτοι κτησίς αὐτῆς. Ο Κουτσίκαλις μετέδη διμέ- σως εἰς Κορσικήν καὶ εἰδεις τὰς ἐν Πασούλα παραχωρουμένας γαλαξ, αἴτινες ἀνήκουν πρότερον εἰς εὐγενή τινα Γενουάνσιον, ἡγαράσθησαν δὲ ἐπὶ τούτῳ υπὸ Δημοκρατίας. Ἐπιστρέψας δὲ πεσταλμένος τῶν

Precis historique de la maison imperial de Gomnenes, Amsterdam 1784 ήλπ.) ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀποικίαν ταῦτην τῶν προγόνων του, οὐγὶ ὅμως ποὸς ἴστορικὴν διερεύνησιν αὐτῆς, ἀλλὰ λίαν ἐπιπολασίαν καὶ μᾶλλον ἀγωνίζεται ἵνα ἀποδείξῃ τὴν ἐκ τῶν Κομνηνῶν καταγωγὴν τῆς οἰκογενείας του. Τὸ αὐτὸ λεκτέον ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου καὶ διὰ τὸ κατὰ τὰ ἄλλα λίαν ἐνδιαφέρον *Voyage de Dimo et Nicolo-Stephanopoli en Grèce pendant les années 1797 et 1798*, Paris, 1804. Σπουδαιοτάτη ἡ τοῦ Γ. Παπαδοπούλου ἐν παρατήματι τῆς «Πανδώρας» τοῦ 1865 δημοσίευσις τοῦ Χρονικοῦ τῆς Κορσικῆς ἑπο τὸν τίτλον «Χρονογραφία περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἐν Μάνῃ Στεφανοπούλων, τῆς αὐτόθιν εἰς Κορσικὴν ἀποικήσεωςκαὶ τῶν περιπετεῶν τῆς αὐτόθιν Ἐλληνικῆς κοινότητος», ἐν 'Αθήναις 1865». Τοῦτο εὑρέθη χειρόγραφον, ἔργον τοῦ «Ἐλληνος ἐν Κορσικῇ ιερέως Νικολάου Στεφανοπούλου κατὰ τὸ 1736. 'Ο ιερεὺς Στεφανόπουλος ἐν ἀρχῇ παρατάσσει τὴν γενεαλογίαν τῆς οἰκογενείας του διὰ νὰ ἀποδείξῃ καὶ οὗτος τὴν ἐκ Κομνηνῶν καταγωγὴν των. 'Απὸ τοῦ χρόνου ὅμως τῆς ἀποικίας καὶ τῶν ἐν Κορσικῇ πολέμων τῶν Μανιατῶν κατὰ τῶν ιθαγενῶν, ὃν αὐτόπτης ὑπῆρχεν, εἴναι σοβαρωτάτη πηγὴ καὶ διὰ τοῦτο παρελθόμεν εἰπὶ λέξει τὰ ἀξιολογήσεως μέσον τῆς ἀπονήσεως του.

Τῷ 1885 μετέβη εἰς τὴν Καρπαΐτικήν τῆς Κορσικῆς 'Ελληνικὴν ἀποικίαν ὁ Ν. Φαρδūς χρησιμεύσας ἐπὶ διετίαν ὡς διδάσκαλος τῶν ἐν τῇ ξένῃ 'Ελληνοπαταΐδων. 'Εμπλέτησε τὰ παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ τῶν Στεφανοπόλων διασωθέντα ἔγγραφα καὶ μνημεῖα, ὡς καὶ τὰ ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Αἰακείου σχετικά ἔγγραφα, ἐπανελθόντα δὲ ἔγγραφεν, ἔχων ὅπ' ὅψει του καὶ τὰς διασωθέσας παρὰ τοῖς ἀποίκοις παραδόσεις, τὴν ἐνδιαφέρουσαν μελέτην του «'Γλη καὶ σκαρίφημα περὶ τῆς ἐν Κορσικῇ 'Ελληνικῆς ἀποικίας». Αθῆναι 1888

¹ Επίσης Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, «'Εβδομάς» τ. Β' (1885) σ. 59 και 60.—
² Απ. Β. Δασκαλάκη, «Έλληνική ἀποικία εἰς Κορσικὴν ἐν «'Αθηναϊκῇ» 19 και 22 Ιουνίου 1923.

Μανιατῶν εἰς Οἴτυλον ἀνήγγειλε τὸν καταρτισμένον τῆς συμφωνίας;
καὶ ἀμέσως ἤρχισαν αἱ πρὸς μετανάστευσιν πρεσβυτηρίαι.

Τῇ 3 Οκτωβρίου 1675 κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Οἰτύλου τὸ ναυλωθὲν πλοῖον. Ἀμέσως δὲ πολυπληθῆς σίκυγένειας τῶν Στεφανόπολων καὶ τινες ἄλλαι φύλικῶν πρὸς αὐτὴν διπλεῖμεναι ἐν μέσῳ θρήνων καὶ δῦνριψιν ἀπεχαιρέτισαν τὸ ιερὸν ἔδαφος τῆς Ηλατρίδος, παρέλασον τὰς χρειώδη καὶ τὰ ιερὰ σίκυγενειακά των κειμήλια καὶ ἐπιβιβόσθησαν τοῦ πλοίου, τὸ ὅποιον ἀνεγέργησεν ἑπτασμένως, διότι ἐφοδεῖτο μὴ προλάβῃ ὁ Τουρκικὸς στόλος καὶ τὸ αίχμαλωτίσῃ⁽¹⁾. Συνεποσεῦντο δὲ εἰς 730 ψυχάς, ἐξ ὧν 430 Στεφανόπολες καὶ 300 ἀνήκοντες εἰς τὴν μερίδην των Μανιᾶται⁽²⁾. Λέγεται δτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Οἰτύλου τῷ οὔτε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἀποικίαν, λόγω δμως τοῦ βρυθυτάτου γήρατος αὐτοῦ ὁ πλοίαρχος δὲν ἐδέχθη νὰ τὸν παραλάβῃ, καὶ ὁ γέρων λειτουργὸς τοῦ ὑψίστου βλέπων τοὺς συγγενεῖς καὶ συμπατριώτας τοῦ ἐν τῷ τρόμῳ καὶ τῷ συγχύσει τῶν τραγικῶν ἔκείνων στιγμῶν ἐγκαταλείποντας τὸν πνευματικὸν αὐτῶν πατέρα εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἀνελθὼν ἐπὶ τινες βράχου κατηράσθη τοὺς ἀπερχομένους. Οἱ δὲ ἐν Κορσικῇ Ἐλλήνες καὶ σήμερον ἀκόμη δισάκις ὑποστῶσι συμφοράν τινα ἐνθυμοῦνται μετὰ τρόμου τὰς ἀράς τοῦ ἐγκαταλειψθέντος ιεράρχου καὶ ἀποδιδουσι πάγτα τὰ κακὰ εἰς τὴν «κατάρα τοῦ δεσπότη»⁽³⁾.

(4) Αἱ ἐπίσημοι πηγαὶ ἐν πλοῖον ἀναρρέουσιν ὡς καταπλεῖσαν εἰς τὸν λιμίνα τοῦ Οἰτύλου καὶ παραλαβόν τοὺς Μανιάτας. Κατὰ παραδοσιν δὲ τῶν ἐν Κορσικῇ ἀποίκων κατέπλευσε καὶ ἄλλο, ἔλλει τούτῳ προσέλαβον κατὰ τὸν ἀπόβολον οἱ Τούρκοι καὶ κατέσφεξαν τοὺς ἐν αὐτῷ ἐπιτίσασίν τας. Ὁ Δ. Σπεζανόπουλος (*Precis historique.....*) ἀναρρέει ὅτι ἡ πλοΐα ἀνεγέρθησαν ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Οἰτύλου διασχίσαντα τὸν Τουρκικὸν στόλον καὶ τὰ τρικάπολεσματικά, τὸ δὲ τέταρτον, ἐν φέπανον οἱ Μέδικοι, μετέθησαν εἰς Τοσκάναν καὶ μόνον τὰ δύο ἔσθισαν εἰς Γένουν. Προφανῶς γίνεται σύγχυσις τῆς πρὸ ἦ ἐτῶν (1670-71) ἀποκίνητοῦ Μανιάτων Μεδι-
κῶν εἰς Τοσκάναν, περὶ τῆς ἐπορχυματεύθυμην ἔκτενῶς καὶ τῆς εἶναι ἐντελῶς ἄλλη.

(2) Εἰς τὸ ἐν τοῖς ἀργύεσίος τῆς Κορσικῆς διαστώμην εἰσέβαλον τῶν πατριωτών απόποικων ἀναρρέονται καὶ ἐλάχιστοι ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Ἐλλάδος καταχρέων. Οὗτοι πιθανῶς ἦσαν ἐκ τῶν εἰς Μάνην λόγῳ τῶν Τουρκικῶν πιέσεων κατατρέπονται ἐξ ὅλων Ἐλληνικῶν μερῶν.

(³) Ἐπισκοπὴ Οἰτύλου, ὡς ὄρθις παρατηρεῖ ὁ Π. Ζερλεντής (Αἱ επισκοπαὶ τῆς Μάγνης σ. 33), οὐδέποτε ὑπῆρχεν. ‘Ἐπομένως η̄ εἰς Ἑλλην ἐπισκοπὴν τῆς Μάγνης ἀνήκειν ὁ γέρων οὗτος ἀργυρεὺς η̄ πρόσωπει τε περὶ μοναχοῦ τοῦ πλεύσιον μενεστεῖον καὶ η̄ πασαδόσις μετεῖδαλεν αὐτὸν εἰς ἐπίσκοπον.

‘Ασχηγός τῆς ἀποικίας ήτο δὲ Γεωργίος Στεφανόπουλος; Εστις γέρων ἥδη μόλις ἔφθισεν εἰς Γένουν ἀπεβίωσε καθὼς καὶ ὁ Ἱω. Κουτζήχαλις. Τὴν ἀρχηγὸν τῆς ἀποικίας διεδέχθη δυνοδεύσας αὐτὴν ἐπίσκοπος Μαΐνης Πρθένιος Καλκανῆς. Τὸ φέρον τὴν ἀποικίαν τῶν Μαγιατῶν πλοῖον μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις ἔφθισε τέλος εἰς Γένουν τῇ 1 Ἰανουαρίου 1676. Ἐκεῖ τοῖς παρεχωρήθησαν ὑπὸ τῆς Γενουηνιστικῆς Κυβερνήσεως οἰκήματα, ἐν τοῖς δποίοις παρέμειναν δλον τὸν χειμῶνα, τότε δὲ συνήρθη καὶ ἡ τελικὴ συμφωνία μεταξὺ τῆς Δημοκρατίας τῆς Γενούης καὶ τῶν Μαγιατῶν ἀποικῶν, ἵτις ἔχει ως ἔξης :

Συμφωνητικὸν ἔγγραφον μεταξὺ γενουηνσιακῆς Δημοκρατίας καὶ ἀποίκων Ἑλλήνων.

1) Ἡ Γενουηνσιακὴ Δημοκρατία ἀπαιτεῖ ήνα ἡ ἐν Κορσικῇ ἔγκατασταθεῖσα Ἑλληνικὴ ἀποικία. διὰ πᾶν δ, τι ἀφορᾷ τὴν θρησκείαν ὑποταχθῆ εἰς τὸν Ποντίφηκα τῆς Ῥώμης, ἐκτελοῦσσα τὰς ιεροτελεστίας τῆς Ἑλληνιστὶ, καθ' ὃν τρόπον ἐν Ῥώμῃ, ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Νεαπόλεως καὶ ἐν Σικελίᾳ ἐκτελοῦνται.

2) Ἀπαιτεῖ ἵνα, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐλθόντος ἐπισκόπου καὶ μετὰ τὸν θάνατον τῶν μετ' αὐτοῦ καλογῆρων καὶ ἱερέων, οἱ νέοι ἱερεῖς χειροτονῶνται καὶ διορίζωνται ὑπὸ τῆς Ἁγίας Ἐδρᾶς, ή ὑπὸ τῶν ἐπιτούρων αὐτῆς.

3) Ἀπαιτεῖ ἴνα, διὰ πᾶν ὅ, τι ἀφορᾷ τοὺς Ἱεροὺς κανόνας, ὑποτάσσονται εἰς τὸν Λατίνον ἐπίσκοπον τῆς ἐπαρχίας εἰς τὴν ὧδοίαν ὑπάγονται.

4) Οι Ἕλληνες, μετὰ τὴν ἄφιξίν των εἰς Παομίαν, διερίζουσι νὰ κτίσωσιν ιδίαις δαπάναις. ἐκκλησίας καὶ οἰκίας διὰ τὴν χοήσιν των, καὶ νὰ ἥναι υποτεταγμένοι εἰς τὸν Διοικητήν, τὸν δόποιον ἥθελε τοῖς πέμπτει κατὰ καιρούς ἡ γαληνοτάτη Δημοκρατία.

5) Όσακις παραστῇ ἀνάγκῃ ὁφείλουσιν, νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν Δημοκρατίαν ως καλοὶ υπήκοοι κατὰ ξοδὸν καὶ θέλασσαν.

6) Ἡ Δημοκρατία ἀπαιτεῖ, οἵα οἱ Ἑλληνες ὄρκισθῶσι πίστιν
καὶ ὑπακοήν εἰς τοὺς νόμους της, καὶ πληρώνωσιν ἀκριβῶς τοὺς
ὑπάρχοντας ἥ καὶ ὑπάρχοντας φόρους.

7) Ἡ Δημοκρατία παραχωρεῖ εἰς τοὺς ως ἄνω Ἑλληνας καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους των τρία χωρία, κατ' ἐκλογήν, τὴν Παοιπίαν, τὴν Ρεβίδαν καὶ τὴν Σαλονίαν, μὲ τὴν συμφωνίαν ὅμως ἵνα τὰ μεοι-

δια τῶν γαιῶν, τὰ δόποικα ἥθελον δοθῆ εἰς ἔκχριστον τούτων, δικ-
μοιρασθῶσι μεταξὺ τῶν τέκνων των ἢ τῶν κληρονόμων των, ἀνευ-
διακρίσεως τοῦ φύλου, εἰς ἴσα μέρη. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν
οἰκογένειά τις ἥθελεν ἐκλείψει, ἢ Δημοκρατίᾳ θά εἶναι κληρο-
νόμος τῆς περιουσίας ταύτης.

8) Ο ἄρχων τῆς Γενούης ὑποχρεοῦται νὰ προμηθεύσῃ τὸ ὄλι-
κὸν διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν οἰκιῶν, ὡς καὶ
τὸν διὰ τὸν σπόρον σῖτον κλπ., ἀπαίτων ἐν τούτοις τὴν πληρωμὴν
αὐτῶν μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐντὸς ἔξι ἑτῶν.

9) Ἐπιτρέπεται ἐκάστῳ νὰ ἔχῃ κλιθένους καὶ ύδροιψίλους ή
ἀνεμοιψίλους.

10) Ὡσαύτως ή ἀποικία αὕτη δύναται κατὰ βούλησιν νὰ θρέψῃ παντὸς εἴδους ζῷα, μικρὰ καὶ μεγάλα.

11) Παρέχεται έκαστω τὸ δικαίωμα νὰ ἔχῃ ἐν τῷ οἰκῳ του παντὸς εἴδους ὅπλα, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν ὅτι ἐν περιπτώσει ἀπαγορεύεσσεως τῶν ὅπλων ἔκαστος νὰ εἰδοποιῇ περὶ τούτων τὸν κατὰ καιροὺς Διοικητήν.

12) Ἐπιτρέπεται τὸ ἐμπόριον παντὸς εἰδούς ἐμπορευμάτων διὰ μέσου τῆς ἀποτίσεως τῶν ὁφειλομένων τῇ Δημοκρατίᾳ δικαιωμάτων.

13) Δύνανται οι "Ελληνες οὗτοι μὲ τὴν σημαίαν τῆς Δημοκρατίας νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν Γούρκων, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν δόμως τοῦ νὰ ἔξοφλωσι τὰ προξενικὰ δικαιώματα καὶ πᾶν δ, τι δύνιος ἀπαιτεῖ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει

14) Ἡ Δημοκρατία ὑποχρεούται νὰ μεταφέρῃ τὴν ἀποικιαν
ταύτινην εἰς Κορσικὴν δωρεάν, ἔξαιρόσει τῶν χιλίων pesze, τὰς
ὅποιας ἐπλήρωσεν ἥδη διὰ τὸ ταξείδιον τοῦτο καὶ τῶν ὁποίων
ἀπαιτεῖ τὴν πληρωμήν.

Ἐγένετο ἐν Γενούῃ τῇ 18 Ἰανουαρίου 1676.

Ἐν τῇ συμφωνίᾳ ταύτη βλέπομεν δι τοις ἀτυχεῖς οὐτοις Μανιάται
ὑπεχρεοῦντο σχεδὸν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων
των. Τοῦτο θεβαίως εὔτε διενοήθησαν καν, ὅταν ἀπεφάσισαν τὴν
ἀποικίαν, ἀλλ' ἡδη ἐν ἔνεῳ χώρᾳ εὑρισκόμενοι καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ
πράξωσιν ἄλλως ὑπέκυψην εἰς τὴν παντοδύναμίαν τοῦ Πάπα. Ἀλλ'
ἔχειν τὸ δποῖον προξενεῖ εἰς ἥμας; Ιδιαιτέρων ἐντύπωσιν εἶναι τὸ
τῷ 13 δρῳ διαλαμβανόμενον. Καὶ εἰς τὰς ἀτυχεῖς των ἔκεινας ἥμε-

·*H Mάγη καὶ ἡ Οθωμανικὴ Αὐτοκρατορία*

ρις τὰ τέκνα τοῦ Ταῦγέτου δὲν ἐλησμόνησαν τὴν προσφιλῆ των Πατρίδα καὶ τὸ κατὰ τοῦ τυράννου τῆς μῖσος. 'Αλλ' ἀπησχολημένοι συνεχῶς μὲ τοὺς κατὰ τῶν Κορσικῶν πολέμους δὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἔκτελέσωσι τὸν δρόν τοῦτον. Οὕτως οἱ "Ἐλληνες διαρρυθμίσαντες καλῶς τὰς μετὰ τῆς Γενούντις σχέσεις των ἀπέπλευσαν διὰ Κορσικῆν, δηπου ἔφθισαν τέλος τὴν 14 Μαρτίου 1676. Τὸ δὲ «Χρονικὸν τῆς Κορσικῆς» τοῦ Ἱερέως Στεφανοπούλου ὡς ἔξῆς ἀφηγεῖται τὰ τῆς διποικίας τῶν Μανιατῶν (¹):

«Ἐσυνέβη δὲ καὶ ἄλλη μία ἀφορμή, αἵτια καὶ ἐτούτη διὰ νὰ φύγουν οἱ Στεφανόπολοι ἀπὸ τὸ Βοίτυλον, καθὼς θέλομεν ἀποδεῖξει παρέμπροσθεν. Ἡ ἀφορμὴ δύμως ἦτον ἐτούτη. Ἡτον καποίος Μανιάτης ξακουστὸς καὶ φοβερὸς ἄνδρας, Λιμπεράκης λεγόμενος, ἀνεψιὸς τοῦ Γερακάρη ἀπὸ τοὺς Κοσμάδες, τὸν δόποιον εἶχε κάμει γενεράλε ὁ Τούρκος στὴν ἀριμάδα του· αὐτὸς ἦτον συνιδιασμένος (²) μίαν κοπέλλα, θυγατέρα τοῦ Διακουιῆ τοῦ Γιατροῦ καὶ ἐσηκώθη ὁ Μιχάλης ὁ Λεμηθάκης καὶ ἐπῆγε καὶ δυναστικῶς ἐπῆρε τὴν αὐτὴν κόρην. Ὁμως ἔγιναν πολλὰ τσακώματα ἀναμέσον τῶν Στεφανοπούλων καὶ Γιατραίων, ἕτι δὲ καὶ μερικὰ φονικά, ἀπὸ πᾶσαν μερέαν· διότι ἦταν γειτόνοι καὶ δὲν ἐδύνονταν νὰ φυλακτοῦν. Καὶ δχι μόνον οἱ Γιατροὶ τοὺς ὑθονοῦσαν, ἀλλὰ κοινῶς δλη ἡ Μάνη. Καὶ ἔτσι διὰ τὸν φόβον τοῦ Τούρκου, τοῦ Λιμπεράκη καὶ τῶν Μανιάτων, καὶ ἄλλες ὅχθρητες, δόποι εἶχαν, ἐστάθησαν σφιγμένοι νὰ μισεύσουν ἀπὸ τὸ Βοίτυλον καὶ μάλιστα, δόποι ὁ Τούρκος, διὰ νὰν τοὺς κουρσεύσῃ, ἔκτισε ἔκει κοντά στὸ Βοίτυλον τὸ κάστρον τῆς Κελεφᾶς, τόσον δόποι δὲν ἦτον πλέον οἰκοκύροι νὰ εὔγουν εἰς τὰ χωράφια των· καὶ ξεχωριστὰ αἱ γυναικεῖς ἐπρεπε νὰ ἦνται δλον κλεισμένες. Καὶ οὕτως, διὰ νὰ φυλάξουν τὴν ζωὴν καὶ τιμὴ των, ἀφησαν τὰ πλούτη καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν καὶ ἀνεχώρησαν.

Λογιάζοντας οἱ πλέον γνωστικοὶ καὶ προκομιμένοι τῶν Στεφανοπούλων τοὺς κινδύνους καὶ ἀμάχες, δόποι τοὺς ἐσυνέβησαν, καὶ γνωρίζοντας, πῶς ὡς τὸ ὄστερον ἐπρεπε νὰ κακοπέσουν, ἐσυμβουλεύθησαν νὰ πέμψουν ἄνθρωπον περοκομμένον, γυριζοντας εἰς τὸν κόσμον νὰν τοὺς εὑρῇ τόπον διὰ νὰ κατοικήσουν. Καὶ ἐδιά-

(¹) Καὶ τὸ κείμενον τοῦτο ὡς καὶ πάντα τὰ ἐφεξῆς τοῦ ἐν λόγῳ Χρονικοῦ παρατίθενται ὥς ἔχουσιν ἐν τῇ τοῦ Γ. Παπαδοπούλου ἐκδόσει (παράρτημα «Ιανοδόρας» 1815).

(²) Ἀρραβωνισμένος.

λεῖσαν ἀναμέσον τῶν ἄλλων κάποιον Ἰωάννην Κουτσίκαλιν, ὁ ὄποιος ἦτον κοσμογυρισμένος καὶ πρακτικὸς εἰς μερικοὺς τόπους· δύμως ἔδωσαν ἔξοδα, ἐκεῖνο δποῦ τοῦ ἔκαμεν χρεία, καὶ ἀνεχώρησε. Καὶ περάσαντας εἰς πολλοὺς τόπους καὶ κάστρη, δὲν ηύρεσκε τόπον πιτήδειον νὰν τοῦ ἀρέσκη. Ὅστερον δὲ ἐκατήνησεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Γένοβας, καὶ συνομιλήσας μὲ τοὺς αὐθέντες τῆς πολιτείας τὸν ἔπειρψαν εἰς τὴν νῆσον τῆς Κόρσιγας. Καὶ ωσάν ἔφθασεν ἔκει δὲν ἔβλεπεν ἄλλο, μόνον λόγγους καὶ ἐρημίας καὶ ἀνθρώπους ἀνήμερους. Τέλος πάντων ἔφθασε στὸν τόπον λεγόμενον Παόμια, τόπος ἀνήμερος, ἀλλὰ καλὸς καὶ καρποφόρος. Ἐκεῖ λοιπὸν ἀποφάσισε νὰ κάμιουν τὴν κατοικίαν τους καὶ οὕτως ἀνεχώρησεν. Καὶ εἰς ὀλίγον κακρὸν ἐκαταυδώθη εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καὶ ἐδιηγήθη τῶν Στεφανοπούλων, πῶς εἰς ἄλλον τόπον δὲν ηύρε διὰ νὰ ἡμπορέσουν νὰ κατοικήσουν παρὰ εἰς τὴν Κόρσιγα, βασίλειον τῆς πολιτείας τῆς Γένοβας. Καὶ ἔτσι μὴν ἡμπορῶντας ἄλλεως, ἀποφάσισεν ἔκει νὰ πάγουν· καὶ ωσὰν ἔτυχεν ἐνα καράβι φρατεζίκον, ἐσυμφώνησαν μὲ τὸν καραβοκόριν, καὶ ἐταίριασαν τὸ ναῦλον, καὶ ἀρχισαν νὰ φορτώνουν τὰ ροῦχά των, τὰ πλέον ἀναγκαῖα καὶ χρειαζόμενα. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ νὰ ἦτον πολλοὶ οἱ ἄνθρωποι ἡθέλησαν νὰ ἀφήσουν πολλὰ πράγματα, διὰ νὰ μὴν μείνουν ἔκεινοι δποῦ ἀγαποῦσαν νὰ μισεύσουν ἀντάμια. Καὶ οὕτως ἐμπήκαν εἰς τὸ καράβι οἱ Στεφανόπολοι οἱ πλέον διαλεκτοὶ καὶ ἀξιοὶ σὺν ταῖς συμβίαιαις καὶ τέκναι αὐτῶν καὶ ἐπῆγαν μαζί τους καὶ μερικὲς φαμελίες ἀπὸ τοὺς πτωχούς, τὸν ἀριθμὸν δλοι ψυχὲς ἐπτακόσιες τριάκοντα. Καὶ ἐμίσευσαν ἀπὸ τὸ Βοίτυλον εἰς τές τρεῖς Οκτωβρίου, καὶ πρώτην γῆν δποῦ ἐπιασαν ἦτον ἡ Ζάκυνθος καὶ ἀραξαν εἰς ἐναν λιμένα Κερὶ καλούμενον. Ἄπ' ἔκει ἐμίσευσαν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὸ νησὶ τῆς Σικελίας, καὶ ἀραξαν εἰς τὸ κάστρον τῆς Μεσσήνης καὶ ἔκαμαν ἔκει κουαραντίνα. Καὶ τόσο τοὺς ἀρέσκησεν δ τόπος, δποῦ ἔβουλήθησαν ἔκει νὰ ἀπομείνουν, ἀλλὰ ἐφοβήθησαν μερικοὶ καὶ τοὺς ἀνάσκοιφαν. Διατὶ εἶχε τότες πόλεμον δ Ἰμπεριαδόρες μὲ τὸν Σπάνια (¹) διὰ αὐτὴν τὴν νῆσον. Καὶ ἔτσι ἀνεχώρησαν ἀπ' ἔκει καὶ ἐπῆγαν στὴν αὐτὴν τὴν νῆσον. Καὶ περνῶντας τές κοστέρες (²) τῆς Μπαρπανῆσον τῆς Μάλτας. Καὶ περνῶντας τές κοστέρες (³) τῆς Ιανουαρίου (1676) ἀραξαν εἰς τὸν λιμένα τῆς

(¹) Ἐννοεῖ τὸν ἐν Σικελίᾳ πόλεμον τοῦ Βεστιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου ΙΔ' κατὰ τῶν Ισπανῶν (1674 - 1678).

(²) Τὰς ἀκτὰς.

Γένοβας. Καὶ ώσταν ἔφθασαν, τοὺς ἔδωσαν οἱ αὐθέντες παλάτια διὰ νὰ κατοικήσουν δσον νὰ ἀπεράσῃ ὁ χειμῶν καὶ νὰ ταῖριασθοῦν ἀνάμεσά των. Υπῆγαν δμως τὰ πλέον διαλεκτὰ κεφάλια καὶ ἐποσκύνησαν τοὺς αὐθεντάδες τόσον τῶν κολλέγιων, ώσταν καὶ τοῦ Μαχίστρατου (¹) τῆς Κόρσιγας. Καὶ ἐσυνωμίλησαν πολλὲς φορὲς μετ' αὐτούς, καὶ ἐταιριάσθησαν μετ' αὐτούς καὶ ἔκαμαν συστατικὰ κεφάλια, ἥγουν καπίτουλα, τόσον φράγγικα, ώσταν καὶ ὁμιακά, διὰ κάθε πρᾶγμα καθὸς φαίνονται καὶ εὑρίσκονται μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὰ χέρια τῶν καπῶν. Ἐταιριάσθησαν δμως νὰν τοὺς δώσουν τὰ χωρόφια τριῶν χωριῶν, ἥγουν Παόμια, Ροδόντα καὶ Σαλόνια, γιὰ νὰ κατοικήσουν. Καὶ ταῦτα ποιήσαντες ἀνεχώρησαν, καὶ τῇ δεκάτῃ τετάρτῃ Μαρτίου τοῦ ἔτους 1676 ἔφθασαν εἰς τὴν Παόμια καὶ ἔκαμαν τεντες καὶ ἔδωκαν ἀρχὴν νὰ κτίζουν τὴν χώραν καὶ νὰ ἐργάζωνται καὶ νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν. Ἐσπειραν καὶ γεννήματα μερικοὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ ἐκαρποφόρησε καλὰ ἡ γῆ αὐτῶν. Καὶ ἔως πέντε ἡ ἔξι χρόνους ἔκτισαν ὅλοι τὰ σπίτια τους μὲ μερικὸν ἔξοδον τῆς πολιτείας, καθὼς εὑρίσκεται εἰς τὰ κουντερόνετα τῶν τιρετόρων (²) τοῦ καιροῦ. Ἀρχισαν νὰ κτίζουν φρακτὰ καὶ νὰ φυτεύγουν ἀμπέλια καὶ νὰ κάμουν κήπους καὶ εἰς ὀλίγους χρόνους ἐκαταστάθησαν ὅλοι καλά. Ἐκτίσκαν καὶ ἐκκλησίες, ὅπου ηδραν τὰ παλαιὰ κτίρια, καὶ ώνόμασαν τὴν Μητρόπολιν καὶ ἐφημερία των Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἔκαμαν καὶ τὸ Μοναστήριον, ἐπειδὴ καὶ νὰ ἕφεραν τὸν ἐπίσκοπον καὶ λειρομονάχους καὶ δοκίμους μὲ λόγου τους. Καὶ ώνόμασαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Μοναστηρίου Γέννησις τῆς Θεοτόκου αἱ δὲ ἄλλες ώνομάστησαν δ Ἀγιος Ἰωάννης δ Βαπτιστής, δ Ἀγιος Ἡλίας, δ Ἀγιος Νικόλαος, δ Ἀγιος Αθανάσιος, δ Ἀγιος Γεώργιος, δ Ἀγιος Δημήτριος, καὶ ἡ καπέλλα τοῦ Πρίντσιπε, κοντὰ στὴν ἐφημερίαν καὶ οὕτως ἀναπαύθησαν καὶ εἰρήνευσαν διὰ μερικοὺς χρόνους. Ἀλλὰ μὲ τοὺς Κόρσους ἀπ' ἀρχῆς δλίγην δμόνοιαν εἶχαν, ἀμμὶ δὲν τοὺς ἔφοδντα ὥστε ἐμάλλωναν μερικοὶ μὲ τοὺς γειτόνους τοῦ πιέζε τοῦ Βίκου (³) καὶ μὲ ἄλλους ἀπὸ ἄλλα μέρη. Καὶ ἀπὸ τρεῖς φορὲς τοὺς εἶχαν δοκιμάσει, πρῶτα ἀπὸ τὴν κοινὴν ἐπανάστασιν τοῦ νησίου, ἀλλὰ ἔφυγαν ἀπρακτοὶ καὶ ἔτσι ἐπέρασαν εἰρηνικὰ ἀνάμεσά των, καὶ μὲ τοὺς

(¹) Τὰς ἀρχές.

(²) Εἰς τὰ κατάστιχα τῶν κυβερνητῶν.

(³) Τῆς περιφερείας τοῦ Βίκου.

ιδίους Κόρσους ἐφιλιώθησαν. Καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔγιναν σύντεκτοι μὲ τοὺς Ρωμαίους, καὶ ἀπεθυμοῦσαν ἔτι νὰ δικεύουσι (¹) μετ' αὐτούς, ἀλλὰ οἱ Ρωμαῖοι ποτὲ δὲν τοὺς καταδέκτησαν, νὰ ἔνωσουν τὸ αἷμά τους μετ' αὐτῶν. Ἐξησαν εἰρηνικὰ καὶ θεαρέστως ἔως τοὺς χιλίους ἐπτακόσιους τριάκοντα, καὶ τότες ἐσηκώθη δλον κοινῶς τὸ νησὶ ἐναντίον τοῦ Πρίντσιπε αὐτῶν».

“Ἄς εἶδομεν ἀνωτέρω, οἱ Μανιάται κατέψησαν τὰ χωρία Ραομία, Revinda καὶ Salongo, δπου ἔζησαν ἥσυχοι μέχρι τοῦ 1729. Καὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Κορσικὴ ἐστερείτο καὶ τῆς στοιχειώδους ἀκόμη προόδου, οἱ δὲ Μανιάται ἀποικοὶ εἰσήγαγον μεγάλας γεωργικὰς ἰδίως μεταρρυθμίσεις, εἰς τὸν τρόπον τοῦ δργώνειν τὴν γῆν, τοῦ θερίζειν τοὺς δημητριακοὺς καρποὺς καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου. Αἱ Κορσικανίδες ἔμκθον παρὰ τῶν Ἑλλήνων νὰ ψφίνωσι πολλὰ εἰδη ψφισμάτων, ἥγνόσυν δὲ ἔως τότε ἐντελῶς τὸν τρόπον τῆς διατηρήσεως τῶν τροφίμων καὶ τὴν τέχνην τῆς μχειρικῆς. Συνεδέθησαν ἐπίσης οἱ Μανιάται μετὰ τῶν Κορσικανῶν διὰ «κουμπαρίας», ἀπέφευγον δμως ἐπιμελῶς πᾶσαν διὰ συνοικεσίων ἐπιμείξαν.

“Αλλὰ τῷ 1730 οἱ Κορσικανοὶ ἐπαναστατήσαντες κατὰ τῶν Γενουγηνσίων διὰ τὰς καταπιέσεις αὐτῶν, ἰδίως πέρι τὴν εἰσπραξιν τῶν φόρων, ἐζήτησαν τὴν σύμπραξιν τῶν Ἑλλήνων. Οὗτοι δμως διοστηρίζεις καὶ πολλῶν προνομίων τυγχάνοντες ἐκ μέρους τῆς Γενουγηνσιακῆς κυβερνήσεως δχι μόνον δὲν μετέσχον τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ λαβόντες δπλα ἀπὸ τὸν φρούραρχον τῆς περιφερείας τῶν ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ἔξεδιωξαν αὐτοὺς ἐκείθεν σώσαντες τὴν ζωὴν τοῦ Γενουγηνσίου ἀρχοντας καὶ τῆς οἰκογενείας του. Ἐτερχι μεμονωμέναι ἐπιθέσεις τῶν ἐπαναστατῶν ἀπεκρούσθησαν δπὸ τῶν Μανιατῶν, οἵτινες κατέπερ ἐν ἀξένῳ χώρᾳ εὑρίσκομενοι καὶ δπὸ ἔχθρων περιστοιχίζομενοι δὲν ἀπώλεσαν τὸ θάρρος των. Γενικευθείσης τῆς ἐπαναστάσεως εἰς δλόκληρον τὴν χώραν, οἱ Κορσικανοὶ ἀρχηγοὶ συγεκλεσαν τὸν ἐπαναστατικὸν στρατὸν πλησίον τῶν συνόρων τῶν χωρίων τῆς ἀποικίας καὶ πρὸ πάσης ἐπιθέσεως ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους των πρὸς τοὺς Μανιάτας ζητοῦντες τὴν προσχώρησίν των εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα. Τὰ τῆς ἀπο-

(¹) Νὰ συγγενεύσωσι.

στολῆς ταύτης ἔχουσι κατὰ τὴν προειρημένην χρονογραφίαν ὡς ἔξῆς :

Καὶ ὡσὰν ἐπέρασαν μερικὲς ἡμέρες, ἔφθασαν δεκάξι ὁφρεῖς καὶ εἰς τὴν Παόμια, δλοι ἀπὸ τὸ Νιόλον καὶ ποῖος ἦτον κολονέλος, ποῖος μπριγαδιέρες, ποῖος μέγιστος καὶ ποῖος ἑκατόνταρχος. Καὶ ὡσὰν ἔξεπέζευσαν, ἔκραξαν εὐθὺς τὰ κεφάλια τῶν Ρωμαίων, καὶ τοὺς εἶπαν· «Ἐμεῖς εἴμεστεν σταλμένοι ἀπὸ τοὺς ὄψηλοτάτους Γκενεραλέους μας διὰ νὰ ἴδοῦμεν τί σουνᾶστε» ἐσεῖς οἱ λαοὶ τῆς Παόμιας· ἀν στέρογετε νὰ γίνητε τὰ ἔνα μετ' ἑμῖς καὶ νὰ ζιέτε καὶ νὰ πεθαίνετε διὰ τὴν πατρίδα μας· ἔτι νὰ· «χαίρεστε καὶ τὰ προνόμια ὅπου καὶ ἡμεῖς θέλομεν χαρῆ σὰν» ἔξεκλαβωθοῦμε· ἢ θέλετε νὰ χαθῆτε μαζὸν μὲ τὸν πριγκιπέλον σας, τὸν ὅποιον ἐλπίζομεν γλήγορα νὰ πιάσωμεν μέσα εἰς τὴν ἵδιαν Γένοβα. Τί σουνᾶστε καὶ δὲν ἀποκρίνεστε; ἐμεῖς δὲν ἡμιποροῦμε νὰ χάνωμε καιρόν, διότι τὰ σύμφερά μας μᾶς φωνάζουν ἀλλοῦθε. «Ἄν εἶναι καὶ εἴστεν πικραμένοι, πῶς ἥρθαν οἱ Βικολάκοι⁽¹⁾ μὲ τὸ πιέβε των καὶ σᾶς ἀπόκλεισαν, ἥξεύρετε καλά, πῶς δὲν ἦτον γνώμη τῶν Γκενεραλέων, νὲ κάνενδος ὁφρεῖς καὶ αλλού τὸ ἔκαμαν τοῦ κεφαλιοῦ τους. Ἀλλὰ ἐσεῖς καλάς τοὺς εὐδόσατε, καὶ δλοι κοινῶς τὸ ἔχαρημεν, καὶ οἱ Γκενεράλοι τοὺς ἔχουν φυλαγμένη διὰ ὑστερα τὴν παίδευσίν τους. Καὶ μὴν φοβᾶστε τίποτες, διατὶ ἐμεῖς εἴμεστεν ἔτοιμοι νὰ ἀποθάνῃ ἔνας διὰ τὸν ἄλλον, καὶ σᾶς ἀγαποῦμε ὡσὰν τοῦ λόγου μας· διατὶ εἴστεν γεννημένοι καὶ θρεμμένοι εἰς τὴν πατρίδα μας. «Ομως ἀς μὴν κάμνωμεν πλέον λόγια· μόνον δότε μας τὴν γνώμην σας». Τότες οἱ Ρωμαῖοι τοὺς ἀπεκρίθησαν· «Ἐμεῖς πρέπει νὰ ἀκαρτερέσωμεν ἔως τὸ βράδυ διὰ νὰ ἔλθουν οἱ ἐπίλοιποι· Ρωμαῖοι ὅπου λείπουν ἔξω· τὴν νύκτα δμως συμβουλευδόμεσθεν, καὶ τὸ ταχὺ σᾶς δίδομε τὴν ἀπόκρισιν». Καὶ τότες οἱ Κόρσοι εῦγχλαν καὶ τοὺς ἔδωσαν τὸν ἰδιόγραφον δρισμὸν τῶν Γκενεραλέων καὶ τοὺς εἶπαν «διαβάστε καλὰ ἐτοῦτα ὅπου σᾶς πεύγουν· οἱ αὐθέντες μας, καὶ σουναθῆτε καλὰ τί ἔχετε νὰ κάμετε». Καὶ ταῦτα λέγοντες ἐπῆγε καθεὶς στὸ σπίτι τοῦ φίλου του. Οἱ δὲ Ρωμαῖοι τὴν νύκτα ἐκείνην ἐσυνάχθησαν εἰς τὸ παλάτι τοῦ κριτοῦ, ὃπου ἦτον τότες δ ἐκλαμπρότατος Ἰάκωβος Κεντοριόνας. καὶ δ αἰδεσιμώτατος πατήρ Ίουστιανιανός, ὃπου πάντα τοὺς ἔδιδε καλές συμβουλές. Καὶ ὡσὰν ἐμαζώχθησαν δλοι, τοὺς εἶπαν

(1) Οἱ κάτοικοι τῆς περιφερείας Βίκου.

πρῶτον ὡσάν τους εἶχαν εἰπεῖ διὰ στόματος οἱ μαντατοφόροι· ἀπέκει εὗγαλαν τὸν δρισμὸν τῶν ἀποστάτων καὶ τὸν ἀνάγνωσαν δυνατά, διὰ νὰ ἀκούουν δλοι. Καὶ τίς νὰ διηγηθῇ τὰ γέλια καὶ ξεφάντωσιν ὅποι ἐπῆραν τὰ Μανιστόπουλα ἐκείνην τὴν νύκτα; δμως ἐσυνωμίλησαν ἀνάμεσά των διὰ τὴν ἀπόκρισιν τί εἶχαν νὰν τοὺς εἶπον. Ἀλλὰ τί νὰ λέγωμεν ὅποι εὑγχινεν ἔνας ἔνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἀνάποδους, καὶ ἔλεγαν· «Ἡ ἀπόκρισις ὅποι θέλομεν νὰν τοὺς δώσωμεν πρέπει νὰ εἶναι ζύλον καὶ διώξιμον». Ἀλλοι πάλιν ἔλεγον· «Ὄχι ἔτσι, μόνον νὰ σκοτώσωμεν τοὺς δεκαπέντε. καὶ τοῦ ἔνδος νὰν τοῦ κόφωμε τ' αὐτιά. τὴν μύτην καὶ ἔνα χέρι» καὶ ἔνα πόδι, καὶ νὰ γδάρωμεν τὴν κεφαλήν του. Ἀπέκει νὰ κόφωμε τῶν ἄλλων τὰ κεφάλια, νὰν τὰ φορτώσωμεν σὲ ἔνα ἀπὸ τὰ ἄλογά τους, καὶ τοῦτον καβαλάριν ἀπὸ πάνου, νὰν τοὺς πάγη τὴν ἀξιαν ἀπόκρισιν». Οἱ δὲ πλέον γνωστικοὶ ἔλεγχν· «Ὄχι, παιδιά μου, μόνον μὲ καλωσύνην νὰν τοὺς εὐγάλωμεν, νέτσι καὶ δὲν μᾶς γυρεύγοντ, νὰ συμμαζόζωμε τὰ σπαρτά μας μὲ σιρήνην». Καὶ οὕτως ἐπῆγε καθεὶς εἰς τὸν οἰκόν του νὰ κοιμηθῇ. Καὶ ὡσὰν ἐσηκώθησαν τὸ πρωτί, ἐπῆγαν νὰ εῦρουν τοὺς μαζύρους, ὅποι ἀνυπόμονοι τοὺς ἀνέμεναν· καὶ ὡς τοὺς εἶδαν δλοις μὲ τὰ γέλια στὸ στόμα, ἐπῆραν θάρρος, πῶς θέλουν τοὺς εὐχαριστήσει καὶ εἴπάν τους· «Τί ἀποκάματε, ἀδελφοί μας καὶ φίλοι;» οἱ δὲ Ρωμαῖοι τοὺς εἶπαν· «Ἅμας δὲν μᾶς ἐννοιάζει τίποτες διὰ τοὺς πολέμους τῶν Κορσῶν, δποι ἀδίκως κάπινουν ἐναντίον εἰς τὸν πρέγκηπέ μας· διατὶ ἐμεῖς εἴμεσθεν ζένοι εἰς τοῦτον τὸν τόπον, καὶ κάνομε τὴν δουλειάν μας καὶ ἀν ἔχετε ἐσεῖς λογαριασμοὺς μετ' αὐτόν, ζεχωρίστε τους· ἐμεῖς δὲν γνωρίζομε ἄλλον αὐθέντην παρὰ τὸν πρέγκηπε τῆς Γένοβας, ἀπὸ τὸν ὅποιον γνωρίζομεν καθε πρᾶγμα δπο μᾶς εὑρίσκεται· καὶ εἴμεσθεν ἔτοιμοι νὰ ἀποθάνωμε χίλιες φορές, ἔνας ὀπίσω ἀπὸ τὸν ἄλλον. διὰ ἀγάπην τού». Τότες οἱ μαζύροι μὲ θυμὸν τοὺς εἶπαν· «Ἀσχημα σᾶς ἐσυνβούλευσεν δ κριτής σας τὴν ἀπερασμένην νύκτα, καὶ στερνὰ θέλετε τὸ μετανοίωσει, ἀλλὰ δὲν θέλει εἰσθεν καιρὸς συγχωρίου». Οἱ δὲ Ρωμαῖοι τοὺς ἀποκρίθησαν· «ἄν δὲν ἥσταν μέσα εἰς τὴν χώραν μᾶς, ἥθελαμε νὰ σας κόφωμε δλονῶν τὲς γλῶσσες καὶ τὲς μύτες καὶ νὰ σας στείλωμε κακωσέχοντα· ἀμπὶ δὲν δοτὸ θέλει ἡ τιμὴ μας. «Ομως σύρτε, εἰπετε τῶν ρασάδων⁽¹⁾ γκε-

(1) Μαζύρους καὶ ῥασάδες ἐκάλουν οἱ Μανιστόπουλοι Καραϊσκάκηοι πρὸς εἰρωνείαν.

»νεροκλέων σας, πῶς ἐμεῖς δὲν φοβούμεσθεν τράγους καὶ αἶγες.» Καὶ ἂς μὴν μᾶς φοβεροίσουν, διὰ τὸ δλίγον τοὺς ἐνθυμούμεστεν, »καὶ εἴμεσθεν πάντα ἐπᾶ, ἀν τους ἀρέσῃ νὰ μᾶς δοκιμάσουν.» Καὶ πέτε τους πῶς ἐλπίζομε νὰ μὴν ἀπεράσουν δύο μῆνες, ὅπου νὰ ἰδοῦμεν τὰ κεφάλια τους, μᾶζη μὲ τὰ ἴδικά σας, κρεμασμένα νεῖς τοὺς τοίχους καὶ φοῦρκες τῆς Μπαστίας». Τότε οἱ Κόρσοι ἔλυναν ἀπὸ τὸν θυμόν τους, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν φόβον τους δὲν ἀποκρίνουνται· διὰς ἐπολέμησαν μὲ καλωσύνην τοὺς Ρωμαίους νὰν τοὺς δώσουν καὶ ἐκεινῶν ἔναν τουφέκι καθενός. Ἀμιῇ αὐτοὶ τοὺς εἶπαν· «Δὲν σᾶς δίδομε οὔτε ἔνα παλοῦκι διὰ τὴν ωραν· μόνον »ώσδεν ἐλθῆτε νὰ μᾶς σκοτώσετε, τότες θέλετε δουλευτῆ». Καὶ τότες ἐκκβαλίκευσαν· ἀπέκει τοὺς εἶπαν· «ἀκαρτερεῖτέ μας γρήγορα καὶ μὴν κοιμᾶστε», καὶ οὕτως λέγοντας ἀνεχώρησαν».

Μετὰ τὴν ὑπερήφανον ταύτην ἀπάντησίν των οἱ Μανιάται μαντεύοντες τὴν ἐπίθεσιν τῶν Κορσικανῶν ἔθεώρησαν φρόνιμον δπως κατόπιν συνενοήσεως μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Κορσικῇ Γενουγινσιακῶν στρατευμάτων μεταφέρωσι πάντα τὰ γυναικόπαιδα μετὰ τῶν διαφόρων οἰκογενειακῶν κειμηλίων των εἰς τὴν πρωτεύουσαν Αιάκειον, ἥτις διὰ τοῦ φρουρίου καὶ τῆς ἔκει παραχωρήσεως Ἰσχυρᾶς Γενουγινσιακῆς δυνάμεως ἦτο ἀσφαλής. Παρέμειναν ἐν Παούμιᾳ μόνον 90 ἄνδρες πρὸς φύλαξιν τῆς χώρας, καὶ πρὸς εὐχερεστέραν ἀμυναν ἐκείστηγαν εἰς τὸν ἐπὶ ἀκρωτηρίου ἐκτισμένον πύργον τῆς Μάνιας (*Omigna*), δπου μετέφεραν πελλὰ τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια καὶ δπου ἤδυναν νὰ λάδουν ἐνισχύσεις ἐξ Αιάκειου διὰ θαλάσσης. Οἱ Κορσικανοὶ ἐπενκατέταξι ἐν γενεκῷ συναγερμῷ ἐποιιόρκησαν τὸν δχυρώτατον πύργον ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Φραγκίσκον Μπαετίνον. «Ἄν καὶ ἐκτενταπλάσιοι τὸν ἀριθμὸν δὲν ἀπετόλμηταν εὐθὺς ἐπίθεσιν, ἀλλ’ ἥθελησαν διὰ πχγίδος νὰ συλλάβωσι τοὺς Μανιάτας ὡς ἔξης :

«Καὶ ὡσδεν ἐσίμωσαν οἱ Κόρσοι, βλέπουν καὶ χωρίζουνται δέκα ἀπ’ αὐτούς καὶ ἔβαλαν τὰ ντουφέκια στοὺς ὄμοις των μὲ τὰ τσάλια πίσω καὶ ἐπήγαιναν πρὸς τοὺς Ρωμαίους· καὶ κάμοντάς των γνέψιμον νὰ μὴν βαροῦσι τοὺς ἐπροσκάλεσαν νὰ πᾶσιν ἄλλοι τόσοι νὰ συνομιλήσουν. Οἱ δὲ Ρωμαῖοι τοὺς εἶπαν «ἄφετε τὸ ἄρματά σας καὶ ἐμεῖς διὰς ὄμοιώς τὰ δικά μας καὶ τότες εἰς τὴν μέσην τοῦ λαοῦ μας μιλοῦμεν δ.τι θέλωμεν» Καὶ ἀκούσαντες οὕτως οἱ

Κόρσοι ἄφησαν τὰ ντουφέκια· ὄμοιώς δὲ καὶ τέσσαροι ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ἐπῆγαν καὶ ἀπαντήθησαν εἰς τὴν μέσην τῶν δύο κάμπων· οἱ δὲ ἐπίλοιποι ἔστεκαν ἐπάνω εἰς τὸ ἄρματα. Τότες λέγει ὁ γενεράλες πρὸς τοὺς Ρωμαίους· «έντιμότατον καὶ ἔξακουστὸν »γένος τῶν Ρωμαίων, διὰ ποίκιλην ἀφορμὴν ἐσκληπούντε οὗτοις, καὶ θέλετε κάλλιον νὰ χαθῆτε, παρὰ νὰ σμίξετε καὶ ἐνωθῆτε μὲν λόγου μας; Διὰ τὸ δὲν λυπᾶτε τοῦ λόγου σας καὶ τὰ σπικτά »σας, ὅπου ἔχετε μίαν χρονέαν, ὅπου εἰς τές ἡμέρες σας δὲν τὴν »ἔμισταλάβατε; Ἀφῆστε τὸ πεῖσμικ καὶ μὴν ἐντυπεστε, διότι δὲν νείναι ἐντροπὴ καμπία νὰ παραδοθῇ τινάς στὸν δυνατώτερόν »του. «Εσεῖς νὰ γλυτῶστε ποτὲς δὲν δύναστε ἀπὸ τὴν δύναμιν μας. »διατί ὡς βλέπετε, εἴμασθεν ἐκατὸν ἐναντίον εἰς τὸν ἔνα καὶ »πάλε ἀκαρτεροῦμεν καὶ ἄλλον λαόν· καὶ ἀν κάινη χρείας ἕρχεται δὲν λόγου τὸ βασίλειον ἀπάνω σας· καὶ θέλετε δὲν θέλετε μελλεῖ »νὰ πέστε νὰ πνιγῆτε δῦλοι μέσοι στὴν θάλασσαν. Ευπάτε εἰς τοῦ »λόγου σας καὶ ἴδετε, τί κάμινετε· δότε μας τὸ ἄρματα, καὶ μπαροῦτι καὶ ἐμεῖς δὲν θέλομεν ἄλλο ἀπὸ ἐσᾶς· μόνον γυρίστε εἰς τὰ σπίτιά σας, καὶ θερίστε μὲ εἰρήνην τοὺς καρπούς σας⁽¹⁾. Τότες οἱ Ρωμαῖοι τοῦ ἀπεκρίθησαν· «ἐμεῖς δὲν ἡμπτοροῦμεν νὰ κάμιωμεν »καμπίσαν ταίριασιν μὲ τοῦ λόγου σας, διατί· ὡς καθὼς τὸ ἡξεύρετε, τὰ κεφάλια μας καὶ κι φιλείς μας είναι δλες εἰς τὸ Ἀγιάτοσ!» Καὶ ἐμεῖς οἱ τέσσαροι δὲν ὄριζομε, καὶ ἀν θέλετε νὰ μᾶς »φέρετε καθὼς ἡμεστεν, τὸ ἀγαποῦμεν, εἰδὲ καὶ πάλιν ἀγαπᾶτε »νὰ μᾶς πολεμῆστε, στὸ χέρι σας είναι· Εμεῖς κάλλιον ἔχομε νὰ »χαθοῦμε παρὰ νὰ παραδοθοῦμε, η νὰ δώσωμε ἔνα ντουφέκι, νὰν τὸ εύροῦμεν ὑστερα ἐναντίον μας. Πάλε δότε μας καριόδον νὰ »μιλήσωμε τοῦ λαοῦ μας, καὶ ἀν ἔκεινοι στεργηθοῦν, ἐμεῖς τὸ ἀγαποῦμεν». «Ἐνας δὲ ἀπὸ αὐτούς, πολλὰ φίλος, ἀλλὰ κρυφὸς τῶν Ρωμαίων, εἶπε κάτινος ἐκεῖ κρυφὰ δποῦ ἐσυνωμιλοῦσαν· «φυλαχθῆτε νὰ μὴ δώσετε τὰ ντουφέκια, διατί, ἀν τὰ λάδουν, ἔχουν »γνώμη νὰ σᾶς φονεύσουν δλούς». Καὶ ἀκούσαντες τοῦτο οἱ

(1) Εἰς τὴν πρωτεύουσαν Αιάκειον.

καὶ κέρατα ὅποι εἶχαν, καὶ ὥρμησαν πάραυτα ως λύκοι ἄρπαγες. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι δὲν ἐσαλεύθησαν καθ' ὅλου ἀπὸ τὸν τόπον τους, ἀλλὰ ὡσὰν λέοντες ἔστεκαν ἀνδρειωμένα· καὶ ἔβρεχαν τὰ βόλια ὡσὰν χάλαζα, καὶ εὔγαινεν ἡ βιοὶ ὅπου ἔφθανεν ως τὸν οὐρανόν. Καὶ εἰς μίαν ὥραν ἐσκεπάστη ὅλος ὁ κάβος ἀπὸ τὸν καπνὸν καὶ ὁ ἥλιος ἐσκότασε, καὶ ἔνας τὸν ἄλλον δὲν ἔβλεπε καὶ ἐσείτετο ἡ γῆς ἐκείνη ἀπὸ τές πολλὲς ντουφεκίες καὶ φωνές τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τέτοιας λογῆς ἐβάσταζεν ὁ πόλεμος ἀπὸ τὸ μεσημέρι ἔως βράδυ. Οἱ δὲ Κόρσοι, δὲν ἥμπτρεσε τινὰς νὰ ἐμπῇ διὰ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπὸ τὸν τοῖχον καὶ μέσα στὸ φράκτο τοῦ Παπᾶ Μερκουρίου¹ μόνον ἐκράτουν ἐκείνον τὸν τοῖχον καὶ ἐφυλάγοντα ἀπὸ τὴν δρυγὴν καὶ τουφεκίες τῶν Ρωμαίων. Ὁμως ἡ νύκτα ἐστάθη αἵτια νὰ παύσουν τὸν πόλεμον διὰ ἐκείνην τὴν ἡμέραν· καὶ ὡσὰν ἐψήφωσεν ἐμίσευσαν κρυφὰ οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐπῆγαν κοντὰ εἰς τὸν πύργον, ἐκεὶ ὅποι εἶχαν τές χωσίες, κρούοντας πρῶτα πολλὰ ντουφεκία κατὰ τοὺς ἔχθρούς, νὰ δείξουν πῶς εἶναι ἐκεῖ. Καὶ ὡσὰν ἐφθασαν, ἐφαγαν καὶ ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεόν καὶ τὴν δέσποινα Θεοτόκον Μαρίαν, ὅποι τοὺς ἐφύλαξαν ἀβλαβεῖς ὅλους, χωρὶς νὰ ἀγγιγῇ κάνεις, μηδὲ εἰς τὰ βοῦχα. Τὸ ἐναντίον δὲ οἱ Κόρσοι ἔλαβαν πολλὴν λύπην καὶ ζημίαν, διατί ηὗραν πολλοὺς σκοτωμένους καὶ ως τριάκοντα λαβωμένους, τοὺς ὅποιούς ἔβαλαν ἐπάνω στὰ ἄλογα καὶ τοὺς ἐπεμψάν στέκες χῶρες νὰν τοὺς γιατρεύσουν· τοὺς δὲ σκοτωμένους τοὺς ἔρριψαν στὴν θάλασσαν καὶ τοὺς ηὗραν τὴν αὐγὴν οἱ Ῥωμαῖοι ἔπεσαν καὶ ἐκοιμήθησαν ως τὴν αὐγὴν χωρὶς κάρμιαν ἔννοιαν».

Τὴν Μεγάλην Πέμπτην 14 Ἀπριλίου 1737 ἥρξατο ἡ γενικὴ ἐπίθεσις κατὰ τοὺς πύργους τῆς Μίνιας, ἡτις διήρκεσε μέχρι τοῦ Μεγάλου Σαββάτου. Οἱ ἐν Αἰακείῳ πληροφορηθέντες τὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἀμύνης τῶν Μανιατῶν καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐνισχύσωσιν αὐτοὺς διὰ ξηρᾶς, ἐπειδὴ εἶχον καταλάβει τὰς διόδους οἱ ἐπικαναστάται, ἀπέστειλαν διὰ θαλάσσης βοηθείας, αἴτινες δμως δὲν ἦδυνηθῆσαν νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μίνιας λόγῳ τῆς ἀγρίας θαλασσοταραχῆς. Ὁ αὐτόπτης ἵερεὺς Στεφανόπουλος λίαν χαρακτηριστικῶς περιγράφει τὴν ἡρωϊκὴν ἀμυναν τῶν Μανιατῶν, ἐξ αὐτοῦ δὲ παραλαμβάνομεν τὴν τῆς τελευταίας ἡμέρας (μέγα Σάββατον) χρίσιμον μάχην ἡτις ἀποτελεῖ μίαν ἡρωϊκὴν σελίδα τῆς Ἑλληνικῆς ἀνδρείας.

«Ἄναστα ὁ Θεός! κρῖνον τὴν γῆν», ἔλεγαν οἱ Ρωμαῖοι, «ὅτι σὺ κληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. Ἄναστητο ὁ Θεός καὶ διασκορπιστήτωσαν οἱ ἔχθροι αὐτοῦ· καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτὸν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ· ως ἐκλείπει καπνὸς ἐκλιπέτωσαν, ως τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός. Αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ἐποίησεν διὸ Κύριος· ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ». Καὶ ἐπ' ἀληθείας ἡμέρα χαριόσινος καὶ σωτήριος ἐστάθη αὐτὴ εἰς τοὺς προπάτοράς μας· ἡμέρα ὥποι ὁ πλάστης μας ἐπάτησε τὸν θάνατον, ἐσκύλευσε τὸν Ἀδην, ἡγειρε τοὺς δεσμίους, οὓς εἶχεν ἐν φρουρᾷ ὁ ἀχόρταστος καὶ παγγέλαστος Ἀδην· καὶ ἀπὸ τὴν φθορὰν τοὺς ἔφερεν εἰς τὴν ἀφθορίαν. «Ἄς ἀγαλλιαστῶμεν καὶ ἐμεῖς τὴν σήμερον καὶ ἂς εὐφρανθῶμεν· διότι διὸ Κύριος καὶ Θεός μας ἡτοίμασε τὰ στρατεύματα ἀποτοῦ εἰς βοήθειάν μας, ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μας. Πιάστε μὲ χρὸν καὶ μὲ καλὴν καρδίαν τὸ ἄρματά σας, Ρωμαῖοι ἀνδρειωμένοι! διότι νά, δηποτὲ ἐφθασεν ἡ ισχυρὰ δύναμις τῆς Παναγίας μας, τῆς Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ συμπολεμεῖ μετ' ἡμῖς τοὺς ὑπεναντίους. Χαίρεστε! διατί οἱ ἱερεῖς μας καὶ δόλος μας δὲ λαός, ὅποι εἶναι στὸν Ἀγιάτσο, ἐπῆγαν μὲ λιτές καὶ ταπεινάς δεήσεις ἀνυπόδετοι νὰ τὴν προσκυνήσουν, καὶ νὰν τὴν παρωκαλέσουν διὰ νὰ μᾶς βοηθήσῃ ἡ χάρι της. Μὴν φοβάστε λοιπόν· μόνον ἀφῆτε τές χωσίες, καὶ δράμετε φανερά εἰς τοὺς ἐχθρούς μας ἀπάνω, καὶ διὸ Θεός εἶναι βοηθός μας. «Ἄς εἰμεσθεν βέβαιοι, πῶς αὔριον θέλομεν κάμει μὲ χαράν, νίκην καὶ εἰρήνην τὸ πανάγιόν μας Πάσχα, καὶ θέλομεν νικήσει τοὺς ἐχθρούς μας, χωρὶς βλάφημον τινός. Ὁμως δύο ὕρες πρὸν νὰ φωτίσῃ ἡ ἡμέρα, ἐπῆγαν ως δέκα ἄνδρες καὶ ἐκρύπτησαν ἐκεὶ ὅποι ἦτον τὸ νερόν· ἀλλὰ δὲν ἤξευραν πῶς οἱ Κόρσοι τὸ ἐκρατοῦσαν⁽¹⁾, καὶ οὕτως ἐστάθησαν ως τὴν αὐγὴν. Καὶ ὡσὰν ἔφεζεν, ἀρχισαν νὰ βλέπουν τές μπούκες τῶν τουφεκιῶν τους, ἀλλὰ δὲν ἤκουαν τὴν λαλιάν τους ἀπὸ τὸν πολὺν βρυγμὸν τῆς θαλάσσης. Ὁμως εἶπαν ἀνάμεσόν τους· «Βλέπετε οἱ Κόρσοι μᾶς χρατοῦν τὸ νερόν, καὶ μᾶς ἔχουν κλεισμένους γύρωθεν, καὶ βοήθεια νὰ μᾶς δώσουν δὲν ἥμπτορον. διατί διὸ τόπος διὰ νὰ ἐρθοῦν εἶναι πολλὰ ζέσκεπος· λοιπὸν ἐμεῖς πρέπει νὰ βάλωμεν τὴν δύναμίν μας νὰν τοὺς διώξωμε». Καὶ ἀπὸ μᾶς καρδίας καὶ οἱ δέκα ἀρχισαν νὰ βαροῦν τουφεκίες καὶ ἔνας

⁽¹⁾ Περὶ τοὺς τεσσαράκοντα Κορσικανοὶ κατὰ τὴν νύκτα κατέλαβον τὸ πλατεῖον φρέαρ.

ἀδειαζε καὶ οἱ ἄλλοι ἐγέμιζαν, καὶ ἔπεσαν ἐκεῖ πέντε ἔξι μαῆροι, σκοτωμένοι, καὶ ἐκυλίστηκαν μέσα στή θάλασσαν· καὶ οὕτως ἐβάσταζεν ὡς μίαν ὥραν δό πόλεμος ἐκεῖ. Ἐπειτα τοὺς ἔξωλόθρευσαν ἀπ' ἐκείνην τὴν χωσίαν καὶ ἐλευθέρωσαν τὸ νερόν. Ἀλλὰ τί νὰ εἴπω διὰ τές ἄλλες χωσίες τῶν Ρωμαίων; ἔπεφτε τὸ βόλι ὡς ἡ βροχή, καὶ ἦτον τόση χραυγὴ καὶ βοὴ εἰς ἐκείνον τὸν τόπον, δόποι ἐφαίνετο πᾶς δό κόσμος εἶχε νὰ χαλάσῃ. Καὶ τότες ἐφανερώθησαν ἐκεῖνοι δόποι ἐκρατοῦσαν τὴν κολώναν, καὶ ἀρχισαν νὰ κτυποῦν δυνατὰ τὸν Ρωμαίους καὶ πολλὴ ἐνόχλησιν τοὺς ἔδιδαν καὶ δὲν ἐμπόρουν νὰ ἀπροβάλουν ἀπὸ τές χωσίες. Ἐσυμβουλεύθησαν λοιπὸν μερικὰ παλληκάρια, καὶ εἴπαν νὰ πᾶν, ἀγκαλὰ κ' ἐκινδύνευσαν, νὰ πολεμήσουν νὰ πιάσουν τὴν ρίζαν τῆς κολώνας· καὶ εἴπαν τῶν ἄλλων «κτυπῆστε πολλὰ ντουφέκια κατὰ τὴν κολώναν, νὰ κρυπτοῦσι· καὶ ἐμεῖς ζυγάνομε, ἀν ἡμιπορέσωμε, νὰν τοὺς πιάσωμε. Καὶ ἀν πάρωμε τὴν κολώναν, γλήγορα ἔχομε τὴν νίκην στὰ χέρια μας· διατὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην μερέαν οἱ σύντροφοί μας τοὺς πᾶν ἔξολοθρεύοντα».

Καὶ οὕτως ἐκαμπαν ὡς ἔλεγον· καὶ ἔδραμαν μὲ βίαν καὶ ἔπιασαν τὴν ρίζαν τῆς κολώνας, χωρὶς νὰν τοὺς ἰδοῦν, καὶ ἀρχισαν νὰν τοὺς βάροῦν τουφεκίες· καὶ ἐσκότωσαν τοὺς τέσσερους, καὶ αὐτοὶ τοὺς ἐγκρέμισαν εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ οἱ Ρωμαῖοι τοὺς ἔλεγαν «παραδοθῆτε, σκυλλιά, δτι χάνεστεν δλοι». Καὶ αὐτοὶ μὴν ἡμιπορῶντας νὰ δουλευτοῦν ἀπὸ τὰ ντουφέκια τους, διατὶ οἱ Ρωμαῖοι τοὺς ἀγνάντευσαν ἀπὸ δλες ταὶς μεριές, ἀρχισαν νὰ χάνουν τὴν καρδίαν, δτι δ μάστρος τοῦ κάμπου ἦτον σκοτωμένος. Ἐκύλουν δμως τὲς πέτρες δόποι εἶχαν διὰ φύλαξίν τους· καὶ λίγο ἔλεψε νὰ μὴν θαγατώσουν δύο τρεῖς Ρωμαίους. Τότες αὐτοὶ ἐσκάλωσαν καὶ ἀνέδησαν ἀπάνω, καὶ τοὺς ἔπιασαν ζωντανοὺς εἰς τὰ χέρια τους καὶ τοὺς ἐδέσμευσαν καὶ τοὺς ἐπτά. Καὶ ὡσὰν εἶδον οἱ Κόρσοι πᾶς ἔχαθησαν τῆς κολώνας, ἀρχισαν νὰ πολεμοῦν διὰ χαῖμένοι. Οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐπῆδησαν ἔξω ἀπὸ τές χωσίες καὶ ἔδραμον ὡς λέοντες δρμώμενοι κατ' αὐτῶν· καὶ φανερὰ στὸν κάμπον ἀρχισαν νὰ βάροῦν τὰ ντουφέκια καὶ νὰ πηλαλοῦν ὡς ἀστραπές ἀπὸ τὴν μίαν μεριὰν εἰς τὴν ἄλλην· καὶ τοὺς ἐκέρδησαν τὴν πρώτην καὶ δευτέραν χωσίαν· καὶ οἱ Κόρσοι ἐστερεώθησαν στὴν τρίτην, δσοι εἶχαν καρδίαν καὶ ἐνδιαφεντεύοντα δυνατά. Οἱ δὲ ἄκαρδοι ἀρχισαν νὰ φεύγουν, καὶ μὴν ἡμιπορῶντας καὶ αὐτοὶ νὰ βαστάζουν τὴν δρμὴν τῶν Ρωμαίων, ἔγύρισαν

τές πλάτες, καὶ ὕρμησαν ώσταν τὰ ἑριφια νὰ φεύγουν. Καὶ τὶς νὰ διηγηθῇ πόσοι ἔπεφταν, ποῖος σκοτωμένος καὶ ποῖος λαθομένος· καὶ ἔφευγον ἀφίνωντας καὶ τουφέκια καὶ πράγματα των. Διὰ νὰ φυλάξουν τὴν ζωὴν τους. Καὶ ἔπεσεν ἡ δορὶς τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτοὺς, καὶ, κατὰ τὸν προφήτην Μωϋσῆν· «πᾶς διώξεται εἰς χιλίους καὶ >δύο μετακινήσουσι μυριάδας, εἰ μὴ ὁ Θεός ἀπέδωτο αὐτοῖς, καὶ »δό κύριος παρέδωκεν αὐτούς; δτι ἐγγὺς ἡμέρα ἀπολείταις αὐτῶν »καὶ πάρεστιν ἔτοιμα ὑμῖν, δτι κοινῆ Κύριος τὸν λάτον αὐτοῦ καὶ »ἐπὶ τοῖς διούλοις αὐτοῦ παροχληθήσεται». Καὶ ἐδίωκον αὐτοῖς οἱ Ρωμαῖοι, καὶ τοὺς ὅμοιούς, καὶ τοὺς ἔχοντας ζωὴν «Γυρίστε πρό» σωπον οὐδετιποτένιοι ἀνθρώποι, καὶ ποῦ εἶναι η δόνυμος σας, »καὶ οἱ φοβεροίσμοι σας, ἂν Λοῦδροι!». Καὶ ώσταν τοὺς ἐδιούζαν δως τρία μίλια ἀπὸ τὸν πύργον, ἔγύρισαν μὲ μεγάλην χροῖν ἀνταποδίδοντες μυρίους ἐπαίνους καὶ δόξαν τῷ Θεῷ δόπον τοὺς ἐψηλαζεν δλους ἀβλαβεῖς. Ἀλλὰ η χαρά των ἄλλαξε γλήγορα εἰς λύπην· διότι ημον τοὺς δύο ἀνδρες ἀπεθαμένους, ἐκείνους δόποι ἐπροείπαμεν τὸν Μιχάλη Γουνελάκη καὶ Θωμᾶ Γιουζεπάκη, δόπον τοὺς εἶχαν πιάσει πρώτα ἀπὸ τὸν πόλεμον⁽¹⁾ καὶ τοὺς πέρων ἀκόμη μὲ τὴν πνοήν, δόποι ἔτρεχε τὸ αἷμα· διὰ τοὺς ἐπακέντητοτες δόποι ἀρχισαν νὰ φεύγουν· δόποι, ἀν εἶχον τὸ ζεύρει, τοὺς ἐλευθέρωνταν ἀπὸ τὰ χέρια των. «Οὐας ὁ Θεός ἡθέλησε νὰν τοὺς δώσῃ αὐτὴν τὴν λύπην καὶ ἀς εἶναι εὐλογημένος! Οἱ δὲ ἀδελφοὶ τῶν σκοτωμένων εἶπαν πρὸς τοὺς ἐπιλοίπους· «ἀδελφοὶ ἡγκαπτούμενοι, ἐμεῖς δὲν πρέπει νὰ λυπούμεστεν διὰ ἔτούτους· ἀντίς πρέπει νὰ χατιρώμεσθεν καὶ νὰ δοξάζωμε τὸν Κύριον, δόποι μᾶς ἐλύτρωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον. Καὶ νά, δόποι ἔχομε ἐπτὰ εἰς τὰ χέρια μας, ἀν θέλωμε νὰ κάμωμε τὴν ἐκδίκησιν. Αμμὴ δοῦ Θεός νὰ μὴν τὸ δώσῃ! ἀνθρώποι δόποι παστοῦν καὶ παραδοῦ θοῦν, νὰ ἔχουν νὰ φονευθοῦν τέτοιας λογῆς! Οὐας, ἀνέκεινοι ἐπράξαν βαρβαρικά, ἐμεῖς θέλομε νὰ πράξωμεν Χριστιανικά. Τοὺς βάνομε στὰ χέρια τῆς ἀφεντίας, καὶ ἀς τοὺς δώσῃ τὴν παίδευσιν, δόποι τοὺς πρέπει».

Καὶ πολλὰ τοὺς ἐπαίνεσαν δλοι οἱ Ρωμαῖοι καὶ αὐτοὶ οἱ πρῶτοι ἐδωσαν ἀρχὴν νὰ δοξάζουν καὶ νὰ ἐπανοῦν τὸν Θεόν.

⁽¹⁾ Οἱ δύο οὗτοι Μανιάται εἶχον συνοδεύσει τὰς οἰχογενεῖας εἰς Αίγακον καὶ ἐπέστρεψαν μὴ γνωρίζοντες δτι οἱ λοιποὶ εἶχον κλεισθῆ εἰς τὸν πύργον τῆς Μινώας· Ανύποπτοι εἰσελθόντες εἰς τὸ χωρίον των Παζούτων συνέλαβησαν ὑπὸ τῶν Κόρσων κανῶν.

Οι δὲ ιερεῖς ἔβαλαν καὶ ἐσύναξαν ὅλα τὰ σώματα ὅπου ηὗραν
ἐκεῖθε κοντά, καὶ φάλλοντάς των τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν
κοινῶς ἐνταφίασαν αὐτὰ εἰς τὸν ἴδιον τόπον. Καὶ ἔφαγον ἄρτον
καὶ εὐχαριστησαν τὸν Θεὸν διὰ τές χάρες καὶ εὐεργεσίας ὅπου
ἔλαβον. Ἀπ' ἐκεῖ ἄρχισαν νὰ συνάγουν τὰ πράγματα, ὅπου ἄφη-
σαν οἱ Κόρσοι, καὶ πρῶτα ηὗραν τριάντα τουφέκια, δύο χοντρὰ
σπιγγάρδα καὶ πολλὰ σπαθία καὶ κοντάρια, τσεκούρια καὶ ἄλλα
σιδεράτα ηὗραν πολλὲς μαρσίνες καὶ τζάνες, γεμάτες ψωμί· σέλλες
ἄλογων, καὶ μερικὰ ἄλογα, καὶ ἄλλα περίσσια πράγματα. Τὰ δὲ
κρέατα, τόσον σκοτωμένα ὡσὰν καὶ ζωντανά, δὲν εἶχαν μέτρον,
καὶ ὡσὰν τὰ ἐσύναξαν, τὰ διεμεράσθησαν ἀνάμεσά των. Ἔπειτα
ἐσυνάχθησαν ὅλοι εἰς τὸν πύργον, καὶ ἔδεσαν μέσα εἰς αὐτὸν
τοὺς ἐπτά αἰχμάλωτους, καὶ οὕτως ἀνεπαύθησαν δοξάζοντες τὸν
Θεόν καὶ τὴν δέσποινα Θεοτόκον Μαρίαν, ὅπου τοὺς ἐλύτρωσαν
ἀπὸ τὸν μεγάλον κίνδυνον. Καὶ τὸ πρωτὸ-ἐστηκάθησαν καὶ οἱ ιερεῖς
καὶ ἔψαλλον τὴν ἀναστάσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐσήκωσαν τὴν
ἀνάστασιν μὲν ὅλον τὸν λχόν, κατὰ τὸ συνίθες. Ἔπειτα ἐπῆγαν,
ἕνα μέρος ἀπάνω εἰς τὴν χώραν, καὶ τὴν ἑτριγύρισαν καὶ πάλε
ὑπέστρεψαν εἰς τὸν πύργον τῆς Μίνιας.

Οι Μανιάται μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην γίγην των μετέβοησαν εἰς Αιάκειον διελθόντες ἀνενόχλητοι διὰ μέσου τῶν χωρίων τῶν τρομοκρατηθέντων Κορσικανῶν, ώς ἀφηγεῖται ἡ περὶ ἣς δ λόγος χρονογραφία :

«Καὶ τίς νὰ διηγηθῇ τὸ φευγίον, ὅπου ἔκαμναν οἱ Κόρσοι· τῶν χωρῶν, δύντες τοὺς εἶδαν καὶ ἀπερνοῦσσαν μέσα στὲς χῶρές των τουφεκίζοντας καὶ φωνάζοντας μὲ μεγάλην χαράν· «νὰ ζῆ» ὁ πολυχρονημένος μας πρέγκιπες», καὶ νὰ περάσουν ἀφόβως σαράντα μίλια; δλοι ἀφηναν τές χῶρές των καὶ ἐπιαναν τοὺς λόγγους, φοβούμενοι μήν τους κουρσεύσουν. Ἀλλὰ αὐτοὶ δὲν ἐγύρευγχαν τινάν, μόνον ἐπέρονουν τὸν δρόμον τους· καὶ ἐπ' ἀληθείας, ἂν εἰχαν θέλει, ἡμιπόρουν νὰν τοὺς γδύσουν καὶ νὰν τοὺς ἀφανίσουν δλοις ἐκεῖθε δόποῦ ἐπέρονουν. Καὶ τὸ πλέον δόποῦ ἐθαύμασαν δλοι, καὶ μάλιστα οἱ τῆς γαληνοτάτης μου πολιτείας, ἥτον αὐτὸ τὸ πέρασμα, δόποῦ ἔκαμναν μὲ τόσον κουτουρίαν σαράγτα μίλια, δλα μέσα στὲς χῶρες τῶν ἐχθρῶν, καὶ νὰ μὴν φοβηθοῦν ποσῶς διὰ τὸν θάνατόν τους; Ἀιμὴ οἱ Κόρσοι τοὺς ἥτον μεγάλον θέλημα νὰ μὴν τοὺς γυρεύγουν, καὶ ἐφευγαν δλοι

ἀπὸ τές χῶρες καὶ ἄνδρες καὶ αἱ γυναικες, δοι ήμπόρουν. Οἱ δὲ ἀνήπτοροι ἀγνάντευαν ἀπὸ τὰ παραθύρια, καὶ πόρτες των καὶ ἔκραζαν δυνατά· «νὰ ζοῦν οἱ Ρωμαῖοι οἱ ἄνδρειωμένοι, διοῦ »ἀδίκως ἐγύρευαν νὰ τοὺς φονεύσουν, ἀλλὰ δὲ Θεὸς τοὺς ἑβοήθη σεν». Καὶ οἱ Ρωμαῖοι γελῶντας τοὺς ἀποκρίνοντα. «Ἄ, ἀναθε-»ματισμένη φυλὴ καὶ διεστραμμένη, ωσὰν δὲν ἐδυνάθητε νὰ μᾶς »ξολοθρεύσετε, τώρα διοῦ ἐξήσαμε μᾶς εὔχεστε, ἀλλὰ ἀκαρτέρει »μᾶς γλῆγορα νὰ ἐρθοῦμε ἐδῶθεν νὰ σᾶς καύσωμε, καὶ νὰ σᾶς »ἀφανίσωμε». Καὶ τόσος φόβος τοὺς ἔμεινεν, διοῦ διόπτες ἔνας ἥθελε νὰ βλασφημήσῃ τὸν ἄλλον, ἀλλην βλασφημίαν δὲν τοῦ ἔδιδε, μόνον τοῦ ἔλεγεν «δὲ Θεὸς νὰ σὲ ρίξῃ στὰ χέρια τῶν »Γραικῶν καὶ δικαιοισύνην!» καὶ αὐτὸ πράττει μέχρι τῆς σήμερον».

Οι Γενουήνοις ήπεδεύχθησαν μετ' ένθουσιασμού τους γρωτάρια πολεμιστές καὶ αἱ οἰκογένειαι αὐτῶν μετὰ δακρύων χαρᾶς. Ἀπεξημιώθησαν διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐν Πασομίᾳ κτημάτων των καὶ ἔκτοτε παρέμενον ἐν Αἰακείῳ χρητιμοποιηθέντες ὡς πολιτοφυλακή τοῦτο δὲ ἦτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸ ἐπάγγελμα τῶν ἐν Κορσικῇ Μανιατῶν, χάρις εἰς τους δρόποιους κατεστάλησαν αἱ στάσεις τῶν Κορσικανῶν.

καγών.
Κατὰ τὸ ἔτος 1740 γενομένης ἀπογραφῆς αὐτῶν εὑρέθησαν 812 ψυχαί, ἐξ ὧν οἱ 200 ὑπηρέτουν ἐν τῇ πολιτοφυλακῇ. Δόγμα τῆς ὑπηρεσίας των ταύτης ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἔρχωνται συνεχῶς εἰς συγκρούσεις πρὸς τοὺς ἐντοπίους, οἵτινες ἐξηκολούθουν νὰ μισῶσιν αὐτούς; Όχι: μόνον διὰ τὴν παλαιὰν ἔχθραν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν στρατιωτικὴν ὑπεροχὴν των καὶ τὴν συμπάθειαν πρὸς τοὺς Γενουηνοὺς δυνάστας. Ἡ δὲ ἐνδυμασία των, ἥτις ἦτο εἰσέτι ἡ τῶν κατοίκων τῆς Μάνης καὶ ἡ δρθόδοξος πίστις των ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς οὗτοὺς καὶ συρράξεις. Πολλοὶ ἀποχαρμόντες ἐκ τῶν συνεχῶν πολέμων οὗτούς καὶ κατέψυγον ἀλλαχοῦ, ίδιως δὲ εἰς τὴν κατέλιπον τὴν Κορσικὴν καὶ κατέψυγον ἀλλαχοῦ, ίδιως δὲ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν⁽¹⁾. Κατὰ δὲ τὴν καταχρέησιν τοῦ 1773 εἰχον ὑπο-

(¹) Εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, κυρίως δὲ εἰς τὴν Τοσκάναν, εἴχον καὶ προηγουμένως μεταναστεύει: Μανιᾶται τινες ἐκ Κορσικῆς, ἐνθυμούμενοι ἵσως τὴν πρώτην ἀποικίαν τῶν συμπατριωτῶν των Μεδίκων. Ὡς δὲ Δούκισσα Ἀβραντές σύζυγος τοῦ στρατάρχου τοῦ Ναπολέοντος Ἰουνώτ (Junot) καὶ ἐκ τῶν τῆς Κορσικῆς Στεφανοπούλων καταγομένη, ἴσχυρισθή εἰς τὰ περίφημα ἀπομνημονεύματά της (*Mémoires de la Duchesse d' Abrantés*), ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ μεγάλου Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων Ναπολέοντος, τῆς, ὡς γνωστόν, ἡ τοῦ ἀποικίας εἰς Κορσικὴν ἐκ τῆς Ἰταλίας, κατήγετο ἐκ τοῦ ἐκ Κορ-

λειφθῆ 428 φυχαὶ ἐν τῷ συγόλῳ οἱ Μανιάται ἐν Αἰακείῳ τῆς Κορσικῆς.

Τῷ 1768 ἡ Κορσικὴ παρεδόθη διὰ συνθήκης ὅπὸ τῆς Δημοκρατίας τῆς Γενούης εἰς τοὺς Γάλλους, τότε δὲ ἐσκέψθησαν οἱ Ἑλληνες δπως μετοικήσωσιν εἰς Ἰσπανίαν, ἀντηλλάγμησαν μάλιστα πλεῖστα ἔγγραφα μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Ἰσπανικῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' εὑρέθησαν οἱ ὅροι ἀσύμφοροι καὶ ἐματαιώθη ἡ νέα αὕτη μετοικεσία. Ὁ πρῶτος Γάλλος γενικὸς διοικητὴς τῆς Κορσικῆς κόμης Μαρβέφ (de Marbeuf) περιεποιήθη τοὺς Ἐλληνας καὶ κατόπιν πολλῶν συνεννοήσεων παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἔκτασιν πρὸς δριστικὸν πλέον ἀποικισμόν των. Πράγματοι οὗτοι μετόκησαν, δριστικῶς αὐτὴν τὴν φοράν, τῷ 1775, τέσσαρα χιλιόμετρα πρὸς δυσμάς τῆς Παομίας εἰς τὸ ἥδη διοικούμενον χωρίον Καρυαὶ ἡ Καργέσιον (Cargèse)⁽¹⁾. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις παρέσχε τὰ μέσα τοῦ ἀποικισμοῦ εἰς τοὺς Μανιάτας, διένειμε τὰς γαίας, δαπάνας δὲ αὐτῆς ἔκτισθησαν αἱ οἰκίαι των ἐπὶ σχεδίου. Πολλαὶ οἰκογένειαι παρέ-

σικῆς πρὸς τὸν μέγαν Δούκα Τοσκάνης Κοσμᾶν Μέδικον μεταναστεύσαντος "Ἐλληνος Στεφανούπολου ἐπονομάζομένου Καλομόρον ἡ Καλομέρου, ἐξ οὗ προῆλθε καὶ τὸ δνούμ Βοναπάρτης (Καλό-μερος—Bona-parte). Γάλλοι τινὲς συγγραφεῖς παρεδέγθησαν τοῦτο ἀσυζητητή, ἵσως ἵνα κολακεύσωσι τὸ Ναπολέοντα ὅτι ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Τραπεζούντος Κομνηνῶν, ἀφοῦ τούτο ισχυρίζονται καὶ οἱ Στεφανόπολοι. Τὴν γνώμην ταῦτην ἐγκολπωθεὶς ποιητικῇ ἀδείᾳ καὶ δὲ ἡμέτερος ποιητῆς Ἀλέξ. Σοῦτσος διὰ τὸν γνώστον τοῦ στιχουργήματος ("Οἱ τὸν Τάγματον πατέρα καὶ τὸν Κορσικὴν μητέρα.") μετέβαλεν εἰς πεποιθήσιν παρὰ τῷ Ἐλληνικῷ λαῷ καὶ ἴδιων ἐν Μάνῃ. Ἀλλὰ γάριν τῆς ιστορικῆς ἀκριβείας εἴμεθα διογραφεύμενοι νὰ ἀναφέρωμεν, ὅτι ὁδὸν τῶν γενεαλόγων τῆς Εὐρώπης ἡ περὶ Ἐλληνικῆς καταγωγῆς τοῦ Ναπολέοντας δοξασία ἀπεκρούσθη καὶ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ οὖσα ἐκ τῶν εὐγενῶν τῆς κάτω Ἰταλίας μετενάστευσε λόγωρ κομματικῶν ἐσθίων εἰς Κορσικήν, πολὺ πρὸ τῆς ἐκεῖ μεταναστεύσεως τῆς ἀποικίας τῶν Μανιάτων, καὶ ἐπομένως οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ αὐτὴν. Καὶ ὁ ἴδιος Ναπολέων, εἰς τὸν ὄποιον θὰ συνέρειε μεγάλως ἡ ἐκ Βυζαντίου αὐτοκρατόρων καταγωγή, ἡ νοτικάσθη γάριν τῆς ἀληθείας νὰ διαψεύσῃ τοῦτο καὶ νὰ δηλωσῃ ὅτι ἡ οἰκογένεια αὐτῆς δοξα ἡργίσεις μόνον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐν Ἰταλίᾳ νικῶν του. Εὑρέθησαν ἀλλως τε καὶ αὐτὰ τὰ οἰκογενειακά του ἔγγραφα, ἐξ ὃν ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ οἶκος τῶν Βοναπαρτῶν διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν γρῦπον εἰς μεγάλα ἀξιώματα ἐν Ἰταλίᾳ, ὑπῆρξεν ἱσχυρός ἐν Τρεβίζῃ καὶ εδρίσκεται ἐγγεγραμμένος ἐν τῇ γρασῇ βίσλω τῆς Βολονίας μεταξὺ τῶν ἀπὸ Φλωρεντίας Πατρικίων ἀπὸ τοῦ 15ου αἰώνος.

⁽¹⁾ Ἡ ὄνομασία αὕτη δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸν τόπον ἐκείνον πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Μανιάτων. Δι' ὁ δικαίως ὑποστηρίζεται, ὅτι οἱ Μανιάται ἔδωκαν τὴν Ἐλληνικὴν ἐπονυμίαν Καρυαὶ, ἐξιταλισθεῖσαν εἰς Καργέσιον (Cargèse).

μειναν ἐν Αἰακείῳ, καὶ αὐτοὶ ἀπόλεσαν ἡλιν ἐνωρὶς τὸν ἐθνισμὸν των. Οἱ Κορσικανοὶ δὲν εἶχον λησμονήσει τὴν παλαιὰν ἔγχραν καὶ τῷ 1792 ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς ἐτανατιάσεως ἐκστρατεύσαντες αἰρετῶν κατὰ τὸν Καρυων ἡγάγκασαν τοὺς κατοίκους νὰ καταρήγωσιν εἰς Αἰακείον, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας οὔτοι ἐπανήλθον τῇ διοικείᾳ τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ. Ἐκτοτε οὐδεμία ἀναφέρεται ἐριξ τῶν Μανιάτων ἀποίκων πρὸς τοὺς ἐγχωρίους.

ΑΙ ΚΑΡΥΑΙ (CARCÈSE)

Τὸ ἐν Κορσικῇ χωρίον τῶν ἀποίκων Μανιάτων (Σ Rados, Napoléon 1er et la Grèce.)

Μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰώνος ὁ ἐθνισμὸς τῶν ἐν Καρυαῖς ἡ Καργέσιφ τῆς Κορσικῆς Ἐλλήνων, διετηρεῖτο σγεδὸν ἀμείωτος. Κατὰ τὸν ἵερον ἀγῶνα τοῦ 1821 πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἤτοι μάστησαν δπως σπεύσωσιν εἰς τὴν Ἐλλάδα καὶ συμπολεμήσωσι κατὰ τῶν Τούρκων, ἐματαιώθη δρμας ἡ ἀναχώρησις, διέτι ἐπληρώθησεν ἡρήγησαν δτι οἱ Κορσικανοὶ ἐπωφελούμενοι τῆς ἀπουσίας τῶν ἀνδρῶν θὰ ἔεδιλωκον τὰ γυναικόπαιδες καὶ θὰ κατελάμβανον τὰ κτήματά των. Εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἐθνισμοῦ τῶν συνέτεινεν δτι ὁ Κλήρος ἦτο πάντοτε ἐκ τῶν ἰδίων δρθοδέξων ἀποίκων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συνοδεύσαντος τὴν ἀποικίαν ἀρχιεπισκόπου Μανῆς Παρθενίου, ἐπειδὴ δὲν εἶχον δικαίωμα δυνάμει τῆς μετὰ τῷ Γειτογράμιῳ

·Η Μάνη καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία

συνθήκης νὰ φέρωσιν ἄλλον δρθόδοξον ἀρχιερέα, ἐπροτίμησαν νὰ ἀναθέσωσι τὴν διεύθυνσιν τῶν θρησκευτικῶν ζητημάτων εἰς ίερέα δημοκύρμενον Πρωτόπαπτον. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία τότε διεμαρτυρήθη καὶ ἐπέμεινεν, δπως οἱ "Ἐλληνες τῆς Κορσικῆς θηρήσωσι τοὺς θρησκευτικοὺς δρους τοῦ ἀποικισμοῦ καὶ πρὸ τῆς ἀνάγκης ὑπετάχθησαν μεταβληθέντες εἰς Οὐνίτας⁽¹⁾). Ὑπήγοντο εἰς τὸν καρδινάλιον τοῦ Αἴακείου, ἀλλ' εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς ἔκλογῆς τῶν ιερέων των ἐκ τῶν ἰδίων ἀποίκων. Τῷ 1822 ἀπέθανεν δὲ τελευταῖος ιερεὺς ἐκ τῶν ἀποίκων καὶ δὲ καρδινάλιος ἡθέλησε νὰ ἐπιδάλῃ εἰς αὐτοὺς καθιστικὸν ιερέα, παρὰ τὴν συμφωνίαν. Οὗτοι ἡρνήθησαν πεισμόνως καὶ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη στερούμενοι θρησκευτικοῦ λειτουργοῦ ἐπροτίμων νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ νὰ φύλλωσι μόνοι των τὴν ἀκολουθίαν. Τῷ 1829 διῆγλθε τυχαίως ἐκεῖθεν δὲ "Ἐλλην ἀρχιμανδρίτης Ἰωσήφ Βούρας καὶ ἐκριτήθη ὡς ἐφημέριος παρὰ τὴν ἀντίστασιν τοῦ Δυτικοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Οὗτος ἀνεζωπύρησε τὸν πατριωτισμὸν τῶν ἀποίκων διδάσκων αὐτοὺς τὰ "Ἐλληνικὰ γράμματα μέχρι τοῦ 1854, διετίθενται. Οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἦσαν μὲν "Ἐλληνες, ἀλλὰ ἐκπαιδευόμενοι εἰς τὴν προπαγάνδαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐστεροῦντο "Ἐλληνικῆς μορφώσεως καὶ "Ἐλληνικῆς συνειδήσεως, ἔκτοτε δὲ ἡρχισε νὰ ἐλαττοῦται δὲ ἔθνικὸς ζῆλος των. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἐκπολιτισμὸς τῶν Κορσικανῶν, μετὰ τῶν διοίων ἥλθον τέλοις εἰς οἰκειότητα καὶ ἐπιμεῖλαν. Ἐπίσης δὲ γηραιότεροι ἐκ τῶν ἀποίκων εἰς μάτην ἀπηυθύνθησαν πρὸς τὴν ἐλευθέραν "Ἐλλάδα ζητοῦντες διδάσκαλον τῆς "Ἐλληνικῆς, διδιλία καὶ ἐν γένει τὰ μέσα τῆς "Ἐλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως. Τέλοις αἱ σύντονοι ἐνέργειαι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἥσις ἀντέδρασε συστηματικῶς κατὰ πάσης προσπαθείας πρὸς "Ἐλληνικὴν μόρφωσιν τῶν νεωτέρων ἀποίκων⁽²⁾.

(1) Εὐλόγιες Οὐγίται ἡσαν οἱ ἀναγνωρίζοντες τὸν Πάπαν ὡς πνευματικὸν ἀρχηγὸν καὶ ἀντιπρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ διατηροῦντες κατὰ τὰ λοιπὰ τὴν ὁρθόδοξην λατρείαν. Εἰς τὴν παραχώρησιν ταύτην προσέβανεν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, ἵνα προσελύνῃ τοὺς ὁρθόδοξους, πάντας ὅμως τοὺς οὗτοις ὑποτασσομένους σὺν τῷ γέροντι καὶ διὰ συστηματικῆς προπαγανδῆς ἔβαλαντινέν.

(2) Ἐπὶ μαρκόν γενόντος οἱ Στεφανόπουλοι: ἵερεις διετήρουν δι' ἤδην ἔξοδων Ἑλληνικὸν σχολεῖον. Τῷ 1885 ὁ Ν. Φραδᾶς μεταβάντι ἐπὶ τούτῳ εἰς Καργέσιον ἐδίζεται ἐπὶ δύο ἔτη τοὺς Ἐλληνόπατρας τὰ Ἐλληνικὰ καθηματα 'Αλλ' αἰτιαδέεται.

Σήμερον παρὰ τῇ ἐν Κορσικῇ ἀποικίᾳ τῶν Μηνιάτων σφίζονται
· ως οἱερά μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς καταγγώγης τῶν Εἴδηρά τινα τῶν
κατοίκων τῆς Μάνης⁽⁴⁾. Ἐπίσης διεπρεύνεται ως ἔνική καὶ μήδεια
ἀντικείμενά τινα ἀτινα ἐκόμισαν οἱ πρώτοι ἀποικοὶ ἐκ Μάνης⁽⁵⁾. Οἱ
γηραιότεροι γνωρίζουσιν ἐλάχιστα Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἀπὸ[·]
γενεᾶς εἰς γενεὰν διεσώθησαν ἡσματά τινα⁽⁶⁾. Κττὰ τὰ ἄλλα τι[·]
· “Ἑλληνικὴ ἐκείνη ἀποικία, γῆταις διετήρησε τὸν ἔθνισμόν της, ἐπὶ δέ
αἰώνας τόσον δυναμενεῖς διὰ τὸ Ἑλληνικὸν” Εθνος, ἐπέπρωτα νὰ
· ἐκλείψῃ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς Ἐλευθέρας Ἑλλάδος χάρις εἰς τὴν
ἀδιαφορίαν καὶ ἀτοργήν τῶν ἑκάστοτε Κυδεργίων. Ἐθνορή,
σαμεν δὲ σκόπιμον δπως ἀσχοληθῆμεν διὰ μηκρῶν ἐπ’ αὐτής, διότι
νομίζομεν δτι ἀποτελεῖ μίχν περιεργοτάτην καὶ λίγην ἐνδικτέρουσαν
· σελίδα τῆς ἐπι Τοὔρων κατίκειταις ἴστορίας τῆς Μάνης καὶ τῆς καθέλου
· “Ἑλληνικῆς ἴστορίας.

ο καρδινάλιος Αίχακεν τὸν ἀρώριστον ὡς «γέγραπτον», καὶ ἔθορκε τὰ γυμνάσια
· νὰ μη̄ ἀποστέλλωσι τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον του, ἥμακκαν δὲ κατόπιν κα-
· όλων ἐκδιασκύνν γε ἀναγωρῆσῃ ἐκεῖθεν. «Εκτός παρὰ ὅλως τὰς οὐδι-
· τήσεις ἐν τοῖς ἐν Ἑλλαδὶ ἐπιστημονικοῖς σωματίοις καὶ περιοδικοῖς οδεύεια τοῖς
· φροντίς ἀλτίσθη.

(¹) Διατηροῦνται κυρίως τὰ αισθήματα τῆς τύπης. Ήτο, φαίνεται, χρήσεως. Επίσης τὸ ἐν Μάνῃ θύμου τῶν μοιρολογίων, πολλὴ τῶν ὑπότονων λέγονται εἰσέτι «Ελληνιστέ, τοῦ «κεράσματος» τῶν νεονύμφων, τοῦ ἡγεμόνας τῆς γης».

(²) Τοιαύτη δὲ Ν. Φαρδῦς εἶδε 1) μάλιν εἰκόνα τοῦ Ἰησαρίου. 2) μάλιν εἰκόνα τοῦ Θεοτόκου. 3) μικροσκοπικὸν σταυρὸν ἐκ τιμέων Ἑλλου. 4) λευκὸν πάνιον ἔγος ἐν τῷ μέσσῳ ἐρυθρὸν σταυρόν, ὅπερ ἐχρησίμευσεν ὁς πρώτη σημαῖα τῶν ἀποκειμένων καὶ ἡδὺ περιτέμνεται ἐν τῷ γωνίῳ κατὰ τὴν δευτέραν τῆς Διακανήσιμου. Ἔπιπλος ὁ ἡδὺ περιτέμνεται καὶ διάδημα τῆς ἐν Καργεστίῳ ἐκελπίσιας τῶν Μανιτῶν λέγεται κατὰ παρασκευόμενος καὶ δῶν τῆς ἐν Οιτύλου. Ἐγγράφα δὲ τινα καὶ γειτούργεσσα διεταῦθισταν παρέθεσσον ὅτι μετερέθρια ἐξ Οιτύλου. Ἐγγράφα δέ τινα καὶ γειτούργεσσα διεταῦθισταν παρέθεσσον ὅτι μετερέθρια ἐξ Οιτύλου.

(5) "Ιδε «Πανδώραν» τ. ΙΕ' (1864) σ. 385.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἡ Μάνη ὅπὸ τὴν Βενετικὴν ἐπικυριαρχίαν καὶ μετὰ ταῦτα.—Κατάστασις τῆς χώρας κατὰ τοὺς τελευταῖους αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας

Εἶπομεν ἀνωτέρῳ, διτὶ μετὰ τὴν δυνάμει τῆς συνθήκης τοῦ 1699 παραχώρησιν τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Βενετίαν συνεστήθη τὸ «Βασιλειον τοῦ Μωρέων», τῷ δόπιοι μίαν ἐπιχρήξιν ἀπήρτεζεν ἡ Μάνη. Αἱ κυριώτεραι δὲ η μᾶλλον αἱ μοναδικαὶ πηγαὶ περὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Βενετοκρατίας εἰναι αἱ πρὸς τὴν Γερουσίαν τῆς Δημοκρατίας ἀποστελλόμεναι ἐκθέσεις τῆς διιχειρίσεως (*relazioni*) τῶν ἐκάστοτε διωρισμένων ἀρμοματῶν ἡ γενικῶν προνοητῶν μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἱρχῆς των. Τοιούται δὲ ὑπῆρχεν ἐν Πελοποννήσῳ οἱ Ἰάκωβος Κοριέρ, Τιθέος Γραδινῆς, Ἀντώνιος Μοιζηνός, Φραγκεσκός Γριμάνης, Δινιτήλ Δολφίνος, Ἀγγελος Ἐμμος, Μάρκος Λορεδανὸς καὶ Αὐγουστίνος Σαχρέδος. Ἐπίσης ἄμα τῇ κατακτήσει ἀπέστειλχν οἱ Βενετοὶ εἰς Πελοπόννησον τρεῖς «συνδίκους καὶ καταστιχαδόρους» (*Sindici catasticadori*) πρὸς διοργάνωσιν τῆς ἡρημωμένης ἐκ τῶν πολέμων χώρας. Ἡσαν δὲ οὗτοι οἱ Ἰω. Ἄρενιέρης, Μαρίνος Μικιέλ καὶ Δομένικος Γρίττης. Ἐξ αὐτῶν δὲν πρῶτος μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσεν, οἱ δὲ λοιποὶ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς των ἀπέστειλχν ἐκθέσεις περὶ τοῦ ἔργου των καὶ τῆς ἐν γένει καταστιχεως τῆς χώρας λίγην διαφωτιστικάς. Σφόζονται δὲ ἀπασαὶ αἱ ἀγωτέρω ἐκθέσεις, ἐπιστολαὶ κλπ. τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Δημοκρατίας ἐν τοῖς Βενετοῖς ἀρχετοῖς⁽¹⁾.

(¹) Τὰς ἐκθέσεις ταύτας πρῶτος ἐμελέτησεν ὁ Γερμανὸς ιστοριογράφος L. Ranke, ἐπὶ τῇ δέσει δὲ τούτων ἔγραψε τὴν σπουδαιοτάτην μελέτην του «Περὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Βενετοκρατίας, ἡτὶς μεταφρασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Π. Καλλιγᾶ ἐδημοσιεύθη ἐν «Πανδώρᾳ» τ. ΙΒ' (1862 καὶ ἐν «Μελέταις καὶ Δόγοις» τοῦ αὐτοῦ τ. Β' σ.58—141. Πλειστοὶ ἂλλοι: ξένοι ιστορικοὶ ἐμελέτησαν καὶ ἐχρησιμοποίησαν τὰς ἐκθέσεις ταύτας, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων δι Παν. Χιώτης γάριν τῶν «Ιστορικῶν ἀπομνημονευμάτων Ἐπτανήσους καὶ ὁ Κων. Σάθας διὰ τὴν «Τουρκοκρατουμένην Ἐλλάδα». Τελευταῖος διηγημάτος καθηγητὴς τῆς ιστορίας Σπ. Λάζαρος, εἰς τοῦ διποίου τὰς τεραστίας ιστοριοδιφτικὰς ἐρεύνας πολλὰ ὀφέλει ἡ πάτριος ιστορία, ἐδημοσίευσεν αὐτὰς εἰς τὸ Ἰταλικὸν πρωτότυπον, ἐτῷ β' καὶ ε' τόμῳ τοῦ Δελτ. Ἰστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐπανειρίας. Οι μεταξύτεραι ὁ Χιώτης εἰς «Φιλιστορέα» τ. Β' σ. 219.

Οἱ Βενετοὶ ἄμα τῇ ἐκδιώξει τῶν Τούρκων ἐκ τῶν φυσικῶν τῆς Μάνης ὥρισαν ἐν αὐτοῖς φρουράρχους καὶ Βενετικὴν φρουρὰν συμφώνως τῇ μετὰ τῶν Μανιατῶν συμφωνίᾳ τοῦ Μωρέων. Διῆσεσαν τὴν χώραν εἰς τέσσαρα τμῆματα, Βαρδούνιας, Κελεφᾶ, Πατσάζε καὶ Ζχράτας, ἀτινα ἀπετέλουν μίαν τῶν ἐπτὰ ἐπιχρημάτων (*caniere*) τοῦ Μωρέως. Διωρίσθησαν ἐν αὐτοῖς «προδιεπταῖ», ἔδρα δὲ τῆς ἐπιχρήσιας διοικητὴς ή Κελεφᾶ, ἔνθα ἦρευεν ὁ «ἄρμοστης» τῆς Μάνης καὶ αἱ λοιποὶ διοικητικαὶ καὶ δικαστικαὶ Ἀρχαί. Ἐκ τῆς τοῦ Μ. Γρίττη ἐκθέσεως πληροφορούμεθα διτὶ διόλκηρος ή Πελοπόννησος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην είχε κώμης κατοικουμένης 1428, ἀκατοίκητης 1302, μοναστήρια 127, οἰκογενεῖς 46.277, ψυχῆς 190.673. στρέμματα 26.349.732. Εἰδικῶς δὲ τῆς Μάνης ἡ κατάστασις ἦταν ἀκόλουθος: Περιφέρεια Βαρδούνιας: κῶμαι κατοικούμεναι 16, ἀκατοίκητοι 3, μοναστήρια 0, οἰκογένειαι 440, ψυχαὶ 1.726. στρέμματα 325.344. Περιφέρεια Κελεφᾶς: κῶμαι κατοικούμεναι 38, ἀκατοίκητοι 8, μοναστήρια 2, οἰκογένειαι 1.760, ψυχαὶ 7.130 στρέμματα 411.272. Περιφέρεια Πισσαρᾶ: ἐντελῶς ἀκατοίκητος. στρέμματα 355.160. Περιφέρεια Ζαρούτης: κῶμαι κατοικούμεναι 31, ἀκατοίκητοι 6, μοναστήρια 8, οἰκογένειαι 1.522, ψυχαὶ 6.332, στρέμματα 457.980. Ἡ ἐκθεσις αὕτη εἰναι ἀτελεστάτη δισον ἀφορᾶ τὴν Μάνην διπολογίζουσα τὸν πληθυσμὸν εἰς 15.188 κατοίκους, ἐν φειδειαν τὴν γνωστὸν διτὶ μόνον διαρχὰς κατατάξεως εἰς 10 χιλιάδας. Τὸ αἴτιον διμως τῆς ἀτελοῦς καταγραφῆς τῆς Μάνης ἀνευρίσκομεν ἐν τῇ τοῦ Μαρ. Μικιέλ ἐκθέσει, διτις καταγράψεις λεπτομερῶς τὴν διπολογίαν Πελοπόννησον ἀναγρέει ἡγετῶς, ἵτι δὲν γῆδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον τοῦτο καὶ ἐν Μάνη. Λόγοι τῆς ἀδυνατίας του εἶναι ὅτι οἱ συνεχεῖς ἐμφύλιοι πόλεμοι τῶν Μανιατῶν καὶ τὸ ἀτέθωσιν τῶν κατοίκων καθηίστων ἐπισφιλῆ, καὶ ἐπικινδυνωδεστάτην τὴν περιπλάνησιν τῶν Βενετῶν διπλαγάλων εἰς τὰ διάδοματα πατριών τοιαύτην ἀπόπειραν ἐθεώρουν ὡς ἐνδειξεῖν δεσποτισμοῦ καὶ κατασκοπείας ἐν τῇ ἀνεξχρήτῳ χώρᾳ των καὶ διὰ τοῦτο ἀντενήργουν συστηματικῶς.

Περιωρισμένοι ἐν τοῖς φρουρίοις τῆς Μάνης οἱ Βενετοὶ ἤγανθοντο ἐκεῖθεν δπως ἐπιβάλωσι τάξιν καὶ εύνομοί τοις τὴν ἀναρχεύ-

Μάρκου καὶ ἀπεκόμιζον εὐχὴν ὅλην κέρδη. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἐπί-
κειαν τοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους πολέμου μεγάλας δυσκερείας παρε-
χεν εἰς τὴν Βενετίαν τὸ κόμμα τοῦ Λιμπεράκη Γεραχάρη, μετὰ τὴν
προσχώρησιν δυμας αὐτοῦ εἰς τὸ Χριστιανικὸν στρατόπεδον ἔξτριπτε
πᾶσαν κατὰ τῶν Βενετῶν ἀντίπαλον ἐν Μάνη. Γενικῶς δυνάμεις νὰ
εἴπωμεν δτι οἱ Βενετοὶ κατὰ τὸ ὀλιγοχρόνιον διάστημα τῆς ἐν
Πελοποννήσῳ κυριαρχίας των οὐδέλως ἡδυνάθησαν νὰ κατιστήσωσιν
ἐν Μάνη, ἀλλὰ ἀπλῶς προσηταῖρισθησαν τὴν χώραν λόγῳ τῶν ισχυ-
ροτάτων στρατιωτικῶν αὐτῆς δυνάμεων, αἵτινες ἦσαν καὶ αἱ μόναι
κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀξιόμαχοι. Ἐλληνικὴ δυνάμεις ἐν Πελο-
ποννήσῳ. Ὁρθότατα δὲ παρατηρεῖ ὁ Rankē⁽¹⁾ δτι αἱ σχέσεις τῶν
Μανικτῶν πρὸς τοὺς Βενετοὺς ἦσαν συμμαχικὲς καὶ εὐχὴν πηγέων
πρὸς δυνάστας.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1714 ἐκηρύχθη ἐκ νέου Τουρκοθενετικὸς
πόλεμος. Ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία εἶχε παρασκευάσει μετ’
ἐπιμελείας καὶ δυναμογῆς μεγάλας δυνάμεις διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς
Πελοποννήσου, ἐν φῇ Βενετίᾳ εὑρέθη ἐγενέλως ἀπαράσκευος. Τὸ ἐν
μετὰ τὸ ἄλλο τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου ἐπιπτον, εἰ μαχηταὶ
καὶ αἱ ἀμαχοὶ πληθυσμοὶ ἐσφάζοντο ἡγητεῶς καὶ τὸ πᾶν κατεστρέ-
ψαντο καὶ ἡρημοῦτο. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 1715 ὀλόκληρος ἡ Πελοπό-
νησος εἶχεν ἐπανέλθει διὰ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν, τὴν δὲ νέαν αὐτῆς
κατάκτησιν ἀνεγνώρισεν ἡ Βενετία διὰ τῆς ἐν Πασάροβιτές εἰργάντης
τῆς 21 Ιουλίου 1718. Τὶ ἀπέγινεν ἡ Μάνη μετὰ τὴν νέαν διαδεύ-
της 21 Ιουλίου τῆς Πελοποννήσου; Τὸ ἀληθές εἶναι δτι δὲν ὑπέστη τὴν τύχην
τῆς διπολοίπου γερσανήσου. Βλέποντες αἱ Μανιταῖς πανταχοῦ ἥττω-
μένους τοὺς Βενετοὺς καὶ πανταχόθεν δυοχωρούντας πολλάκις δημ-
αγητὴν ἐσκέφθησαν μόνον περὶ τῆς σωτηρίας των καὶ τῆς ἀνεξαρτη-
σίας των. Ἐξ ἀλλοῦ αἱ Τούρκοι πικρὰν πειραν ἔχοντες τῶν προσ-
ώπων πρὸς τὴν Μάνην πολέμων καὶ ὅντες ἀπηργούμενοι εἰς
γουμένων πρὸς τὴν Μάνην πολέμων καὶ ὅντες ἀπηργούμενοι εἰς
πόλεμον κατὰ τῆς Αὐτορίας εὐχαριστῶς ἔδεχθησαν τὰς προτάσεις
τῶν Μανιταῶν, διὰ τῶν διποίων ἀνεγνώριζον τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπι-
τῶν καταχρισταῖν καὶ τὴν εἰς ἔνδειξιν αὐτῆς πληρωμὴν τοῦ τέρψου 4 γιλιά-
κυριαρχίαν καὶ τὴν εἰς ἔνδειξιν αὐτῆς πληρωμὴν τοῦ τέρψου 4 γιλιά-

⁽¹⁾ Rankē, Περὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Βενετοκρατίας ἐν Π. Καλλιγ. Μελίται
καὶ Λόγοι τ. 2 σ. 119.

μένην χώραν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν διαφόρων μικρῶν τμημάτων ἀνεγνω-
ρίσθησαν ἐπισήμως καὶ τότε ὀνομάσθησαν διὰ πρώτην φορὰν «κα-
πετάνοι» ἐκ τῆς δμωνύμου καὶ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Βενετοῖς Ἰταλ-
ικῆς λέξεως «capitanī». Ἐπεκράτησε δὲ ἡ λέξις αὕτη γενικῶς ἐν
Ἐλλάδι, ἰδιαιτέρως δὲ ἐν Μάνῃ καὶ αὐταὶ αἱ περιφέρειαι τῆς δικαιο-
δοσίας τῶν καπετάνων ἐκλήθησαν καπετανίαι. Φόρον οὐδένα
ἔδεχθησαν νὰ πληρώνωσιν αἱ Μανιάται πρὸς τοὺς Βενετούς. Καὶ
ἀρίσθη μὲν μικρόν τι ποσὸν δινομαζόμενον Μακτοῦ, διιγώτερον καὶ
αὐτοῦ τοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους καθωρισμένου, ἀπλῶς πρὸς ἔνδειξιν
ὑποτελεῖσας. Ἄλλα καὶ τοῦτο ἡρούσητο νὰ καταβάλλωσιν ισχυριζό-
μενοι δτι δυνάμεις τῆς μετὰ τοῦ Μοροζίνη συμφωνίας εἰς οὐδεμίαν
τοιαύτην ὑποχρέωσιν ὑπέκειντο. Ἐπὶ τέλους μετὰ μεγάλων κόπων
καὶ κυρίως διὰ τῶν πολλῶν περιποιήσεων τῶν ἀρχηγῶν αἱ Βενετοὶ
ὑπάλληλοι ἐπεισαν αὐτοὺς ὅπως ἀναγνωρίζωσι τὸν πρὸς τὴν ὑψηλὴν
ἐπικυρίαρχον πολιτείαν φόρον. Τὸ πιθανώτερον δυμας εἶναι δτι οὐδέ-
ποτε κατεδλήθη, δεδομένου δτι εἰς ἀπάσας τὰς ἐκθέσεις ἀναφέρεται
τὸ ταμεῖον τῆς Κελεφᾶς κενὸν χρημάτων.

Οἱ Βενετοὶ διποχρεωμένοι νὰ κολακεύωσι τοὺς Μανιάτας δι-
ἐνδεχομένην χρησιμοποίησιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτῶν δυνάμεων καὶ
εὑρισκόμενοι ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ πράξωσι τι κατὰ λαοῦ ὡργανωμένου
τελείως στρατιωτικῶς καὶ ισχυροτάτου ἐν τοῖς ἀποκρήμνοις ὅρεσι
του συνεχώρουν καὶ τὰ σοδαρώτερα σφάλματα αὐτοῦ. Πολλάκις
ἔζωθι αὐτῶν τῶν φρουρίων διεξήγοντο δλόκληροι μάχαι μεταξὺ τῶν
ἀντιμιχομένων μερίδων καὶ αἱ Βενετοὶ ἐθεῶντο μὲ λόπην τὸν ἐμφύ-
λιον τούτον σπαραγμόν. Ἡγωνίζοντο διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τῶν περι-
ποιήσεων ὅπως ἐπιδιάλλωσι τὴν τάξιν. Συνεκάλεσαν τοὺς ἀρχηγούς
μετὰ τῶν διποίων συνηψών στενάς σχέσεις καὶ προσελκύσαντες τὴν
ἐμπιετούνην αὐτῶν ἡδυνάθησαν νὰ συμφιλιώσωσι τοὺς ἐρίζοντας.
Γενικὸς ἀρχηγὸς οὖδεις ἀνεγνωρίζετο μεταξὺ των, μετὰ πολλοῦ δὲ
κόπου συνεφώνησαν ὅπως εἰς τὴν διαιτησίαν τοῦ Βενετοῦ
ἐμφύλιου πολέμου καταφεύγωσιν εἰς τὴν διαιτησίαν τοῦ Βενετοῦ
ἀριμοστοῦ. Διὰ τοιούτων ἡπίων μέσων ἡδυνάθησαν τέλος αἱ Βενετοὶ
νὰ ἡσυχάσωσι τὸν τόπον. Οἱ κάτοικοι ἐπεδόθησαν εἰς τὴν γεωργίαν
καὶ βιομηχανίαν, ἔγκαταλείψαντες δὲ τὴν πειρατίαν ἐπεδόθησαν εἰς
τὴν ἐμπορικὴν ναυτιλίαν διὰ τὴν προστασίαν τῆς σημιτίας τοῦ Ἀγίου

σχέθησαν δημοσίως αὐτηράχν οὐδετερότητα καὶ ἀποχήν πάσης μετὰ τῶν Χριστιανικῶν λαῶν συνεννοήσεως. Τὰ δὲ ἐν Μάνη φρούρια κατεστράφησαν καὶ διὰ Τουρκικὸς στρατὸς περιωρίσθη ἐν τοῖς παραχμεθορεῖσις ἀπὸ Πασσαΐκα μέχρι Καλαμῶν. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην η Βαρδούνια ἀπωφίεισθη δηὖτε Τουρκολβανῶν φιλοπολέμων καὶ σκληρῶν ἵνα χρητιμένωσιν ὡς φυλακὴ πάσης ἐξόδου τῶν Μανιατῶν πρὸς λεγήταίν τῶν Τουρκικῶν χωρίων τῆς Λακκεδαίμονος καὶ Μεσσηνίας.

Τὸ ἐπὶ Βενετοχρατίας εἰσαχθὲν σύστημα τῶν «καπιτανιῶν» ἐσυνεχίσθη καὶ μετὰ ταῦτα. Ὅπους τοις χωρίον ἡ κώμη εἶχε τὸν καπετάνον του καὶ κατὰ περιφερεῖας, τὰς καπετανίας, ἔξελέγεται εἴς Ἑπτάναυς ὡς ἀγώτερος ἄρχων, δικαίωνος, δικαστὸς καπετάνος. Ἐξ δλων δὲ τῶν ἀγωτέρων καπετάνων ἔξελέγεται εἴς, δικαστὸς ἄρχων τῆς Μάνης, κακλούμενος Μπᾶς καπετάνος. Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ 1776, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, δικαστὸς ἄρχων διωρίζεται ὑπὸ τῶν Ταύρων ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Μπένη. Ἐν τούτοις οἱ καπετάνοι ἐσυνέχισαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μπᾶς καπετάνου, διὰ τοῦ διποίου συνήθως ἥρχοντο εἰς ἐπαρχὴν καὶ ἔλυον τὰς διαφοράς των μετὰ τοῦ ἐπισήμου ἄρχοντος ἡ Μπένη. Οἱ ἀριθμὸς τῶν καπετανιῶν δὲν εἰναι ἔξηχριδωμένος. Κατὰ τὸν Σπ. Τρικούπην (¹) ἐν ἀρχῇ μὲν ἦσαν ὀκτώ, ἔπειτα δὲ ἔνδεκα. Κατὰ τὸν Παπαρηγόπουλον (²) αἱ καπετανίαι ἦσαν τέσσαρες, ἡτοι Ζαρνάτας, Ζυγοῦ, Κακαδούλιων καὶ Σκουταρίου. Ὁ *Rouqueville* (³) ἀναδιβάζει αὐτὰς εἰς τὰς ἀκολούθους δώδεκα: Γιανιτσάνικα, Σταυροπήγιον, Ἀνδρούδιστα, Ζυγός, Κουτήφαρη, Τσίμοβη, Δηρός, Κακαδούλια, Μηλέα, Καστάνια, Τρίνασσος καὶ Μαραθονήσιον. Ἐπίσης καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς διαφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν καπετανιῶν. Καθ' ἡμές εἰναι ἀδύνατος δικριθῆς καθορισμὸς τῶν καπετανιῶν, διότι οὐδέποτε αὖται ἦσαν δρισμέναι ἐπακριδῶς. Παλαιάκις δύσι ἡ καὶ περισσότεραι ἡνοῦντο ὑπὸ ἕνα καπετάνον συγκεντροῦντα τὰς γενικὰς συμπτυχείας. Ἀλλοτε πάλιν μία καπετανία διγενεῖτο εἰς δύσι ἡ καὶ περισσοτέρως λόγω ἐπιτερούχων διγονοῖς.

‘Ο Νικήτας Νηφάκος ἀχμάσχς περὶ τὰ τέλη του 18ου αἰώνος ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ ἐπιγραφομένῳ «Ιστορία τῆς Μάγης δηλη-

⁽¹⁾ Σπ. Τρικούπη, *Ιστορία της Ελλάς*, Βιβλιογραφία, σ. 17.

⁽²⁾ Κων. Παπαργυρούλου, 'Ιστορία της Ελλάς, Επαναστάσεως τ. Α' σ. 39.

⁽³⁾ Pouqueville, *Voyage en Grèce* t. 5.

ήθων, χωρίων καὶ ἵντράδων αὐτῆς διὰ στίχων πολιτικῶν» περέγει πληρη τοπογραφίαν τῆς χώρας, παραμέτρους δὲ ταύτην ἐνταῦθα λόγῳ τοῦ ἐνδικτέοντες αὐτῆς⁽¹⁾.

Σ' αὐτὰ τὰ δρη φύγανε οἱ μαῖνοι Σπαρτιῆται
καὶ εἶν' αὐτὸι ποῦ λέγονται τὴν σῆμερον Μάνισται.
Γιὰ νὰ φυλάξουν τὴν ζωὴ καὶ τὴν ἐλευθερία
ἔκτισαν χώραις στὰ βουνά καὶ περισσά χωρία.
Δὲν ἦτον φυσικὸν σ' αὐτοὺς νὰ γένουν σκλάβοι, δοῦλοι,
ἀλλὰ νὰ εἰν' ἐλεύθεροι, γιατὶ δὲν ἦτον μοῦλοι·
γιατ' ἦτον Σπάρτης γνήσια παιδία τὰ καῦμένα
κ' ἐλεύθερα γεννήματα καὶ μαχομαθημένα.
Γιὰ τοῦτο χώραις ἔκτισαν στὰ δρη καὶ χωρία
νὰ ζοῦν ἔως τὴν σῆμερον εἰς τὴν ἐλευθερία.
'Ετούτων ἐγὼ βούλομαι νὰ γράψω ίστορία
καὶ χώραις καὶ τὰ ἥθη τους, ἵντοτες καὶ χωρία.
'Επτὰ καὶ δέκα κ' ἑκατὸν εἶν' ὅλα τὰ χωρία,
ὅπου κρατοῦν τὰ ἄρματα καὶ τὴν ἐλευθερία.
Τὸ μέρος τ' ἀνατολικὸν λέγεται κάτω Μάνη.
τὰ ἄλλα δύο δυτικὰ ἔξω καὶ μέσα Μάνη.
Καὶ ποῶτα νὰ ἀρχίσωμεν διὰ τὴν κάτω Μάνη,
ὅπου βαμβάκι περισσὸν καὶ βαλανίδι κάνει.
Καὶ ἔχει κάρες τέσσαρες καὶ τετραπλῆν δεκάδα,
ἴδου καὶ τὰ ὀνόματα τὰ λέγομεν ἀράδα.
Τὰ Τσουκαλιά, τοὺς Καλονιούς, Παχυάνικα καὶ Λάγη
μεγάλη χώρα εῦμορφη, πολλὰ καλὴ καὶ ἄγια.
Πιοντάκι, Δημιαρίστικα, τὸ Δρυάλι καὶ τὸ Νέφη,
καὶ τὰ Κορογονιάνικα σὰν κακομοιόρα νύφη.

(¹) Ο Νικ. Νηφάκος περὶ τὸ 1770 εἶχε συστήσει σχολεῖον ἐν τοῖς καὶ μὲν τῆς Δυτικῆς Μάνης. Περιοδέουσας δὲνην τὴν γύρων τονέταξεν ἑμιέτερως πλήρη τοπογραφίαν αὐτῆς. Δοὺς δῆμως ἀρρούμας (κατὰ τινες δὲ λόγους τιμῆς) ἐξεδώλην ἵκεσθαι καὶ πρὸς ἐκδίκησιν προσέθεσεν ἐν τοῖς τοῦ πονημάτος τοῦ στίχους Ὁρθοτικωτατοῦς καὶ ἐμποτεῖς γυμναισιολογίας. Εἶναι δὲ ταῦτα ἡντελῶς ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀλλήλαν καὶ ἀνακόλουθα πρὸς ὅσα αὐτὸς ὁ ίδιος γράψει ἐν ἀργῷ τοῦ πονημάτος του. Ἀποτύπωσεν δὲλλειψίει ἀλληλης ἴστορίας περὶ Μάνης, τὸ πονήμα τοῦ Νηφάκου ἐρίγημεν πλεῖστας ἐκδόσεις ἐν τῷ ἔξωτερικῷ καὶ ἐν Ἐλλαδὶ καὶ πολλῇ ἀρχαίᾳ, καὶ πατερούσαι μέγερι στήμαρον περὶ τῶν ἀθίμων τῶν Μανιατῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πληροφοριῶν, τοῖς Νηφάκου. Ἡμεῖς δημοσιεύομεν τὴν τοπογραφίαν. Τὰς εἰναι πράγματα ἀκριβεῖς, προσ-Τουοκοκοστίας, ἐπὶ τῇ βάσει ἀλλων Ἑγγλεμένων καὶ ἐνυποτεττάτων παγῆν.

Γονέα, Βάτα, Κότρωνας καὶ ἔνα Φλοιμοχῶρι,
καὶ τὰ Σκαλτσοτιάνικα καὶ τὸ Ριγανοχῶρι.
Λουκάδικα καὶ Κάββαλος, Χειμάρρα καὶ Σκουτάρι,
ἔτοῦτα λάμπουν στὰ λοιπὰ χωριὰ σὰν τὸ φεγγάρι.
Βαχός καὶ Παληοκάλυβα, Παρασυρός, Καρέα,
καὶ Τσεροβά καὶ Κρυονερὸς ψυχορὰ σὰν τὸν Βορέα.
Σκυφιάνικα καὶ Παλοβᾶ καὶ Σιδηροκαστρίτες,
Μηνιάκοβα⁽¹⁾ καὶ τὸ Καυκὶ καὶ Πολυτσαραβίτες.
'Η Μαραθιά⁽²⁾ καὶ Πάνιτσα, Σκαμνάκι καὶ Νιοχῶρι,
Πιλάλα, Τουρκαντσιάνικα⁽³⁾ καὶ τὸ Καρβελοχῶρι.
'Η Λίμνη⁽⁴⁾ καὶ τὸ Λίμπερδο, Τρίνασσος καὶ Μελίσσαι⁽⁵⁾
τοῦ Λάγιου καὶ δὲ Αγερανδος καὶ τὸ Μαραθονῆσι.
Ἐτοῦτα εἶνε τὰ χωριὰ τῆς κάτω Μάνης δύλα.....
Τώρα λοιπὸν ν' ἀρχίσωμεν διὰ τὴν ἄλλην Μάνην,
καὶ πάλιν μεταλέγομεν διὰ τὴν κάτω Μάνην.
'Αρχίζομεν ἀπὸ τὴν Κελεφὰ ἔως τὴν Καλαμάτα,
Ζυγός, Μηλιά, Ανδρούβιστα καὶ δύλη ή Ζαρνάτα.
Καὶ ἔως τὴν ἀγία Σιών λέγεται ἔξω Μάνη,
μετάξι, λᾶδι περισσὸν καὶ πρινοκόκι κάνει.
'Εκκλησίαις ἔχει φοβεραῖς, λαγκάδια ἔχει ἄγρια,
καὶ χώραις ἔχει θαυμασταῖς καὶ δυνατά χωρία.
Σαράντα ἔξι εἰν' αὐτὰ καὶ χώραις καὶ χωρία.
Νὰ τὰ εἰπῶ κατ' δύομα ἐτώρα κάμνει χρεία.
Πηγάδια καὶ ή Σέλιτσα, Μαντίνειαις εἶνε δύο,
Τρικότσοβα καὶ οἱ Δολοὶ καὶ τοῦτα πάλιν δύο.
Βαροῦσι, Κάμπος, Γαϊτσαῖς, ἀκόμη καὶ ή Μάλτα,
τὰ Πρύντατα καὶ Ροδοβά καὶ δύλη ή Ζαρνάτα.
Τὰ Τσέρια καὶ ή Καλυβιαῖς, Ξεχῶρι, Καρδαμοῦλα,
Πραστίο, Λιασίνοβα καὶ Σιδονίτσα οὔλα.
Αὐτὰ καὶ ή Ανδρούβιστα καὶ δύλα τὰ Πουλία,
εἰς τὴν ποδιάν εύρισκονται τοῦ Μακρυνοῦ Ήλια.
'Απ' ἐδῶ τώρα καὶ ἐμπρὸς θέλω ν' ἀρχινήσω,
καὶ τοῦ Ζυγοῦ τοῦ Μελιγοῦ τῆς χώραις ν' ἀριθμήσω.
Τὸ Λευκτρον εἶνε ἐμπροστά, παρέκει τὸ Νιοχῶρι,
καὶ Πύργος φοραδόσειστος δύλος πάει τ' ἀνηφόρι.

⁽¹⁾ Η Καρυόπολις.⁽²⁾ Τὰ Κονάκια.⁽³⁾ Η Ράχη.⁽⁴⁾ Τὸ Μαυροεδούνιον.

Παρέκει εἶνε τὰ Ρίγκλια καὶ τοῦ Πλάτσιοῦ ἡ χώρα.
Κοτρόνι, Παληολοζονὰ καὶ ἡ μεγάλη χώρα.
Στὴ μέση εἶνε τοῦ Ζυγοῦ Πλάτσα τὴν ὄνομάζον.
διὰ τὸν πολὺν πασπαλάν ποῦ τρώγουν τοὺς θηριάζον.
Καὶ δὲ Νομιτσῆς δὲ ἀνοιμος παρόντος παρέκει,
καὶ κατὰ Κουτήφαρης, ὀλίγον τι παρέκει.
Λαγκάδια εἶνε παρειπρὸς καὶ παρεκεῖ Μπολιάνα,
καὶ παρεκεῖθε Οϊτύλον, μέσ' τοῦ βορικῆ τὴν μάνη.
Στὴν ἄκρη εἶνε ή Κελεφά, αὐτὴ καὶ κάστρον ἔχει.
ἄλλ' ὅμως εἶν' ἔρημο καὶ τίποτε δὲν ἔχει.
'Ετοῦτα εἶνε τοῦ Ζυγοῦ καὶ χώραις καὶ χωρίς.
λοιπὸν καὶ διὰ τὴν Μηλιάν νὰ εἰποῦμεν κάνει χωρίς.
Κ' εὐθὺς ἀπὸ τὰ Νίζηνα θέλω νὰ ἀρχινήσω.
καὶ στῆς Θεούσκις νὰ ἀναβῶ νὰ ταῖς ἐσματινίσω.
Νὰ γράψω καὶ τὴν χώραν τους, Καστάνια τῶνονά της,
κ' εὐθὺς νὰ εῦγω ἀπ' αὐτήν, νὰ φύγω ἀπὸ καντά της.
Νὰ ἔλθω στὴν Αράχοβα στὴν πολὺ ξκουσμένη,
εἰς ἔνα στριλολάγκαδο εύρισκεται χωσιένη.
Αὐτὴ εἶνε τρισυπόστατος καὶ λέγεται Μηλέα.
ώς ἔνα κάρτο παρεκεῖ εἶνε καὶ ή Γαριπηλέα.
'Ετοῦτα εἶνε τῆς Μηλιάς τὰ δυτικὰ χωρίς.
τὰ ἄλλα εἶνε βορεινὰ στὴν μεσιανὴ μερίς.
Μπροστὰ εἶνε ή Καστάνια στῆς μάχαις ξκουσμένη.
καὶ εἰς τὴν Βαρδούνια ἀκούεται διτε εἶνε μεθυσμένη.
Τὸ Σελεγοῦδι τὸ πτωχόν, τὰ κόκκινα Λουρίχ,
οἱ ἄγιοι Νικόλαος καὶ ἄλλα δύο χωρία.
Μαλτσίνα τ' ὅνα λέγεται, Αρχοντικό τὸ ἄλλο.
καὶ ἔως ἐδῶ σώνουνται, δὲν εἶνε πλέον ἄλλο.
'Η ἔξω Μάνη κόπτεται εἰς τέσσαρας ἐπαρχίας,
καὶ ἔχει πέντε μπεΐδες καὶ ἐπτά καπτενίαις.
Ζαρνάτα καὶ Ανδρούβιστα καὶ ἔνας στὴν Μηλέα.
καὶ δὲ Μελιτσίνης τοῦ Ζυγοῦ καὶ δχι ἄλλος πλέκ.
Εἰς τὴν Ζαρνάτα βρίσκουνται δύο καπτενίαις.
'Η μία στὴν Ανδρούβιστα τοῦ καπτετῶν Τρουπέκη,
καὶ ἄλλη μία στὸν Ζυγὸ τοῦ καπτετῶν Χρηστάκη.
Εἰς τὴν Μηλέαν εἶνε τρεῖς καὶ μόνοι καπτετάνοι
καὶ ἄλλοι δύο βρίσκονται καὶ εἰς τὴν ἄλλη Μάνη.
Κυβέλος εἶνε στὴν Μηλιάν, Δουράχης στὴν Καστάνια.

Βενετζανάκης κάθεται στήν άλλην τὴν Καστάνια.
Καὶ τοῦτο ὅλοι ζεύρουσι γιὰ μεγαλύτερόν τους,
καὶ διὰ πρώτον ἀρχηγὸν καὶ διὰ καλλίτερόν τους,
Τζανήμπενην (¹) τὸν ἥρωα τὸν θαυμαστὸν ἄέρα.....
Μὲ λύπην ἄκραν στὴν ψυχὴν καὶ στὴν καρδιὰν δειλίαν,
πηγαίνω στὰ Θεούρια καὶ εἰς τὰ Κακαβούλια.
Εἴκοσιν ἔηνε εἰν' αὐτὰ καὶ χώραις καὶ χωρία.
Ἡ πρώτη εἰν' ἡ Τσίμοβα καλὴ χώρα μεγάλη,
καὶ ἔχει καπετάνιον ἔνα Μαυρομιγάλη.
Καὶ παραπάνω ἀπ' αὐτὴν κοντὰ στὸ Ριζοβοῦνι,
χωρίον ἄλλο βρίσκεται καὶ λέγεται Κουσκοῦνι.
Κριλιάνικα, Δημιάνικα, Πύργος, Χαριά καὶ Δρυάλος,
Παληόχωρα καὶ ὁ Γκρεμὸς καὶ Πάμπακα εἰν' ἄλλος.
Καὶ ἄλλο Μπρίκι λέγουσι, Καυχιόνα καὶ Καρίνια,
Κουλοῦμι λέγουν ἔτερον καὶ ἄλλο πάλιν Μῆνα.
Ἡ Κίτα ἡ πολύπυργος, καὶ ἡ Νόμια παρομία.
Σταυρὶ καὶ τὰ Κεχριάνικα κι' ὁ Κοῦνος ἄλλη μία.
Ἄνω καὶ κάτω Μπουλαριοί, καὶ Δρῦ καὶ ἡ Κηπούλα,
ἡ Βάθεια καὶ τὰ "Αλικα, ἐτοῦτα εἶνε οὖλα.
Καὶ μέσα Μάνη λέγονται, καὶ εἶνε ὅλα ἀράδα,
ὅρτυκια καὶ φραγκόσυκα ἡ πρώτη τους ἵντράδα.....

Οἱ καπετᾶνοι καὶ λοιποὶ πρόκριτοι ἦσαν πάντες ἐκ τῆς τάξεως τῶν «μεγαλογεννητῶν ἡ Νικλιάνων», τῶν δρόσεων αἱ οἰκογένειαι ὑπερηφανεύοντο δι' ἀνδρογαθήματα τῶν προγόνων των ἢ διὰ τὸ πλῆθος συγγενῶν καὶ φίλων. Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἡ τάξις τῶν Φαμέγιων (ἐκ τοῦ *famille*) ὡς ἀσχολουμένων εἰς τὰ οἰκιακὰ ἔργα. Διετέλευν δὲ σῦτοι ὅπὸ τοὺς Νικλιάνους, εἰτινες εἰχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύωσι καὶ ὑπερασπίζωσι τοὺς ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ των ἀπὸ πάσης προσβολῆς. Αἱ καπεταγίαι ἦσαν συνήθως κληρονομικοί, ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱόν, σύχλι σπανίως δμως οἱ καπετᾶνοι καθηροῦντο δι' ἀνικνότητας ἢ ἀτυμβίζοντο πρὸς τὸ ἀξίωμα διαγωγὴν καὶ ἀντικαθίσταντο δι' ἀλλων ἱκανωτέρων. Ἐπίσης κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ὀλόκληροι ἴσχυρόταταις οἰκογένειαι ἦτορεναι κατεστρέφοντο καὶ ἡ ἴσχυς των μετεβιβλήσεων εἰς ἄλλας. Περὶ δὲ τῶν ἑθμῶν αὐτῶν καὶ τῆς ἐντελῶς ἴδιορρύθμου διοικήσεως καὶ ἀπονομῆς

(¹) Τὸν Τζανήμπενην Γρηγοράκην, τοῦ ὄποιου τὰς ἀρετὰς ἔξυμνει διὰ μακρῶν.

τοῦ δικαίου θὰ δώσωμεν τὴν μᾶλλον πρὸς τὴν πολιγλωττική τα πρεταρμοζομένην εἰκόνα ἐκ τῶν τῆς ἐποχῆς ἔκεινης πηγῶν. Ὁ Ριζόντος ἔναντι ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα ὡς πρὸς τὸν Μανιάτας (²):

«Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, τοὺς δρόσεις τρεῖς αἰώνες ἐνεργητικωτάτης ἀντιστάσεως κατέστησαν σεβαστοὺς εἰς τὰ ὅμιλα τῶν Εἵλων αὐτῶν τυράννων τῆς Ἑλλάδος, ἔως πάντοτε ὅπὸ τὸ ὅτλα. Ἄνεῳ τεχνῶν καὶ ἄλλης βιομηχανίας παρὰ τῆς τοῦ πολέμου, διαπίνη τῶν Τσύρων ἐφωδίαζον τοὺς δράχους των. Αἱ γυναῖκες παρηκαλεύονται εἰς τὴν μάχην, διατηρήσοσι τὰς στωκάς ἀρετὰς τῶν ἀργκίων Σπαρτιατίδων» εἰς μόνα τὰ ἀπόκεντρα ἐκείνα ἄτυλα ἀνευρίσκοντα εἰστείησην τινὰ τῶν ἡῆων τοῦ λαοῦ τοῦ Λυκούργου. Διαγραμμένοι εἰς φύλαξις οἱ Δάκωνες ὑπετάσσοντο εἰς ἀρχηγούς ἡ καπετάνους, πολλάκις μὲν διχονοσύντας μεταξὺ αὐτῶν, διείποτε δὲ ὁμονοσύντας ὑπὲρ τῆς σωματιρίας τοῦ κοινοῦ. Ἡ σύγχρονις τῆς ἔξουσίας εἰς τοσαῦτον μικράν ἔκτασιν δὲν ἔδραζεν νὰ φέρῃ τοὺς Λάκωνας εἰς τὴν ἀντργάλην. Ἐπανέλαβον τέλος πάντων τὴν παρείαν τῶν συνήθων αὐτῶν ἐκστρατειῶν, δετε ἡ διοικησίας ἀνετέθη δριστικῶς εἰς δέκα κυριωτέρας σικεγενείας. Κατὰ τοὺς ἡσύχους κατιρούς αἱ οἰκογένειαι αὐτοὶ ἔξησκουν ἀπόλιτον ἔξουσίαν, ἀλλ' ὅτε κινδυνοὶ ἡτελούν τὴν Πατρίδα ὥραιον νὰ φωτίζωνται ἐκ τῆς γνώμης ἀνωτέρου συμβουλίου ἡ συνελεύσεως γερόντων, λαμβανόντων τὴν ἐπωνυμίαν γερουσιαστῶν τῆς Λακεδαιμονίου. Ἡ ιθυμούντο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης (1740) ἐν τῷ Λακωνίᾳ πέντε ἐπισκοποί, πολλὰ μοναστήρια καὶ ἔκχτὸν είκοσι καθηπόλεις, τῶν διποίων ἡ σημαντικωτέρα δὲν περιείχε πλειονάς τῶν 400 οἰκεγενειῶν. Αἱ φυλαὶ συνερχόμεναι ἡδύναντο νὰ χορηγήσωσι 15 λαχιλαδας ἀνδρῶν ἱκανῶν νὰ φέρωσιν δπλα, ἐν ἀνάγκη δὲ ίσος ἀριθμὸς γυναικῶν συνηθισμένων εἰς τοὺς κινδύνους καὶ μόχθους, ὡς εἰς ἀνδρες αὐτῶν, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ χύσωσι τὸ αἷμά των ὑπὲρ τῆς Πατρίδος».

Ἐπίσης δὲ Ἀν. Γούδας λίαν χαρακτηριστικῶς περιγράφει τὰ τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων τῆς Μάνης κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας διὰ τῶν ἀκολούθων (³):

(¹) 'Ραφενέλ, 'Ιστορία τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων π. 102.

(²) 'Αναστ. Γούδα, Βίοι παραδίληλοι π. 8 σ. 6'.

«Ἐκεῖ συγκεντρωθέντες καὶ σύδενα Ἰσαῖς οὕτε πρότερον ἔχοντες οὕτε ἐπειτα φηφίσχντες γραπτὸν νόμον ἔζων ὅπως κάλλιον ἐδύναντο. Τὰ μὲν ἵδια προστατεύοντες ἔκαστος διὰ τῶν ὅπλων, μόνον δὲ ἀπὸ τῶν πολεμίων, καὶ ἵδιας ἀπὸ τῶν Τούρκων, προσπαθοῦντες νὰ ὠφελῶνται διὰ παντὸς τρόπου, μὴ ἔξαιρουμένης οὕτε τῆς κλοπῆς. Καὶ πρὸς ἀλλήλους μὲν τὸ ἔγκλημα τοῦτο ἦτο ἔκπαλαι, εἶναι καὶ σῆμερον, δισσον μισητὸν τόσον καὶ ἀγνωστὸν ἐν Μάνῃ· οὕτε τὰς θύρας κλείουσι δι’ ἀδιαρρήκτων κλειθρῶν οὕτε τοὺς οἰκους φυλάττουσι νυκτός τε καὶ ἡμέρας οἱ Μανιᾶται· κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὅμως, καὶ μόνον κατὰ Τούρκων, μετήρχοντο ὅσα ἐδύναντο κακά· δισφ πλειότερα μάλιστα ἐπραττον, τόσῳ πλειότερον ἐπηγνοῦντο· καὶ φύσει μὲν οὕτε αἷμοδόροι οὕτε σκληροὶ ἦσαν, τούγαντίον μάλιστα ἐσέδοντο εἰς μέγαν διαθμὸν τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς ἀόπλους καὶ κατ’ ἔξοχὴν τὴν τιμὴν τῶν γυναικῶν· ἀπὸ τῶν οἰκων ὅμως τῶν ἐχθρῶν των, διανένικων, καὶ οὗτὴν τὴν τέφραν ἀφήρουν.

Τάς δὲ μεταξύ των ἔριδξ τοῦ οὐρανοῦ ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον δι' αἱρετο-
χρισίας, γεροντικῆς λεγομένης, ἐκλέγοντες ως δικαιητὴν ἓνα ή καὶ
πλειστέρους, ἀν οὐδὲ πάντοτε τοὺς γεροντοτέρους, πάντοτε διμώς τοὺς
εὐνυποληπτοτέρους· καὶ νέοι δὲ ἀν ἡσαν εὗτοι, σεβόμενοι χάριν, ἀπε-
καλοῦντο γέροντες, καὶ αἱ ἀποφάσεις των ἡσαν σεβασταῖ, ἀν δὲ
σπανίως δὲν ἐξετελοῦντο ὑπὸ τῶν δικαιερομένων, ἐπειδόλλοντο τῇ συν-
δρομῇ τῶν πάντων.

Ἐπειδὴ δημως ἐνίστε εἰτε εἰς τῶν διεκφερομένων δὲν γῆθελε νὰ
ὑποβοληθῇ εἰς τὴν διαιτησίαν, ως μὴ ἐπίπεδων παρ' αὐτῆς πλήρη^τ
ἴκανοποίησιν τῶν δικαίων κατ' αὐτὸν ἀξιώσεών του, εἴτε πρά-
γματι αἱ ἀποφάσεις τῶν διαιτητῶν ὡς ἀνθρώπιναι ἢ δὲν ίκανοποίουν
κατὰ τὸ δίκαιον τὰς ἀξιώσεις ἐνὸς τῶν ἑριζόντων, ἢ ἔδιλαπτον τὰ
·συμφέροντα πολλῶν, τότε οἱ ἐνδιαιφερόμενοι κατέφευγον εἰς τὴν
χρῆσιν τῶν δπλων καὶ εἰς ἀλληλομαχίαν. Ταύτην οἱ καπιτεκναῖοι
δὲν προεκάλουν μέν, ἀλλ' ἐνίστε παρέβλεπον, ἵνα μὴ εἰπωμεν καὶ
μπέθαλπον, δι' ἀλλως πολιτικὸν καὶ σπουδαιότατον λόγον· νὰ μὴ
ἀπομάθωσι δηλαδὴ οἱ ὑπὸ αὐτοὺς τὴν χρῆσιν τῶν δπλων καὶ γίνωσκ
ποτε νωθροὶ καὶ ἄτολμοι κατὰ τῶν κοινῶν ἔχθρων Τούρκων.

Καὶ διάκις μὲν οἱ καπιταναῖοι ἦσαν οἱ μεγαλογενῆται ἐλάμ-
βανον μέρος εἰς ἕριδά τινα, αὗτη ἐλύετο διὰ φανεροῦ πολέμου, διαρ-

κοῦντος δυστυχῶς μέχρις ἐξαντλήσεως τῶν δυνάμεων μιᾶς τὴν μερίδων ἀλλὰ τοῦτο σπανίως συνέβαινε, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐπένδυλκον τὴν διαλλαγὴν οἱ λοιποὶ καπιτανίαις καὶ ἴτυχοις· ὅσακις ἦταν τις τούτων ἀρχῆθεν ἀνεμίχθη, οὕτε οἱ ἐνδιαφερόμενοι ὑπελήφησαν εἰς διαιτησίαν, τότε οὐδὲν ἤκουεν οὔτε καὶ ἀπροστάτευτοι κατέφευγον εἰς ἀλληλομιχλίαν· ἀλλ᾽ αὗτῇ συνήθως δὲν ἀπέσαντας καταστρεπτικῇ διότι οὐδενὶ τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπετρέπετο νὰ προσέρχεται τὸν ἀντιπαλον χωρὶς πρότερον νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ· «εἰμεῖς ἐγήραι καὶ νὰ φυλάττεσθε ἀπὸ ἡμάς· δπως ἡμιπορέσωμεν θὰ σᾶς ἐκδικήσωμεν καὶ κρυψά καὶ φανερά». ἀλλως οἱ δυνάμενοι φέρειν ἐπλα καὶ οἱ φέροντες ταῦτα ἀλληλεμάχουν. Αἱ δὲ γυναῖκες, οἱ γέροντες καὶ οἱ παιδες εἰργάζοντα ἀφόδως, πολλάκις καὶ συνεδρηθείσαντο.

Πρὸ μὲν τῆς εἰδοποιῆσεως ταῦτης πᾶσα ς οἰωνὴ ἐπίθεσις ἔπει-
ρεῖτο ἀπιστίᾳ μετ' αὐτῇ· ὅτε πᾶσα πρᾶξις, καὶ αὐτῇ γὰρ διλασφονία.
ἔθιεωρεῖτο θεμιτή· καὶ ἔκτοτε ἀμφότεροι οἱ ἐνδιαφερόμενοι προεπι-
λάττοντο σπανίως ἡρχοντα εἰς συνάντησιν ἑτέροντο ὡς ἵεράν την
τιμὴν τῶν γυναικῶν. Οὓδεποτε κατεδέχοντο νῦν ἐπιτεθῶσι κατὰ
γυναικῶν, ἀνηλίκων παῖδων καὶ ἀσπλων γερόντων⁽¹⁾. Ἀλλως ἔκπ-
στος φονεὺς γὰρ ἐκρύπτετο γὰρ ἐξεπατρίζετο οἰκοθεν καὶ οὐδέποτε ἐπι-
νέκαμπτεν γὰρ ἐνεφανίζετο, ἀν μὴ μετεκχλεῖτο, εἴτε οἰκοθεν. εἴτε τῷ
ἐπεμβάσει ἄλλων, διὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας τοῦ φονεύθεντος.
Τούτου δὲ γενομένου δὲ μὲν φονεὺς προσήρχετο δυοῖς, ἔκυπτε
νάσπασθη τὴν χειρα τοῦ μεταπεμψαμένου οὗτος δέ, τείνων τὴν
δεξιὰν ἔλεγεν· «ἔφονευσες τὸν πατέρα, τὸν οἶνον, τὸν ἁδελφὸν γάρ τοι
συγγενῆ μου· ἀντικαθίστω αὐτὸν διὰ σοῦ» καὶ γέπιζετο εἰς τὸ
μέτωπον. «Εκτοτε ἥταν φέλοι παρέχοντες ἐν ἀνάγκαις καὶ ἀμοιβαίν-
δια τῶν δηπλῶν βογήθειαν, γὰρ δὲν ἤρνοῦντο καὶ πρὶν ἔτι συμπτλιω-
θῶσι, προκειμένου δημως νῦν συναγωνισθῶσι μόνον κατὰ κοινοῦ
ἔχθροῦ καὶ ἴδιως κατὰ Ταύρων· οὐδέποτε συνέδη ἀπιστία Μανι-
τῶν πρὸς ἄλλήλους, συναγωνιζομένων δημως κατὰ κοινῶν πολεμίων».

(¹) Επί τοῦ θέματος τούτου ἡδία σημειώσεως εἶναι καὶ ἡ περιπτώση τοῦ «ξενγάλτηδων», τῶν ἀλθρώπων δηλαδή οἵτινες ὑπειλον νὰ συνοδεύσουν ἵνα τοῦ διαμαχούμενων, διττοὶ οὕτω καθέτατο ἱερὸς καὶ ἐπὶ οὐδὲν λόγῳ προσέβαλλοτο. Τοὺς «ξενγάλτηδες» γάρ ταν συντήθως ἐκ τῶν οὐδετέρων ἡλικίας προστίτων σίχογενεσσιν. Ταῦτα γενικάτανται σεβαστοί.

‘Αφ’ ής ἐγκατέλειψαν τὴν Μάνην οἱ Βενετοί, οἵτινες εἶχον δυνηθῆ διὰ πολλῶν μέσων νὰ ἔπιβάλωσι σχετικὴν ἡσυχίαν, οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἔφθασαν εἰς τὸ κατακόρυφον. Οἱ δὲ Τσορκοί παρίσταντο ἐν τοῖς συνόροις ἀπαθεῖς μάρτυρες τοῦ οἰκτροῦ θεάμπτος, ἐνσχυον μάλιστα τὰς ἕριδας τῶν οἰκογενειῶν, ἵνα οὕτως ἔξασθενῶσιν αἱ δυνάμεις τῆς χώρας. Ἐκ τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ δλόκληροι χωρία ἡγημάθησαν καὶ πολυμελέσταται οἰκογένειαι κατεστράφησαν. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ δτὶ πρακτικοὶ χειρουργοὶ ίατροὶ περιήρχοντο συνεχῶς τὰ χωρία ἀποκομίζοντες πλεῖστα κέρδη ἐκ τῆς θεραπείας τῶν τραυμάτων. Ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, τοῦ ἐκ Λαγείας Παπαδάκη, διεσώθη τὸ ἡμερολόγιον⁽¹⁾. Ἐξ αὐτοῦ πληροφορούμεθα δτὶ δ Παπαδάκης ἐπαγγελλόμενος τὸν χειρουργὸν ίατρὸν ἀπὸ τοῦ 1716 μέχρι τοῦ 1768 ἐξήκησε τὸ ἐπάγγελμά του περιοδεύων εἰς 50 περίπου χωρία τῆς Μάνης. Οὗτω γράφει «πολεμος λαγης 1716», «χορία Τζήμορα πολεμος», «χορίο Τζεροβά πολεμος 1727» κλπ. καὶ κατωτέρω τὰ ὀνόματα τῶν θεραπευθέντων τραυμάτιῶν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, τὰ τραύματα κλπ.

Ἐπὶ τέλους ἐπεκράτησαν ίσχυραὶ τινες οἰκογένειαι, αἵτινες ἀναλαβοῦσσαι τὴν διεύθυνσιν τῶν καπετανιῶν ἡδυνάθησαν νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλλήλας καὶ νὰ ἐπιφέρωσι σχετικὴν ἡσυχίαν. Τῇ πρωτοδουλίᾳ τῶν γερόντων προκρίτων ἐγένοντο ἀθρόαι συμφιλίωτεις τῶν διαμαχομένων οἰκογενειῶν. Εἰς τὴν συμφιλίωσιν δὲ συνετέλεσε μεγάλως, ὡς καὶ εἰς τὰς προηγουμένας περιπτώσεις, ἡ ἑθνικὴ ἰδέα. Ἡδη ἡ μεγάλη δύναμις τοῦ Βορρᾶ, η Ρωσία, ἥρετο συστηματικῆς προπαγάνδας μεταξὺ τῶν ὑποδούλων πρὸς ἐξέγερσιν αὐτῶν, χάριν τῶν σχεδίων αὐτῆς. Οἱ δὲ Μανιάται πρωτοστατοῦντες πάντοτε εἰς τοὺς κατὰ τοῦ κατακτητοῦ ἀγῶνας ἐγκατέλιπον τὰς ἐθνοκτόνους ἕριδας καὶ προητοιμάζοντο πυρετωδῶς διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1770, τοῦ δρόσου τὴν ἀτυχῆ ἔκδοσιν θέλομεν ἐκτενῶς παρακολουθήσει κατωτέρω. Εἰς τὴν γενικὴν εἰρήνευσιν ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ περιφέρεια Κακοδουνίου ἡ Κακκαδουλίων. Εἰς τὸν τόπον ἔκεινον, πετρώδη καὶ ἀκατάλληλον δι’ οἰανδήποτε καλλιέρ-

⁽¹⁾ Τὸ ἴδιόγειρον ἡμερολόγιον τοῦ Παπαδάκη εὑρηται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ‘Ιστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Εταιρείας (καθδιξ ἥπ. 214)—Ιδε καὶ Σπ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομνήμων τ. 14 σ. 51.

ΜΑΝΙΑΤΗΣ

Ἐπὶ Τουρκοχατίας—(κατὰ τὸν Pouqueville).

Η Μάνη καὶ ἡ Οθωμανικὴ Αντοχατορία

γειαν εἰς ον συγκεντρωθήσι πολεμικώτεροι καὶ ἀναρχικώτεροι τῶν ἀνδρῶν, ζῶντες κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνευ νόμων καὶ ἀρχηγοῦ. Συγκέντατα ἔκαμπον ἐπιδρομῆς κατὰ τῶν Τουρκιῶν χωρίων τῶν συνόρων, ἐνίστε δὲ ἐλεγχότουν καὶ αὐτάς τὰς περιουσίας τῶν γειτόνων τῶν. Λικτούτο ησαν ἀπομονωμένοι καὶ πολλάκις ἀπηγορεύετο εἰς αὐτοὺς ἐπὶ ποινῇ θανάτου ή ἔξιδος ἐκ τοῦ τόπου των ἵπο τῶν πλησιεστέρων καπετανιῶν. Πολλὰ δμως ἡταπήματα συνεχωροῦνται εἰς αὗτας, διέτε εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους ἐπεδείκνυνται γενναῖοτητα καὶ ἀθελούσιαν παραδειγματικήν. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Τουρκοκρατίας ἐξωμοιώθησαν προς τοὺς λαίπους Μανιάτας καὶ ὄπιγματαν καὶ οὗτοι εἰς τοὺς γενικούς ἀγράφους γόμους ὑψ' ὁ, διείπετο τὴν Λακωνικὴν πολιτείαν.

Ο Δῆμος Στεφανόπολις [Dimo Stephanopoli] επί ἀρκετὸν παραμείνας ἐν Μάνῃ καὶ κιλῶς μελετήσας τὸν χρονικόν, τὰ ιῆτα καὶ τὰ ἔθιμα τῶν κατοίκων δίδει τὴν ἀκόλουθον εἰκόναν (¹):

«Ἡ χώρα αὕτη, κατέπερ καλυπτομένη ὑπὸ βράχων καὶ δρέων, περιλαμβάνει πληθυσμὸν τεσσαράκοντα πέντε χιλιάδων ψυχῶν περίπου. Εὑρίσκονται ἐν αὐτῇ τριακόσιαι ἑξήκοντα κῶμαι, ὃν τὸ Οίτυλον ή σπουδαιοτάτη. Τὰ κύρια αὐτῆς προέντα εἰναι ὁ σίτος, ἡ κριθή καὶ τὰ λούπινα. Σπείρονται ἐκ περιτοπῆς εἰς ἔτος, οὕτω δ' ἡ γῆ εὐδέποτε μένει ἀκαλλιέργητα. Ἡ γεωργία εἰναι ἐν τῇ χώρᾳ, δις ἀπανταχοῦ, ἡ μήτηρ τῶν κυρίων οἰκισκῶν εἰσεστημάτων. Δὲν εἶναι ἐπίπονος ἐν Μάνῃ λόγῳ τοῦ μεγάλου πληθυσμοῦ αὐτῆς καὶ τοῦ πλησιοχώρου τῶν κωμῶν. Ἡ ἀροτρίας (ζηγωμα) τῆς γῆς τελεῖται διὰ βιον. Ὁ θερισμὸς δὲν εἶναι ἀφθονος εἰς ἀπόδοσιν, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις τοῦ σίτου ἀναπληροῦται ὑπὸ τερκατίας ποσότητος ἀλισου καὶ ὑπὸ τῆς προσόδου τῆς μετιξεσκαληκοστροφίας.

Ἐπί τῇ Μάνῃ αἱ γαῖαι πάσχουσιν δυσα καὶ οἱ κάτοικοι. Δὲν ἔχουσιν ησυχίαν, κατ' ἔτος δὲ παράγουσιν ἀνευ λιπάσματος Τὸ μόνον λίπασμα εἶναι ἡ κόπρος τῶν ζώων, τὰ ὅποια στεβλίζονται πάντες εἰς τὸ ὅπαιθρον, διότι ἐν τῇ χώρᾳ δὲν ὑπάρχουσι στάδιοι. Αἱ γαῖαι εἶναι ἐγκατεσπαρμέναι ὑπὸ μικρῶν ἐξεχόντων βράχων, παρεμποδί-

(¹) Voyage en Grèce Dimo et Nicolo Stephanopoli pendant les années 1797 et 1798 τ. 2 σ. 37. Περὶ τοῦ ταξιδίου τῶν Στεφανοπούλων εἰς Μάνη ίδε λαπτομερῶς ἐν κεφαλαίῳ Η'.

ζόντων τὴν ὑπὸ τοῦ ὅδατος διεισιάκωσιν τῆς γῆς. Τὰ ὅδατα τῆς βροχῆς, συγκρατούμενα πέριξ τῶν βράχων, ἀποθέτουσιν ἐν εἶδος θλύπος συντελούστης πιθανώς εἰς τὸ εὔφορον τῶν γαιῶν.

Ἄμπελοι δὲν ἀπαντῶσιν ἐν Μάνῃ. Μέρος τοῦ ἐδάφους αὐτῆς περικλείει γαίας καταλλήλους διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἔξαιρέτων ἀμπελώνων, ἀλλὰ προτιμᾶται ἡ Δήμητρα τοῦ Βάκχου. Οἱ κάτοικοι λέγουσιν, διτὶ δύνανται γὰρ ἀπέχωσι τοῦ σίνου, ἀλλὰ δὲν δύνανται γὰρ ἀπέχωσι τοῦ σίτου. "Αλλως τε δύνανται εὐχερῶς γὰρ προμηθεύωνται σταφύλας καὶ οἰνοῦ ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ Μωρέως.

Οἱ Μανιάται δὲν γνωρίζουσιν σῦνε τὴν ἐσχάτην πενίαν σύτε τὰ μεγάλα πλούτη. Κατὰ τὸ θέρος μιμοῦνται τὸν μύρμηκα. Φροντίζουσι νὰ συναθροίσωσι διὰ τὸν χειμῶνα ἐπαρκεῖς προμηθείας τροφῶν πρώτης ἀνάγκης. Μόνοι οἱ Κακαδούληδες, οἰκοῦντες κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ταινάρου, δὲν ἔχουσι τὸ αὐτὸ πλεονέκτημα, διότι τὸ ἐδάφος αὐτῶν εἰναι διλιγάτερον εὔφορον τοῦ τῆς λοιπῆς Μάνης. Πελλοὶ αὐτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ θερισμοῦ μεταβαίνουσιν εἰς τὸν Μωρέαν, ἵνα ἐργασθῶσι καὶ προμηθεύθωσι κριθῆν καὶ σίτον διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν δίλου τοῦ ἔτους.

"Απὸ τῆς πτώσεως τῆς Ἐλληνικῆς Αὐτοκρατορίας οἱ Μανιάται θεωροῦσι τὴν ἀγδρεῖαν ὡς τὴν ἀπαραίτητον ἀρετὴν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν. Αἱ σωματικοὶ ἀσκήσεις καθιστῶσιν αὐτοὺς εὐκινήτους καὶ τῇ λιτότητῇ στιβαρούς. Μή ἔχοντες σύδε δικαστήρια σύδε δικαστὰς ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν γὰρ σέδωνται ἀλλήλους καὶ γὰρ ἐκδικῶσι μόνοι πᾶσαν ὕδριν. "Η παροχὴ συγγράμμης ἐπὶ γενομένη προσδοτῷ ἐκλαμβάνεται ὡς ἀγανδρία. "Η τιμωρία τῆς προσδοτῆς προκαλεῖ συχνότατα πόλεμον μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν, ἀλλ' αὐτὸς αὐτος δὲ πόλεμος συγκομίζει πλεονεκτήματα, διότι ἔξασκετ αὐτοὺς εἰς τοὺς κόπους τοῦ Ἀρεως.

"Η Οἰκονομία ἀποτελεῖ τὸν πλοῦτον αὐτῶν. "Εξ ίσου φειδωλοὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χρήματος στηρίζονται ἐπὶ τοῦ λόγου αὐτῶν, τούτου δὲν ἔνεκα δὲν αἰτάνονται τὴν ἀνάγκην νῦν γναλάδωσιν ἐγγράφους ὑποχρεώσεις. Ήπειρ' αὐτοῖς δὲν ἀπαντῶσιν σύτε συμβολαιογράφοι σύτε δικαστικοὶ ὑπάλληλοι, κατ' ἀκολουθίαν δὲν εἴτε δικαστικοὶ κλητῆρες. "Ολαι αἱ ὑποχρεώσεις ἀναλαμβάνονται προφορικῶς, ἀλλ' εἰναι ἀπαράδιτοι.

"Ἐν Μάνῃ οὐδὲν ἱερώτερον τῆς ιμῆς. "Η ἔλλειψις σεῖσμου πρὸς τὴν γυναικῶν θεωρεῖται ἀνανδρία, ἢ δὲ προσδοτὴ κατὰ γυναικῶν θεωρεῖται ὑπὸ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς κηλίς, τῇτις πρέπει γὰρ ἐκπλυθῆ δι' αἰματος. Πράγματι αἱ γυναικες πρῶται γνωρίζουσι νὰ σέδωνται ἐσαυτάς. "Η διαγωγὴ τῶν μητέρων εἰναι τὸ κάλλιστον τῶν μαθημάτων διὰ τὰς θυγατέρας. "Εξέρχονται σπανίως τῶν οἰκιῶν αὐτῶν, πάντοτε δὲ δι' οἰκικαχές μόνον ὑποθέσεις. Εἰθισμέναι εἰς τὴν ἐργασίαν ἀγνοοῦσι τὴν ἴνιαρότητα τῶν συναναστροφῶν τῶν πόλεων τῆμαν, τοὺς κινδύνους τῶν δημοσίων κέντρων, τῶν χορῶν, διου τὸ πᾶν εἰναι μετημφιεσμένον, κεκαλυμμένον, ἐκτὸς τῆς παραλυσίας. Οὕτω δὲν εἰναι ἐκτεθειμέναι εἰς τὰς σκοτίους ἐκείνας σκευωρίας καθ' ἣς ἡ τιμὴ ἀποδάλλεται. Βεδαίως δὲν εἰναι ἀναίσθητοι εἰς τὰ βέλη τῆς Ἀφρούτης οὐδὲ" ἀτρωτοὶ ἐκ τῶν μὴ ἀδιαφόρων βλεμμάτων τῶν νέων, ἀλλ' ἡμέρας τὰ φῦλα ἐξ ίσου περὶ πολλοῦ ποιεῦνται τὴν δικτήρησιν τῶν φυικῶν καὶ τῇθικῶν αὐτῶν δυνάμεων, ἵνα ἀσφαλέστερον διατηρήσωσι τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν.

Οἱ κάτοικοι τοῦ αὐτοῦ χωρίου ζῶσι μεταξὺ αὐτῶν ὡς τέκνα τῆς αὐτῆς οἰκογενείας· διχειζονται οἱ μὲν παρὰ τῶν δὲ τάναγκας αὐτῶν πράγματα καὶ ἀλληλοισθεῖσινται εὐχαρίστως εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Εἰναὶ τις αὐτῶν, ἔχων πολυμελῆ οἰκογένειαν, εἰς στενόχωρον θέσιν; Οἱ ιερεῖς ἡ οἱ πρόσκριτοι τοῦ τόπου διενεργοῦσιν ὑπὲρ αὐτοῦ ἔρανον, χωρὶς γὰρ μνημονεύθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἀποστέλλουσιν αὐτῷ μυστικῶς τὸ προῖόν τοῦ ἔρανου.

"Η φιλοξενία εἰναι ἡ προσφιλής ἀρετὴ τῶν Μανιατῶν. Θῦμα τῶν Τούρκων ἔρχεται ἐξ ἄλλου μέρους τοῦ Μωρέα, ἵνα ζητήσῃ παρ' αὐτοῖς ἀσυλον; Γίνεται δεκτὸν μεθ' ὅλων τῶν περιποιήσεων τῶν διφειλομένων εἰς δυστυχή καὶ εἰς φίλον. Κατοικία, τραφή, ἐνδύματα, τὰ πάντα παρέχονται. "Αγ δὲν ἐπιδείκνυνται ἐξ ίσου φιλόξενοι πρὸς τοὺς ξένους, πράττουσιν οὕτως ἐκ φόδου μὴ εἰσαχθῆ παρ' αὐτοῖς ἡ διαφθορά. "Ινα τύχωσι καλῆς ὑποδοχῆς, δέον νὰ ὁσιομισταὶ συστατικῶν ἐπιστολῶν ἐκ προσώπου γνωστοῦ ἡ γὰρ ἔχωσι τὰ διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν ἀπαιτούμενα μέχρις οὖς ἡ διαγωγὴ αὐτῶν ἐμπνεύσῃ ἐνδιαφέρον καὶ μέχρις οὖς ἐκμάθωσι τὸν προφορικὸν λόγον τῆς γλώσσης αὐτῶν. Διαπιστωθείσης τῆς ηθικότητος αὐτῶν, θεωροῦνται ὡς γεννηθέντες ἐν τῇ χώρᾳ.

Οὐδαμοῦ ἀπαντῷ μεταξὺ συγγενῶν τόση ἀγάπη καὶ φιλία ὥση ἐν Μάγῃ. Ἀντανακλᾶ ἐφ' δλων ἡ δέξα ἀνδραγαθίας ἢ τὸ αἰσχος χαμερπείας. Πᾶσις οἰκογένεια θεωρεῖ τοὺς πρεσβύτας αὐτῆς ὡς δῦηγοὺς τῆς οἰκογενείας. Πρόκειται περὶ γάμου ἢ περὶ σοδηρᾶς τινος διοίσεως; Οἱ πρεσβύται πρῶτοι ἔρωτῶνται, ἀκολουθούντων τῶν Μανιατῶν καὶ ἐν τῇ περιπέτῳ τεύτη τοὺς κκνόνας τῆς πολιτείας αὐτῶν, καθ' εὖς βίσις αὐτῆς εἶναι ἡ πειρα».

Εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι πνευματικὸν ἐκεῖνο σκότος τῶν χρόνων τῆς δουλείας οἱ Μανιαται διερχόμενοι τὸν έλον την τοις πολέμοις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποτελέσωσιν ἔξαρσειν. Μόνον οἱ ἵερεῖς ἐμάνθανον τοὺς παιδεῖς τὴν στοιχειώδη γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἀφοῦ ἄλλως τε δὲν ἔγνωριζον καὶ οἱ ἴδιοι πλειότεροι. Οἱ ἐπίσχοποι αὐτῶν ἐκ Μάνης καὶ οὗτοι συνήθως καταγόμενοι ἐκήρυττον τὴν εὐτέλειαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν ὅχι μόνον ἢ πό τοῦ ἀμβωνος, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πεδία τῶν μυχῶν, εἰς τὰς δοποίας ἐλάμδυνον καὶ μέρος ἐνθυρρύνοντες τοὺς πολεμιστὰς; εἰς τὸν κατὰ τῶν ἀπίστων πόλεμον (¹). Ἡ ἀποστολὴ δύμας τῶν ιερέων ἐν τοῖς σχολείοις ἦτο κυρίως ἡ ἀνύψωσις τοῦ φρονήματος τῶν Ἑλληνοπατέρων, τῆς δικῆς παραγγελμάτων καὶ ἔρωτα ποκρίσεων ἥθικῆς καὶ πολιτικῆς κατηγήσεως. Ὁ Στεφανόπουλος παρηκαλούθησεν ἐν τινὶ σχολείῳ τῆς Μάνης τὸν ἀκόλουθον διάλογον μεταξὺ τοῦ ιερέως διδασκάλου καὶ τοῦ μαθητοῦ:

“Ο διδάσκαλος: Τί εἶσαι;

“Ο μαθητής: Ἀνθρωπος ἐλεύθερος, διότι διαθέτω τὴν σκέψιν καὶ τὴν θέλησίν μου.

“Ο διδάσκαλος: Ποῦ θεμελιοῖς τὴν ἐλεύθερίαν σου;

“Ο μαθητής: Ἐπὶ τῆς μνήμης τῶν προγόνων μου Σπαρτιατῶν.

“Ο διδάσκαλος: Ποῖα τὰ καθήκοντα τοῦ Μανιάτου;

(¹) Ἡ ἀρχαιοτέρα ἐπισκοπὴ ἐν Μάνῃ ἦτο ἡ τῆς «Μαίνη», ἀναφερομένη ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ σοφοῦ ἐκθέσει (886—911 μ. Χ.). Δευτέρα ἐπισκοπὴ συνεστήθη ἡ τῆς «Καρυουπόλεως». Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἡ Μάνη διηρέθη εἰς πολλὰς ἐπισκοπὰς οὕτως ὡστε πρὸ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀνεξαρτησίας ὑπῆρχον ἐπτὰ τοις αὕται: Μαίνης, Καρυουπόλεως, Μαλτζίνης, Πλαστίας, Λαγείας, Ἀνδρούσιτζας, Μηλέας καὶ ἡ μητρόπολις Ζαργάτας. (Ιδὲ Π. Ζερλέντου, Αἱ ἐν Μάνῃ ἐπισκοπαὶ καὶ τὰς ἔκει ἀναφερομένας πηγάς).

“Ο μαθητής: Πρῶτον νὰ σέβεται τοὺς γέροντας καὶ νὰ δοῃθῇ αὐτοὺς κατὰ δύναμιν. Δεύτερον νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ συντοέχῃ δι' δλων τῶν δυνάμεων του ἐκείνους οἵτινες τῷ ἔδωσαν τὴν ζωὴν. Τρίτον νὰ σπεύδῃ βραδέως εἰς τὴν ἀνάληψιν ὑποχοεώσεων καὶ νὰ ἐκτελῇ ἀκολούθως αὐτὰς ἀπαρεγκλίτως. Τέταρτον νὰ τιμῇ τοὺς ἔγγαμους, ἵνα καὶ οὗτος τιμᾶται βραδύτερον, καὶ νὰ θεωρῇ τὰς μὲν γυναῖκας αὐτῶν ὡς παροκαταθήκην ἀπαραβίαστον, τὰς δὲ νεάνιδας ὡς ιεράς. Πέμπτον νὰ διατηρῇ τὴν ἐλευθερίαν οἷς παρέλαβεν αὐτὴν ἐκ τῶν προγόνων καὶ νὰ ὑπερασπίζῃ ταύτην μὲ θυσίαν τῆς ζωῆς του.

Εἰς τὰς ὑψηλὰς αὐτὰς ἀληθείας ἐνέκειτο ἡ ἥθικὴ τῶν Μανιατῶν καὶ αὐτὴ ἐνεψύχωνεν αὐτοὺς εἰς τοὺς θρυλικοὺς ἀγῶνας τεττάρων θλων αἰώνων ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

***Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος καὶ ἡ ἐν Μάνη δργανωθεῖσα ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων τοῦ 1770—Ἡρωῖκοι ἀγῶνες πρὸς ἀπόκρουστν τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τουρκαλβανῶν.**

Τὰ δεινοπαθήματα τῶν ὑποδούλων συνεπείᾳ τῶν ἔξεγέρσεων αὗτῶν δὲν ἐστάθησαν ἵκανα δπως ἀποσδέσωσι τὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν πόθον των. "Ηδη, μετὰ τὴν αἰσχρὰν ἐγκατάλειψιν τῶν λαῶν τῆς Δύσεως, αἱ ἐλπίδες τοῦ Ἐλληνισμοῦ εἰχον στραφῆ πρὸς τὴν δμόδοξον Ρωσίαν, ἢτις ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἔρριψε κατακτητικὰ βλέμματα πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐστράφη πρὸς τοὺς Ἐλληνας μὲ τὸν συγήθη τρόπον ἐκμεταλλεύσεως τοῦ κατὰ τοῦ τυράννου μίσους των. Αἱ ἐνέργειαι κυρίως ἐγίνοντο παρὰ τῷ Κλήρῳ, δστις φανατικὸς ὃν τῆς δρθιδόξου πίστεως μαχητῆς εὐχαρίστως ἥρχετο εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν δμόδοξον Ρωσίαν. Ιερὰ ἀμφια, εὐχγγέλια καὶ ἐκκλησιαστικὰ σκεύη στελλόμενα ἐκ μέρους τῆς Ρωσικῆς αὐλῆς καθίστων αὐτὴν ἀγαπητὴν εἰς τοὺς Ἐλληνας καὶ ἐνίσχυον παρ' αὐτοῖς τὴν ἰδέαν δι τῇ Ἐλλὰς θὰ ἐλευθερωθῇ μόνον διὰ τῆς Ρωσικῆς δυνάμεως.

Τῷ 1763 ἀνηλθεν εἰς τὸν ‘Ρωσικὸν θρόνον ἡ Αἰκατερίνη Β’, γυνὴ φιλόδοξος καὶ μεγαλεπήδολος φθάσασα πρέξει ἐκπλήρωσιν τῶν φιλοδόξων σχεδίων τῆς εἰς δολοφονίαν τοῦ συζύγου της Πέτρου Γ’ διὰ συνωμοσίας, ἡς ἀρχηγὸς ἦτο δὲ ραστῆς αὐτῆς Γρηγόριος Ὁρλώφ. Οὗτος μετὰ τὴν δολοφονίαν ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ πυροβολικοῦ, λόγῳ δὲ τῶν μετὰ τῆς αὐτοκρατείρας σχέσεων αὖτοῦ καὶ τῆς ἐπιφρονῆς του ἐν τῇ ‘Ρωσικῇ ἀὐλῇ είχε καταστῆ πανεσχυρος. Μετὰ τοῦ Γρηγορίου Ὁρλώφ συνεδέετο διὰ φιλίας δὲ ἐκΜακεδονίας Ἐλλην Γεώργιος Παπάζωλης, λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ παρὰ τῷ ‘Ρωσικῷ στρατῷ, διτις ἐνέδιχλεν αὐτῷ τὴν ίδεαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἐλλάδος ἀπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὑπαγωγῆς αὐτῆς ὑπὸ τὸν ‘Ρωσικὸν θρόνον. ‘Η μεγαλεπήδολος αὐτοκράτειρα προθύμως ἤκουσε τὰς εἰσηγήσεις τοῦ εὐνοούμενού της, σκοποῦσα διπλῶς διὰ τῆς ἐπιτυχίας τῶν μεγάλων τούτων σχεδίων λαμπρύνη καὶ στερεώση τὸν θρόνον, εἰς τὸν διπολιον ἀνηλθε διὰ τοῦ ἐγκλήματος.

πολλῷ μᾶλλον ἀφοῦ δὲ Παπάζωλης ὑπέσχετο διὶ τοῦτο ἵνα ἔνυκτὸν
ἄνευ πολλῶν θυσιῶν, διὰ καταλλήλου ἐπαναστατικῆς ἔξεγέρσεως
τῶν Ἑλλήνων. Πρὶν διμιώς τεθῇ ἐν ἐνέργειαν τὸ ἐπαναστατικὸν τὸν
Ἐλλήνων κίνημα, καθίστατο ἀπαραίτητος ἡ κατάλληλες μύησις
τῶν ὑποδεύλων εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποκτήσωσιν ἐμπιστοσύνην πρὸς
τὴν Φωστικὴν δύναμιν καὶ νὰ βιβλωστοῦν εἰς τὸν ἄγνωνα ψυχὴν τε καὶ
σώματι. Ὡς κατάλληλος διὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἐκρίθη ὁ Παπάζωλης,
καὶ ἐτάξλη ἡμέσως μὲν ἀπεριόριστον ἔξουσιοδύτηριν εἰς τὴν Ἑλλάδα.
Διηγθεὶς κατὰ πρώτον ἐκ Τεργέστης, διποὺς κατέστησε γνωστὸν τὸν
σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του εἰς τοὺς ἐκεῖ Ἐλληνας ἐμπόρους, μεταξὺ
δὲ μετὰ ταῦτα εἰς Βενετίαν ἐκατήχησε τὴν ἐκεῖ ἀξιόλογον Ἑλλη-
νικὴν ἀποικίαν, ἢτις μετ' ἐνθουσιασμῷ ὑπερσχέθη πάτερν ἐνίσχυσιν.
Ἐκεῖθεν δὲ Παπάζωλης ἀπέστειλεν ἀνθρώπους του πρὸς πίντα τὰ
μέρη τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Ιδίως τῆς Ἡπείρου, Στερεάς καὶ Ηελο-
ποννήσου, πρὸ πάντων καλογήρους, εἰςινες κομιζοντες ἐκ μέρους
τῆς Αίκατερίνης διάφορα δῶρα διὰ τὰς ἐκκλησίες καὶ τὴν εἰκόναν
τῆς ἀφγυροῦ μυθώδη πράγματα περὶ τῶν κολοσσιαίων δυνάμεων
τῆς Ρωσίας, αἵτινες θὰ ἐρρίπτοντο ἐντὸς ὀλίγους κατὰ τῆς Τουρ-
κίας καὶ θὰ κατακυνέταισιν αὐτὴν μόνον δηθεν χάριν τῆς ἀπελευθε-
ρώσεως τῶν δρυθοδόξων Ἑλλήνων. Αἱ ἐπαγγελίαι αὗται τῶν ἀπε-
σταλμένων τοῦ Παπάζωλη ἐγίνοντο δεκταὶ μετ' ἐνθουσιασμῷ μεταξὺ
τῶν ὑποδεύλων, εἰςινες ἐν τῷ διαρκεῖ πόθῳ τῆς ἀποικιάζεως τοῦ
Τουρκικοῦ ζυγοῦ ἐλημόνησαν καὶ πάλιν ὅπότον ἦσαν πλασταὶ καὶ
ἴδιοτελεῖς αἱ ἔκατοτε ξενικαὶ ὑποτάχεσσι.

‘Ο Πρπάξωλης, ἀφοῦ ἐκκλιέργγης καλώς τὸ ἐπιχυστικόν
ἔδαφος, κατήλθεν δὲίος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ περιώνευσεν ἐν ἄρχῃ
τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Σιτερέν, διπου ηγίθεν εἰς συνεγγήρεις μετὰ
τῶν ἐκεῖ ρρμπτωλῶν. Τέλος; τῷ 1766 ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν λιμένα
τοῦ Οιτύου εἰς τὸ ηδη καλούμενον Διμένιον, διπου εἶχον προγγῆθη
ἀπεσταλμένοι του. Ἐγένετο δεκάδες παρὰ τῇ οἰκογενειᾷ τῶν Μικρο-
μιγαλῶν, ήτις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ισχυε⁽¹⁾, καὶ παρ’ ἔλας

(⁴) Η οικογένεια αυτή ιστορικώς άνωρχαίνεται: τό πρώτον εν τῇ 24ῃ ἐπιστολῇ τοῦ Βενετοῦ προνοητοῦ Πελοποννήσου Κορνέος σταύτην πρὸς τὴν Βενετικὴν πόλιτειαν τῇ 27 Ἀπριλίου 1690. Ἀναφέρεται δὲ εν τῇ ἐπιστολῇ ταύτη Μαριομάρκοντας τις μεσσέψιν ἄλλων προσούγοντων τῆς Κελεσέζης ὑπάδειν τοῦ Λαπτεράχη Γεραχάρτη (θεὶ Σπ.

τάξ ἐσωτερικάς διαιρέσεις οἱ δύο ἀδελφοὶ Στέφανος καὶ Ἰωάννης ἀνεγνωρίζοντο παρὰ τῶν περιτσοτέρων καπεταναίων ὡς ἀρχηγοὶ τῶν ἐπλων. Ὁ εὐφυῆς Παπάζωλης ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἀντελήθη, έτι δὲ ἐξέγερσις λαοῦ ἐλευθέρου καὶ πολεμικωτάτου, ὡς τοῦ τῆς Μάνης, μεγάλως θάσι συνέδραλλεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων του, τυγχάνων δὲ ἐκεῖ πλήρους ἀσφαλείας λόγῳ τῆς μὴ παρουσίας Τούρκων ἐθεώρησεν ὡς τὸ καταλληλότερον κέντρον συνεγοήσεων (¹).

“Ηλθεν δὲ ίδιος εἰς ἐπαρχὴν πρὸς τὸν Μανιάτας δίδων εἰς αὐτοὺς διάφορα δώρα προερχόμενα δῆθεν ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν χειρῶν τῆς αὐτοκρατείας καὶ διένειμε τὸν ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθέντα εἰς τὴν ‘Ελληνικὴν καὶ ἐν Βενετίᾳ ἔκτυπωθέντα ‘Ρωσικὸν κανονισμὸν τῆς πολεμικῆς τακτικῆς. Ἐχων δὲ ίδιος τὰς ἀπατιουμένας στρατιωτικὰς γγώσεις ἐδίδασκε τοὺς ἀρχηγούς τὴν ἐπιστήμην τοῦ πολέμου, προσπαθῶν γὰρ συνδυάσῃ αὐτὴν πρὸς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν τόλμην τῶν κατοίκων. Καὶ ὅλα μὲν ταῦτα ἐγένοντο δεκτὰ μετ' εὐχαριστήσεως, ἀλλὰ προσειμένου περὶ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἐπὶ τῇ ἀπλῇ ὑποσχέσει ‘Ρωσικῆς ἐνισχύσεως οἱ Μανιάται ἐδίσταζον, διότι εἶχον πικρὰν πεῖραν τῶν ξένων ὑποσχέσεων καὶ τὴν φορὰν ταύτην ἐφάνησαν δλιγύτερον ἐνθουσιώδεις καὶ περισσότερον ψύχραιμοι ὑπολογισταί. Ἐκτὸς αὐτοῦ αἱ δυνάμεις τῶν Μανιατῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἦσαν καθαρῶς ἀμυντικαί, διότι διηγημένιν καὶ ὡς ἦσαν συνεπείᾳ τῶν ἐξωτερικῶν ἐρίδων εἰς οὐδὲμίαν προέδρινον καὶ τὴν σύμπραξιν καὶ μόνον δὲ ἐξωτερικὸς κινδυνός συνήνου αὐτάς. Σημειώτεο δτι κατὰ τοὺς χρόνους ἔχεινος οἱ Τούρκοι πειρεπτοῦντο τοὺς Μανιά-

Δάματρου, Ἐκθέσεις Βενετῶν προνοητῶν, ἐν «Δελτίῳ Ἰστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἐταιρείας τ. B' σ. 288). Ἐπὶ τῆς καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας ταύτης ὁ Βουλόμενος δύναται νὰ λέγῃ διαφόρους γνώμας, συλλεγείσας ἐν τῇ ἀγωνύμως ἐκδοθείσῃ μονογραφίᾳ (Οἱ Μαυρομυχλαῖ, μέρος Α' ἐν Ἀθηνais 1903).

(¹) Έπι τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου εἶχον κυρίως ὥπει μου τὰ ἀκόλουθα
G. Rouhières, L'anarchie en Pologne t. XII — Haußler, Histoire de l'
empire ottoman t. XVI—Πουκεβᾶ, Ἰστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως t. A'
σ. 30—37—K. Κούμα, Ἰστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων τ. 10 σ. 382—393—K.
Παπαργυρούλου, Ἰστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ "Ἐθνους τ-Ε" σ. 681—697—K. Σάοα,
Τουρκορατσουμένη 'Ἑλλάς σ. 453—528—Ραφενέλ, Ἰστορία τῶν νεωτέρων Ἑλλή-
νων σ. 167—191—Βιλμαΐν, Δοκίμιον περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων σ. 116
—132—'Ανωνύμου, Οἱ Μαυροχάλαι x. 33—40 κλπ.—'Ανωνύμου, Ἰστορικαὶ ἀλή-
γεται συμβιβάστων τιγδῆ τῆς Μάνης σ. 4—6

τας καὶ πρὸς ἀποφυγὴν προστειθῶν εἰχον ἐπιτρέψει εἰς κάτες;
ἀπόλυταν αὐτοῖς οἰκησιν οὐδὲ τοὺς φόρους καὶ ζητοῦντες. Ασγάκω-
τάτη ἐπομένως ἦτο ἡ ἔξιωσις τῶν Μανιατῶν πρὸς περισσήν ἐπιφεύγων
ἔγγυης σεων περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀγῶνος, ἀφοῦ οὐτος δὲν ἀπέ-
βλεπεν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ἀλλ' εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ
ὑπολοίπου Ἑλληνισμοῦ, διτις συνήθως κατεστρέφετο διὰ τοιωτῶν
ἀπαρασκεύων κτινγμάτων.

‘Ο Παπάζωλης δύμας μή ἔχων οὐδεμίαν ἐπίσημον ἔξουσιαν δότησιν γῆδυνάτει νὰ παράτῃ σχφεῖς καὶ ἐπισήμους ἐγγυήσεις. ἀποδίδων ἐξ ἄλλου μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Μάνης, γῆγων λέγετο νὰ πεισθῇ τοὺς ἀρχηγοὺς διὸ κανῶν λόγων. Τότε συνῆθεν εἰς γενικὴν συνέλευσιν ἐν Οἰτύλῳ οἱ καπεταναῖοι καὶ οἱ πρωτόγεροι πασῶν τῶν περιφερειῶν τῆς Μάνης. Ἀπερχοτεθή δύμας ἐν τῇ συνέλευσει ταύτῃ δπως εἰς οὐδεμίαν ἔχθρικὴν κατὰ τῆς Τουρκίας πρᾶξιν προσδώσι πρὸιν ἐμφανισθή εἰς τοὺς λιμένας των Ισχυρῶν. Ρωτικὸς στόλος μετὰ μεγάλης δυνάμεως στρατοῦ καὶ ἀρθρόνων πολεμεροῦσιν, ἐν γένει δὲ ἐκνὰν ἀντιληφθῶσιν ιδίοις δύμασιν διὰ πρόκειται περισσαράς καὶ ἀποτελεσματικῆς ἐνεργείας τῆς Ρωσίας.

Αναχωρήσας ἐκ Μάνης δὲ Ἐλλην ἀπεσταλμένος τῆς Ρωσίας δὲν ἀπεθαρρύθη, ἀλλὰ μετέβη εἰς Καλάμπις παρὰ τῷ προύχοντι Παν. Μπενάχη. Οὗτος ήτο ἔγγονος τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Διμή-ράκη Γερρχάρη, τοῦ δποίου ή οἰκογένεια λόγῳ τοῦ ἐν Ολτύλῳ ἐμρυ-λίου σπαρχγμοῦ είχε μετοικήσει εἰς Καλάμπις. Λιώ τοῦ πλούτου νὰ κερδίσῃ πλήρη ἐμπιτοτύνη, τὸν Τούρκων, ἐκ μέρους τῶν δποίων μάλιστα ἀπέλαυνε μεγάλων τιμῶν. Πρὸς τούτον ἀπηγθύνθη δ Παπάζωλης, ὑποσχεθεὶς καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου, ἐξ οὗθελεν ἐπιτευχθῆ ή ἐκδίωξις τῶν Τούρκων. Ἡ φιλοδοξία τοῦ γηραιοῦ Μπενάχη δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ σκεφθῇ περὶ τοῦ δυνατοῦ ἢ μὴ τῆς τολμηρᾶς ἐπιγειρήσεως. Συνήχθησαν εἰς τὴν οἰκίαν του προύχοντές τινες καὶ δπλαρχγγοὶ Πελοποννήσιοι καὶ καθ' ὑποδολὴν τοῦ Παπάζωλη κατηστίσθη πρωτόκολλον ουμφωνίας ὑπογραφὲν περὰ πάντων τῶν παχευρισκομένων. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐπλα-στογραφήθη ἡ ὑπογραφὴ τῶν μὴ ἔγκρινότων τὸν τρόπον τῆς ἐκρή-ξεως τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος καὶ ίδιως τῶν Μανιατῶν ἀρχη-

γῶν, οἵτινες δυνάμει ἀποφάσεως τῆς συνελεύσεώς των εἶχον διατύπωσει ὡρισμένας ἐπιφυλάξεις ἐπὶ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος. Διὰ τῆς συμφωνίας ταύτης οἱ Ἑλληνες ἀρχηγοὶ ἀνελάμβανον τὴν διοχέωσιν γὰρ στρατολογήσωσιν ἔκατὸν χιλιάδων ἄνδρας καὶ νὰ κηρύξωσι τὴν ἐπανάστασιν, εὐθὺς ως ἥθελον ἐμφανισθῇ Ῥωσικὰ πλοῖα· εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου.

Ἀναχωρήσας ἔκ τῆς Ἐλλάδος δ Παπάζωλης ἀπέστειλε πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν μακρὸν ὑπόμνημα περὶ τῶν ἐν Ἐλλάδι ἐνεργεῶν του καὶ τὴν μετὰ τῶν προσυχόντων τῆς Πελοποννήσου συμφωνίαν. Κηρυχθέντος δὲ τοῦ Ῥωσοτευρκικοῦ πολέμου ἐθεωρήθη πρόσφορος ἡ ἔξεγερσις τῶν Ἐλλήνων οὐχὶ ἐκ τοῦ εὐγενοῦς ἐλατηρίου τῆς ἀπολυτρώσεως αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἀντιπεριστασμὸν τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἀνείθη εἰς τὸν ἀδελφὸν· ἵλεσιν καὶ Θεόδωρον Ὀρλώφ. Τέλος μετὰ πολλὰς περιπετείας ἐν τῇ Μεσογείῳ, τῇ 28 Φεβρουαρίου 1770 κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Οἰτούλου (Λιμένιον) μικρὰς Ῥωσικὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὀρλώφ, συμπράττοντος καὶ τοῦ Ἐλληνος ἐκ Μυκώνου πλοιάρχου Ἀντωνίου Ψαροῦ. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μανιατῶν, ἀναμένοντες εἰς τὸν λιμένα τὸν περίφημον Ῥωσικὸν στόλον καὶ τὰς ὑπερμεγέθεις δυνάμεις τοῦ Βορρᾶ, ἥτις θάνθανθρωπος ἀμέσως ἀπογοήτευσιν Ὀλίγα πλοῖα πελώρια μέν, ἀλλ' ἀτέχνως κατεσκευασμένα καὶ ἀτελέστατα ἔξωπλισμένα, χίλιοι Ρῶται στρατιῶται, οὐχὶ τακτικὸς στρατὸς ἀλλ' ἀτακτοὶ συλλεγέντες τῇδε κάκεῖσε, κιβωτιά τινα δπλῶν παλαιῶν, ἐσκωριασμένων καὶ ἐντελῶς ἀκαταλλήλων, αὐτὰ καὶ μόνχ ἀπέστελλεν ἡ περίφημος «Δύναμις τοῦ Βορρᾶ» καὶ δι' αὐτῶν ἐπηγγέλλετο τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἐλληνικοῦ Ἐθνους. Οἱ Μανιάται διεμαρτυρήθησαν, διτούς δὲ τὰς συνθήκας δικαῖας τῶν Τουρκῶν ἡτοι καταφνῶς ἀνισος καὶ διτούς οἱ Ῥωσοί διὰ τῆς ἀλόγου αὐτῆς ἐπιμονῆς των δὲν ἐπρεπον ἀλλο τι ἢ κατέστρεφον τὸν Ἐλληνισμόν. Ἀλλ' δ Ὀρλώφ, ἀπόλυτον ἔχων ἀνάγκην τῆς συμπράξεως τῶν Μανιατῶν, ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὸ μετὰ τοῦ Παπάζωλη συμφωνητικόν, δι' οὖν ὑπισχνοῦντο ἀμεσον ἐπανάστασιν. Εἰς μάτην οἱ Μανιάται ἀρχηγοὶ διεμαρτυρήθησαν ἰσχυρισθέντες διτούς διερέποτε ὑπέργραψαν τοιαύτην συμφωνίαν καὶ αἱ ὑπογραφαὶ τῶν εἶχον τελεστογραφηθῆ. Ἡδη εὑρίσκοντο ἐν ἀμηχανίᾳ, καθόσον προέδιεπον μὲν τὴν

ἀποτυχίαν πάσης δράσεως, ἥτιν δὲ ἐλλοι ἐκτείνειμένοι λόγῳ τῆς φυνερᾶς πλέον συνεργασίας τῶν μετὰ τῶν Ῥώσων.

Τὰ σχέδια τοῦ Ὀρλώφ τηνοίθησαν ἐκ τυχαίου δλῶς περιστατικοῦ. Ὁ ομιλος Μανιατῶν καὶ Μανιατισσῶν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Μάνης είχε μεταβῆι εἰς Πάτρας χάριν τῆς κατ' ἓτος γιγομένης ἐκεῖ ἐμπορικῆς πανηγύρεως. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των οἱ Τούρκοι χάριν ἐκδικήσεως, διότι εἶχον πληροφορηθῆ τὸν εἰς Μάνην κατέπλουν τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου, ἐπετέθησαν αἰφνιδίως κατ' αὐτῶν καὶ κατέτραξαν πάντας. Ἡ τόσον αἰσχρὰ σφαγὴ ἀπόπλων χωρικῶν καὶ γυναικῶν διαδοθεῖσα ἀνὰ τὰ χωρία ἐπιστροφήσεν ἀφ' ἐνὸς τὰς ἐπιθεικὰς διαδιθεῖσας τῶν Τούρκων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἥγανψε τὸν σπινθήρα τοῦ τόσον παρὰ τοῖς Μανιάταις ἀνεπτυγμένου πάθους τῆς ἐκδικήσεως. Γενικὸς ἐγένετο συναγερμὸς τῶν κατοίκων καὶ πάντες ἐσπευσαν ὑπὸ τοὺς καπεταναῖους τῶν περιφερειῶν των ζητοῦντες ἐκδικήσιν τῶν ἀγάνδρων διλοφονηθέντων. Εἰς τὴν αἰφνιδίαν ταύτην ἐξέγερσιν δχι μικρὸν δόλον ἐπικείχαν οἱ σπαρακκινοὶ θῆραι τῶν γυναικῶν καὶ συγγενῶν τῶν διολοφονηθέντων καὶ τὰ περίφημα «ματρολόγια». δι' ὃν οἱ νεκροὶ καταρράνται τοὺς ζῶντας, ἐκαὶ δὲν ἐκπλύνουν τὴν μῆραν διὰ τῆς ἐκδικήσεως. Συγχρόνως οἱ ἐπίσκοποι Δικαιοδίμονος καὶ Καρουσόλεως καὶ τινες καπεταναῖοι ἐσπευσαν εἰς Οἰτούλον καὶ ἀνήγγειλαν τὰ λαδόντα χώραν, συγχρόνως δὲ διτούς οἱ τῆς Ἀνατολικῆς Μάνης κάτοικοι ἥρεσαν τοῦ ἀγώνος φονεύοντες τοὺς εἰς τὰ σύνορα αὐτῶν Τούρκους. Ἡ ἐντύπωσις τοῦ φόνου τῶν συμπατριώτων τῶν καὶ τὸ ἥδη τετελεσμένον τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου διέλυσε τὰς ἀντιρρήσεις τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἀπερχαίτηθη ἡ ἐπίσημος κήρυξις τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἡ κατάληψις τῆς Πελοποννήσου.

Ο Ὀρλώφ μὴ ἔχων ἀλληγορίαν διατύπωσεν τὸν ἀγώνον τοῦ Μανιάταις παρέσχε τεύλαχιστον στρατιωτικὸν στολάς δι' ψ. ἐνεδύθησαν οἱ μαχηταί. Οἱ ἐν Οἰτούλῳ συγκεντρωθέντες Μανιάται διγόρεθησαν εἰς δύο σώματα, τὰ δποτὶς ἐκλήθησαν «Δυτικὴ λεγεών», τῆς Στάρτης καὶ «Ἀνατολικὴ λεγεών» τῆς Στάρτης, ἀναλόγως τῆς κατευθύνσεως ἢν θὰ ἐλάμβανεν ἐκάστη τούτων⁽¹⁾. Ἐν τῷ μεταξύ

(1) Οἱ Μανιάται, ὡς ἀνεπτύξαμεν ἥδη, ἐθεωροῦντο ὡς ἀπόρους τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, οἱ δὲ ἡρωῖκοι ἀγῶνες τῶν ἔδιδον πολλάκις ἀπορίην εἰς τοὺς Εὐρωπαῖς τούτους νὰ διδωστούνται τὴν ἐξήγησιν ταύτην τῆς καταχωγῆς τῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖς

δὲ χρόνῳ εἶχεν ἀρχίσει τῇ πολιορκίᾳ τοῦ φρουρίου τῆς Κορώνης ὑπὸ τῶν Ρωσικῶν πλοίων κατὰ συμβούλην τῶν Μανιατῶν. Ἀλλὰ τόσον ἀνεπαρκὴ ἦσαν τὰ πολιορκητικὰ μέσαν καὶ τόσον δειλοὶ καὶ ἀπειροπόλεμοι οἱ Ρώσοι στρατιῶται, ὅτες ἡ ὀλιγάριθμος Τουρκικὴ φουρά, ἥτις ἐν ἀρχῇ ἔντρομος ἐζήτει νὰ παραδοθῇ, διέπουσα τὴν δειλίαν καὶ ἀπειρίαν τῶν ἀντιπάλων της, ἀντέσχε μέχρι τῆς ἀφέξεως ἐνισχύσεων, δόπτε ἐπιτεθεῖσα κατέτρεψε τὰ πολιορκητικὰ ἔργα. Τότε οἱ Ρώσοι ἐπεδόθησαν εἰς καταπίεσεις τοῦ ἐν τῇ ἔξω χώρᾳ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, διατις ὑπῆρχεν διαστόχος τῶν Τούρκων δεσποτῶν καὶ τῶν Ῥώσων ἐπιδρομέων καὶ κατέφευγεν εἰς Μάνην ζητών προστασίαν διὰ τὰς βαρβαρότητας ἀμφοτέρων. Ὁ Ὁρλώφ φύσει ἀγέρωχος καὶ ἐπιπόλαιος, ἀμαθῆς δὲ καὶ στερούμενος οἰσταδῆποτε πολιτικῆς ὁσιερκείας, ἥλθεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς προστριβάς πρὸς τοὺς Μανιάτας, αἵτινες ἔθλαψαν σπουδαῖως τὸν ἀγῶνα. Ἐν πρώτοις ἔνωκε τὴν ἀρχηγίαν εἰς Ῥώσους ἀξιωματικούς ἢ εἰς ὑπηρετοῦματας εἰς τὸν Ῥωσικὸν στρατὸν καὶ ἥθελησε νὰ ἀφαιρέσῃ, πᾶσαν αὐτοδουλίαν ἀπὸ τοὺς καπετάγους, πρᾶγμα τὸ δποῖον δυσηρέστησε τοὺς ἐπιτοπίους ἀρχηγούς; καὶ ἥλαττωσε τὸν ζῆλον τῶν στρατιωτῶν. Ἀκολούθως ἥθελησεν, διπλας πάντες οἱ Μανιάται πολεμισταὶ δρκισθωσι πίστιν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὴν αὐτοκράτειραν τῶν Ῥώσων ὡς πιστοὶ αὐτῆς ὑπῆρχοι. Τοῦτο ἀποκόπον ἦτο καὶ ἐντελῶς ἀψυχολόγητον, προκειμένου περὶ ἀνδρῶν οἵτινες ἀποιλαμβάνοντες εἰστὰ δρῆ των ἀπειριθίστου ἐλευθερίας συνέχεον τὸν ὑπῆρχον πρὸς τὸν δοῦλον. Διὰ τοῦτο δὶς μόνον ἥρνηθησαν, ἀλλ’ ἥρχισαν ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης νὰ ὑποπτεύωνται κατακτητικὰ σχέδια καὶ νὰ ἀποβλέπωσι μετὰ δυσπιστίας πρὸς τοὺς Ῥώσους.

Εἰς τι συμβούλιον τῶν Μανιατῶν ἀρχηγῶν ἐν Οἰτύλῳ διατάχει τὸν Ὁρλώφ ἐκάκισε τοὺς Μανιάτας διότι συνεβούλευσαν εἰς αὐτὸν τὴν ἄγονον πολιορκίαν τῆς Κορώνης. Εδόθη εἰς αὐτὸν ἡ ἀπάντησις διετοῖς πολιορκία τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου φρουρίου δὲν θὰ ἀπέδεινεν.

ἴδιως ἔτη τῆς Τουρκοκρατίας συνείδησιν ἔχοντες τοῦ ἀρχαίου κλέους εἰχον μετονυμαθῆ εἰς Σπαρτιάτας καὶ τὴν χώραν των ἐκάλουν μετὰ ὑπερηφανείας Σπάρτην. Σημειώσαν διειδεμία μνεία γίνεται περὶ τοῦ ὄνδρατος τούτου δσον ἀφορᾶ τὴν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους τότε Λακεδαίμονα. Ἐντεῦθεν λοιπὸν καὶ τὸ ὄνομα τῶν ελεγεών τῆς Σπάρτης.

ἄγονος ἐὰν οἱ Ῥώσοι ἐγνώριζον γὰρ πολεμώσι τοὺς Τούρκους καὶ δχι γὰρ κατατυρχνῶσι τοὺς Ἐλληνας, τοὺς δποῖους παρεπήλαντες διὰ ψευδῶν ἐπαγγελιῶν. Ὁ ὑπερήφανος ἀνελφός τοῦ πανισχύρου ἐραστοῦ τῆς Αἰγατερίνης καταληφθεὶς ὑπὲ θυμοῦ ἀπήντησε διὰ βλασφημιῶν καὶ χυδαιοτάτων ὕδρεων. Ἀλλὰ τότε διατί Μαρούμιχάλης σταθεὶς ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔδωκεν εἰς τὸν ἀγέρωχον Ῥώσον ἐκ μέρους τῶν Μανιατῶν καπεταναῖων ἀπάντησεν διὰ τὴν δποῖον δύναται ἐσαει νὰ σεμνύηται ἡ Ἐλληνικὴ φυλή, γίνεται τὸ αἰτήμα τῆς θυμικῆς τιμῆς καὶ ὑπερηφρανεῖας δὲν ἀπώλεσεν ἐπὶ τῶν διέσαν τοῦ Ταύγετου οὕτε εἰς τὰς τραγικωτέρας στιγμὰς τοῦ μακραίωντος καὶ πολυκυμάντου αὐτῆς βίου. «Καὶ δι τελευταῖος, τοῦ εἰπον, τοῦ λαοῦ τῆς Μάνης, λαοῦ διατηροῦντος τὴν ἐλευθερίαν τοῦ διὰ τοῦ ξιφούς τον, ἀξίζει πολὺ περισσότερον ἀπὸ ἐσά, δ δποῖος δὲν εἰσαι τίποτε ἀλλο ἀπὸ ἔνας δοῦλος μιᾶς γυναικός». Ἀναμφισθῆτας ἐκεῖνος τὸ δποῖον ἐσωαει τὸν Ὁρλώφ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐν μέσῳ τῶν εὑερεθίστων Μανιατῶν δὲν ἦτο ἀλλο ἢ τὸ ἐμφυτον παρὰ τῷ λαῷ ταύτῳ αἰσθημα τῆς φιλοξενίας. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δμως ἐκείνης ἡ ἀμοιβαίν πιστεις καὶ συνεργασία ἐξέλιπε καὶ δ Ὁρλώφ ἐγκατέλειψε τὴν Μάνην, ἀφοῦ πλέον εἶχε διέψει τοὺς καταίκους εἰς τὸν ἄγωνα καὶ καταστήσει ἐκόντας ἀκοντας συμμάχους αὐτοῦ.

Ἐν τῷ διαρρεύσαντι χρόνῳ αἱ δύο «λεγεώνες τῆς Σπάρτης» ἔδρων λίαν ἐπιτυχῶς. Ἡ δυτικὴ λεγεών ἀποτελουμένη ἐκ 200 Μανιατῶν καὶ 10 Ῥώσων στρατιωτῶν κατέλασθεν ἀντιστάσεως τὰς Καλαμάς, διότι οἱ Τούρκοι, εἰς τοὺς δποῖους λίαν ἐπιτηδείως εἰχον διαδοθῆ τὰ περὶ κολοσσιαίων Τουρκικῶν δυνάμεων, εἶχον καταληφθῆ δηδὸ τρόμου. Μετ’ διέγον κατελήφθη καὶ ἡ Κυπαρισσία. Ὁ δὲ Μπενάκης ἀνέλαβεν ἐν ὀνόματι τῆς αὐτοκρατείρχες τῆς Ρώσιας τὴν διοίκησιν τῶν Καλαμῶν καὶ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας. Ἡ Ἀγατολικὴ λεγεών ἐξ ίσης μὲν δυνάμεως ἀπετελεῖτο κατὰ τὴν ἐξ Οἰτύλου ἐξόρμησιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν διὰ τῆς Ἀγατολικῆς Μάνης διέλευσιν ἐνισχύθη σπουδαῖως δηδὸ ἐθελοντῶν Μανιατῶν. Ἐπευταν δὲ δηδὸ τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως καὶ αἱ γυναῖκες ἀκόμη ὠπλισμέναι μὲ σπάθας, δρέπανα καὶ ἀλλα φονικὰ δργανα, ἐλλείψει ἐπαρκῶν δπλων. Ἀρχηγὸς τῆς δυνάμεως ταύτης ἦτο δ Μυκώνιος Ἀντώνιος Ψαρός, ἔμπιστος τῶν Ρώσων. Ἡ ἀγατολικὴ λεγεών ἐν ἀλλα-

γμοῖς καὶ θριάμβῳ ἐτράπη πρὸς τὴν Λακεδαιμονίαν, οἱ δὲ Τοῦρκοι εὐθὺς ὡς ἀντίκρυζεν τὴν μὲ Ρωσικὰς στολὰς ἐνδεδυμένην ἐμπροσθιοφυλακὴν ἐτρέποντο εἰς ὑποχώρησιν. Ὁ Μυστρᾶς κατελήφθη τῇ 5 Μαρτίου 1770, ἐν φρούριον Κητοῦντες συνθηκολόγησιν. Ὡπεγράφη συμφωνία δπως ἀναχωρήσωμεν ἐκεῖθεν ἀπολοι. Ἀλλ' ὅτε ἐξῆλθον τοῦ φρουρίου δὴδη καταφθάσας συρρεετὸς ἐξ ἀτάκτων καὶ γυναικῶν ἐπέτεθη κατ' αὐτῶν καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡρκέσθη εἰς διαρπαγάς, ἐπειτα δ' ἐν τῇ λύτσῃ τῆς ἐκδικήσεως ἥρχισε νὰ φονεύῃ μετὰ μεγίστης ὡμοτητος τοὺς παραδοθέντας, ἀδικορίτως φύλου καὶ ἡλικίας. Αἱ διασώθεισαι Τουρκικαὶ οἰκογένειαι ἔσπευσαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν Ἱερότητα τοῦ ἀσύλου ἐκλιπαρήσασαι σωτηρίαν ἐνδόμαχτι τοῦ Θεοῦ τῶν Χριστιανῶν. Τότε δὲπίσκοπος Λακεδαιμονίος καὶ πάντες οἱ Ἱερεῖς ἐνδεδυμένοις τὰ Ἱερὰ ἄμφια καὶ μὲ τὸν στυρὸν εἰς τὰς χεῖρας περιεκύλωσαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐν δύνομαχτι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πρὸς Αὐτὸν πίστεως, δι' ἣν ἐμάχοντο, ἐξώρκισαν τὸν μχινόμενον λαὸν νὰ μὴ βεδηλώσῃ τὸν Ἱερὸν οἶκον. Τοῦτο ἥρκεσε νὰ μαλάχῃ τὴν καρδίαν τοῦ ἐξηγριωμένου δχλου καὶ ἐπελθούσης σχετικῆς ἥρεμίας οἱ Μανιαταὶ ἀρχηγοὶ ἦδυνήθησαν νὰ ἐπιβληθῶσι καὶ νὰ πείσωσι πάντα τὰ ἀτακτα στιφη δπως ἐπιστρέψωσιν εἰς τοὺς οἶκους των. Τοιουτοτρόπως διεσώθησαν οἱ δπολειφθέντες ἐκ τῆς σφργῆς Τοῦρκοι καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τακτικοῦ στρατοῦ. Τέσσαρες χιλιάδες Μανιατῶν εἰχον ἥδη καταλάβει τὴν Πύλον, ἢν παρέλασον οἱ Ρώσοι, ἐπολιόρκουσν δὲ λίγαν στενῶς τὰ φρούρια Μεθώνης καὶ Κορώνης, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου, ἐπὶ τοῦ δποίου εὑρίσκοντο καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ Ἀλέξιος καὶ Θεόδωρος Ὁρλώφ. Ὁ δὲ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης δρῶν αὐτοτελῶς μετὰ τὴν πρὸς τὸν Ὁρλώφ ἔριδα κατέλαβε μετὰ 400 ἀνδρῶν τὸ Νησίον.

Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἐν ἀρχῇ εἰχον καταληφθῆ ὑπὸ τρόμου, ἥδη ἐννοήσαντες τὴν μηδαμινότητα τῆς Ῥωσικῆς δυνάμεως συνήρθησαν ἔλασον σύντονα μέτρα πρὸς καταστολὴν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, δπερ ἥδη εἶχεν ἐξαπλωθῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἔσπευσμένως ἐτοιμασθεὶς ἐξῆλθε τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἐτράπη πρὸς παροχὴν ἐνισχύσεων εἰς τὰ πολειρ-

ΚΟΡΗ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ

Ἐξ ἀρχοντικῆς οἰκογένειας ἐπὶ Τουρκοκρατίας (κατὰ τὸν Pouqueville).

κούμενα φρούρια τῆς Πελοποννήσου. Έσπευσμένως ἐπίσης μετεκάψη. Θησαν πρὸς καταστολὴν τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ κινήματος εἰ Τουρκαλ-^{τόντης} δανοί, οἵτινες ἐπὶ τῇ ἐλπίδι λιτόφραγμάς εὐχαρίστως ἀνέλαβον τὴν ἐκστρατείαν. Ὁ Ψαρός, ἔστις ἡδη μετὰ τὴν κατάληψῖν τοῦ Μυστρᾶ εἶχεν ἀνακηρυχθῆ «διοικητής τῆς Σπάρτης» μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν Μανιατῶν, λοιπῶν Ἑλλήνων καὶ τινῶν Ρώσων ἐτράπη πρὸς κατά-
ληψῖν τῆς Τριπόλεως, οἵτις, ἐὰν ἐπειργανεν, θελει μαγίλως ἐνθαρ-
ρύνει τοὺς Ἑλληνας καὶ ἐπεκτείνει τὸ κίνημα. Ἄλλ' εἰ Τουρκοι
πληροφορηθέντες τὴν ἐκστρατείαν εἰχον ἡδη ἐπαρκῶς λάβει τὰ
μέτρα τῶν συγκεντρώσαντες ἀρκετὰς δυνάμεις, αἵτινες ἐπετέθησαν
κατὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Ψαρὸν στρατεύματος μετὰ μεγάλης ὁρμῆς καὶ
ἔτρεψαν αὐτὸν εἰς φυγήν, κυριεύσασι τὴν κανονοστοιχίαν καὶ τὰ
πολεμεφόδια. Ἐν τῷ δὲ οἱ ἐπαναστάται οὐεχώρουν πρὸς τὸν Μυστρᾶν,
οἱ ἐν Τριπόλει «Ἑλληνες ἐπλήρωγον διὰ τοῦ αἴματος αὖτων τὴν ἁσ-
νετον καὶ ἐντελῶς ἀπαράσκευον ἀπόπειραν.

Οἱ Τουρκαλδανοὶ κατακλύσαντες τὰς Πελοποννησιακὰς πεδιάδας
ὑπὸ τὸν Χατζῆ «Οσμάν πασᾶν κατέστελλον πενταχοῦ τὴν ἐπανά-
στασιν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Οἱ δειλοὶ «Ρώσοι, οἵτινες ἦσαν τότε
ἐπηγγέλλοντο τοὺς ἐλευθερωτάς, διὰ μόνον ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν
τῶν φρουρίων καὶ ἔξεκένωσαν ἀμαχῆται τὴν Πύλον, ἄλλ' ἐγκατέ-
λιπον κατὰ τὸν πλέον ἀνήθικον τρόπον εἰς τὴν μάχαιραν τῶν
Τούρκων τοὺς δυστυχεῖς «Ἑλληνικούς πληθυσμούς. Εἰς μάτην οὐσοι
ἐζήτουν ἀσυλον εἰς τὰ «Ρωσικὰ πλοῖα, ἀπὸ τῶν δπιών, ιδίως κατὰ
τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Πύλου, παρετήρουν μετ' ἀπαθείας τὴν στραγγί-
τῶν γυναικοπαΐδων εἰς τὴν παραλίαν. Οἱ δὲ συμπολεμοῦντες Μανι-
ται μὴ δυνάμενοι ἀνευ ἐνισχύσεως τοῦ στόλου νὰ συνεχίσωσι τὸν
ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα ἡναγκάσθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν
τῆς Μεθώνης καὶ Καρώνης καὶ νὰ οὐποχωρήσωσιν ἐντὸς τῶν συνό-
ρων τῶν συμπαραλαβόντες δισούς ἥδυντας περισσοτέρους «Ἑλληνες
πρόσφυγας. «Ἐπίσης καὶ ὁ Ψαρὸς πρὸ τῆς ὁρμῆς τῶν Τουρκαλ-
δανῶν κατέλιπε τὸν Μυστρᾶν περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου 1770 καὶ
μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν «Ρώσων οὐποχωρησεν εἰς Μαραθονῆσι, ἐποι
ἀνέμενον πρὸς παραλαβὴν τοῦ «Ρωσικὰ πλοῖα.

Ο Χατζῆ «Οσμάν μετὰ δκτὸν χιλιάδων Τουρκαλδανῶν ἐτράπη
πρὸς κατάληψῖν τῆς Μεσσηνίας προτιθέμενος νὰ εἰσέλῃ ἀκείνην

εις Μάνηγ. Οι Μανιάται πληροφορθήντες τὰς προθέσεις τῶν Τουρκῶν συνεκέντρωσαν πάντα τὰ στρατεύματα αὐτῶν εἰς Ἀλμυρόν, εἰς τὰς δύχυρὰς θέσεις τοῦ δποίου ἀπεφοισθῆ δπως κριθῆ δ δπὲρ τῶν Ελων ἀγών. Παρέμεινεν δμως εἰς Νησίον δ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης, δπως ἀνακόψη τὴν πρὸς τὴν Μάνην δρμήν τῶν Τουρκαλ-δικῶν καὶ δώσῃ καιρὸν πρὸς παρασκευὴν τῆς ἐν Ἀλμυρῷ ἀντιστάσεως. Συγχρόνως δὲ ἐν τῇ κρισιμότητι τῶν περιστάσεων ἐληγμό-νησε τὴν μετὰ τοῦ Ὁρλώφ ἔχθραν καὶ εἰδοποίησεν αὐτὸν περὶ τῆς ἀποφάσεως αὗτοῦ πρὸς ἀντιστασιν, διὰ τῆς δποίας ἐν περιπτώσει νίκης ἐξησφάλιζε τὴν συνέχισιν τῆς πολιορκίας τῆς Μεθώνης καὶ τὴν κατοχὴν τῆς Πύλου, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει παρεῖχε καιρὸν πρὸς ἀκίνδυνον καὶ ἀγετον ἀποχώρησιν τῶν Ρώσων. Ἐν τέλει δ' ἐξήτησεν ἐνισχύσεις τινάς, ίδιως εἰς πολεμεφόδια, τῶν δποίων ἑστε-ρείτο. Ἄλλ' οἱ πείσμονες καὶ θρασύδειλοι ἔκεινοι Ρώσοι εἰς οὐδὲν λογισάμενοι τὴν γενναιοφροσύνην τοῦ ἀνδρὸς ἀπηξίωσαν αὐτὸν καὶ ἀπαντήσεως. Ὁ Χατζῆ Ὅσμαν τότε προσέβηλε μεθ' δλου τοῦ στρατοῦ του τοὺς Μανιάτας, οἵτινες μετὰ πολύωρον ἥρωϊκὴν ἀντί-στασιν, ἐξαντληθέντων τῶν δλίγων πολεμεφοδίων, ἐρρίφησαν μὲ τὰ ἔφη γυμνὰ κατὰ τῶν εἰσδιχαλόντων ἥδη, ἐντὸς τοῦ Νησίου καὶ ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν μαχόμενοι¹ οἱ πλειστοι μὲν ἐφονεύθησαν, εἰ δὲ λοιποὶ ὑπεχώρησαν πρὸς τὸν Ἀλμυρόν. Μόνον 24 Μανιάται μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των ἐκλεισθῆσαν εἰς τινα πύργον γνωστὸν ως «Μελί-πυργον». Ἐπὶ δύο δλοκλήρους ἡμέρας ἔκει ἐσυνεχίσθη δ πρωτο-φυγῆς ἀνισος οὗτος ἀγών, ἐως δτου δ πύργος ὑπὸ τὸν συνεχῆ βομ-βαρδίσμον μετεβλήθη εἰς ἐρείπια καὶ οἱ ἥρωϊκοι μαχηταὶ εὗρον πάντες ἔνδοξον θάγκτον.

Οι Τουρκαλδανοί συνεχίσαντες τὴν πρὸς τὴν Μάνη προέλασιν αὐτῶν προσέξαλον τοὺς ἐν τῷ Ἀλμυρῷ ἐστρατοπεδευμένους Μανιάτας, τοὺς διποίους ἔξιγνάγχασαν εἰς ὑποχώρησιν λόγῳ μή ἔγκαιρου προπαρασκευῆς τῆς ἀντιστάσεως. Ἡδη διὰ τόσων αἰμάτων κτηθείσα όλευθερίκα τῶν ἔκινδύνευσε σοδαρῶς, οἱ κώδωνες δὲ λων τῶν ἐκκλησιῶν ἐτήμανναν γενικὸν συνχρεμόν, αἱ κῶμαι καὶ τὰ χωρία ἔγκατελειφθησαν ἐντελῶς, τὰ πατίσια καὶ οἱ γέροντες ώδηγήθησαν εἰς τὰ ἀπρόσιτα σπήλαια τῶν δρέων, ἀνδρες δὲ καὶ γυναῖκες ἔσπευσαν μὲ τὰ διπλὰ τῷ παρὰ τὴν θέσιν, Πόρος, διστις ὡς ἴσθη ως τόπος

γενικής συγκεντρώσεως. Οι Τούρκοι έξηκολούθουν παραμένοντες ἐν
“Αλμυρῷ, ἀνχμένοντες προμηθείας καὶ δημόσιες τὰ πέριξ. ‘Ἄλλοι’ εἰ
Μχνιάται περιττώσαντες τὰς παρασκευάς των ἔξειντον ἐν καιρῷ
νυκτὸς ἐκ τοῦ ἐπόμενος πόρου πέρι τὰς τέσσαρας χιλιάδας καὶ
διαδόντες ἀπαρχατήρητοι τὸ ὑπὲρ τὸν Ἀλμυρὸν ὅρος τῆς Σελίσης
διηγεόμενοι ταῦτα τιμῆματα περικυκλώσαντες οὕτω πανταχόθεν τὸ
Τσουρκικὸν στρατόπεδον. Τὴν συμπεφωνημένην ὥραν τῆς νυκτὸς
ἐπετέθησαν μὲν τὴν ἕιρη γυμνὰ πανταχόθιν ταῦτα τῶν Τούρκων ἄνδρες
καὶ γυναῖκες μετὰ κρητικῶν λύσσης. Τόση δὲ ἡτοὶ ἡ ὁρμὴ τῶν ὑπέρ
θωμῶν καὶ ἑταῖρων ἀγωνιζομένων καὶ τοιούτος ὁ ἐκ τῶν δικιμονιῶν
ἀλαλχυμῶν θύρων, διῆτε οἱ Τούρκοι ἐγερθέντες ἐκ τοῦ ὄπου πανι-
κόβλητοι ἐτράπησαν εἰς ἀτακτον φυγήν ἐγκαταλείψαντες ἔλας τὰς
ἀποτυπευάσας των καὶ τὰ πολεμεφόδια εἰς χειρας τῶν νικητῶν. Οἱ ἐπέ-
ντες τοῦ οἴκου μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Καλαμῶν φο-
νεύσαντες περὶ τοὺς χιλίους, ἐν φέρεται τοῖς ἀπωλέσθησαν 36 ἄνδρες
καὶ 3 γυναῖκες.

Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην νέκην τῶν Μαγιστῶν ὁ Σατᾶς Ὁσμάν πασᾶς μένει πνέων ἔλαβεν δριστικὴν ἀπόφρασιν δπως δχι μόνον ὑποτάξῃ πάσην θυσίᾳ τὴν Μάνην, ἀλλ' ἐξολοθρεύσῃ ἐντελῶς πάντας τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ἵνα ἔξαφνινισθῇ διὰ παντὸς ἡ ἑστία αὐτῆι τῶν ἐπαναστάσεων καὶ τῶν συνεχῶν κινδύνων διὰ τὴν Ὁθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐγκέρθη δέ, δπως εἰσβάλῃ ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους, ἐκ τοῦ δυοῖου πράγματι εύκολωτέρα είναι ἡ εἰσβολή.

Μετά τινα χρόνον συγενεντρώθη εἰς τὸν Μυστρᾶν Ἰσχυρὸς Τσουρκικὸς στρατὸς ἐκ δεκαέξι χιλιάδων ἀνδρῶν καλώς ὠργανωμένος μετὰ πυροβολικοῦ καὶ ἵππικοῦ. Οὗτῳ καλῶς ἑτοιμασθεὶς ὁ Χατζῆς Ὁσμᾶν εἰσέβαλεν ἀρχὰς Μαΐου 1770 μεθ' ὀλοκλήρου τοῦ στρατοῦ του πρὸς τὴν Μάνην, κατέλαβε δὲ ἀνευ σοδερᾶς ἀντιστάσεως τὰς πεδινὰς περιφερείας Μαλευρίου, Γυθείου καὶ Καρυουπόλεως, τῶν ὅποιων σὶ κάτωικοι εἶχον τραπῆ πάντες πρὸς τὰ ἐνδότερα. Εἰς τιγα μικρὰν κοιλάδα πρὸς δυσμὰς τοῦ χωρίου Σκουταρίου ὑπῆρχεν ὀχυρὸς πύργος ἀνήκων εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Καλκανδήδων, ἐκ τῶν ὅποιων πέντε ἀδελφοὶ μετὰ ἔδιδομῆκνται ἀλλων συγγενῶν καὶ φίλων ἐκλεῖσθησαν ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ἀντέταξαν ἡρωϊκὴν ἀμυναν. Ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἔχθρος ἦτο τὸν περδικασιαπλασίως ἀνώτερος καὶ οὐδεμίᾳ βεβαίως

έλπις νίκης ἢ σωτηρίας ὑπῆρχεν. Ἐλλ' ἡ θυσία αὕτη ἐπεδάλλετο, ἵνα διοθῇ καὶ ρὸς ὑποχωρήσεως εἰς τὰ γυναικόπαιδα καὶ συγκεντρώσεως τοῦ στρατοῦ τῆς Μάνης. Ἐπὶ μίαν δλόκληρον ἐδίομάδικα εἰς μάτην οἱ Τούρκοι ἐπετίθεντο λυσσωδῶς θεριζόμενοι ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῆς δρυκῆς ἔκεινης τῶν γενναῖων. Τέλος δὲ ὑπονόμου ἡδυνήθησαν νὰ ἀντιτινέσσουν τὸν πύρον, καὶ οἱ ἔνδοξοι ὑπερασπισταὶ τοῦ ἐπάνωφητον πάντες ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Ἐλλ' ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπός των ἔξεπληρωθῆτη, διότι ἥδη οἱ Μανιάται παρελθούσης τῆς πρώτης συγχύσεως συνεκεντρώθησαν παρὰ τὴν θέσιν. Τρικεφάλι, δῆπου καλῶς δχυρωθέντες ἀνέμενον τοὺς Τούρκους,

Ο Χατζῆ Ὁσμᾶν πασᾶς πρὸ πάσης ἐπιθέσεως ἀπέστειλεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Μανιάτων πρεσβεῖαν, διὰ τῆς δποίας ἐκάλει τοὺς κυριωτέρους καπετάνους ὅπως μεταδῶσιν ἀφόδως πᾶρ' αὐτῷ καὶ συζητήσωσι τοὺς δρους, τῆς εἰρήνης. Ἐλλὰ κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν ἡ πρεσβεία ἀπέτελετο ἐκ Λακεδαιμονίων Τούρκων, οἵτινες ἀντὶ νὰ πείσωσιν, ὡς εἰχον ἐντολήν, τοὺς Μανιάτας διεισδύειν εἰχον νὰ πάθωσιν οἱ ἀπεσταλμένοι των καὶ διεισδύειν τῆς ἡγεμονίας τοῦ τόπου συνέφερεν ἡ ταχίστη μετάδοσις εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατηγείον, ἀγεκονωσαν εἰς φίλους των Μανιάτων διεισδύειν. Ο Χατζῆ Ὁσμᾶν προτίθεται νὰ σφάξῃ αὐτοὺς πρὸς ἀποθάρρυνσιν τῶν Μανιάτων Τότε ἐστάλησαν μόνον δύο ὑπέργηροι ιερεῖς καὶ εἰς γέρων Μανιάτης, οἵτινες χάριν τῆς Πατρίδος ἐδέχθησαν νὰ βαδίσωσι πρὸς τὸν θάνατον, ἀφοῦ ἐξώρκισαν τοὺς συμπατριώτας των ὅπως ἡ θυσία των χρησιμεύσῃ μόνον πρὸς καρτερίαν ἐν τῇ ἀμύνῃ τῆς γῆς τῶν πατέρων των. Φθάσαντες δὲ παρὰ τῷ Τούρκῳ πασᾶς ἡρώτησαν αὐτόν, ἀνευ τῶν συνήθων ὑποκλεσεων τῶν ῥηγιάδων, τί ζητεῖς ἀπὸ τὸν πτωχὸν ἀλλὰ φιλελεύθερον λαὸν τῆς Μάνης. Ο Χατζῆ Ὁσμᾶν μετ' ὀργῆς ἐδήλωσεν εἰς αὐτούς· «ἐπειδὴ οἱ καπεταναῖοι σας ἡγεμονίας μετὰ τῶν ἐχθρῶν μας Ῥώσων καὶ ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ Σουλτάνου, χύσαντες Τουρκικὸν αἷμα, ἀπαιτῶ νὰ μοῦ παραδώσωσι πάντες τὰ δπλα τῶν, δέκα παιδία τῶν ἀρχηγῶν ὡς δμήρους, καὶ νὰ πληρώνωσι κατ' ἔτος εἰς τὴν Πύλην κεφαλικὸν φόρον». Ἐλλ' οἱ ιερεῖς ἀπήντησαν μετὰ θάρρους διεισδύειν τοὺς Μανιάτας εἰναι προτιμότερος δὲ θάνατος ἡ ἡ στέρησις τῶν δπλων των καὶ τῶν τέκνων των, φόρον δὲ δὲν δύνανται νὰ πληρώνωσι λόγῳ τῆς πτωχείας τοῦ τόπου. Τότε δὲ βάρδαρος ἐκεῖνος Ὁθω-

μανὸς διέταξε νὰ φονευθῶσιν οἱ γέροντες ἀπεσταλμένοι· καὶ ἐτοῦ κατετεμχίσθησαν φρικωδῶς προσηγλώθησαν τὰ μέλη αὐτῶν ἐπὶ πασσάλων δρατῶν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν Μανιάτων, ἐπίγεων διεισδύειν τῆς τῶν οὗτοι θὰ καταληφθῶσιν ὑπὸ τρόμου.

Ἐλλ' η ξνανδρος ἐκείνη σφραγὴ ἐπέφερε τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς ἀποτέλεσμα. Μένει πνέοντες οἱ Μανιάται ὥρκισθησαν νὰ λάβωσιν ἄμεσον ἐκδίκησιν. Ο στρατὸς αὐτῶν ἀπετελεῖτο ἐκ πέντε γίλιάδων ἀνδρῶν, καὶ δύο χιλιάδων γυναικῶν. Ἐν πολεμικῷ συμβούλῳ τῶν καπετάνων ἀπεφασίσθη, διποτες χιλιάδες ἐπιτείνωσι περὶ τὸ μεσονύκτιον κατὰ τῶν Τούρκων, ἐν τῷ ἔτερον τμῆμα καταλαμβάνοντας χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληφτὸν ἀπὸ τῆς ἑτέρας τὸ Τουρκικού στρατοπέδου βιουνὸν τῆς Ευνοκαβάλλας προσδόκλγον κατὰ τὴν αὐτήν ὁραν ἐκ τῶν νώτων τὸν ἐχθρὸν καὶ ὑπὲρ τοὺς χιλίους πεντακοσίους νὰ καταλάβωσι τοὺς λόφους Πεταλέας, Μαστρολέου καὶ Πασσαδᾶ, οἵτινες δειπόδουσι τῶν στενῶν, δι' ὃν ήτα διήρχετο οἱ Τούρκοι κατὰ τὴν ὑποχώρησιν. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐξετελέσθη ἐν ἀπολύτῳ τάξει καὶ ἀκριβείᾳ. Περὶ τὸ μεσονύκτιον τὰ δύο τμήματα περιεκύκλωσαν ἀθορύβως τὸ Τουρκικὸν στράτευμα καὶ ἔτεν ἐφίσσαν πολὺ πλησίον, διεθέντος τοῦ συνθήματος, ἐπετέμησαν πανταχότεν μετὰ κραυγῶν καὶ ἀλαλαγμῶν.

Οἱ Τούρκοι ἐγερθέντες αἰφνιδίως ἐκ τοῦ ὕπνου κατελήψθησαν ὑπὸ πανικοῦ καὶ ἀλληλοφονεύμενοι ἐτράπησαν εἰς ἀτακτον τυγχάνεγκαταλιπόντες τὰ πάντα εἰς χειρος τῶν Μανιάτων, οἵτινες ἐπίτη· θέμενοι μετὰ λύτσης ἐσφαζον τωρηδὸν τοὺς ὑποχωρούμενας. Φρέστα δέ τινας ἔζωθι τοῦ Σκούταρίου καλούμενας ἔως τότε «ἄγιοπήγαδα», ἐπειδὴ ἐπληρώθησαν Τουρκικῶν πτωμάτων, μετωνομάσθησαν ἔκτοτε εἰς «Βραμοπήγαδα» καὶ οὕτω καλεῖται μέχρι σήμερον ἐληγή τοποθεσίας εἰς τὴν Βραμοπήγαδαν περικυκλωμένοι πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς κόδρουσσης εὑρέθησαν πραγματικὸν δλεθρον. Μόλις τὸ ἐν τρίτον τοῦ ἐλου δὲ ὑπέστησαν πραγματικὸν δλεθρον. Μόλις τὸ ἐν τρίτον τοῦ ἐλου στρατοῦ τῶν Τούρκων διεσώθη καὶ ἐν οἰκτρῷ καταστάσει ἡδυνήθη στρατοῦ τῶν Μανιάτων διεσώθη καὶ ἐν τοῖς οἰκτρῷ καταστάσει ἡδυνήθη στρατοῦ τῶν Μανιάτων. Μεταξὺ τῶν φονευθέντων ἡτο καὶ αὐτὸς ἡγεμονικῶς τῶν Μανιάτων. Μεταξὺ τῶν φονευθέντων ἡτο καὶ αὐτὸς

δ ἔτος τοῦ Οσμάν καὶ οἱ πλεῖστοι ἀξιωματικοί του. Ἐκ τῶν Μανιατῶν ἄνδρες μὲν ἐφογεύθησαν 40 καὶ ἐτραυματίσθησαν 15, γυναικεῖς δὲ ἐφογεύθησαν 10 καὶ ἐτραυματίσθησαν 18. Ἀπαντά τὰ πυροβόλα, τὰ ὅπλα καὶ αἱ ἀποσκευαὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ παρέμειναν λάφυρα τῶν νικητῶν. Πλῆθος δὲ Τούρκων τραυματιῶν συνέλεξαν οἱ Μανιαταὶ καὶ ἀφοῦ περιέθαλψαν μετὰ φροντίδος ἀπέστειλαν μετὰ τῶν λοιπῶν αἰχμαλώτων των εἰς τὸν Μυστράν ἄνευ λύτρων. Οἱ δὲ πανικόδηλοι Τούρκοι δὲν ἐρριψοιν δύνευσαν πλέον ἄλλην ἐπίθεσιν. Τοιουτορόπως ή Μάνη ἐσώθη καὶ αὐτὴν τὴν φοράν ἀπὸ τὸν ὄλεθρον χάρις εἰς τὸν μυθικὸν ἡρωϊσμὸν τῶν τέκνων της.

Εἶπομεν ἀνωτέρω διτὶ πρὸς καταστολὴν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως ἐκλήθησαν περὶ τὰς 12 χιλιάδας Τουρκαλβηνῶν. Οὗτοι ηγέρμασαν δλόκληρον τὴν χώραν σφάζοντες φονεύοντες καὶ ληστεύοντες ἄνευ σίκτου τοὺς ἀτυχεῖς Χριστιανούς. Τότε οἱ διασωθέντες Ἑλληνες κατέφυγον εἰς Ἑπτάνησον, πολλοὶ δὲ εἰς Μάνην. Ἀλλὰ καὶ ή πολυπαθῆς αὐτῇ χώρᾳ ὑπέστη τὰ πάνδεινα ἀκτῆς ἀγριότητος τῶν Τουρκαλβηνῶν, οἵτινες φοβούμενοι νὰ ἐκστρατεύσωσι συστηματικῶς κατὰ τὴν Μάνης ἔκαμψον συχνάς ἐπιδρομὰς ληστεύοντες καὶ δηροῦντες τὴν χώραν. Ἐπὶ ἐννέα δλόκληρον ἔτη τὰ πρὸς τὰ σύνορα ἴδιως χωρία ἥσχαν ἐρημούς πληθυσμού, διτις εἰχε καταφύγει εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ εἰς τὰ δρη, μόνον δὲ τακτικὸς στρατὸς τῶν Μανιατῶν ἐμάχετο ἐκεῖ συνεχῶς κατὰ τῶν ἐπιδρομέων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δύο ἄνδρες ὑπερήσπισαν γενναίως τὰ σύνορα τῆς ἀνατολικῆς Μάνης, καταστάντες δὲ τρόμος τῶν Τουρκαλβηνῶν: Ὁ Κωνσταντίνος Κολοκοτρώνης καὶ δ Παναγιώτης Βενετσανάκης. Εἰς τοὺς πρὸς τὴν Καστάνιαν πύργους τοῦ Παναγιώταρου οἱ δύο φοβεροὶ καπετάνοι καὶ φίλοι, ὡχυρωμένοι μὲ τὰ παλληκάρια των, ἡμύνοντο γενναίως πάσης ἐκείθεν πρὸς τὴν Μάνην εἰσθολῆς καὶ δι' αἰρνιδιασμῶν ἐφόνευον καθ' ἐκάστην πλήθος ἐχθρῶν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ Τουρκαλβηνοὶ ἐξαφνίσαντες πάντας σχεδὸν τοὺς ἐκτὸς τῆς Μάνης Ἑλληνας ἦχισαν νὰ ἐκδιάσουν καὶ νὰ ληστεύουν καὶ αὐτοὺς τοὺς Τούρκους τῆς Πελοποννήσου, τότε δὲ δ Σουλτάνος ἀπέστειλε πρὸς ἐξόντωσίν των τὸν περίφημον ὀρχικυρχον Χασᾶν Τζελαΐδην. Οὗτος φθάσας ἐκεῖ μετὰ Ισχυρᾶς δυνάμεως τὸν Ἰσιλίον τοῦ 1779 καὶ ἐνισχυθεὶς σπουδαίως ὑπὸ τῶν κλεφτῶν τῆς Πελοποννήσου,

ἴδιως δὲ διπὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη, ἡδυνήθη ἐντὸς ἕρχεσθος χρονικοῦ διεκτήματος νὰ ἐξαλοθρεύῃς αὐτοὺς καὶ νὰ ἐκκαυτήσῃς τὴν Πελοπόννησον τῆς τρομερᾶς ἐκείνης ἀκρίδος. Ἀλλ' ὁ περιφάνης οὖτος Τούρκος, δὲ δικαστικὸς τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν ἐκ τῆς γενικῆς σφαγῆς τὴν δοσίν εἶχεν ἀποφασίσει δ Σουλτάνος, ἡμικύρωσε τὴν ἀγριθήν μνήμην του διὰ δύο μυταρωτάτων πράξεων.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ 1780 δ Χασᾶν πασᾶς κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μαραθωνῆσου μετ' Ισχυροῦ στόλου καὶ στρατοῦ ἔχων μεθ' ἔκτοτον καὶ τὸν περιώνυμον Ἑλληνα διερμηνέα τοῦ στόλου Νικ. Μαυρογένην, διτις ἐπιτηδειότατα εἶχεν ἡδη ἐπιτύχει νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν Μάνην ἥσεν ἀντιστάσεως τὸ σύγιμον τῆς αὐτοδιοικήσεως δι' ἐγχωρίου Μπέη, διοριζομένου δημαρχοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Χασᾶν ἐκάλεσεν ἀμέσως εἰς διποταγήν τοὺς Κων. Κολοκοτρώνην καὶ Παναγιώταρον Βενετσανάκην, οἵτινες ἔχοντες τὰς οἰκογενείας των καὶ τὰ παλληκάρια των ἐπὶ τῶν δύο πύργων τῆς Καστάνιας εἶχον κυριολεκτικῶς ἐξολοθρεύει τοὺς Τούρκους τῆς Δακεδαίμονος. Ἰδίως οἱ τῆς Βερδούνικης, καίπερ φημιζόμενοι ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ σκληρότητι, εἶχον τρομεκρατηθῆντες ἀπὸ τοὺς ἀτρομήτους ἐκείνους κλέφτας. Οἱ δύο διποταγονοὶ ἀρχηγοὶ ἡδυνήθησαν διποταγήν, τότε δὲ 10 χιλιάδες Τουρκαλβηνοῦ στρατοῦ μετ' Ισχυροῦ πυροβολικοῦ ἐποιείρχησεν αὐτοὺς στενάτα τὴν συμπράξεις καὶ τῶν Βερδουνιωτῶν Τούρκων⁽¹⁾. Καὶ τοῦτον ἡδην ἰσχυροτάτη τότε ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μάνη οἰκογένεια τῶν Γρηγοράκηδων εἶχεν ἀρει τὴν διποταγήν τῆς ἀπὸ τοῦ Παναγιώταρου, καίπερ συνδεδεμένη διὰ κηδεστίας, διότι εἶχεν οὗτος διάλψεις ἀνθρώπους τιγάς προσκειμένους αὐτοῖς καὶ ἡροεῖτο νὰ λαμβάνῃ ἐκ τούτων διαταγάς. Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἥσαν οἱ δύο κλέφται ἡγωμένοι μὲ τοὺς καπετάνους τῆς δυτικῆς Μάνης καὶ εἰδοποιήσαντες αὐτοὺς περὶ τοῦ κινδύνου ἐκλείσθησαν μὲ τὰ 150 παλληκάρια τῶν ἐπὶ τῶν πύργων. Ἐπὶ 12 ἡμερούντια ἀνθίσταντο ἡρωῖκῶς κατὰ τοῦ ἀσυγκρίτως διπερτέρου ἐχθροῦ ἀναμένοντες ἀγωνιωδῶς τὰς ἐνσχύσεις. Ἀλλ' ἀτυχῶς ή ἐκ δυτικῆς Μάνης ἀποστολὴ διγρίειῶν ἐμπλήθη χάρις εἰς τὰς λίαν ἐπιτηδείους ἐνεργείας τῶν Τούρκων.

(1) Ιωάννου Κολοκοτρώνη, Ἑλληνικὰ διπομήματα σ. 629—Ν. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ σ. 59. Ανανόμου, Ἰστορίαι ἀλήθειας συντάκτων τινῶν τῆς Μάνης σ. 6.—Αν. Γούδα, Βίοι παραληλοις τ. Η'. σ. 22.

Ἄπαυδήσαντες δὲ οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι μαχόμενοι ἡμέραν καὶ νύκτα φρήγεαν ἔιφήρεις, δπως διασπάσωσι τὰς ἐχθρικὰς φάλαγγας καὶ καταφύγωσιν εἰς τὴν Μάνην, ἀλλ' εὑρεθέντες πρὸ ἀναριθμήτων ἐχθρῶν ἐφονεύθησαν οἱ πλειστοί, μεταξὺ τῶν δῆποιών καὶ οἱ δύο ἥρωες Παναγιώταρος Βενετσανάκης καὶ Κωνσταντίνος Κολοκοτρώνης. Τὰ γυναικόπαιδα συνελήφθησαν αἰχμάλωτα καθὼς καὶ ὁ γέρων πατέρης τοῦ Παναγιώταρου, διστις παραμείνας ἐντὸς τοῦ πύργου δὲν ἐπρόλαβε νὰ ἀνατινάξῃ αὐτὸν εἰς τὸν ἀέρα, οἰκτρῶς δὲ ὑστερον κατεχρεουργήθη. Μόνον ἐλάχιστα παλληκάρια τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνης διασωθέντα ἦδυνήθησαν νὰ διασώσωσι καὶ τὴν γυναικα τοῦ καπετάνου των ἐνδεδυμένην ἀνδρικὴν ἐνδυμασίαν καὶ συμπολεμοῦσαν μετ' αὐτῶν. Ἐν φ δὲ η ἀνταξίᾳ ἥρωος συζύγου καὶ υἱοῦ γυνὴ αὕτη ἀπώλεσε κατὰ τὴν ἔξοδον τέσσαρα τέκνα της αἰχμαλωτισθέντα, ἦδυνήθη παλαίουσα λυσσωδῶς μὲ τὸ ἔιφος εἰς τὴν χειρα νὰ διασώσῃ μίαν κόρην τῆς καὶ τὸν μικρότερον υἱόν της. Καὶ ὁ μικρὸς ἐκεῖνος διασωθεὶς υἱὸς τοῦ ἥρωος τῆς Καστάνιας ἦτο δ μετέπειτα μέγας ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου, δ «γέρος τοῦ Μωριᾶ» Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ὁ ἴδιος δὲ εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του ἀφηγεῖται ως ἔζης τὰ τῆς ἐποποίεις ἐκείνης τῶν πύργων τῆς Καστάνιας⁽¹⁾:

«Ἡσύχασεν ἡ Πελοπόννησος. Τοὺς 80 ἐκατέβη δ ἴδιος δ Καπετάμπετης καὶ χάλασε τὸν πατέρα μου καὶ τὸν Παναγιώταρον Βενετσανάκην. Ἡλθεν ἡ ἀριμάδα εἰς τὸ Μαραθονῆσι· τὰ στρατεύματα στερεᾶς καὶ θαλάσσης. Ἡ Καστάνιτσα ἀποικία, ὅπου ἦτον δ Κολοκοτρώνης κι' δ Παναγιώταρος, ἔξι ὕρας μακρὰν ἀπὸ τὸ Μαραθονῆσι. Ἔρχοντας ἡ ἀριμάδα, δ Παναγιώταρος, ως Μανιάτης, ἐπροσκάλεσε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Μανιάτας, καὶ οἱ Μανιάταις ὑποσχέθηκαν ὅτι πᾶνε βοήθεια καὶ δ δραγουμάνος δ Μαυρογένης ως "Ἐλλην καὶ τεχνίτης ἔκαμε τὸν Μιχάλη Τροπάκη Μπέη καὶ διὰ νὰ τὸν κάμη Μπέη ἀλικώτησε τὴν βοήθεια καὶ ἐπῆρε τὸ κάστρο⁽¹⁾. Ἐπῆγε τὸ ἀσκέρι 14000, καὶ τοὺς ἐπολιόρ-

⁽¹⁾ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, Διήγησις συμβάντων Ἑλληνικῆς φυλῆς τ. 6—9.

⁽²⁾ Ο Μ.χ. Τρουπάκης διωρίσθη Μπέης ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἔξουσιοδοτημένου ὑπὸ τῶν Τούρκων Νικ. Μαυρογένους πρὸ τῆς 21 Σεπτεμβρίου 1779, ως ἔξαγεται εξ ἀναφεομένου κατωτέρω ἔγγραφου, ἐπομένως πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς κατὰ τῶν πύργων τῆς Καστάνιας ἐκστρατείας. Τὰ περὶ Μπέηδων τῆς Μάνης ἦδε ἐκτενῶς κατωτέρω.

κησε. Μία ὡρὶ στράτα ἀλάρογα ἔστησε τὸ ὄρδι. Ἐστείλεν δ Σερασκέροης Ἀλήμπετης ἐνα γράμμα διὰ νὰ προσκυνήσουν καὶ νὰ τοῦ δώσουν ἐνέχυρα ἐνα παιδὶ ὃ ἔνας καὶ ἔνα ὃ ἄλλος καὶ νὰ τραβήξῃ χέρι ἀπὸ δαύτους· αὐτοὶ ἀπεκριθηκαν: «Δὲν προσκινοῦμε, θέλομε πόλεμο καὶ δποιος μείνη νικημένος ἢς προσκυνήσῃ». Αὐτὸς ἥπτιζε ἀπὸ τὴν Μάνην βοήθεια. Τοὺς πολιόρκησαν τὰ Τούρκικα στρατεύματα, ἔβγαλαν κανόνια καὶ βόμβας, τοὺς πολεμοῦσαν ἡμέρα καὶ νύκτας οὔτε οἱ βόμβαις τοὺς ἐκκνάν φύσιν οὔτε τὰ κανόνια, διως ἐπολέμησαν δώδεκα ἡμέραις καὶ δώδεκα νύκτες μὲ ἀνδρεία καὶ γενναιότητα. «Οταν εἶδαν ὅτι βοήθεια δὲν ἔρχεται, ἀπεφάσισαν νὰ φύγουν ἀπὸ τοὺς πέργους οἱ πόργοι ἥτον δύο, καὶ δ ἔνας ἥταν τοῦ πτερέω τοῦ Παναγιώταρου καὶ ὁ ἄλλος τοῦ πατέρα μου καὶ τοῦ Παναγιώταρου· ὁ πατέρος τοῦ Παναγιώταρου ἦτον 80 ἑταν, ως καὶ ἡ αητέρος του, καὶ μήν ἡμπορῶντας νὰ φύγουν εἰς τὸ γιουροῦσι μὲ τὰ ἄλλα γυναικόπαιδα, εἶπε τοῦ Παναγιώταρου καὶ τοῦ πτερέω μου· «βάλτε φωτὶς στοὺς ἄλλους πύργους, ἐγὼ μένω ἐδῶ· ἔμεινε μὲν δοῦλος καὶ μὲ τὴν γυναικά του καὶ μία δούλα μὲ σκοπὸν νὰ πολεμήσῃ ἐπιτίζοντας νὰ ἔλθῃ βοήθεια ἀπὸ τὰ παδιά του ἐπειτα. Ο πόλεμος τοῦ ἥτον μὲ τὸν δοῦλον, ἡ τέχνη του μεγάλη· εἶχε φυτίμι νὰ γροίσῃ μαζὶ μὲ τοὺς Τούρκους. Αὐτοὶ ποῦ ἐπολεμοῦσαν μέσον ἐπεστὸν εἰς τὸ ὄρδι τοῦ Σερασκέροη, μὲ τὰ σπαθία εἰς τὸ χέρι, μόνον τρεῖς ἐσκοτώθηκαν ἀνδρες, καὶ μέρος γυναικες, καὶ ἔμειναν πολλὰ παδιά σκλάβοι· καὶ ἔτσι ἔμειναν δύο ἀδέλφια μου σκλάβοι, τὸ ἔνα τοιῶν χρόνων καὶ τὸ ἄλλο ἔνός· ἄλλα δύο ἐσκλαβώθηκαν, καὶ ἐπειτα ἐλευθερώθηκαν. «Οταν ἔκαμπαν τὸ γιουροῦσι, ἐπιασκαν τὰ βουνά οἱ Τούρκοι διὰ νυκτός· ἔβασιλεν τὸ φεγγάρι εἰς τὴν μέσην νύκτα, καὶ βασιλεύοντας τὸ φεγγάρι ἔβγηκαν νύκτα μικρὴ καὶ δὲν ἔλαβαν καιρὸν νὰ φύγουν κατὰ τὴν Μάνη· ἐπῆγαν τοὺς λόγκους κ' ἐπῆρε ἡμέρα. Τὸν Παναγιώταρον ζωντανὸν τὸν ἐπιασκαν καὶ ἐπειτα τὸν ἐσκότωσαν οἱ Μπαρδουνιώταις. Ο πατέρος μου ἐσκότωθηκε μὲ δύο του ἀδέλφια, Ἀποστόλη καὶ Γεώργη, δ ἔνας εἰς τὸν λόγκον, δ ἄλλος μοναχός του, διατὶ ἐλαβώθηκε· ἐγλύτωσεν τὸν λόγκον, δ ἄλλος μοναχός του, Ἀναγνώστης, δ ἀπὸ τοὺς κλεισμένους τέσσαρας ἀπέλαφους Κολοκοτρώνη. Ἐγώ, ἡ μάννα μου, δ ἀδέλφη μου ἀδελφούς Κολοκοτρώνη. Εγώ, ἡ μάννα μου, δ ἀδέλφη μου ἀδελφούς Κολοκοτρώνη. Εγώ, ἡ μάννα μου, δ ἀδέλφη μου. Εἰς τὸ γιουροῦσι ἐγλύτωσαν μὲ τὰ παλληκάρια τοῦ πτερέω μου. Εἰς τὸ γιουροῦσι ἐγλύτωσαν μὲ σπαθὶ δ Κωνσταντίης Κολοκοτρώνης, καὶ μὲ προστάθηκε μὲ δύο του ἀδέλφια, Ἀποστόλη καὶ Γεώργη, δ ἔνας εἰς τὸν λόγκον φίλου ἐσκότωθηκε, δὲν ἐφάνη τὸ κεφάλι του. δοσία ἔνδος Τούρκου φίλου ἐσκότωθηκε, δὲν ἐφάνη τὸ κεφάλι του.

Κι' Ἀλήμπεης ὅσαν τ' ἀκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη,
Δώδεκα μέραις πολεμάει μὲ τόπια, μὲ ντουφέκια.
Τὴν Κυριακὴ τὸ δειλινὸ μεγάλα τόπια βγάλαν.
Καρσὶ στὸν Πύργο τάβαλαν, τὸν πύργο νὰ χαλάσουν.
Βλέπουν τὸν πύργο κ' ἔτρεψε κ' ἥθελε γιὰ νὰ πέσῃ,
Κ' οἱ κλέφταις ἐπλακώσανε καὶ τὰ νησιὰ γιομίσαν.
Κ' οἱ Μπαρδουνιώταις πᾶν κοντὰ ποῦ ζέρουν τὰ γιατάκια,
Στὴ Μάρο δὲν ἐπήγανε, Στὴν Πάρο καὶ στὴ Λάρσα.
Ποῦ ἦτον δ Παναγιώταρος κι' δ Γιάννο—Ρουμελιώτης
Πουλάκι ἐπῆγε κ' ἔκατος στὴν ἔρημη Καστάνια.
Δὲν ἔκελάδιδει κ' ἔλεγε ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
Πολὺ κακὸ ποῦ πάθανε οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
Ποῦ τοὺς ἐσκλάβωσ' ἡ Τουρκιά, τ' Ἀλήμπεη τ' ἀσκέρι.
Τὴν ταπεινὴ Ἀναγνώσταινα τὴν πῆραν οἱ Λαλιώταις,
Τὴ δόλια τὴ Γεωργάκαινα τὴν πᾶν στὴν Καλαμάτα.
Κ' ἡ Κωσταντοῦ ἦταν πονηρὴ κ' ἐντύθηκε τ' ἀνδρίκια,
Πῆρε τὸ ἀλαφρὸ σπαθὶ καὶ τὸ βχρὸ τουφέκι
Καὶ μὲ τοὺς ἄνδρες ἔσμιξε καὶ πάει τὴ μέσα Μάνη.
Κι' Ἀλήμπεης ποῦ τ' ἀκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη
Δὲν εἶχα Τούρκους ἐδικούς, δὲν εἶχα παλληκάρια.
Γιὰ νὰ τὴν πάσουν ζωντανή.

Ἐπίσης διεσώθη καὶ τὸ κατωτέρῳ ἐπὶ τῇς ὑπερέσεως ταύτῃς
δημοτικὰν ἀγματα :

Πολὺ σκοτίδιασε δ ούρανός, πάλι νὰ βρέξῃ θέλει,
σκοτίδιασε ἡ Μαυρομηλία καὶ τῆς Μηλιᾶς ὁ κάμπος.
Ἐσύρκνε τὰ βέματα, ἐσύραν τὰ λαγκάδια,
κ' ἐκόπηκε τὸ πέρασμα, κ' ἐκόπη τὸ γιοφύρι,
ποῦ κεῖ περνάει ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
μὲ τὰ μπαϊράκια τὰ χρυσά, τοῖς ἀσημομομπιστόλαις.
Κινᾶν καὶ πᾶν 'ζ τὴν ἐκκλησιὰ γιὰ νὰ λειτουργηθοῦνε,
φοροῦν τὰ πόσια τὰ χρυσά, τοῖς ἀσημοπαλάσκαις.
Σίντας ξελειτουργήσανε καὶ βγῆκαν 'ζ τὴν κουβέντα.
πετάχηκε δ Κωσταντὴς καὶ λέει τοῦ Δημητράκη:
«Τούτ' ἡ χαρὰ ποῦ 'χομ' ἐμεῖς σὲ λύπη θὰ μᾶς φέοη,
πολλὴ Τουρκὶα μᾶς ἔζωσε, δ Θεός νὰ μᾶς γλυτώσῃ».
Τ' ἀκούει δ Παναγιώταρος κ' ἐσβήστη ἀπὸ τὰ γέλια.
«Τί λές, κουμπάρε Κωσταντή, τί λές, τί κουβεντιάζεις ;

οἱ φονεῖς του τὸν ἐσκότωσαν καὶ τὸν ἔκρυψαν διὰ τὸ βιό του,
ὅσα τίχεν ἀπένω του' σὲ τρία χρόνια τὸν ζέθαψαν τὸν Κολοκοτρώνην
Κωσταντή ἀπὸ τὸ μικρὸ δάκτυλο τὸν γνώρισαν ὅποι
τίχε γυρισμένο ἀπὸ μία σπαθὶ τουρκική τὸν εἶχαν κρύψει εἰς
μία τρούπα τῆς Ἀρνης καὶ Κοτζατίνας, τὸν ἔθαψαν ἔπειτα εἰς
τὴν Μηλιά. Ἡτον μελαφώτερος, μονοκόκκαλος, δυνατός, δύλη-
γορος, μὲ ἐνα καθάριο ἀτὶ δὲν τὸν ἔπιανες 33 χρόνων, μέτριος,
μυροφιμάτης, λιγνός" οἱ Ἀρβανίται τὸν εἶχαν τόσο τρομάζει ποῦ
ἴκαναν δρον : νὰ μὴ γλυτώσω ἀπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη τὸ σπαθί..
700 μπούλουκτίδιαις ἐσκότωσε πρίν.

Ο Παναγιώταρος ἦτον γίγαντας, νέος, μαῦρα μαλλιά, σοῇ
χνθρωπος, ἕσπερος, 37 - 38 χρόνων. Εἰς τὴν Ἀνδροῦσσαν ἐσκο-
τώθη ὁ γέρο Γιάννης Κολοκοτρώνης, ἔπειτα τὸν ἐκδίκησε διός
του. Ο γέρο Γιάννης Κολοκοτρώνης, τοῦ ἔκρυψαν χέρι καὶ πόδια
καὶ τὸν ἔκρεμασαν. Ο γέρων πατέρας τοῦ Παναγιώταρου ἐπο-
λέψει ἀπὸ τὸν πύργον καὶ ἐμαρτύρησε τὸ φυτίλι διοῦλος ποῦ
ἐπροσκύνησε, καὶ τὸν γέροντα τὸν ἔπιασαν ζωντανόν. Ο Καπε-
τάμπεης ἐφώταξε : διατὶ δὲν προσκυνάει.—Τῷρα προσκυνῶ προσ-
κυνημένο κεφάλι δὲν κόβεται.—Τοῦ ἔκρυψαν χέρι καὶ πόδια, τὸν
κατορχίσαν.

Ἡ ἀπλῆ καὶ πιστὴ αὐτὴ ἀφήγησις τεῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη
παρέχει εἰς ἡμᾶς δλας τὰς τραγικὰς λεπτομερείας; τοῦ ἐξελιχθέντος
ἐν τῇ Καστάνιᾳ δράματος. Ἡ δὲ Λαϊκὴ μοῦσα ἀπηγγνάτισε τὸν
ἐνδεξεῖον θάνατον τῶν Κολοκοτρώνηδων, Βενετσανάκηδων καὶ λοιπῶν
ήρωων διὰ τοῦ ἀκολούθου ἀγματος :

Τ' ἔχουν τῆς Μάνης τὰ βουνὰ ὅποι εἶναι βουρκωμένα;
Κάνν ὁ βοριδῆς τὰ βάρεσε, κάνν ἡ νοτιὰ τὰ πῆρε.
Μηδὲ νοτιὰ τὰ βάρεσε, μηδ' ὁ βοριδῆς τὰ πῆρε,
Πάλευει δικτετάν πασιᾶς μὲ τὸν Κολοκοτρώνη.
Στεριὲς πτλεύει δ Ἀλήμπεης μ' ἀρμάτα τοῦ πελάγου,
Στὴν Ἀρεια ποῦ ἔρριψε τὸ δρόδι διαβάζει τὸ φερμάνι.
Ποιὸς εἶνε δ Παναγιώταρος, ποιὸν λὲν Κολοκοτρώνη;
Νὰ ὥθισην νὰ προσκανήσουνε, διαγιάδες νὰ γενοῦνε.
Τ' ἀκούει δ Παναγιώταρος, παράξενο τοῦ φάνη,
Δὲν προσκανοῦμ', Ἀλήμπεη, δ νοῦς σου μὴν τὸ βάνη.
Τ' χρικτὰ δὲν τὰ δίδομε, διαγιάδες νὰ γενοῦμε,
Προὸς θὰ γίνῃ πόλεμος μὲ τόπια, μὲ ντουφέκια.

Τίγκοις εἶναι τοῦ Μυστρᾶ νὰ τὸ πατοῦν οἱ Τοῦρκοι ;
Ποτὲ δέν ἐπατήθηκε τῆς Καστανίας ὁ πύργος,
οὐδὲ ὁ Τοῦρκος τὸν πάτησε, μαϊδὲ καὶ ὁ Ἀλλαμᾶνος». Τοεῖς περιδικούλκις κάθουνται ὡς τὸν πύργο τῆς Καστάνιας, ἡ μία κλαίει τὸν Κωσταντῖνη, ἡ ἄλλη τὸ Δημητράκη καὶ ἡ τρίτη ἡ καλλίτερος κλαίει τὸν Παναγιώτη.

Αλλὰ καὶ εἰς δευτέρων ἀνανδρον πρᾶξιν προέδη δ Χασάν πασᾶς.
Τότε ίσχυε μεγάλως ἐν Μάνη ή οἰκογένεια Γρηγοράκηδων τῶν μετέ-
παιτα Τζαννετάκηδων ('), ητοις ήδηρευεν ἐν Σκουταρίῳ καὶ Ἀγε-
ρανῷ σύχι μακρὰν τῶν συνόρων τῆς ἀνατολικῆς Μάνης, εὑρισκο-
μένων παρὰ τὸ φρούριον τοῦ Πασταβά, παρὰ τὴν κοιλάδα τοῦ
ἔποιου εἰγον μετοικισθή περὶ τὰς 700 Τουρκικὰς οἰκογενείας. Εἶχε
δὲ μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν τῶν Μανιατῶν ἐπισκευασθή καὶ καλώς
ἐχυρωθῆ τὸ φρούριον τοῦτο διὰ τὸν φόρον τῶν ἐπιδρομῶν. Πάντως
ἔμως ή παρὰ τὰ σύνορα συγκέντρωσις τῶν ἵσχυροτέρων καπετάνων
μετὰ τῶν διπατῶν των ἀνησύχει σοδαρώτατα τούτου Τούρκους, πολλῷ
μᾶλλον διότι οἱ Γρηγοράκηδες ἡγοοῦντο τὴν ἐπισημονήν
καὶ πᾶσαν μετὰ τῶν Τούρκων σύμπραξιν. Ο Χασάν πασᾶς, μὴ
θέλων γὰρ βίψοκινδυνεύσῃ ἐκτραπεῖν τῆς δροίας τὰς συνεπείας
εἰχεν πολλάκις δοκιμάσει οἱ Τούρκοι, ἐσχέφθη δπως διὰ δόλου-
πλήγη τὴν οἰκογένειαν τεύτην. Ἐλθὼν εἰς Μυστρᾶν παρεκάλεσε τὸν
ἀρχηγὸν Ἐξαρχὸν Γρηγοράκην διὰ λίαν κολακευτικῶν ἐπιστολῶν
ἔπως μεταβῆ ἐκεῖ καὶ τὸν γνωρίσῃ, ἵνα συζητήσωσι τοπικά τινα-
γηγῆματα καὶ διότι δῆθεν ἐπεθύμει νὰ συνδεθῇ διὰ φιλίας μετ'-
αὐτού. Ο Εξαρχὸς μὴ υποπτευθεὶς τὸν δόλον παρέλασεν δπαδούς
ου τινὰς καὶ μετένη εἰς Μυστρᾶν, ἐπεισθη δὲ δπως μεταβῆ καὶ
οἰλοξεντήθη παρὰ τῷ πατρῷ εἰς Τρίπολιν. Ἐκεῖ ἐν ἀρχῇ μὲν ἐπεδα-
πλεύθητον εἰς αὐτὸν μεγάλαι τιμαὶ καὶ περιποιήσεις, ὅλλα μέλαν-
ρωτῶν δ Ἐξαρχὸς Γρηγοράκης καὶ οἱ συνοδεύοντες αὐτὸν Μανιαταὶ
οἱέθητον διηγησιμένοι κατόπιν φρικτῶν βιασυνιστηοίν.

· Ή φρικώδης αὐτή εἰδησις τοῦ ἀνάνδρου πραξικοπήματος τῶν Τσύρκων γνωσθεῖσα ἐν Μάνη προυσένησε κατάπληξιν. Μετ' ὀλίγον χρόνον, τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα τοῦ ἔτους 1780, ἀπενασούσθη ὅπου-

⁽¹⁾ Ήρι τῆς οἰκουμενίκης ταύτης ήδη Ἀνωνύμου «Ιστορικαὶ ἀληθεῖαι συμβάντων τῶν τῆς Μάκρης καὶ Ἀν. Γούδα, Βίοι πασχήτων τ. Η' σ. 1-43.

γίνη ἐν Σκουταρίῳ πάνδημον μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναταύτεως τῆς ψυχῆς τῶν αἰσχρῶν δολοφονίθεντων. Ἐπὸ δὲ τὰ χωρία τῆς ἀνατολικῆς Ιδίως Μάνης συνεκεντρώθησαν ἄνδρες καὶ γυναικες καὶ ἔλοι οἱ ἵερεις κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς Σκουτάριον. Κλαυθμοὶ καὶ ὀδυρμοὶ ἥρχισαν διαρκέσαντες ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα, αἱ δὲ γυναικες τίλλουσαι τὴν κόμην των καὶ διὰ τῶν σπαρακτικῶν ἔκεινων μοιρολογίων τῆς Μάνης ἐξώρκιζον τοὺς ἄνδρας γὰ ἔκδικηγθῶσι τὸ χυθὲν αἴμα τῶν ἀδελφῶν των, καὶ ἐδείκνυσον τὸν Πασσαχᾶν. Ταῦτα ἥρκεσαν ἵνα περὶ τὰ ἐξημερώματα τῆς Δευτέρας τοῦ Πάσχα ἡ ἐκστρατεία αὐθὺντει τεθῇ εἰς ἐνέργειαν. Πάντες οἱ παρευρεθέντες, τρεῖς χιλιάδες ἄνδρες καὶ ἕκανδες ἀριθμὸς γυναικῶν, μὲ τοὺς ἵερεις ἐπὶ κεφαλῆς καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀγαπτάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐπειέθησαν κατὰ τοῦ Πασσαχᾶ μὲ κραυγὰς καὶ ἀλαλγμούς. Αἱ Τουρκικαὶ οἰκογένειαι ἀνήλθον πᾶσαι εἰς τὸ δυχιρώτατον καὶ δυσπόρθητον φρούριον, τὸ δποτον ἀμέσως ἡτοιμάσθη πρὸς διμυναν. Ἄλλος διο τόσῃ ἡ δρμῇ καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν Μανιατῶν ὅστε μετ' ὀλίγας ὥρας τὸ φρούριον κατελήφθη. Οὐδὲνδε ἀποιλύτως ἐφείσθησαν εἰς νικηταῖ. Ἀνδρες, γυναικες, παιδία, ἐσφάγγησαν πάντες ἐν τῇ μανίᾳ τῆς ἐκδικήσεως καὶ τὸ φρούριον ἔκεινο, μὴ χρηγιμοποιηθὲν ὑπὸ εὑδενὸς πλέον ἔκτοτε, σφύζεται μέχρι σήμερον, μνημεῖον πολύτιμον Φραγκικῶν, Βενετικῶν καὶ Τουρκικῶν ἐπιδρομῶν, ἀλλὰ πρὸ παντὸς μνημεῖον ὑπέροχον ἀνδρείας καὶ δόξης τῶν ὑπὲρ θρησκείας καὶ ἐλευθερίας ἐπὶ τόσους αἰώνας ἀγωνισαμένων.

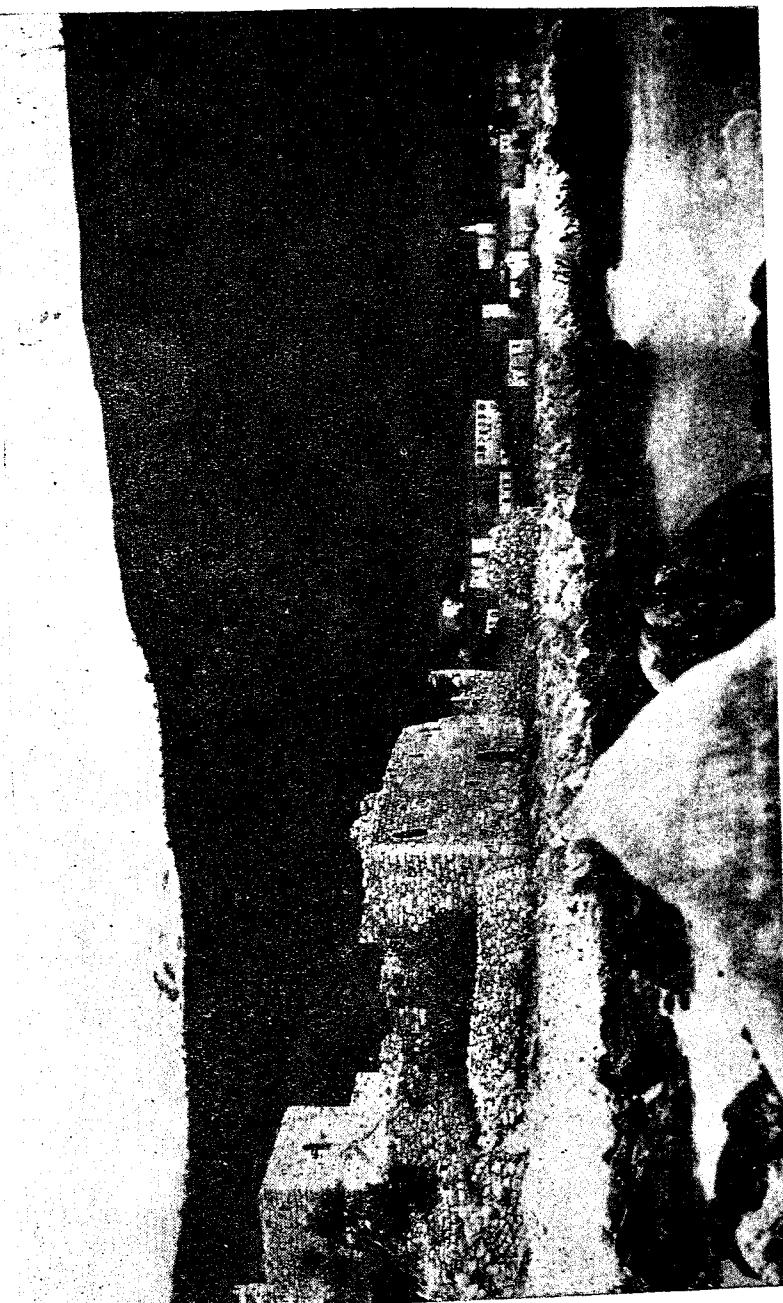
Οι νικηταὶ μετὰ τὴν δλοσχερή καταστροφὴν τῶν Τούρκων ἐνθυμήθησαν δτι ή γῆμέρα ἔκεινη ἦτο, ὡς εἴπομεν, ἡ Δευτέρα τοῦ Πάσχα καὶ δὲν είχον ἐκπληγώσει εἰσέτι τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα. Ἐπιστρέψαντες λοιπὸν εἰς τὰ χωρία μὲ τὰ λάδαρά των καὶ τὰς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ ἔψαλλον καθ' ὅδὸν τὴν Ἀναστάσιμου ἀκολουθίαν, ἐνῷ οἱ ἕρετοι των ἀνέπεμπον πρὸς τὸν Ὅψιστον εὐχαριστηρίους δοξολογίας διὰ τὴν βούθειαν τῆς νίκης. Ἐπεκράτησε δὲ ἔκτοτε, καὶ τοῦτο γίνεται μέχρι σήμερον, ἐν Μάνῃ, κατὰ τὴν Δευτέραν τοῦ Πάσχα νὰ περιφέρηται ὁ σταυρὸς γύρωθεν τῶν χωρίων καὶ νὰ φάλλωνται καθ' ὅδὸν οἱ ὄμνοι τῆς Ἀναστάσεως εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κατὰ τῶν ἀπίστων θριάμβου.

τού κατά των αποιτων υριαρροών.
‘Η γένη αυτή είχε καὶ ἄλλας εὐχαρίστους συνεπέλαξ. Τὰ δρι-
τῆς Μάνης ἐπεξετάθησαν μέχρι τῆς θέσεως Κακοσκάλι, ὅπου καὶ
ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Μανιατῶν μικρὸν φρούριον χάριν ἀμύνης. Ἡλε-
υερώθη δὲ οὕτω τὸ Μαραθονῆσι, ἢ μετέπειτα πρωτεύουσα τῆς
Δακωγικῆς Γύθειον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η Μάνη όπό το νέον σύστημα τῆς αὐτοδικήσεως διὰ τῶν μπέηδων Τὸ ταξείδιον τῶν Στεφανοπούλων εἰς Μάνην. — Αἱ στασιαστικαὶ ἐνέργειαι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας

Ἡ ἀευχὴς ἐπανάστασις τοῦ 1769—70 γενομένη αἰτίᾳ ἀφανισμοῦ σχεδὸν τοῦ "Ἐλληνισμοῦ τῆς Πελοποννήσου ἔσχε καὶ ἐν Μάνῃ, παρ' ὅλους τοὺς προαναφερθέντας θριάμβους τῆς, συνεπείας οὐχὶ εὐχρέστους. Ἐν φὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἥδη ἐλυμπιάνοντο τὴν Πελοπόννησον, πάντες οἱ ἀλέφται, ἀρματώλοι καὶ ἐν γένει "Ἐλληνες πολεμισταὶ συγκεντρωθέντες εἰς Μάνην ἀνθίσταντο μετὰ τῶν κατοίκων ἐρρωμένως κατὰ πάση; εἰσδολῆς καὶ τὴν ἀκρόπολιν ταύτην τῆς ἐλευθερίας ἔχοντες ὡς ὅρμητήριον ἐπολέμουν ἡρωϊκῶς τὰ ἐχθρικὰ στέφη. Οἱ ἐν Μάνῃ ἀγῶνες προσείλκυσαν ἔξαιρετικῶς τὴν προσοχὴν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ίδιως ἀφ' ὅτου οἱ Ἀλβανοὶ μὴ ὑπακούοντες εἰς οὐδένα ἐκακοποίουν καὶ αὐτοὺς τοὺς Τούρκους, ὑπῆρχε δὲ κίνδυνος μῆπως ἐν περιπτώσει ἐκστρατείας καὶ αὐτοῦ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ οἱ ἐν ἐμπολέμῳ εἰσέτι καὶ πρὸς τοὺς Τούρκους διατελοῦντες καταστάσει Μανιάται εἶπιτεθῶσιν ἐκ τῶν νώτων καὶ καταστρέψωσιν ἀμφοτέρους τοὺς; ἀλληλομαχεῖμονος ἐχθρούς των. Ἐπὶ πλέον διὰ τὴν κατὰ τῶν Ἀλβανῶν ἐκστρατείαν οἱ Τούρκοι εἶχον ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς τῆς Μάνης καὶ τῶν ἔκει συγκεντρωμένων κλεφτῶν. Διὰ τοῦτο ἐν ἔτει 1776 ὁ Διερμηνεὺς τοῦ στόλου Νικόλαος Μαυρογένης, ἀνὴρ διαχρινόμενος ἐπὶ εὐρυῖᾳ καὶ ἐπιτηδειότητι, ἐπὶ τούτῳ ἐξουσιοδοτηθεὶς κατῆλθεν εἰς Μάνην καὶ κατώρθωσε γὰ πείση τοὺς ισχύσαντας καπετάνους δπως δ γενικὸς ἀρχηγός των δρίζηται ὑπὸ τῶν Τούρκων, λαμβανομένων πάντοτε ὅφ' ὅψιν τῶν συμπαθειῶν των. Εἰς ἀντάλλαγμα δὲ ὑπεσχέθη γὰ καταστραφῶσιν οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Ἀλβανοὶ καὶ γὰ ἀφεθῇ ἡ τούχος καὶ ἀνεξάρτητος κατὰ τὰ ἄλλα ἡ Μάνη συγχωρουμένη διὰ τὴν μετὰ τῶν Ρώτων σύμπραξιν. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἑνεδίκου ὁ πολυμήχνος ἔκεινος "Ἐλλην ἀπεσταλμένος, ὃτι ισχυρὸς Τουρκικὸς στρατὸς καὶ στόλος θὰ συμπράξῃ μετὰ τῶν Ἀλβανῶν πρὸς ἐντελῇ ἐξολόθρευσιν τῆς χώρας. Οἱ Μανιάται ἐπὶ

Η Μάνη καὶ ἡ Οθωμανικὴ Αἰτοκρατορία

Ο ΛΙΜΗΝ ΤΟΥ ΟΙΤΥΛΟΥ (ΛΙΜΕΝΙΟΝ)
Διαρρίνεται, ὃς ταΐζεται σήμερον, τὸ "πέλάτε τοῦ Μανῆ" (ἐξ τρινογύρων).

μαχρὸν ἥδη σειρὰν ἔτῶν μαχόμενοι λυσσωδῶς κατὰ ἔχθροῦ λιαν ἐμπειροπολέμου καὶ πολυαριθμοῦ, ἐπὶ πλέον διγασμένοι ἐσωτερικῶς συνεπείᾳ τῷ, ἐμφυλίων ἐρῆσιν ὑπέκυψαν εἰς τὸν δρόν τοῦτον. Ἀποχωρισθέντες τοῦ σαντζιάκ Πελοποννήσου ὑπήχθησαν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου ἢ καπετάν πασσᾶ, διὰ τοῦ δοπού διωρίζετο ὁ ἀρχηγὸς κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἐν "Γόρᾳ καὶ Σπέτσαις ἀλλὰ μὲ εὐρυτέρων δικαιοδοσίαν, ἀπέκτα δὲ τὴν ἐπισημονέπωνυμίαν τοῦ Μπέη. Οὗτος ἐπεμελεῖτο τῆς τάξεως καὶ τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ ἡτο προσωπικῶς ὑπεύθυνος διὰ πᾶσαν ἐπαναστατικὴν κίνησιν. Ἐπετέρεπτο ἢ τερὶ ἔχυτὸν συγκέντρωσις ἵκανος ἀριθμοῦ παλληκαρίων ἐν εἶδει τακτικοῦ στρατοῦ καὶ οἱ κατὰ τόπους καπετάνιοι ὑπεχρεοῦντο γὰρ ἀποστέλλωσιν εἰς αὐτὸν ἐνισχύεις εὐθὺς ὃς παρίστατο ἀνάγκη. Εἶχε δὲ τὸ δικαιώματος δ Μπέης ὅπως ἡγεμονία καὶ τὴν συνδρομὴν Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν περιπτώσει ἀνυπακοής τῶν καπετάνων, ἀλλὰ τοῦ δικαιώματος τούτου δὲν ἐγένετο χρῆσις, ἀν καὶ πολλάκις ἐδόθη ἢ ἀφερμή συνεπείᾳ τοῦ ἐμφυλίου δικαιοδοσίου. Κατὰ τὰ ἀλλα οἱ ἐπιτόπιοι καπετάνοι, τῶν δοποίων ἢ ἰσχὺς ἀπέρρεεν ἢ π' εὐθείας ἐκ τοῦ λαοῦ, διετήρουν τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματά των. Τέλος δ Μπέης ὑπεχρεοῦτο εἰς τὴν κατ' ἔτος καταβολὴν πρὸς τὸν καπετάν πατζαν φόρου 15 χιλιάδων γρασίων. Ο φόρος εὗτος ἦτο πολὺς, λαμδανομένου διπλοῦ διεκκενεῖται ἡ ιδέα διασμένος εἰς 4 χιλιάδας γράσια, ἡτοι σχεδόν, ἐτετραπλασιάσθη. Ἄλλ' ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς καταδάλλων τὸν φόρον τοῦτον εἰς τὸν Τούρκους οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα εἰσέπραττεν ἀμέσως ἐκ τῶν κατοίκων. Ηρεμούρηθη εἰς αὐτὸν τὸ δικαιώματος τῆς ἐκδόσεως ἀδειῶν ἐμπορίας καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν λιμένων τῆς Μάνης, ἐν τοῖς δοποίοις ἐπεδιλήθη εἰσαγωγικάς δασμός. Ο καπετάνος τῆς περιφερείας ἐπεμελεῖτο τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν δικαιούμενος τοῦ τρίτου ἐκ τῶν εἰσπράξεων. Εἰς ἐποχὴν δὲ κατὰ τὴν δοποίαν ἥκμαζεν ἡ ἐγχώριος παραγωγὴ ἐλαῖου, βαλανίδιου κλπ. καὶ ἡ βιομηχανία τῆς μετάξης καὶ ἄλλων, αἱ δὲ ἀνάγκατα τῶν κατοίκων προϊεύσης τῆς ἐξελίξεως είχον αὔξηθη καὶ πολλὰ εἴδη εισήγοντο ἔξωθεν, δύναται γὰρ συμπεράνη τις διεισχέτη διαδικασίαν τούτων δικαιωμάτων τους καὶ ἐπομένως ἐπήρχει ἀνέτως εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου. Ἐπο-

μένως δυνάμεινα νὰ εἴπωμεν δτι διὰ τῆς νέας διοικήσεως ἐφηρμόσθη τὸ σύστημα τῶν ἐμμέσων φόρων⁽¹⁾.

Περὶ τὰ τέλη του 1776 διώρισθη πρῶτος Μπέης τῆς Μάνης ὁ Τζαννέτος Κουτήφαρης, ἥρξε δὲ ἐπὶ τρία ἔτη. Ἡ ἐν Μάνῃ δημος συγκέντρωσις κλεφτῶν καὶ ἡ ἑσωτερικὴ διαιρεσίς ἐσυνεχίζετο, διὰ τοῦτο ὁ Κουτήφαρης ἐπαύθη καὶ θεωρηθεὶς ὑπεύθυνος ἐπιδρομῶν τινῶν κατὰ τῶν ἐν τοῖς συνόροις Τούρκων συνελήφθη καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπηγχονίσθη. Ἐκ τινος δὲ ἐγγράφου φέροντος χρονολογίαν 27ης Σεπτεμβρίου 1779 πληροφορούμεθα δτι δὲ καθυστερημένους φόρους κατεσχέθη πᾶσα καὶ περιουσία του καὶ ἐδόθη εἰς τὸν διερμηνέα του στόλου Νικ. Μαυρογένην, οὗτος δὲ ἐπώλησεν αὐτὴν ἀντὶ 7.550 γρασίων εἰς τὸν τότε διορισμένην νέον Μπέην τῆς Μάνης Μιχαήλ Τρουπάκην ἐδρεύοντα ἐν Καρδαμύλῃ. Ὁ Τρουπάκης ἢ Μούρτζινος⁽²⁾ διψήφισε τὴν χώραν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη. Ὁ ἐμφύλιος δημος πόλεμος ἐσυνεχίζετο, οἱ πλειστοὶ τῶν καπετάνων ἦρνοντο νὰ λαμβάνωσι διαταγάς, παρέχοντες δὲ ἀσυλον εἰς τοὺς κλέφτες τῆς Πελοποννήσου μετεῖχον τῶν κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιδρομῶν αὐτῶν. Τότε ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀπέβλεψεν εἰς τὸν Ισχυρότερον πάντων τούτων, τὸν Τζαννέτον Γρηγοράκην, δστις μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐκ του Πασσαβᾶ καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἀνατολικῶν δρίων μέχρι Κακοσκαλίου κατέλαβε τὸ ἀπελευθερωθὲν τμῆμα, δπερ ἀνεγνώρισθη μετέπειτα διὰ τῶν Τούρκων ὡς ἰδιοκτησίᾳ τῆς οἰκογενείας του. Ἐγκαταστάθεις εἰς τὸν παρὰ τὸ Γύθειον μικρὸν λόφον του Μαυροδουνίου ἔκτισεν ἐπὶ αὐτοῦ μικρὸν φρούριον καὶ ἐνέμετο τὸν περιώνυμον λιμένα του ἐπενέου τῆς ἀρχαίας Σπάρτης καὶ πρωτευούσης τῶν Ἐλευθερολακωνικῶν πόλεων Γυθείου λαβόντος τότε τὴν ἐπωνυμίαν Μαραθονῆσι. Ἐκεῖ ἡγέρθησαν δχυρώτατοι πύργοι καὶ πρὸς ἀσφάλειαν πάστης ἀπὸ θαλάσσης ἐπιδρομῆς ὀχυρώθη τὸ ἀπὸ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων γνωστὸν νησίδιον ἐν τῷ λιμένι Κρανάῃ. Ὁ Τζαννέτος Γρηγοράκης ἐνήσκει μεγίστην ἐπιρροήν ἐπὶ τῶν καπετάνων καὶ αὐτὸς ἦτο πρά-

⁽¹⁾ Ἰω. Κολοκοτρώνη, ‘Ἐλληνικὰ ὑπομνήματα σ. 633—’Ανωνύμου, ‘Ιστορικαὶ ἀλήθειαι σ. 54.

⁽²⁾ Περὶ τῆς οἰκογενείας ταύτης δὲ Ἰω. Κολοκοτρώνη, ‘Ἐλληνικὰ ὑπομνήματα, καὶ ’Αν. Γούδα, Βίοι παραλληλοι τ. Η’ σ. 40.

γματι δ ἀναγνωριζόμενος ὑπὸ πάντων ὡς ἀρχηγός. Διὰ τοῦτο ἡ Πόλη πολλάκις ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν τὴν ἡγεμονίαν, ἵνα κατὰ τὸ κρατοῦν τύστημα παραλάβῃ διμήρους ἐκ τῆς οἰκογενείας του καὶ ἔσαγχακήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν κακαστολὴν τῶν ἐν Μάνῃ πολέμων. Ἀλλ’ οὔτος γνωρίζων καλῶς τὴν Τουρκικὴν κακοπιστίαν ἡρείτο ἐπιμόνως τὸ Μπεγλίκιον. Ἡ ἐν Μάνῃ κατάστασις ἐπεδεινώθη καὶ ἡ Πόλη ἐνεπιστεύθη καὶ πάλιν τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος εἰς τὴν πανουργίαν του Μαυρογένους. Ο διερμηνεὺς του στόλου καταπλεύσας ἐν πρώτοις μὲ μοῖραν του Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸν λιμένα τῶν Κυτριῶν προσεκάλεσε δῆθεν δὲ ἐπίσκεψιν τὸν Μπέην Μιχαήλ Τρουπάκην, τὸν δποτον ἀμα ἀνελθόντα ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀπῆγαγε μεθ’ ἔκτους εἰς Μυτιλήνην. Παραδοθεὶς δ Μπέης εἰς τὸν καπετάν πασσᾶν ἀπηγχονίσθη, τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ὑπέστησαν καὶ οἱ δύο κρατούμενοι δημηροὶ υἱοί του. Ἀκολούθως δ Μαυρογένης κατῆλθεν εἰς Μαραθονήσιον καὶ ἀποδιδούσθεις ἐπεσκέψθη ὡς Ἐλλην τὸν Τζαννέτον Γρηγοράκην καὶ συνεγευμάτισε μετ’ αὐτοῦ, ἀκολούθως δ ἐξῆτησε τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς φιλοξενίας. Πράγματι τὴν ἐπομένην δ Τζαννέτος ἀνῆλθεν ἀνύποπτος ἐπὶ τοῦ Τουρκικοῦ πλοίου, τὸ δποτον ἀμέσως ἀνεπέτασε τὰ ίσια καὶ δ Μανιάτης καπετάνος χάρις εἰς τὴν πλεκτάνην ταύτην εὑρέθη αἰφνιδίως εἰς Σπέτσας δέσμιος τῶν Τούρκων⁽¹⁾. Ἐκεῖ ὑπεχρεώθη νὰ δεχθῇ τὴν ἡγεμονίαν καὶ ἀπελύθῃ, ἀφοῦ πρῶτον οἱ δύο μικροὶ υἱοί του μετεφέρθησαν ὡς δημηροὶ τῆς πρὸς τὸν Σουλτάνον πίστεώς του εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ο Τζαννέτος Γρηγοράκης διετήρησε τὸ Μπεγλίκιον ἐπὶ 16 δλόκληρα ἔτη (1782—1798), πολυσχιδής δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας δρᾶσις αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του⁽²⁾.

Κατὰ τὸς χρόνους ἐκείνους δ ὑπόδουλος Ἐλληνισμὸς είχε στρέψει τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν Γαλλίαν, ἔνθα δ Λουδοδίκος ΙΓ’ ὑπέσχετο καὶ ἐμελέτα παροχὴν βοηθείας πρὸς ἀποτίναξιν του Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Τῆς κινήσεως ταύτης ἐπρωτοστάτει δ Ἰλαρχος του Γαλλικοῦ στρατοῦ Δημήτριος Στεφανόπουλος, ἐκ τῶν τῆς Κορσικῆς

⁽¹⁾ Ἀνωνύμου, ‘Ιστορικαὶ ἀλήθειαι συμβάντων τινῶν τῆς Μάνης σ. 7—’Αν. Γούδα, Βίοι παραλληλοι τ. Η’ σ. 6.

⁽²⁾ Ἐν τῷ ποιήματι του Νηφάκου δ Τζαννέτος Γρηγοράκης ὑμνεῖται μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ, συμφωνεῖ δὲ καὶ δ ἐπισκέψθεις αὐτὸν Δῆμος Στεφανόπουλος.

παποίκων Μανιατῶν καταχόμενος. Οὗτος διεκήρυξεν ὅτι ἔχει εἰς χεῖράς του τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς οἰκογενείας του, ἐκ τῶν δποίων συνάγεται ὅτι ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Τραπεζούντος Κομνηνῶν, δι' ὃ καὶ εἰς Κομνηνὸν μετωνομάσθη⁽¹⁾. Ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως ἀνετέθη ἡ ἔξετασις τῶν ἐν λόγῳ ἐγγράφων εἰς τὸν γενεαλόγον Σερέν (Cherin), ὅπις ἀπεφάνθη ὅτι ταῦτα εἶναι γνήσια Κατόπιν τούτου εἰς τὸν Δημήτριον Κομνηνὸν ἀπενεγμήθησαν τῷ 1785 τίτλοι εὑγενείας. Ἐκτὸτε οὕτος ἀξιῶν ἐπισήμως πλέον δικιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ειργάζετο ἀσκνώς πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡλθεν εἰς συνενοήσεις μετὰ πολλῶν ἡγεμόνων καὶ ἐτήρησε μυστικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Μπέη καὶ τῶν καπετάνων τῆς Μάνης, διόπθεν ἐσκόπευε νὰ κάμη ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι αὗται ἐμπαταιώθησαν λόγῳ τῆς μετ' ὀλίγον χρόνον ἐκραχείσης Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

(¹) Ό Δημόκριτος ούτος Στεφανάρπουλος ή Κομνηνός ἐν τῷ ὥ' αὐτοῦ ἐκδόθεντι: Βρετανίων (*Precis historique de la maison impériale des Comnènes.....* à Amsterdam 1783) ἴσχυρέστει: διτὶς ὁ νιός τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζούντος Δασιδί Κομνηνοῦ Νικηφόρος κατέτινγεν εἰς Οἴτουλον τῆς Μάρης καὶ ἐκεῖ ἀνέντο ὁ γενάργυης τῆς ἐν λόγῳ οἰκογενείας τῶν Στεφανοπούλων. Τὰ δὲ ὑποβληθέντα πρὸς ἔξεταν ἔγγραφα ἦσαν δῶδεκα, ἐκ τῶν ὄποιων τὰ δύο σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἀκόλουθα: «Εἰς δόξαν Χροῦ ἀμπτή, 1473 Ιανουαρίου Τετάρτῃ—Ανασφανίστηκαν ἔμπροσθεν ἐμοῦ κυνόγραφον τῆς πολιτείας τοῦ Βεττούλου καὶ κάτοισθν πιστέον μαρτύρων, ἀπὸ τὸ ἕνα μαρίον ὁ ἔξεγότατος ἄρχοντας Νικέφορος ἵστος τοῦ αὐτοκράτορα Δασιδί Κομνηνοῦ τῆς Τρεπεζούντας, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μαρίον ὁ ἄρχοντας Πέτρος, πατὴρ τῆς ἀργόντας Ἐλένης, τὴν ὄπιαν δίδω τοῦ ἁνοθεν ἔξεγοτάτου νικεφόρου διὰ γγηνὶ του νόμῳ, καθὸς θέλει ἡ νόμοι τῆς ἐκλισίας. Νικέφορος, Πέτρος»—εγιλιοστὸ τετρακοσιοτό ἑδονημακοστὸ τετάρτο, Ιουλίου πρότη ἐτέκτι ἐν παιδίο τοῦ ἔξεκοτάτου Νικηφόρου τοῦ αὐτοκράτορα Δασιδί Κομνηνοῦ Τρεμπαζούντος καὶ τῆς ἀργόντις ταξιδεύοντος Ἐλένης τοῦ ἄρχοντος Πέτρου· ἐβαπτίστι καὶ ὀνομάστι 'Αλέξιος ἀπὸ ἐμοῦ τοῦ ἀργούρεος τοῦ Βεττούλου κλπ.». 'Αλλ' ἡ γνησιότης τῶν ἔγγραφων τούτων παρ' ὅλην τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν ἡμεσεβηθή ζωηρῶς ὑπὸ ἔνων καὶ 'Ἐλλήνων. 'Ο Γεώργιος Κομνηνὸς ἀμα τῇ ἔξορικ τοῦ Μ. Ναπολέοντος προσήγθη ὑπὸ τοῦ Λουδοδίκου ΙΗ' εἰς τὸν βαθύμον τοῦ ὑποστρατήγου καὶ ἀπέθανε τῷ 1821. 'Ο δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Γεώργιος ἐσυνέχισε τὰς ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου οἰκογενειακὰς ἀξιώσεις του. 'Ἐν ἔτει 1829 δι' ἔγγραφον ὑπομνήματος αὐτοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Ι' παρηγήθη τῶν δικαιωμάτων του ὑπὲρ τοῦ συνανιεστοῦ καὶ τῇ συνδρομῇ τῆς Γαλλίας ἐκελευθησομένου βασιλέως τῆς Ἐλλάδος, ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει κτητηματικῆς ἐπιγοργήσεως. Περιττὸν δὲ νὰ λεχθῇ διτὶς ἐν 'Ἐλλαδί οὐδέποτε ἐλήφθησαν ὥν' δύιν καὶ ἡγονοθησαν ἐντελεῖς οἰαδύποτε τοιαυτα δικαιώματα καὶ φέματε.

Κατά τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ πάλιν ἡ μεγάλη Δύναμις τοῦ Βορρᾶ συγκέντρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν. Ἐνεψυχώθη δὲ θάρρος καὶ κακτερίαν διπόδουσιος Ἑλληνισμὸς ἀφ' ἣς εἰς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἥρωας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, διάμπρος Κατσώνης, ἐν διόματι τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ γένους ἐκυριάρχησεν ἐπὶ μικρὸν τοῦ Αγαλοῦ. Οὗτος διὰ τῆς συνεισφορᾶς τῶν Ἑλλήνων τῆς Τεργέστης ἀπέκτησεν ἐν ἀρχῇ μικρά τινα πλοῖα, διὰ τῆς ἀποραμβίλλου δὲ τόλμης του καὶ ναυτικῆς ἐμπειρίας ἢ μιλώντισεν ἀπειρα Τουρκικὰ πλοῖα καὶ κατήρτισεν διόλκηρον στόλον, διτις ἐσκόρπιζε τὸν ὅλεθρον εἰς τὰ Τουρκικὰ παράλια, καταναυμάχησε πολλάκις διόλκηρον τὸν Τουρκικὸν στόλον. Ἀλλ' ὅταν ἡ Ρωσία συνωμολόγησε τὴν ἐν Ἰκούψιῳ εἰρήνην τοῦ 1792, διὰ τῆς δποιας ἐγκατέλειτεν, ὡς συνήθως, τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Τούρκων, διέταξε τὸν Κατσώνην νὰ παύσῃ τὰς κατὰ τῶν Τούρκων ἔχθροπραξίας καὶ νὰ παροπλίσῃ τὸν στόλον του εἰς Τεργέστην. Τότε ὁ ἀγνὸς Ἑλλην ἀπήντησε μὲ τὸ θρυλικὸν καταστὰν ἔκεινο «ἔαν διατηράτειρα συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην της, διὰ τὴν διάθεσιν ἀκόμη δὲν συνωμολόγησε τὴν ἰδικήν του». Ἀπέστειλεν διμέσως ἐντονὸν διαμαρτυρίαν πρὸς τὴν Αἰκατερίνην διὰ τὴν αἰσχρὰν ἐγκατάλειψιν τῶν Ἑλλήνων, σκοπεύων δὲ νὰ συνεχίσῃ ἀμελικτον κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον ἀπεφάνισε νὰ μεταδῷ εἰς Μάνην, εἰς τοὺς ἐλευθέρους λιμένας τῆς ὕπαιχς πολλάκις εἶχε καταφύγει καὶ μετὰ τῶν κατοίκων εἶχε συνάψει γνωριμίας. Παραλαβὼν μεθ' ἔχυτος καὶ τὸν θρυλικὸν Ἀνδροῦτσον, τὸν πατέρα τοῦ Ὀδυσσέως, μετὰ τῶν 500 παλληκαρίων του κατήλθε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1792 εἰς τὸν δχυρώτατον λιμένα τοῦ Πορτοκάγιο καὶ ἐπεσκεύασε τὸ ὅπερθεν αὐτοῦ μικρὸν φρούριον, ἀνήγειρε δὲ καὶ ἄλλα τινὰ δχυρώματα, ἐπὶ τῶν δποιῶν ἐτεποθέτησε κκνονιστοιχίας, ἵνα ἔξασφχλισθῇ ἀπὸ πάσης ἐγθοικῆς ἐπιθέσεως⁽¹⁾.

Περὶ τὸν Κχτισώνην καὶ τὸν Ἀγδροῦτσον συνεκεντρωθῆσαν πάγτες αἱ καπεταναῖοι τῆς Μάνης μετὰ τῶν ὧπ' αὐτοὺς ἀνδρῶν καὶ

(⁴) Κ. Σάθα, Τουρκοχρατουμένη Ελλάς σ. 559—Απ. Δασκαλάκη, Οι Γάλλοι και δι Κατσώνης εί, «Αθηναϊκή» 12 Ιουλίου 1923 — Ανωνύμου, Ιστορικά έλλειμαι σ. 9.

οἱ κλέφται τῆς Πελοποννήσου, μεταξὺ τῶν δποίων διεκρίνετο δ περιφημος κλέφτης Ζαχαριᾶς; μὲ τὰ παλληκάρια του. Ἐκεῖ κατεστρώθη δλόκληρον σχέδιον πολέμου κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἐπαναστάσεως δλόκληρου τῆς Ἑλλάδος, κατά τινας δὲ πηγάδες μὴ ἔξηκριθωμένας, δ Κατσώνης ἀνεκηρύχθη «Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης».

Οταν ἡ εἰδησις ἐγνώθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, τρόμος κατέλαβε τοὺς Τούρκους. Ὁ Κατσώνης καὶ δ Ἀνδρούτσος ἐθεωροῦντο δις ἀρτητοί, ἢ δὲ συνένωσίς των καὶ μάλιστα ἐν μέσῳ τῶν ἀνυποτάκτων Μανιατῶν παρεῖχε μεγίστους φόβους περιπλοκῶν. Ἰσχυρὸς Ὅθωμανικὸς στόλος ἐστάλη πρὸς καταδίωξιν τῶν, ἔξω δὲ τοῦ Ταινάρου συγαντήσας οὗτος δύο Γαλλικὰς φρεγάτας ἐξήτησε τὴν συνδρομήν των. Οἱ Γάλλοι ἐμίσουν τὸν Κατσώνην διὰ τὴν ναυτικὴν ὑπεροχὴν του, ἐν φέρεται ἄλλου εἰς τὸ κίνημά του ὑπέθετον ἐνίσχυσιν τῆς Ῥωσίας, πρὸς τὴν δποίαν δὲν διέκειντο φιλικῶς. Διὰ τοῦτο προθύμως ἐδέχθησαν τὴν σύμπραξιν καὶ κατήρτισαν αὐτοὶ τὸ σχέδιον τῆς πολιορκίας. Τὰ Γαλλικὰ πλοῖα, ἔχοντα ἀριστον ὅπλιτιμόν, πληγιάσαντα πρὸς τὸ ἀκρωτήριον ἥρχισαν νὰ βάλωσι κατὰ τῶν δχυρωμάτων τοῦ Κατσώνη, ἀλλ' οὗτος δὲν εὔστόχου πυρὸς τοὺς ἡγάκασε νάνποχωρήσωσι. Τὴν ἐπομένην, 6 Ἰουλίου 1792, ἐπανελήφθη πεισματωδέστερος δ ἀγῶν καὶ ἐν Γαλλικὸν πλοίον τόσον προσῆγγισεν, ὥστε οἱ ναῦται του ἐπυροβόλουν διὰ τῶν τυφεκίων. Ἀλλὰ τὰ παλληκάριατοῦ Ἀνδρούτσου ἥρχισαν νὰ βίπτωσι κατ' αὐτῶν σφαίρας συρματοδεμένας (μπαλαρμάδες) τόσον εὔστόχως καὶ πυκνῶς, ὥστε τοὺς ἐξηγάκασαν νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἀφοῦ ἀπώλεσαν πολλοὺς ἀξιωματικούς καὶ ναύτας. Τὴν ἐπομένην οἱ Τουρκογάλλοι ἐπεχείρησαν γενικὴν ἀπόδοσιν ἐκ διαφόρων σημείων. Ὁ στρατηγικώτατος Λάμπρος ἀφησεν αὐτοὺς νὰ ἐξέλθωσιν ἀγενοχλήτως, δταν δὲ ἀπεμακρύνθησαν τῶν πλοίων, δλον τὸ ἐκ Μανιατῶν καὶ κλεφτῶν στράτευμα ἐπετέθη διὰ τοῦ ἔιφους μετ' ἀκαταμαχήτου ὅρμης καὶ κυριολεκτικῶς ἐξωλόθρευσεν αὐτούς. Τέσσαρες χιλιάδες ἐσφάγησαν, δώδεκα λέυθοι ἡχικλωτίσθησαν καὶ μόνον 100 ἡδυνήθησαν νὰ διασωθῶσιν ἐπὶ τρισνλέμδων.

Οἱ Τουρκοι ἀπελπισθέντες δτι θὰ δπεξισχύσωσι τοῦ Κατσώνη διὰ τῶν δπλων ἐσκέφθησαν ὅπως ἐκδιάσωσι τὴν σύλληψιν του διὰ τοῦ Μπέη τῆς Μάνης. Ἰσχυρὰ δύναμις Τουρκικοῦ στρατοῦ διετάχθη νὰ

κατέληπη ἐκ Μυστρᾶ εἰς Μαραθονῆσι, ἐν φ συγχρόνως δ καπετάνια πασσᾶς καταπλεύσας ἐκεῖ ἐξήτησεν ἀπὸ τὸν Ιπέτην Τζανέτον Γρηγοράκην νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν Κατσώνην καὶ τεὺς δπαδούς του ζῶντας ἢ νεκρούς, ἀπειλῶν ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει τὴν καταστροφήν του. Ὁ Τζανέτμπεης, δστις διετέλει ἐν διαρκεῖ ἐπικαινωνίᾳ μὲ τὸν Κατσώνην καθὼς καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ἐπίσημοι ἀρχηγοὶ τῶν Μανιατῶν, συγκεντρώσας δύναμιν τινα προσεποιήθη μὲν δτι βαδίζει κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως τὸν εἰδοποίησεν, δτι δ Τουρκικὸς στρατὸς εἶναι πολυάριθμος, ἢ

Μάνη δὲν εἶναι προητοιμασμένη διὰ τόσον σοβχράν ἀντίστασιν, καὶ διὰ τοῦτο παρίσταται ἀνάγκη ἀμέσου φυγῆς του. Ὁ Λάμπρος Κατσώνης, ἀντιληφθεὶς τὸ δύσκολον τῆς θέσεως τοῦ Μπέη, περὶ τὸ μεσογύκτιον ἐπιβάς μιᾶς ταχυπλόου κανονισφόρου ἡδυνήθη νὰ διασχίσῃ λόγῳ τοῦ βαθυτάτου σκότους τὸν στενῶς πολιορκοῦντα Γκλλοτουρκικὸν στόλον καὶ ἔρθασεν ἀνενόχλητος εἰς Ἰθάκην. Οἱ δὲ δπαδεῖ του διεμοιράσθησαν καὶ ἐκρύβησαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Μανιατῶν στινες μεγάλως περιεποιήθησαν αὐτοὺς; καὶ διηγούλουν τὴν φυγὴν των. Τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα τοῦ Κατσώνη ἀπεγύμνωσαν ἐντελῶς οἱ Μανιαται καὶ δταν δ Καπετάνια πασσᾶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ποριοκάγιο εύρεν αὐτὰ ἐντελῶς κενά, καὶ παρέλαβεν ὡς μόνον λάφυρον τῆς ἐκστρατείας, ἢεις τῷ ἐστοίχισεν 6 χιλιάδας ἀνδρας. Τότε δ 'Ανδρούτσος μετὰ τῶν δπαδῶν ἀρματωλῶν ἡδυνήθη νὰ διασχίσῃ δλόκληρον τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Στερεάν μαχόμενος ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμερούκτια κατὰ πολλῶν χιλιάδων.

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΩΝ ΜΑΝΙΑΤΩΝ

Σταλὲν εἰς τὸν Μ. Ναπολέοντα

Τούρκων. Κατά τὴν διεκάλως χρακτηρισθείσαν ὡς Εενοφώντειον θρυλικήν ταύτην πορείαν ἐφονεύθησαν 1500 Τούρκοι καὶ ἀπὸ τὰ 500 παλληγάρια τοῦ Ἀγδρούτου μόνον 96 καὶ εἰς σωματάρχης. Συνέπεια τὸ δὲ τὸν ἥγιον μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ διεριώνυμας φίλος του Ζεχαρίας μὲ τοὺς ὅπερας αὐτὸν κλέψτας. Οὗτος κατήγετο ἐκ Μπαρμπίτσης τῆς Λακεδαιμονίου. Τοπήρεις παλληγάριον τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη, μετὰ τὸν ἐν Καστάνιᾳ γενναῖον θάνατον τοῦ ὁποίου ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν κλεφτῶν τῆς περιφερείας⁽¹⁾. Τυχῶν προστασίας ἐκ μέρους τῶν Γρηγοράκηδων ἔκτισε πυρά τὴν Καστάνιαν ὀχυρωτάτους πύργους, τοὺς ὁποίους κατέτεινεν δραμητήρια. Ἀτρόμητος καὶ ἀγήττητος διέσχιζε τὴν Πελοπόννησον μὲ τὴν σημαίαν του σκορπίζων τὸν δλεθρον εἰς τοὺς Τούρκους. Εἶχε καὶ σφραγίδα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐτιλοφορεῖτο «Ἄρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου». Ἐν τῇ Ιδιότητὶ του δὲ ταύτη ἥγιετο καὶ μὲ ξένας Δυνάμεις εἰς συνεννοήσεις καὶ κατά τινας πληροφορίας διέγειτο Ναπολέων ἀπέστειλεν εἰς αὐτὸν μὲ πολεμικὸν πλεῖστον ὅπλα καὶ πολεμεψόδια. Ἀτυχῶς δὲ Ζεχαρίας, μολονότι ἀνδρεῖος καὶ ἵπποικὸς κατὰ τὰ ἄλλα, δὲν ἔδιδε τόσον βρειλῶν σημασίαν ὅσον ἔδιδον οἱ λοιποὶ Μανιταρι εἰς τὰ ζητήματα τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς. Διὰ τοῦτο φιλοξενούμενος παρά τινι κουμπάρῳ του Κουκέα συνῆψεν ἑρωτικὰς σχέσεις μετὰ μιᾶς συγγενοῦς του, ἦν καὶ ἀπήγγαγε μεθ' ἔκυτοῦ. Οἱ Κουκέας προσεποιήθη διτὶ ἡγένεθη τὴν προσδοκήν ταύτην καὶ προσεκάλεσεν ἐκ νέου τὸν Ζεχαρίαν εἰς φιλοξενίαν, οὗτος δὲ ἥδυνήθη διὰ δόλου νὰ τὸν φυνεύῃ. Καὶ αὐτοὶ οἱ Τούρκοι ἔθιμοι μαζῶν τόσον τὸν ἥρωιςμὸν καὶ τὴν ἀνδρείαν του Ζεχαρία, παρ’ ὅλα τὰ δεινὰ ἔσινε εἰχον ὑποστῆ παρ’ αὐτοῦ, ὥστε δὲ Σερεμέτ μπέης διέτεξε καὶ ἀπηγγόνισκεν τὸν παρουσιασθέντα ἐνώπιόν του φονέα του θρυλικοῦ ἔκειγου ἥγως.

Οι ήρωϊκοί ἀγῶνες τῶν Μανικτῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των, ή ἐπὶ τόσους αἰώνυμοι θριαμβεύτης ἐπικράτησες των κατὰ τοῦ Τουρ

(⁴) Ἐν τῷ ὑπὸ ἀρ. 8702 χειρογράφῳ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῷ περιέχοντι τὸν ὑπὸ τοῦ Δημ. Γρ. Καμπούρογλου ἐκδοθέντα βίον τοῦ Σαχαρίδη σημειοῦνται οἱ ἀκόλουθοι καπεταναῖοι τῆς Μάνης, μεταξὺ ὅλων ἐξ ὅλων μερῶν, ὡς σύντροφοι, τοῦ Σαχαρίδη: «Νικολόπουλοι. Πηγαδιώτες, Λογκάστρα Μάνη Λακεδαίμονος — Καπετανιάνοι Πετροβούνι Μάνης, μικρὴ — Παναγιωταραϊοι Καστάνια, Μάνης, Ἀνατολικὴ — Γεργοράκης Μάνη, Λαχιάτης — Κυτρινιάρχης Μάνη, Σκαρδαμούλα — Καπετανὶ Παναγιωτάκης Μάνη, Πετροβούνι 'Αλαυσό.

χικοῦ κολοσσοῦ διὰ συνεχῶν πολέμων, εἰχον προσελκύει τὴν συμπάθειαν ἀπάντων τῶν ἐκτὸς τῆς ὑποδούλου χώρας Ἐλλήνων καὶ φιλελήνων καὶ εἰς αὐτοὺς κυρίως ἀπέβλεπον πάντες οἱ ἔργαζόμενοι ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἐλληνικοῦ γένους. Ὁ μέγας πρωτομάρτυς τῆς Ἐλληνικῆς ἐλευθερίας Ρήγας Βελεστινλῆς (Φεραίος) σπουδαῖως ἔλαβεν ὑπ’ ὄψιν τὴν συμβολὴν τῶν Μανιατῶν καὶ ἐσκόπευεν διπλῶς κατερχόμενος αὐτοπροσώπως εἰς Μάνην συζητήσῃ ἐκεῖ τὰ μεγαλεπήρολα αὐτοῦ σχέδια καὶ ἐκεῖθεν νὰ κάμη ἐναρξῖν τῆς ἐπαναστάσεως. Πικραλαμβάνομεν τὴν σχετικὴν περικοπὴν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἐκθέσεως τῆς συλλήψεως καὶ τῶν ἀνακρίσεων τῶν Αὐστριακῶν Ἀρχῶν κατὰ τοῦ Ρήγα καὶ τῶν συντρόφων του, γῆτις ὅμιλετ λίγην εὐγλώττως (¹) :

«Εἶχεν δὲ Ρήγας τὴν ἀπόφασιν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Μωρέως, κειμένην κατὰ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, πρὸς τοὺς αὐτῷθι οἰκοῦντας Ἑλληνας στασιαστάς, τοὺς Μανιάτας, ἀπογόνους ὅντας τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτῶν, νὰ κηρύξῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἔπειτα, βοηθούμενος ὑπ’ αὐτῶν, νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλην τὴν χερσόνησον τοῦ Μωρέως διὰ τῆς βίας ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Μετὰ δὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Μωρέως ἥθελεν ἔπειτα νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἡπειρον, νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ ταύτην τὴν χώραν, νὰ συνενιώσῃ τοὺς Μανιάτας, μετὰ τῶν ἄλλων Ἐλλήνων στασιαστῶν Κακοσουλιώτῶν, οἵτινες οἰκοῦσι παρὰ τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, καὶ μετὰ τῶν συνηνωμένων τούτων δυνάμεων νὰ προχωρήσῃ πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἔπειτα νάπελευθερώσῃ τὰς Τουρκικὰς ἐπαρχίας Μακεδονίαν, Ἀλβανίαν, τὴν χυρίως Ἐλλάδα, κατόπιν δὲ τὰς λοιπὰς διὰ γενικῆς ἀποστασίας...»

Μία λοιπὸν ἐκ τῶν κατηγοριῶν κατὰ τοῦ ἔθνεγέρτου ποιητοῦ,
αἵτινες ὑπῆρχαν ἀφορμὴ γὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς Τούρκους ὥπο τῶν
Ἀνστριακῶν καὶ γὰ ὑποστῆ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ στραγγα-
λισμοῦ, ἦτο ἡ μελετωμένη συνεννόησις μετὰ τῶν Μανικτῶν καὶ ἡ

(¹) "Απαντα τὰ συγετικὰ μὲ τὴν σύλληψιν τοῦ ἐθνομάρτυρος ποιητοῦ ἔγγραφα καὶ τὰς ἐν γένει ἐνεργείας κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν συντρόφων του τῶν Αὐστραλῶν Ἀρχῶν εὑρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Αἰμ. Λεγράν εἰς τὰ ἐν Βιέννη ἀργεῖα καὶ ἐδημοσιεύθησαν μετὰ μεταφράσεως τοῦ Σπ. Λάμπρου εἰς τὸν Γράμμον τοῦ Δελτ. Ἰστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἔται- σίας καὶ ἐν ἴδιαιτέρω τεύχει.

δι' αὐτῶν ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ εἰ Μανιάται, τῶν δποίων ἔκτοτε ἐθέρμινε τὰς ψυχὰς δικαὶεις τὸ τελευταῖον χωρίον τῆς Μάνης φαλλόμενος θύοριος τοῦ ποιητοῦ, ἐξεδικοῦντο τὸν μαρτυρικὸν αὐτοῦ θίγντον δι' ἀπηγνοῦς καταδιώξεως πινιός. Αὐτεριακοῦ. Κατ' ἀπαράβατον ἀρχὴν ἔκτοτε σεισθήποτε Αὐτεριακὸν πλοιον ἥθελεν δδηγηθῆ τυχαίως η ὑπὸ τοῦ ἀνέμου εἰς τοὺς λιμένας τῆς Μάνης ἐστερεῖτο τοῦ δικαιώματος τῆς φιλοξενίας. Αὐτὸ μὲν ἥθελε κατασχεθῆ μετὰ τοῦ φορτίου του, τὸ δὲ πλήρωμα ἐσφάζετο η ἀπελύετο διὰ βρυτάτων λύτρων. Τοιευτοτρόπως η διαγωγὴ τῶν Αὐτεριακῶν πρὸς τὸν Ρήγαν κατέστησεν αὐτοὺς ἐν Μάνῃ ἐξ ίσου μισητούς πρὸς τοὺς Τούρκους.

Ο Τζαννέτμπεης ὑφιστάμενος καθημερινῶς πιέσεις παρὸ τῶν Τούρκων διὰ τὴν πληρωμὴν φόρων καὶ σύλληψιν τῶν κλεφτῶν γναγκάσθη νὰ ἀποθάλῃ τὸ προσωπεῖον καὶ διέκοψε πᾶσαν σχέσιν μετὰ τῶν Τούρκων.

Τότε η Πύλη ἐκήρυξεν ἔκτος νόμου τὸν Τζαννέτον καὶ τοὺς ὅπαδούς του καὶ ἔδωσε τὸ μπεγλίκιον εἰς τὸν καπετᾶνον τῆς περιφερείας Σταυροπηγίου Παναγιώτην Κουμουνδούρον η Κουμουνδούρακην, ἀρξαντα ἐπὶ πέντε ἔτη (1798 — 1803).

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην αἱ περιφανεῖς νῆκαι τοῦ μεγάλου Ναπολέοντας ἐν Ἰταλίᾳ είχον κινήσει τὴν προσοχὴν τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, ιδίως ἀφ' ης η Γαλλικὴ Δημοκρατία ἐξεδήλωσεν ἔχθρικὰς διαθέσεις κατὰ τῆς Τουρκίας. Ο Τζαννέτμπεης ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ναπολέοντα ἐπιστολὴν δι' ης ζητῶν τὴν συνεργασίαν αὐτοῦ μετὰ τῶν Μανιατῶν καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ υἱοῦ του καὶ ἄλλων Μανιατῶν εἰς τὸ Γαλλικὸν στρατόπεδον μᾶλλον χάριν ἐκπαιδεύεως προσέφερε τοὺς λιμένας τῆς Μάνης εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Γαλλικῶν πλοιῶν. Ἡδη είχον σταλῇ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως ὅπως περιοδεύσωσι τὴν Ἑλλάδα οἱ ἐκ τῶν Μανιατῶν ἀποίκων τῆς Κορσικῆς καταγόμενοι Δῆμος καὶ Νικόλαος Στεφανόπουλος μετά τινων ἄλλων Γάλλων, μὲ τὴν φανερὰν μὲν ἐντολὴν τῆς βρετανικῆς ἐρεμνῆς, πράγματι δὲ ὅπως ἐξετάσωσι τὸ φρόνημα τῶν ὑποδούλων καὶ σπείρωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐπαναστατικὴν ιδέαν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐν Ἀγατολῇ Γαλλικῶν βλέψεων. Ο Ναπολέων εὐθὺς ὡς ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Γρηγοράκη διέταξε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀποστολῆς Δῆμον.

Στεφανόπουλον ὅπως μεταβῆ εἰς Μάνην, διὰ τῆς ἀκολούθου διαταγῆς:

Γαλλικὴ Δημοκρατία, Ἰσότης, Ἐλευθερία.

Ἐκ τοῦ γενικοῦ στρατοπέδου τῶν Μεδιολάνων, τῇ 12 Θερμιδώρου, τὸ 5 ἔτος τῆς Δημοκρατίας, μιᾶς μόνης καὶ ἀδιαιρέτου.

Ο Βοναπάρτης στρατηγὸς τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ Στρατοῦ

Πρὸς τὸν πολίτην Στεφανόπουλον

Πολῖτα

Θέλετε ὑπάγει εἰς Ἀγκῶνα καὶ ἐκεῖθεν θέλετε ἐπιβιβασθῆ εἰς τὴν κορβέταν, ητὶς πρὸ δὲ διάσημην ἔφθασεν ἐκ Κερκύρας καὶ τὴν διατάττω νὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως.

»Αμα φθάσητε εἰς Κέρκυραν, θέλετε ἐνταμώσει τὸν Διοικητὴν στρατηγὸν Γηννιλίν, θέλετε ἐνασχοληθῆ εἰς τὴν ἔρευναν θαλασσίων βιτάνων, ως ητον δὲ δρυχικὸς σκοπός σας, δτε ἀνεγκωρήσατε ἐκ Παρισίων.

»Μεταβάντες εἰς τὴν Ἀλβανίαν θέλετε παραμείνει διάγιας ἡμέρας, οἵα πληροφορηθῆτε, περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ τῶν πνευμάτων τοῦ μέρους ἐκείνου, ἐκεῖθεν θέλετε μεταβῆ μετὰ τοῦ πολίτου Ἀρνώ πρὸς τὸν Βέην τῆς Μάνης, πρὸς δν θέλετε προσφέρει τὰς ἐκ μέρους μου προσδρήσεις καὶ θέλετε ἐγχειρίσει πρὸς αὐτὸν τὴν ἐσώκλειστον ἐπιστολήν, ήν θέλετε μεταφράσει παραστῆ τοιαύτη ἀνάγκη. Ἐκ Κερκύρας θέλετε μοὶ γνωστοποίησει δσας ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς Ἑλλάδος συλλέξητε πληροφορίας».

BONAPARTHE

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 1798 κατῆλθεν εἰς Μαραθονήσιον δ Δῆμος Στεφανόπουλος μετὰ τῆς ἀκολουθίας του καὶ ἐγένετο δεκτὸς μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὸ τοῦ Τζαννέτου Γρηγοράκη. Ἐνεχείρισε δὲ δ Δῆμος πρὸς αὐτὸν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Βοναπάρτου ἔχουσαν διέτης:

Ο Στρατηγὸς Διοικητὴς τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ στρατοῦ

Πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ ἐλευθέρου λαοῦ τῆς Μάνης

Πολῖτα

«Ἐλαβον ἐκ Τεργέστης τὴν ἐπιστολὴν σας δι' ης μοὶ ἐκφράζετε τὴν ἐπιθυμίαν σας νὰ φανῆτε ὁφέλιμος τῇ Γαλλικῇ Δημοκρατίᾳ δεχόμενοι εἰς τοὺς λιμένας σας τὰ πλοῖα της. Πιστεύω, δτι θέλετε τηρήσει τὴν ὑπόσχεσίν σας μὲ πίστιν ἀρμόζουσαν εἰς

τοὺς ἀπογόνους τῶν Σπαρτιατῶν. Ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία δὲν θέλει φανῆ ἀχάριστος πρὸς τὸ ἔθνος σας· δσον ἀφορᾶ ἐμέ, θέλω δεχθῆ εὐμενῶς πάντα βουλόμενον ἐξ ὑμῶν νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμὲ ἐκ μέρους σας καὶ οὐδὲν ἐπιθυμητότερον, εἰμὶ νὰ ὑπάρχῃ συμφωνία μεταξὺ δύο ἔθνῶν ἀγαπώντων ἐξ ἵσου τὴν ἐλευθερίαν.

«Σᾶς συνιστῶ τοὺς κομιστὰς τῆς παρούσης, οἵτινες εἶναι ἐπίσης ἀπόγονοι τῶν Σπαρτιατῶν! Ἐὰν δὲν ἔξετέλεσαν μεγάλα πράγματα, αἰτίᾳ εἶναι, δτι δὲν εὑρέθησαν εἰς μεγάλους κύκλους δράσεως».

Ὑγεία καὶ ἀδελφότης
ΒΟΝΑΠΑΡΤΗΣ

Οἱ Μανιάται ἐπεδιψήλευσαν μυρίας περιποιήσεις πρὸς τοὺς ξένους των καὶ ώς ἀπεσταλμένους τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ ώς ἐκ Μάνης καταχρημάτους. Τὰς δὲ ἀφηγήσεις τοῦ Δήμου πρὸς τοὺς Μανιάτας περὶ τῆς ἀποικίας τῆς Κορσικῆς καὶ τῆς έστορίας τῆς σίκαριγενείας του, τὰς ἐπισκέψεις του εἰς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ τὰ τῆς ἐν γένει παραμονῆς τῶν ἀπεσταλμένων εἰς Μάνην εντίσκομεν λίαν παραστατικῶς εἰς τὸ διτομὸν ἔργον περὶ τοῦ ταξειδίου τῶν Στεφανοπούλων⁽¹⁾. Ὁ Δῆμος ἐμελέτησε λίαν ἐπιστρέψας τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν Μανιατῶν, ἐπεσκέψθη δλας τὰς σφῦριμένας τότε ἀρχαῖτητας, παρεῖχον δὲ εἰς αὐτὸν τὰς δυνατὰς πληροφορίας οἱ υἱοὶ τοῦ Μπένη. Εἰς θέσιν καλουμένην τότε «Παλαιόπολις», ἀποτελοῦσαν καὶ σῆμερον τμῆμα τῆς πόλεως τοῦ Γυθείου ὑπὸ τὴν ἀντὴν ἐπωνυμίαν, ἐσφύζοντο ἀπειράνθρεπτα καὶ μνημεῖα, λειψίκνα τῆς ἐπὶ Ἐλευθερολακώνων ἀκμῆς τῆς πόλεως ταύτης. Καὶ εἰς τὴν παραλίαν πρὸς τὴν πλευρὴν τῆς νησίδος Κρυνάης διεκρίνοντο ἵχνη ἐνώσεως ταύτης μετάτης ἔηρᾶς διὰ πελωρίων πετρῶν, προστορικῆς ἐποχῆς. Τὸ ἀρχαῖον μεγαλεῖον ἐν τῇ σιωπηλῇ ἐκείνῃ ἐρημίᾳ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας συγεκίνησε σφόδρα τὴν φυχὴν τοῦ Στεφανοπούλου. Ἡ δὲ συγκίνησις αὐτοῦ ἐκορυφώθη διαν ἀπὸ τοῦ ὑπερθεν λόφου διέκρινε τὴν ὁροσειράν ἐν μέσῳ τῆς δποίας ἡτο ἐκτισμένον τὸ Οἴευλον, ἡ κώμη ἐκείνη τὴν δποίαν ἐγκατέλειψαν οἱ πρόγονοι του ἀποικήσαντες εἰς Κορσικὴν καὶ περὶ τῆς δποίας μετὰ παλμῶν καρδίας είχεν

⁽¹⁾ Dimo et Nicolo Stephanopoli Voyage en Grèce pendant les années. 1797 et 1798 τ. B'. Ιδε σχετικῶς καὶ τὴν σ. 163 τοῦ παρόντος.

ἀκούσει ἐν τῇ παιδικῇ του ἡλικίᾳ δμιλοῦντας τοὺς ἀτυχεῖς ἐκείνους ἐν τῇ ἔνη γ νοσταλγίας τῆς Πατρίδος των. Ἐξωθι τῆς οἰκίας τοῦ Μπένη διέκρινε μικρὸν ἄγαλμα πριστάνον γυναικα κρατοῦσαν εἰς τὴν δεξιάν δόρυ, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν στέφανον δάφνης καὶ πίγακκ ἐν τῷ δποίῳ ἀνεγράφοντο οἱ Νόμοι. Ἡτο ἡ Ἐλευθερία! ἐκφάτει εἰς τὰς χειράς της τὰ τρία ἔκεινα σύμβολα παντὸς ἐλευθέρου καὶ πεπολιτισμένου λαοῦ, τῆς Ισχύος, τῆς βραβεύσεως των ἀριστών καὶ τῆς ισότητος τῶν ὑποχρεώσεων καὶ τῶν δικαιωμάτων πάντων τῶν πολιτῶν.

Τὸ ἄγαλμα ἀνήγετο εἰς τὰς ἀρχαιότητας τοῦ Γυθείου, εἶχε δὲ μεταχομισθῆ πρὸ τῆς κατοικίας τοῦ ἀρχοντος τῆς Μάνης ώς σύμβολον ἰερὸν τῶν Μανιατῶν. Είχον δὲ κάτωθι αὐτοῦ χαραχθῆ αἰλέξεις Νίκη ἡ θάνατος, τὸ δόγμα ἐκεῖνο δπερ ἐπὶ τέσσαρας αιώνας ἐνεψύχων τοὺς Μανιάτας εἰς τοὺς σκληροὺς ἀγῶνάς των πρὸς διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας των καὶ τῶν ἀγαθῶν της. Ὁ Στεφανόπουλος ἡσπάσθη μετὰ συγκινήσεως τὸ σύμβολον τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐζήτησεν ὅπως μεταφέρῃ αὐτὸν εἰς Γαλλίαν. Οἱ Μανιάται εὐχαρίστως ἀπέστειλαν αὐτὸν πρὸς τὸν ἐκπρωσωποῦντα τότε τὰς μεγάλας περὶ ἐλευθερίας ίδεις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως στρατηγὸν Βοναπάρτην⁽¹⁾.

Ὁ Δ. Στεφανόπουλος ἔχων μυστικὰς δδηγίας παρὰ τοῦ Ναπολέοντος ἐπειθύμει δπως συνχντήσῃ ἀντιπροσώπους ἐξ δλων τῶν μερῶν τῆς Ἐλλάδος καὶ συνεννογθῆ μετ' αὐτῶν διὰ τὴν μελετωμένην ἐξέγερσιν τῶν Ἐλλήνων. Ἐπειδὴ ἡτο δύσκολος ἄλλα καὶ λίαν ἐπικίνδυνος ἡ περιοδεία του εἰς τὰς ὑποδιαύλους ἐπαρχίας, ἀπεφασίσθη κατὰ πρότσιν τοῦ Τζαννέτμπεη νὰ γίνῃ ἡ συνάντησις μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ἐλευθερὸν ἔδαφος τῆς Μάνης. Εἰδοποιήθησαν καταλλήλως καὶ μυστικώτατα οἱ πρόκριτοι τῆς Ἐλλάδος, μετ'ού πολὺ δὲ κατέψθασαν εἰς Μαραθονῆσι ἀνὰ εἰς ἀντιπρόσωπος ἐξ Ἀθηνῶν (ἐκ μέρους τῆς Στερεάς Ἐλλάδος), Μακεδονίας, Ἀλβανίας καὶ Κρήτης. Ἐφιλοξενή-

⁽¹⁾ Οταν ἀργότερον ἔλαβεν ἐν Παρισίους παρὰ τοῦ Στεφανοπούλου ὁ μέγας Ναπολέων τὸ ἄγαλμα τῆς Ἐλευθερίας «ἐκ μέρους τοῦ ἐλευθέρου λαοῦ τῆς Μάνης». Ναπολέων εἶχεν ἔηραν στηριζειν καὶ ἀνεφίνησεν «όμοιάζει πρὸς μίαν ἀγίαν». Ὁ Στεφανόπουλος ἀπήγνησεν «εἶναι ἡ μεγαλυτέρα τῶν ἀγίων ἡ Ἐλευθερία!» Ἀτυχῶς δὲ Ναπολέων εἶχεν ἦδη στραφῆ πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ οὐδὲλως ἔλαβεν ὑπὲρ τὰς έκδηλώσεις τῶν Μανιατῶν.

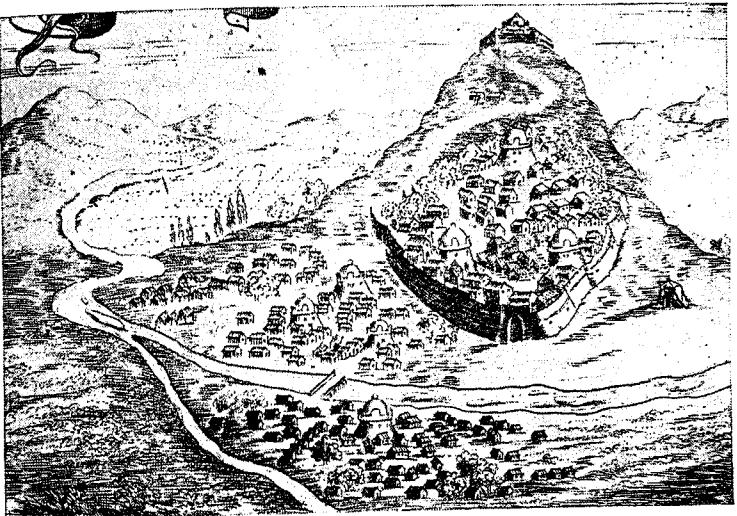
θησαν πάντες εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μπέη, διούς ἀντηλλάγησαν σκέψεις περὶ τοῦ τρόπου τῆς τελεσφοριώτερας ἐξεγέρσεως τῶν ὑποδούλων τῇ συμπράξει καὶ ἐνισχύσει τῶν Γάλλων. Οἱ Ἑλληνες ἀντιπρόσωποι φεύγοντες μήπως ἐγκαταλειφθῶσι καὶ πάλιν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ταύρων ἔδηλωσαν ῥήτως ὅτι εἰς οὐδὲν κινημα θὰ προσθῶσιν, ἐὰν δὲν κατέλθωσι Γαλλικαὶ δυνάμεις ἀξιόλογοι καὶ δι στρατηγὸς Βοανάρτης αὐτοπροσώπως εἰς τὰς Ἰωνίους νήσους. «Πολλά, εἶπον, ἀπεκδεχόμεθα ἀπὸ τὰς ἀγαθὰς; αὐτοῦ προσαιρέσεις, ἀλλὰ περιστοιχίζεται ὑπὸ παλλῶν προσώπων ἔχόντων διάφορα συμφέροντα. Τίς αἰδεν ἀν ἀποφασίσας τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος δὲν θὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ σχέδιον τοῦτο, ἵνα ἐπιδοθῇ εἰς ἀλλας ἐπιχειρήσεις ἱκανοποιούσας πλειότερον τὴν φιλοδοξίαν καὶ φιλαυτίαν αὐτοῦ; Ἐὰν ἐμρχνισθῇ εἰς τὴν Κέρκυραν μετὰ ἐξ χιλιάδων, ἐγρυνώμεθα τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ’ ἐπὶ τῷ ἔρῳ δὲν η φυλὴ καὶ η θρησκεία θὰ ὠν σεβοσταὶ καὶ δι τοὺς οὐδεὶς Ἑλλην θὰ ἀφοπλισθῇ».

Τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας τῆς ἐν Μάνῃ διαμονῆς τῶν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος κατηγάλωσαν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν φρικτῶν δεινῶν τὰ δόποιν ὑφίσταντο οἱ ὑπόδουλοι καὶ τὰ δόποιν προσευξήσαν φοίκην καὶ ἀγανάκτησιν εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Ναυπολέοντος. Οὐδεὶς δὲ ηδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ τὰ δάκρυα, διαν τρεῖς Μανιάτισσαι ἥρχισαν ἄδουσαι ζωηρότατα θρηγώδεις ἄσμα τῆς λαϊκῆς μουσῆς, ἀπεικονίζον πιστότατα καὶ χαρακτηριστικώτατα τὴν ἐπὶ Τουρκοκρατίας οἰκτροτάτην κατάστασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἰς Μανιάτης συνώδευε τὸ ἄσμα τῶν γυναικῶν δι’ ἐνδές ιδιορρύθμου εἶδους ἐγχόρδου μουσικοῦ δργάνου, συνήθους καὶ σήμερον εἰς πολλὰς τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν. Δόγμα τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτοῦ καὶ τοῦ λίαν παραστατικοῦ, παραθέτομεν κατωτέρω ὡς ἔχει παρά τῷ Στεφανοπούλῳ:

ΤΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟΝ ΤΗΣ ΡΟΥΜΕΛΗΣ

“Ολος ὁ κόσμος χαίρεται, δλοι βαροῦν παιχνίδια,
Ἡ Ρούμελη καὶ τὰ νησιὰ στέκονται πικραμένα.
Ρούμελη, γιὰ δὲν χαίρεσαι, γιὰ δὲν βαρεῖς παιχνίδια;
Εἰς τὴν σκλαβιὰν ποῦ μὲ θωρεῖς, στὰ σίδερα τοῦ Τούρκου,
Μπρὲ νὰ μοῦ πῆς νὰ χαρεθῶ πῶς σὲ βαστᾷ ἡ καρδιά σου;
Μὴν εἶσαι ξένος καὶ ἔφτασες, κι’ ἀκόμη δὲν ἡξεύρεις

Τί γίνεται στὴν Ῥούμελην καὶ τί περνᾶ στὴν πόλιν.
Μὴν εἶσαι φίλος τῶν Γραικῶν κι’ ἀπεθυμῆς νὰ μάθῃ
Τὸ τί ἔχω καὶ δὲν χαίρομαι, διατί εἴμαι λυπημένη;
“Οποιος κι’ ἀν εἶσαι ἀνοίξε τὴν ιστορίαν καὶ ἴδε
Τ’ ἡτον ἡ Γραικία μὰ φορὰ κι’ ἀκουσε τ’ εἶναι τώρα,
Ποῦ δι τύραννος μοῦ ἐρήμαζε τὸ γένος τῶν Ρωμαίων.
Ηοῦ εἶναι ἡ Ἀθήνα μου, ποῦ εἶναι κείνη ἡ Ἀθήνα
Ποῦ δι κόσμος ἐθαιριάκτηκε καὶ σέβεται ἀκόμη;

Ο ΜΥΣΤΡΑΣ
Ἐπὶ Τουρκοκρατίας — (κατὰ τὸν Coronelli).

Ἐκεῖ ἐπρωτοφάνηκε ἡ ἐλευθεριὰ εἰς τὸν κόσμον.
Ἐκεῖ διαλάλησε ὁ Σολὸν τῶν Ἀθηναίων τοὺς νόμους.
Ἐκεῖ ἔτρεχαν νὰ φωτισθοῦν τῆς Εύρωπῆς τὰ ἔθνη.
Κι’ ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς ἔρχονται στὴν Ἀθήνα
Τῶν βασιλέων τὰ παιδιά, στεριῶς καὶ τοῦ πελάγου,
“Ἀλλα νὰ ἰδοῦν τὰ ἐργάχειρα τῶν θαυμαστῶν τεχνίτων,
“Ἀλλα νὰ σμίξουν τοὺς σοφούς, νὰ μάθουν ἐπιστῆμες,
Ν’ ἀκούσουν παραδείγματα ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους.
Ἐκείνη ἡ Ἀθήνα ποῦ ἀγροικᾶς, ποῦ ἔλαβε τόσην φήμην.
Τώρα καὶ σκλαβιὰ τὴν ἔφαγε, τώρα δὲν εἶναι πλέον
Τώρα οἱ διαβάτες ποῦ περνοῦν, οἱ ζένοι ποῦ διαβαίνουν,
‘Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία’
14

"Άλλον ἔκει δὲν βρίσκουνε, ἄλλον ἔκει δὲν βλέπουν
 Παρὰ ἔνα ἔρημον χωριόν, κεῖ ποῦ ἦτον ἡ Ἀθήνα,
 Καὶ ἔναν φιλάργυρον Ἀγᾶν στὸν τόπον τοῦ Ἀρεοπάγου.
 Καὶ ποῖος νάράξῃ στὸ Μωροῖα καὶ δάκρυα νὰ μὴ χύσῃ,
 Ποῦ ὅποιος εἶχε τὸν ἰδεῖ στὸν καιρὸν τῶν Ἐλλήνων
 Πριτοῦ πολλὰ νὰ σκλαβωθῇ, ἐπρεπε νὰ πιστέψῃ
 Τὸν εἶχαν κτίσει οἱ θεοὶ διὰ στολὴν τοῦ κόσμου
 Καὶ τώρα εἰν' ἄγριος καὶ ἔρημος καὶ ἄγρια θερία θρέφει;
 "Οπου ρίζω τὸ βλέμμα μου, δηρού γυρίσω βλέπω
 Σκλαβιά, χηράδες κι' ὀρφανά καὶ Τούρκους ματολαῦτες.
 Στὴν Ρούμελην κάθε πασσᾶς στὸν τόπον ὅπου δρίζει
 "Εστωντας ἐφυλάξουσι δι', τι τοῦ δριμῆσει κάμινει.
 Γδύνει, ἀφανίζει φαμελαῖς καὶ χόρτασιν δὲν ἔχει,
 "Οσον ποῦ νάϊδῃ τὸν ραγιά γυμνὸν καὶ πεινασμένον,
 Καὶ ἀν εἰν' κανένας πλούσιος, μαύρη κακή του μοῖρα,
 Νὰ χάσῃ πλούτη καὶ ζωὴν κάθε ὥρα κινδυνεύει.
 Καὶ τὰ καῦμένα τὰ νησιὰ ἀνάπτασιν δὲν ἔχουν
 Ποτὲ δὲν λείπουν ἀπ' ἔκει οἱ κλέπτες τῆς θαλάσσης,
 Τούρκοι, Φράγκοι καὶ βάρβαροι. δλοι τὰ κατατρέχουν.
 Καὶ ποιός νάϊδῃ τὴν Ἔγριπον νὰ μὴν κακοκαρδίσῃ,
 Τὴν Ρόδο νὰ μὴν λυπηθῇ, τὴν Κρήτη νὰ μὴν κλάψῃ,
 Καὶ τὰ ἐπίλοιπα νησιὰ νὰ μὴν ἀνεστενάξῃ;
 Βγαίνει καὶ δι' Καπετάνη πασσᾶς μία φορὰ τὸν χρόνον,
 Μὲ ἀριμάδα στὸ Ἀρχιπέλαγος τὸν γῦρον του νὰ κάμῃ.
 Τρομάρα πιάνει τὰ νησιὰ σὸν μάθουνε πῶς φθάνει,
 Μὲ χρυσᾶ δῶρα τρέχουνε νὰ τὸν συναπαντήσουν,
 "Ἐτζι καὶ δὲν τοὺς δρυγισ ἡ καὶ δὲν τοὺς ἀφανίσῃ.
 Καὶ ἀκόμη δλα δὲν τ' ἄκουσες, δσα οἱ Ρωμαῖοι παθαίνουν.
 Κάθε Τούρκος καὶ τύραννος, κάθε Ρωμαῖος καὶ σκλάβος.
 "Ο Τούρκος δέρνει τὸν Ρωμηὸν καὶ ποιός νὰ τοῦ μιλήσῃ.
 Καὶ νὰ σκοτώσῃ ἔνα ραγιά ποιὸς πάει νὰ τὸν καλέσῃ.
 Νὰ μὴν θαρρῆς τὶ ἔνας Ρωμηὸς ἀπὸ φοβέρα ἀφήνει
 Νὰ κτυπήσῃ τοῦ βάρβαρου ποῦ τρέχει νὰ τὸν δείρῃ;
 Ρωμηὸς εἰς τ' ἄριματα ποτὲ Τούρκον δὲν ἐφοβήθῃ.
 Μὰ πρέπει νὰ ἔχῃ ἀπομονή, δτι ἀν βαρέσῃ Τούρκον
 Μπορεῖ νὰ πάρῃ τὰ βουνά, καὶ ἀς πᾶν νὰ τὸν γυρεύουν.
 Μὰ οἱ Τούρκοι ποῦ δὲν συγχωροῦν Ρωμαῖο ποῦ νὰ βαρέσῃ
 Βουτοῦν, κάνουν ἀθεσιὰ ἀπάνω στοὺς δίκούς του.

Νά σου ποιεῖς εἶναι τῶν Τουρκῶν ἡ κρίσες στὸν λεβάντε.
 Πόλη μου, ποῦ εἰν' τὰ κάλλη σου, Πόλη δυστυχισμένη,
 Πόλη μου, φῶς ποῦ ἐφώτιζες Ἀνατολὴ καὶ Δύση;
 Καὶ τώρα εἶσαι ἡ κατοικιὰ βαρβαρωτάτου γένους
 Καὶ βλέπεις τὴν Ἀγιὰ Σοφιὰ στοῦ Ἀγαρηνοῦ τὰ χέρια,
 Νὰ κάθεται κι' ὁ Μάωμεθ εἰς τῶν Γραικῶν τὸν θρόνον
 Νὰ θρέψῃ τὰ Ρωμαίοπολικά μὲ τῆς σκλαβιᾶς τὸ γάλα.
 Εύρωπη, καὶ τί σου ἔκαιμα καὶ χαίρεσαι νὰ βλέπῃς
 "Ενα θεριδ στὸ θρόνον μου ποῦ δὲν χορταίνει αἴμα.
 Μ' ἔνα σημάδι τοῦ χεριοῦ χίλια κεφάλια πέφτουν !!
 Καὶ ἐγ' δλα ταῦτα βλέπω τα καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω,
 Καὶ ποῦ νὰ πῶ τὰ πάθη μου κανένανε δὲν ἔχω,
 Κανένας δὲν ἐβρέθηκε νὰ μὲ παοηγορήσῃ,
 Φαρμάκι ώσαν τὴν πότισκ δλη τὴν οίκουμένην,
 Καὶ δλοι μ' ἀλησμονήσανε, κανεὶς δὲν μὲ λυπάται.
 Καὶ οἱ Μόσκοβες οἱ φίλοι μου, ή μιναχή μου ἐλπίδα,
 Καὶ τί καλὸ μοῦ ἐκάμικε σὰν ἥλθαν στὸν Λεβάντε,
 Νὰ μ' ἀφανίσουν τὰ νησιὰ καὶ νὰ μὲ παρατήσουν,
 Καὶ πάλιν μὲ τὸν τύραννον νὰ κάμιουν τὴν ἀγάπην.
 Νά σου σὲ τί κατάστασιν μ' ἥφερεν ἡ σκλαβία
 Σκλαβία τόσο σκληρὴ στὸν κόσμο δὲν ἐφάνη
 Καὶ ἐλπίδαι ἀπὸ καμμιὰ μεριὰ νὰ λυτρωθῶ δὲν ἔχω.
 Καὶ σὺ μοῦ λέγεις νὰ χαρῶ, παιχνίδια νὰ βαρέσω
 Ποῦ ἀλλοῦ παρὰ στὰ δάκρυα μου παρηγοριὰ δὲν βρίσκω.
 'Αλλ' αἱ συνεννοήσεις τῶν Μχνικτῶν μετὰ τῶν Γάλλων δὲν
 διέφυγον τὸ δημητρίου τῶν Τούρκων, οἵτινες εἶχον ἥδη προγράψει τὸν
 Τζαννέτημπεγην καὶ ἀνέμενον εὐκαιρίεν κατάλληλον διὰ τὴν καταστρο-
 φήν του. Τρία Τουρκικὰ πλοῖα κατέπλευσαν αἰφνιδίως εἰς τὸν
 Δακκωνικὸν κόλπον, ἀπέκλεισαν τὸν λιμένα τοῦ Μαραθονησίου καὶ
 ἤρχισαν ἀποιδιάζοντας στρατὸν εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτήν. Συγχρόνως
 οἱ Τούρκοι τοῦ Μυστρᾶ καὶ τῆς Βαρδούνιας κατήλθον ἐν σώματι ἐπως
 βιοηθήσασιν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀνατολικῆς Μάνης. Ο στρα-
 τὸς τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ Μαραθονησίου Μχνικτῶν μόλις συνεποσάθη
 εἰς χιλίους ἀνδράς, οὔτε υπῆρχε καιρός πρὲς συγκέντρωσιν ἐκ τοῦ
 ἐσωτερικοῦ, διότι τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης θὰ ἥρχιζε γενικὴ ἐπί-
 θεσις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. υπερβαίνοντος τὰς δύο χιλιάδας, βοη-
 θούντων διὰ κανονισθοισμοῦ καὶ τῶν Τουρκικῶν πλοίων. Εἰς νυκτε-

ρινὸν πολεμικὸν συμβούλιον τοῦ Τζεννέτμπεη μετὰ τῶν καπεταναίων, εἰς τὸ δποῖον ἔλαχιν μέρος καὶ οἱ Στεφχνόπουλοι, ἀπεφασίσθη ὅπως γίνῃ χρῆσις τῆς συνήθους ἐν Μάνη νυκτερινῆς αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως ἐκ πολλῶν σημείων. Πράγματι οἱ Μανιάται διηγρέθησαν εἰς μικρὰ τμῆματα, τὰ δπεῖα διὰ μυστικῶν δόην κατέλασιν ταῦς γύρωθεν τοῦ Τσουρκικοῦ στρατοῦ λόφους. Τὴν ὥρισμένην ὥραν τῆς νυκτὸς οἱ Μανιάται ἐπετέθησαν ἐξ ὅλων τῶν σημείων κατὰ τῶν Τσουρκωνοφήρεις μετὰ κρυψῆν αὐτῶν καὶ ἀλαλαγμῶν. Πανικὸς κατέλασε τοὺς ἐχθρούς, ἐκ τῶν δπιών χίλιων ἐφορεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν ἐν πλήρει ἀτιξίᾳ πρὸς τὸν Μυστρᾶν, τὰ δὲ Τσουρκικὰ πλοῖα ἀπῆλθον κατησχυμένα. Κτιὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφορεύθησαν 12 Μανιάται καὶ ἐτραυματίσθησαν 30. Οἱ νεκροὶ ἐτάφησαν ἐν πομπῇ, τὸν δὲ ἐπικήδειον αὐτῶν ἀπίγγειλεν δ. Δ. Στεφχνόπουλος. Τοισυτερόπως, οἱ Μανιάται ἐσώθησαν καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν χάρις εἰς τὴν ψυχραμίλαν καὶ ἐνδρείκαν ταν. Τὸ γεγοίδες δὲ τοῦτο ἐπεισεν αὐτοὺς ὅπως ζητήσωσιν ἀνεπιφυλάκτως τὴν Γαλλικὴν ἐνίσχυσιν πρὸς πόλεμον κατὰ τῶν Τσουρκῶν.

Ο Δῆμος Στεφχνόπουλος ἀνχωρήσας μετὰ τῆς λοιπῆς ἀποστολῆς ἐκ Μάνης; κατενθυντασμένος ἀπὸ τὴν φιλοξενίαν τῶν κατοικῶν ἀπέτειλε πρὸς τὸν Νιπολέοντα τὸ ἀκόλουθον ὑπόμνημα⁽¹⁾:

Πληροφορίαι ἐπὶ τῆς Μάνης

Πελίτα, Σερατηγέ

«Ο Μπέης τῆς Μάνης μοὶ ἐγνώρισεν, δτι ἔγραψεν ὑμῖν καὶ δτι στέλλει ποδὲς ὑμᾶς τὸν υἱόν του

»Η Μάνη, τὸ κορσικανὸν ἀκρωτήριον τοῦ Μωρέα, οἰκεῖται ὑπὸ γνησίων ἀπογόνων τῶν Λακεδαιμονίων, μὴ ἀλλοιωθέντων οὐδὲ ἐκφυλισθέντων πολύ. Ο πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνέρχεται εἰς 40.000 ψυχῶν, ἐξ ὧν 15.000 ἄνδρες οἰκανοὶ πάντοτε νὰ φέρωσιν ὅπλα. "Αν καὶ δ ἀριθμὸς οὗτος φαίνεται ὑπερβολικός, δὲν εἶναι, διότι ἄλλοι "Ελληνες; ἔρχονται πανταχόθεν ἵνα καταφύγωσιν ἐκεῖ.

»Ἀπὸ τριάκοντα ἑτῶν, ἀφ' ἣς δηλαδὴ εἶναι ὑποτελὴς κατὰ τὸ φαινόμενον τῆς Ὁθωμανικῆς Πύλης, ἀποτίουσι μικρὸν φόρον, ἀλλ' ἐπὶ τῷ δρῷ, ὅπως οἱ Τσουρκοὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θέτωσι τὸν πόδα αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἐξ ἀφους τῆς Μάνης.

⁽¹⁾ Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli t.2 σ. 176 — 182 Παρελεθήσαν ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τούτου ὡς δὲν ἦσαν γενικοῦ ἐνθετέρους.

»Ολόληπρος ἡ χώρα αὕτη διαιρεῖται εἰς 15 περιφερείας, ὃν ἑκάστη ὑπόκειται εἰς ἀρχηγὸν (καπετάνον), συγκεντροῦντα πάσας τὰς ἔξουσίας καὶ διοικοῦντα μετ' ἀπολύτου δικαιοδοσίας οὐδεὶς ὅμως τῶν ἀρχηγῶν τολμᾷ ν' ἀσκήσῃ τὰς ἔξουσίας αὐτοῦ, διότι ἡ ἀσκησίς θὰ προυκάλει τὴν κατάργησιν αὐτῶν, τοῦ λαοῦ ὅντος ἐλευθέρου.

»Υπεράνω τῶν 15 ἀρχηγῶν εἶναι δ. Μπέης, δστις, δυνάμει τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, δικαιοῦται νὰ καταστέλλῃ τὰς φαντασιοπληξίας καὶ τὰς ἀδικίας αὐτῶν, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ λόγος, δ. δποῖος^{εξαναγκάζει} εἰς σεβασμὸν τοὺς ἀρχηγούς καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ φέρωνται ἀδελφικῶς πρὸς τοὺς λαούς, κρατεῖ ἀπομεμονωμένον εἰς τὸ διαιμέρισμα αὐτοῦ τὸν Μπέην, δυνάμενον μόνον διὰ πρόσου καὶ συνετῆς τακτικῆς νὰ προσεταιρισθῇ τὴν δημοσίαν ἐκτίμησιν.

»Ο Γρηγοράκης, δστις διαιμένει ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Μασαθονήσιου καὶ εἰς δν ἐπεδώκαμεν τὴν ἐπιστολὴν ὑμῶν, δὲν εἶναι δ νῦν, ἀλλ' δ πρώην Μπέης, κυβερνήσας ἐπὶ δέκα ἔξ έτη τὴν Μάνην κατὰ τρόπον πλήρως ικανοποιοῦντα τὸν λαόν.

»Ο Κουμουνδοῦρος εἶναι δ νῦν Μπέης

»Οι ἀρχηγοὶ (καπετάνοι) καὶ δ. Μπέης ἔχουσιν ώς μόνην ἀντιμοθίαν δσα εἰσπράττουσιν ἐκ τοῦ λαοῦ κατὰ τὸν ἔξης τρόπον: "Εκαστος ἀρχηγὸς ἀγοράζει τὸ ἔλαιον τῆς περιφερείας, δρίζων κατὰ τακτὴν ἡμέραν τοῦ ἔτους τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τιμῆς ταύτης οἱ κάτοικοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ προσκομίσωσιν δσον ἔλαιον διαθέτουσιν. 'Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀγορᾶς πραγματοποιεῖ οὐχὶ δλίγα κέρδη, δι' δν ἐπαρκεῖ εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ οἴκου καὶ τριάκοντα δπλοφόρων, ἀποτελούντων τὴν φρουρὰν αὐτοῦ.

»Πλὴν τοῦ ἔλαιον, ή Μάνη παράγει μέτοξαν, βάμβακα καὶ μικρὰ ζῶα. Τὸ κλῆμα τῆς Μάνης, ἀν καὶ ή χώρα κεῖται κατὰ τὴν τριακοστὴν ἔκτην μοῖραν, εἶναι εὐκράτες, διότι ἀποτελεῖται ἐκ λόφων καὶ δρέων. "Ο ἀηρ καὶ τὸ ὄδωρο εἶναι ἀριστα, ἔξαιρουμένων θέσεών τινων πρὸς τὸ μέρος τῆς Μονεμβασίας, τοῦ Μυστρᾶ καὶ ἀλλαχοῦ. Οι κάτοικοι εἶναι ύγιεῖς, λίαν εὐκίνητοι, λιτοί, σεπνοί καὶ γενναῖοι. Πολλάκις προσβληθέντες ὑπὸ τῶν Τσουρκῶν, ἀπέκρουσαν αὐτοὺς πάντοτε. Ούδεποτε ὑποχωροῦσι πρὸ αὐτῶν. "Οσάκις οἱ Τσουρκοὶ ἐπέρχονται πολυπληθεῖς, μετὰ δυνάμεων ἀσυγκρίτως ὑπερτέρων, οἱ Μανιάται καταφεύγουσιν εἰς στρατήγημα, δπερ μέχρι τοῦδε ἐστέφθη πάντοτε ὑπὸ ἐπιτυχίας. Κατὰ-

τὰς θαλασσίας ἄκρας εὑρίσκονται σπήλαια, ἐν τοῖς δόποιοις πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἔχθροπραξιῶν ἐξασφαλίζουσι τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ σκεύη αὐτῶν. Τινὰ τῶν σπηλαίων τούτων εἶναι λίαν εὐρύχωρα καὶ ίκανὰ νὰ περιλάβωσι δύο ἔως τρεῖς χιλιάδας οἰκογενειῶν. Τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἑδρευόμενα ὑπὸ πηγῶν ὅδατος ἔχουσιν εἰσόδους ἀπροσίτους ὡς αἰωρουμένας ἐπὶ βαράθρων προκαλούντων τὸν τρόμον τῶν ζένων. Οἱ Μανιάται, ἀφ' οὗ λάβωσιν ὅλας αὐτὰς τὰς προφυλάξεις, προχωροῦσι κατὰ τοῦ ἔχθρου, τοποθετοῦνται καταλλήλως καὶ ἀναμένουσιν αὐτόν. Ἐὰν ἀντιληφθῶσιν ὅτι θὰ ὑποκύψωσιν, ὑποχωροῦσι, διασπέρονται ἀνὰ τὰ ὅρη καὶ παρενοχλοῦσι τὸν ἔχθρον, μάλιστα κατὰ τὴν νύκτα, νικῶσιν αὐτὸν τημηματικῶς καὶ ἐξαναγκάζουσιν αὐτὸν εἰς ὑποχώρησιν ιετὰ πολλῶν ἀπωλειῶν.

»Ἐὰν οὖθις ἥθελε νὰ προσετάξῃσθῇ τοὺς Μανιάτας. Ἰνα-
διενεργήσῃ κάθιδον εἰς τὸν Μωρέαν, τὸ μόνον μέσον πρὸς χρη-
σιμοποίησιν αὐτῶν θὰ ἥτο ἡ στρατολογία ταγμάτων μισθοδοτου-
μένων, τὰ δόποια νὰ ὑπηρετήσωσιν ὡς ἐλαφρὰ σώματα. Τὸ μῆσος,
τὸ δόποιον τρέφουσι κατὰ τῶν Τούρκων, θὰ ἐπηυξήσει τὴν γεν-
ναιότητα αὐτῶν ἐν πολέμῳ κατὰ τῶν Τούρκων, ἐὰν μάλιστα ὑπε-
στηρίζοντο ὑπὸ στρατοῦ ἔχοντος ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Βοναπάτον».

Ἐκεῖνο τὸ δποῖον δὲν κατώρθωσεν ή Πύλη μὲ τοὺς προηγου-
μένους Μπένδες, τὴν ὑποταγὴν δηλαδὴ τῆς Μάνης, ἢ τούλαχιστον
τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀποχήν ἀπὸ πάσῃς ἐχθροπραξίας, οὗτε διὰ τοῦ
Κουμουνδουράκη ἡδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ. Οἱ μὲν λιμένες τῆς Μάνης
εἶχον καταστῇ καταφύγιον τῶν πειρατικῶν πλοίων, τὰ δπεῖκα ἐσκόρ-
πιζον τὸν δλεθρὸν καὶ τὴν καταστροφὴν εἰς τὰ Τουρκικὰ πλοῖα καὶ
τὰ παράλια, δλόκληρος δὲ ή κχρα περιέθαλπε τοὺς κλέφτας τῆς
Πελοποννήσου, οἵτινες μετὰ τῶν ἐγχωρίων συγνότεκτα ἔκαμνον ἐπιδρομάς
καὶ ἐλεγλάτουν τὰ Τουρκικὰ χωρία. Εἶχον ηδὲ ὑπὲρ πᾶσαν ἀλλην περί-
στασιν ἀγάγκην τῆς ἐν Μάνη περιθάλψεώς των οἱ κλέφται καὶ ἀρμα-
τωλοὶ τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν ἐτει 1805 ἀπηνῆ αὐτῶν κατα-
δίωξιν. Κλέφται καὶ πειρατὴν ἔνα εἶχον καὶ μόνον πόθον, τὸν τῆς ἀπε-
λευθερώσεως; τοῦ Γένους, καὶ ὑπὸ μιᾶς καὶ μόνης αἰτίας ἥγοντο, τοῦ
ἀπόδον πρὸς τὸν κατακτητὴν μίσους. Οὐχὶ σπανίως οἱ μαχηταὶ
τῶν δρέων μετειδάλλοντο εἰς τρομεροὺς κουρσάρους καὶ τὰνάπαλιν,
ἀναλόγως τῆς εὐκαιρίας καὶ τῶν περιστάσεων. Διὰ τοῦτο δὲν
εἶναι ἀπορίας ἔξιον δι τέσσαρας μισσοῦντες τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν

Μανιάται ὅχι μόνον ἡ τοκοῦντο εἰς τὸν πειρατικὸν καὶ τὸν κλέφτικον βίον, ἀλλὰ περιέθαλπον, ἐτροφοδότουν καὶ διὰ παντὸς τρόπου ἐνσχυν τοὺς ἔξ αλλων μερῶν καταφεύγοντας εἰς τὴν χώραν τῶν κλέφτας καὶ πειρατᾶς, ἀφοῦ αἱ δύο αὗται τάξεις ήσαν ἡ μόνη ζωτικὴ δύναμις τοῦ Τουρκοκρατουμένου Γένους καὶ αἱ κυρίως ἀποτελέσσαι τὸν πυρήνα τῶν πολεμιστῶν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τοῦ 1821. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (¹), οἱ Πετμεζῖτοι καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐπιφανεῖς τοῦ ἀγῶνος τὴν Μάνην εἶχον ὡς καταφύγιον πρὸ τῆς ἐγένεσεως αὐτοῦ.

Τὰ ἐπανειλημμένα διαδήματα τῆς Πύλης εἰς οὐδὲν ισχυσαν νὰ διευθετήσωσι τὴν κατάστασιν, γῆτις ἐπεδεινώθη ἀρ' ἡς φανερὰ πλέον διπρόφην Μπέης Τζαννέτος Γρηγοράκης συνεννοεῖτο μετὰ τῶν Γάλλων. Τῷ 1801 ἐν πλοίον Γαλλικὸν προσωριμότητη εἰς τὸν λιμένα τοῦ Γύθειου καὶ ἀπεβίβασε πολεμεψφόδια. Ταῦτα παρέλ αδεν δι Τζαννέτηπεης καὶ διεμοίρασεν εἰς τοὺς καπεταναῖους καὶ τοὺς κλέφτας. Σύμφωνος δὲ ἐφαίνετο πρὸς τὰς ἐνεργείας ταύτας καὶ αὐτὸς δι Μπέης Κουμουνδουράκης καὶ πάντες σχεδὴν οἱ Ισχυροὶ καπεταναῖοι. Διὰ τοῦτο τὴν 6 Αὐγούστου 1803 διετάχθη δι πασσᾶς τῆς Τριπόλεως ὅπως προσθάλγῃ τὸ Γύθειον,² ἐν φ τχυτοχρόνως δι Σερεμέτ μπέης μετ' Ισχυρᾶς μοίρας τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐποιιόρκησεν αὐτὸ διὰ θαλάσσης. Ἀλλὰ δὲν τῇ παραλίᾳ πύργος τοῦ Μαγγιόρου, τὸ δὲν τῇ νησῖδει Κρανάγη μικρὸν φρούριον καὶ τὰ λοιπὰ διχυρώματα ἥσαν πληρέστατα ἐφωδιασμένα καὶ ἥδυνηθησαν νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὰς λιμσώδεις ἐπιθέσεις τοῦ ἔχθρος. Τότε οἱ Τουρκοὶ κατέψυγον καὶ πάλιν εἰς τὸν δόλον. Οἱ ἐν τοῖς Τουρκικοῖς πλοίοις εὑρισκόμενος Μπέης τῆς Ὑδρας Γεώργιος Βούλγαρης ἀπεβίβασθεις εἰς τὴν ξηρὰν ἀνενόχλητος, καθ' δι Χριστιανός, συνήντησε τὸν Ἀντώνιον Γρηγοράκην καὶ κατώρθωσε νὰ πείσῃ αὐτὸν δπως δεχθῆ τὸ μπεγλέκιον. Διαιρεθεισῶν οὕτω τῶν δυγάμεων τῶν Γρηγοράκηδων καὶ πρὸς ἀποτροπήν ἐμφυλίου σπα-

(¹) Ο μέγας μετέπειτα ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου ἀφηγεῖται εἰς τὸ ἀπόμνημα τοῦ ὅτι ἐπὶ μακρὸν γρόνον παρέμεινεν ἐν Μάνῃ καὶ ἐκεῖ ἕδως εἶχε τὴν οἰκογένειάν του πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν Τούρκων. Ἀνεμίζθη λίαν ἐνεργῶς πολλάκις εἰς τὰς συνήθεις ἐν Μάνῃ τοπικὰς ἔριδας τῶν οἰκογενειῶν καὶ εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν παρ' ὅλιγον νὰ φονευθῇ ὑπὸ τῶν ἀντιθέτων. Πολλάκις δῆμος διεσώθη ἐκεῖ ἀπὸ τῶν μαγίαν τῶν Τούρκων. (Ἡσοδ. Κολοκοτρώνη, Διῆγησις συμβάντων τινῶν τῆς Ἑλλ. φυλῆς. σ. 9—29.

Οὐδὲν δημας κατώρθω τεν ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις καὶ διὰ τοῦ νέου Μπέη, διτις ἐν τῷ κρυπτῷ συγεννοεῖτο μὲ τοὺς ἀποστάτας καὶ περιέθαλπε τοὺς κλέφτας. Τότε δὲ καπετᾶν πατζᾶς ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τῇ 15 Ὁκτωβρίου 1805 ἔντονον διακοίνωσιν ζητῶν τὴν σύλληψιν ἢ τὸν θάνατον τοῦ πρόφην Μπέη Τζαννέτου, διτις εὑρισκόμενος εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μίνης μετὰ τῶν ὀπαδῶν του ἀξηκολούθει τὰς κατὰ τῶν Τούρκων ἐπιδραμάς.

MANIATISSA

'Ἐκ παλαιᾶς ἑυλογραφίας.

Αλλὰ καὶ αἱ ἀπειλαὶ αὗται δὲν ἴσχυσαν πρὸς κατάπαυσιν τῆς εἰς βάρος τῶν Τούρκων παιζομένης κωμῳδίας μεταξὺ τοῦ Μπέη καὶ τῶν ὑπολοίπων Μανικτῶν. Ἐπὶ πλέον δὲ τοῦ Τζαννέτηπεη Πιέρρος Μπεϊζαδές, διτις εἶχε μεταβῆ πρὸς τὸν Νικολέοντα, τραυματίσθεις εἰς τινα μάχην ἐν Ἰταλίᾳ καὶ νοσηλευθεὶς ἐν Παρισίοις κατέ-

ραγμοῦ δὲ Τζαννέτος γηγεκάσθη νὰ διποχωρήσῃ μετὰ τῶν ὀπαδῶν του εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μάνης. Ὁ Ἀντώνιος Γρηγοράκης γενόμενος Μπέης διπεχρεώθη εἰς παροχὴν βιηθείας πρὸς σύλληψιν τοῦ καθαίρεθέντος Κουμουνδούρου, διτις ὀχυρωθεὶς εἰς τὸ πλησίον τῶν Καλαμῶν φρεσύριον τῆς Ζαρνάτας γήρετο ὑποταγήν. Τέλος πολιορκηθεὶς ἐπὶ μακρὸν γρόνον ἐξηγακάσθη εἰς παράδοσιν καὶ ἐκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς Κωνσταντινουπόλεως, δπω, καὶ ἀπέθανεν. Ὁ δὲ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, διτις συμπολεμῶν μετὰ τοῦ Κουμουνδούρου καὶ τραυματισθεὶς ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος ἀπὸ τὰς χειράς τῶν Τούρκων, ἀφγείταις ὡς ἔτῆς τὰ τοῦ σχεδὸν ἐμφυλίου τούτου πολέμου⁽¹⁾:

«Ἡ Μάνη ἐφθόνησε τὸν Μπέη ἥλθε καὶ ὁ Σερεμέτ μπεης, διὰ νὰ βάλουν τὸν Ἀντωνόμπεη Γληγοράκη. Ἡλθε ὁ Μπέης ὁ Κουμουντουράκης εἰς τὴν Καλαμάτα μὲ ἔξηντα ἀνθρώπους, ἐγὼ εἶχα δεκαοκτώ Μὲ ἐμπόδιζαν νὰ βιοθήσω τὸν Κουμουντουράκη, ἀλλὰ ἐπρεπε νὰ τὸν βιοθήσω ἐξ αἰτίας τῆς φιλίας 3000 Τούρκοι καὶ Μανιάται πηγαίνουν κατὰ τοῦ Κουμουντουράκη. Βλέπω μακρὰ μπαϊράκια εἰς ταῖς Καπετανίαις (ψυχικό) συμβιούλευσα νὰ μὴν πᾶμε μέσα εἰς τὴν Μάνη, ἥθελαμε νὰ πιάσωμε τὸ κάστρο τοῦ Κουμουντουράκη τέσσαρες ὥραις μακρὺν ἀπὸ τὴν Καλαμάτα. Οι Καπετανάκηδες καὶ ἄλλοι Μανιάταις μᾶς πολέμησαν, ἐλαβώθηκα . . . τὸ ἀλογον . . . λάφυρα . . . πιάνομεν ἔνα πύργον... ὁ Κουμουντουράκης. Ἐπιάσαμε τὸν πύργον, ἐπειτα διὰ νυκτὸς ἀνέβημεν εἰς τὸ Κάστρο. Οι πατσαούραις (τῆς λαβωματιᾶς) ἦτον μέσα. Ὁ Παναγιώτης Μούρτζινος καὶ ὁ Χρηστέας, φίλοι πατρικοί, τοὺς γράφω ἔνα γράμμια; μὲ κάθε συμβιβασμὸν νὰ ἔνγω, νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Μάνην νὰ γιατρευθῶ. Οι Μούρτζινοι λέγουν εἰς τὸν Σερεμέτ μπεη νὰ ἔβγαλουν τοὺς κλέφτας διὰ νὰ ἀδυνατήσῃ ὁ Κουμουντουράκης, καὶ ἔτσι ἐγέλασαν τὸν Σερεμέτ μπεη νὰ ἔνγω ἐγὼ ἀπὸ μέσα, καὶ μοῦ εἴπαν νὰ ἔνγω μὲ δλούς μου τοὺς ἀνθρώπους· ἀνέβαλα διὰ νὰ ἔνγουν καὶ οἱ ἀνθρώποι μου.

«Ἐκαμε τραττάτο, ἔβγηκαν οἱ δικοί μας. Ὁ Κουμουντουράκης ἐπαραδόθηκε καὶ τὸν πῆρε ἡ ἀρμάδα σκλέβοντα».

(1) Θ. Κολοκοτρώνη, Διήγησις συμβάντων τινῶν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς σ. 42. Σημιωτέον ὅτι τὸ ίστορικὸν τοῦτο φρεσύριον τῆς Ζαρνάτας ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου, ἀπογόνου τοῦ Μπέη, εἰς τὴν ἐπει 1868 στάσω κατὰ τοῦ Ὑπουργείου Δημ. Βούλγαρη.

λιπε τὴν ἐν τῷ Γαλλικῷ στρατῷ ὑπηρεσίαν, ὅταν εἶδεν ὅτι οἱ Γάλλοι δχι μόνον ἐγκατέλειψαν τὴν ιδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὑπεστήριζον τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ Ρωσικὰ στρατεύματα εἰχον καταλάβει τὴν Ἐπτάνησον καὶ ἐπηγγέλλοντο καὶ πάλιν τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν Ἑλλήνων, ὃ δὲ Ρῶτος ἀρχιστράτηγος Δημητρίου Σινιάδην διὰ προσκηρύξεών του σταλεισῶν καὶ πρὸς πάντας τοὺς καπεταναῖς τῆς Μάνης προσεπάθει νὰ ἔξεγειρῃ τοὺς ὑποδούλους εἰς ἐπικνάστασιν. Τότε διέρρεος Μπεϊζαδὲς μετέβη πρὸς τὸν ἐν Κερκύρᾳ ἐδρεύοντα ἀρχηγὸν τῶν Ρωσικῶν στρατεύματων στρατηγὸν Παπαδόπουλον καὶ συνεννοηθεὶς μετ' αὐτοῦ καλῶς κατήλθειν εἰς Μάνην καὶ κατήρτισε σῶμα ἐκ 500 ἀνδρῶν, τὸ διπλον μετέφερεν εἰς τὴν Ἐπτάνησον ὑπὸ τὴν ἀρχηγὸν του πρὸς καταπολέμησιν ἔκειθεν τῶν Τούρκων.

Ο Πασσᾶς Πελοποννήσου πληροφορηθεὶς ταῦτα ἔγραψε πρὸς τὸν Μπέην τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν:

«Σαΐτ Όσμιλαν Πασσᾶς ἐλέφ Θεοῦ Βεζήρο, ἡγεμῶν καὶ Βαλῆς τοῦ Μορέως.

Μπάσπεγη καὶ Σάπικα τῆς Μάνης Ἀντώνηπετη Γρηγοράκη, εἶσαι ὑγιαίνων ἐν εὐημερίᾳ· μὲ τὸ παρόν μιας ὑψηλὸν μπουγιούρδι φανερώνομεν ἡγεμονικῶς, δτι ἐπληροφορήθημεν καὶ ἐνεβιώθημεν πῶς πρὸ ίκανῶν ἡμερῶν ἥλθεν εἰς τὰ αὐτόθι μέρη ὁ νιὸς τοῦ πρώην Τζαννέτηπετη μὲ ἔνα πλοῖον φορτωμένον ἀπὸ παξιμάδι καὶ κάθε ἄλλο ζαχιρὲ κουμπανίας μὲ σκοπόν, τέλος καὶ ἀπόφασιν διὰ νὰ μαζώῃ ἀπὸ αὐτοῦ πεντακοσίους Μανιάτας μὲ λουφὲ πρὸς 20 γρόσια τὸν μῆνα καὶ νὰ τοὺς ὑπάγῃ εἰς τοὺς Κορφούς· αὐτὸ δπου ἀκολουθεῖ ποοτήτερα ἀπὸ τόσας ἡμέρας ἀποροῦμεν ὅχι δλίγον πῶς δὲν μᾶς ἐφανέρωσες καὶ διατί δὲν μᾶς τὸ ἔγραψες τὴν ιδίαν ὥραν δπου ἥλθεν, εἰς καιρὸν δπου εἶσαι ἀπὸ κάτω ἀπὸ δούλευσιν βασιλικὴν καὶ ἔχεις χρέος ἀφευκτὸν νὰ προσέχῃς σχεδὸν διὰ τὸ παρχιμικρὸν ἐναντίον, πόσον μᾶλλον εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, δπου εἶναι ἀποτρόπαιον καὶ πειρακτικόν, κοντὰ εἰς τὸ κραταῖν Δεβλέτι, δπου τελείως ρίζα δὲν ἔχει διὰ νὰ γίνωνται τὰ παρόδοια. Τὸ σαδικάτι σου κατὰ τὸ ἔλεος ὅπερ πκρὰ τοῦ ὑψηλοῦ Δεβλετίου σοῦ εἶναι χαρισμένον πρέπει νὰ τὸ φυλάττῃς ἀπαρασάλευτον καὶ ἀπαραμείώτον πάντοτε μὲ δλην σου τὴν προθυμίαν, ζέσιν καὶ πίστιν εἰς τὰς ὑποθέσεις δπου ἀναφέρονται εἰς ἔκεινο, δποῖκι καὶ δτι λογῆς ἥθελεν εἶναι, νὰ τὰς παρατηρῆς μὲ

δλην τὴν περιέργειάν σου, ως σαδίκης καὶ πιστὸς δπου λογίζεσαι δτι εἶσαι. Διὰ τοῦτο φθάνοντος εἰς χειράς σου τοῦ παρόντος μας ἡγεμονικοῦ δρισμοῦ, σοῦ φκνειώνομεν τὴν ιδίαν ὥραν κατὰ τὸ χρέος σου, νὰ μᾶς γράψῃς καθαρῶς καὶ σαφῶς, περὶ τοῦ εἰρημένου σιοῦ τοῦ Σάπικα Τζαννέτηπετη καὶ πόσον καὶ ποῖον ζαχιρὲ ἔφερε καὶ διὰ τὸ καθαυτὸ ἀληθινὸν τέλος τοῦ εἰς τὰ αὐτόθι ἐρχομοῦ του προσέχοντας ἀκόμη καλῶς δπου νὰ διασ·εδάσῃς καὶ νὰ χαλάσῃς αὐτὸν τὸν ἐναντίον εἰς τὸ κραταῖν Δεβλέτι σκοπόν του καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃς κανένα ἄνθρωπον διὰ νὰ ὑπάγῃ μαζύ των μὲ κάθε τρόπον δπου δύναται· εἰδὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ ἥθελεν ἔχει συναγμένους καὶ ἀνθρώπους νὰ τοὺς ἐμποδίσῃς καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀφήσῃς νὰ ὑπάγουν, ἀλλὰ μὲ δλας σου τὰς δυνάμεις νὰ κάμης μένι καὶ δέφι αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, δτε τοιαῦτα πράγμα·α χωρίς βασιλικὸν προσκυνητὸν φιριμάνι δὲν γίνονται, ἀλλ’ οὔτε ρίζαν ἔχει τὸ κραταῖν Δεβλέτι, οὔτοι οἱ ραγιάδες του νὰ πηγαίνουν τοιαύτης λογῆς εἰς τόπους φράγκικους Οὔτω πληροφορούμενος λοιπὸν καὶ φερόμενος κατὰ τὸ ἀφευκτὸν σου χρέος, κάμε καθῶς ὑψηλῶς καὶ ἡγεμονικῶς σου φανερώνομεν καὶ μὴ ἄλλως ἔξ ἀπαντος.

Ἐξεδόθη ἀπὸ τὸ Διβάνι τοῦ Μωρέα ἐκ Τριπολιτᾶς 1806· Ιανουαρίου 8·.

Τὸ ὑπὸ τὸν Πιέρρον Γρηγοράκην Μπεϊζαδὲν σῶμα τῶν Μανιατῶν ἔδρασεν ἐν Ἐπτανήσῳ καὶ ἀλλαχὸς λίαν εὐδοκίμως, καθ' ἔλον τὸ διάστημα τοῦ Ρωσιτουρκικοῦ πολέμου. 'Αλλ' οἱ Μανιαταὶ πκρέχοντες τὰς ὑπηρεσίας τῶν εἰς τὴν Ρωσίαν εἰχον δπ' ὅψει των πάντοτε τὴν ὑπόσχεσιν περὶ συνδρομῆς πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Φαίνεται δὲ δτι αἱ συχναὶ ὑπομνήσεις των καὶ ἀνυπομοηησαὶ των ἡγάγκασαν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἐπτανήσων Ρωσικῶν στρατεύματων στρατηγὸν Παπαδόπουλον νὰ ἀπευθύνῃ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Μανιατικοῦ σῶματος τὰς ἀκολούθους ἐπιστολάς (¹):

«Τῷ εὐγενεστάτῳ Κυρίῳ Μαγγιόρῳ

»Μπεϊζανδὲ Γρηγοράκη. »Εἰς Ζάκυνθον

«Σᾶς βεβαιώνω τὴν 18 σημειωμένην, εἰς τὴν δποίαν σᾶς φανερώνω τὰς δμιλίας δπου μὲ τὸν Αριμηράλιον ἔκαμα ὑπὲρ τὴν

(¹) Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν οἰκογένειαν Γρηγοράκηδων ἔγγραφα ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον ἐν τῷ προμηνισθέντι βιβλιαρίῳ «Ιστορικαὶ ἀλήθεια συμβάντων τινῶν τῆς Μάνης κλπ», εἰς αὐτοῦ δὲ παρελάσθησαν τὰ ἔγοντα γενικὸν ἐνδιαφέρον.

»φθορὰν τῶν ἀγαθῶν σας, μὲ τὴν παρὸν σᾶς σημειώνω εἰς ἀντα-
»πόκρισιν διὰ τὸ ζῆτημα ὃπου κάνετε διὰ τὴν πατρίδα σας καὶ
»διὰ τὴν καλὴν προθυμίαν ὃπου παραστένει εἰς τὸν Αὐτοκρά-
»τορα, ἐπινῶ τὸν στοχασμὸν τους, καυχῶ τὴν ἀνδρείαν τους, μὰ
»τὸ διάστημα τοῦ καιροῦ δὲν καλεῖ νὰ εὐχαριστηθοῦμε μὲ τὸ
»ποθούμενον, καὶ διὰ τὸ παρὸν δὲν τὸ εὑρίσκουμεν εὔλογον, στο-
»χάζουμε τὸ πρῷην συμβεβήκὸς τὸν καιρὸν τοῦ Ὄρλωφ.

»Διὰ τὸ μπαροῦτι ὃπου μοῦ σημειώνεις διὰ τὴν ὕραν εἶναι
»δόλιγον, καὶ δὲν δύναται νὰ σᾶς παραδοθῇ ὡς τὸ ζῆτημά σας.
»Όλα τὰ παλληκάρια ἂς εἶναι πάντοτε ἔτοιμα διὰ κάθε μας χρείαν,
»τὰ ἄρματά τους κατὰ τάξιν, ὡς εἶναι τὸ πρέπον, καὶ μετὰ ταῦτα
»θέλω σᾶς διορίσει ὡς ἀκολουθήσει.

»Γενεράλ Μαγιδρ Παπαδόπουλος.

»Ἐσήμερις ἔλαβα καὶ ἄλλο σας γράμμα καὶ τὴν γραφὴν τοῦ
»πατρός σας καλῶς ἐκατάλαβα καὶ ἐπινῶ τὴν προθυμίαν τῶν
»συμπατριωτῶν σας, ὡς τόσον πρέπει ὑπομονὴ καὶ κάθε πρᾶγμα
»ἔχει τὸν καιρὸν του. Ἐμεῖς ἐδῶ ἔχομεν τὴν ύγειαν.

»Παπαδόπουλος.

»Φεβρουαρίου 21 ἡμέρα 1807 ἔτος.

»Ἀπὸ Κορφού.

»Τὴν εὐγενείαν του διλοθύμως χαιρετῶ».

«Μετὰ τὴν χαρὰν ὃπου αἰσθάνομαι διὰ τὴν ύγειαν σας δοκι-
»μάζω καὶ ἀρκετὴν εὐχαριστησιν διὰ τὸν ζῆλον ὃπου βλέπω νὰ
»τρέψητε δοἱ κοινῶς πρὸς τὴν ἐλεεινήν σας πατρίδα, καὶ μὲ
»τοῦτο φαίνεσθε γνήσιά της τέκνα· ἐγὼ σᾶς βεβαιώνω μὲ τὴν
»δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὁγρήγορα θέλουν παύσει οἱ ἀναστε-
»ναγμοί της καὶ οἱ κοπετοί, ἐπειδὴ τὰ ἀνίκητα ὅπλα τοῦ Τριπα-
»γούστου ἡμῶν Αὐτοκράτορος θέλουν συντρίψει ἐν ὀλίγῳ τὸν
»βαρούν της ζυγόν, διότι πηγαίνουν προχωρῶντας κατὰ πάντων
»καὶ πανταχοῦ εὐρισκομένων· κατὰ τὸ παρὸν ὅμως πρέπει νὰ
»ἔχητε δλίγην ύπομονήν, δημοίως οἱ ἐν Σπάρτῃ καὶ πανταχοῦ
»δόμογενεῖς καὶ ἡ ὥρα θέλει ἔλθει ὁγρήγορα συντροφευμένη μὲ
»τὰς παντοδυνάμους εὐχάς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρικάς βοηθείας τοῦ
»Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ρωσιῶν.

»Θέλει γράψητε τοὺς εἰλικρινεῖς χαιρετισμοὺς πρὸς τὸν εὐγε-
»νέστατον πατέρα σας καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν νὰ τῷ εἰπῆτε νὰ
»ἔχῃ ύπομονήν, διότι τόσον τὰς ἐσωτερικάς, ὅσον καὶ τὰς ἐξωτε-

»ρικὰς πληγὰς ἢ ἄνω ρηθεῖσα ἀλοιφὴ θέλει τὰς θεραπεύσει μίαν
»φορὰν διὰ πάντα καὶ ὑγιαίνετε.

»Ο καλοθελητής σας

»Γενεράλ Μαγιδρ Παπαδόπουλος.

»Φεβρουαρίου 16, 1807 ἀπὸ Κορφού.

»Τῷ εὐγενεστάτῳ ἄρχῳν Ταξιάρχῃ Πιέρῳ

»Γρηγοράκη Μπεζανδέ.

»Εἰς Ζάκυνθον.

Οἱ Τούρκοι πληραφορηθέντες τὰς ἐπαναστατικὰς ἐνεργείας τῶν
Μανιατῶν, δταν εἰδον δτι εἰς οὐδὲν ἵσχυσαν αἱ πρὸς τὸν Ἀντώμπερην
διαταγαί, εἰσέβαλον εἰς Μαραθούνησι καὶ κατέστρεψαν ἐντελῶς τὰ
κτήματα καὶ τὰς οἰκίας τοῦ Τζαννέτου. Κατέστρεψαν ἐπίσης τὰς
περιουσίας τῶν μετ' αὐτοῦ συνεργαζομένων οἰκογενειῶν, Καλκανδῆ,
Μουρτζίνου, Κουμουνδούρου καὶ ἄλλων καπεταναίων, οἵτινες ἐπεκη-
ρύχθησαν ὡς ἀποστάται. Τότε πολλοὶ κατέφυγον εἰς Ἑπτάνησον καὶ
ἄλλοι εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μάνης. Ἄλλ' δταν ἐληγξεν δὲ Ρωστουρ-
κικὸς πόλεμος καὶ τὸ σῶμα τῶν Μανιατῶν ἐπέστρεψεν ἐνισχυθέντες
ἴσχυρῶς οἱ πολέμιοι τῶν Τούρκων δχι μόναν ἀπηγόρευσον τὴν εἰσόδον
τοῦ ἔχθροῦ εἰς τὴν χώραν, ἀλλὰ καὶ συγχότατα ἐξήρχοντο αὐτῆς
κκταστρέφοντες διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου πᾶν τὸ Τουρκικόν. Τότε ή
Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἦναγκάσθη νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀμνηστίαν
διὰ τοῦ ἀκολούθου ἱερᾶ :

«Ἡμέτεροι Τζαννέτηπετ, Καπετάν Παναγιώτη Τρουπάκη, Κα-
»πετάν Χροστέα καὶ Καπετάν Κουμουνδούρακη, διὰ τῆς παρα-
»κλήσεως τοῦ ἡμετέρου Ἀντώμπερη ίδιού δίδομεν ὑμῖν τὴν ἄδειαν
»τοῦ νὰ εἰσέλθητε εἰς τὴν Μάνην καὶ νὰ καθίσητε ἐλευθέρως
»ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἔπης καὶ ἐπομένως ἔχομεν ὑμᾶς συγκε-
»χωρημένους διὸ λοὶ σας τὰ προσφαλμένα καὶ πρὸς ἡμᾶς κακά
»φερούματά σας καὶ περιπλέον ἐπιτάπτομεν ὑμῖν ἵνα εἰσερχόμενοι
»καὶ αὐθὶς εἰς τὰς κατοικίας σας δώσετε τὸ ἀρμόζον ίδαετι καὶ
»σέβας τῷ παρ' ἡμῶν διορισθέντι Ἀντώμπερη Διοικητῇ καὶ Ζαμ-
»πίτῃ, προσέχοντας καλῶς τὸ νὰ μὴν δυστροπήσητε καὶ παρα-
»τρέψητε μηδόλως τὰ ἡμέτερα ἡγεμονικὰ ἐπιτάγματα, ἀλλὰ νὰ
»παρέχητε δλην τὴν εὐπείθειαν καὶ ὑπακοήν σας, ὡς ἄνω εἰοή-
»καμεν, τῷ αὐτῷ ἡμετέρῳ Ἀντώμπερη. Μὴ προκαταλαμβάνετε
»λοιπὸν καὶ πρὸ καιροῦ τὰ ἐλείμματα, ἀλλὰ στοχασθῆτε καλῶς
»εἰς ὅσα ἄνω ἡγεμονικῶς σᾶς προστάζομεν, ἐπειδὴ δπότε ἥθελες

»μοὶ παραστήσει, ὁ διορισθεὶς ἡμέτερος Ἀντώμπετης κακούιαν
»ἀνευχαρίστησίν του ἀφ' ὑμῶν, ἀναμφιβόλως τότε κακούια
»συγχώρησις δὲν θέλει σᾶς δοθῆ. Υμεῖς δέ, ζαπίτα, καὶ ὁ κοινὸς
»φραγῆς θέλετε ὑποδεχθῆ εὑμενῶς καὶ ἴλορῶς τοὺς ρηθέντας
»φυγάδας καὶ ἀμνημονοῦντες δι' ὅλα τὰ ἥδη ἀπελθόντα σφάλ-
»ματά τους νὰ τοὺς περιπτύξητε καὶ νὰ τοὺς ἀπαντήσητε μὲ
»ὅλον τὸ προσῆκον ἴλαρὸν ὅμικα, ποιήσατε ἐξ ἀπαντος ὡς προ-
»τάζομεν καὶ οὐχὶ ἄλλως.

»1808 τῇ α' Ἰανουαρίου ἐξεδόθη ἀπὸ τοῦ
»Διβανίου τοῦ Βασιλικοῦ Τερσενέ.

Εἰς τὴν ἀμνήστευσιν τῶν καπεταναίων τῆς Μάνης συνετέλεσεν
τοῦχι ὀλίγον δὲ νέος Βαλῆς Πελοποννήσου Βελῆ πασσᾶς, υἱὸς τοῦ
περιβοήτου τυράννου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασσᾶ. Οὗτος ἐξυπη-
ρετῶν τὰ ἀποσκιρτητικὰ σχέδια τοῦ πατρός του περιεποιείτο τοὺς
Μανιάτας, ἵνα χρησιμποιήσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν μελετώμενον κατὰ τῆς
Τουρκίας πόλεμον. Διὰ τοῦτο συνεχώρει πάντοτε τὰς κατὰ τῶν
Τούρκων βιαιοπραγίας των, περιεποιείτο δὲ τὰ μέγιστα τὸν Μπέην
αὐτῶν, συνιστῶν ὑπακοὴν πρὸς αὐτὸν ὡς ἀκολούθως:

«Βελῆ Πασσᾶς ἐλέω Θεοῦ Βεζίρης,
»Ἀγεμάν καὶ Βαλῆς τοῦ Μωρέως».

»Πρὸς ἐσᾶς, καπεταναῖοι τῆς Μάνης, φανερώνομεν ἡγεμονικῶς,
»διὰ γνωρίζοντες τὴν ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν τοῦ Μπέη σας
»Ἀντώμπετη, καὶ διὰ εἶναι πιστὸς δοῦλος τῆς κραταιίας Βασι-
»λείας, ἐλθόντα ἐδῶ εἰς τὸ Χουζοῦρί μας τὸν ἐδέχθημεν μὲ
»εὑμένειαν καὶ ἀγάπην, ὅστε ὅποι καὶ εἰς τὸ κραταιὸν Δοβλέτι
»ἐγράψαμεν τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὸ σιγιανέτι καὶ ὑπεράσπισιν τόσον
»αὐτοῦ καὶ κοινῶς τοῦ τόπου σας, καὶ ἀπὸ πολλὰ ἐναντία σᾶς
»νέλευθερώσαμεν. Μὲ αὐτοὺς τοὺς τρόπους ἐστοχαζόμεθα, διὰ καὶ
»έσεις ἡθέλατε γνωρίσει τὸ χρέος σας, ὅπου ἀπαραιτήτως χρεω-
»στείτε πρὸς τε τὸ κραταιὸν Δοβλέτι καὶ πρὸς τὸν Μπέη σας
»Ἀντώμπετην, ὡς διωρισμένον ζαπίτην καὶ πάσπογην τῆς Μάνης;
»καὶ ἀντὶ τούτου καὶ προτήτερα καὶ εἰς τὸ παρὸν διάστημα ἀκούμεν
»καὶ μανθάνομεν, διὰ τὰ χαρικιέτια καὶ κινήματά σας εἶναι
»ἐναντία, ἐπειδὴ τοὺς κακοποιοὺς ἀνθρώπους δέχεσθε καὶ τοὺς
»ἀκρύπτετε, τὸ Τουνεζίνικο καράβι ἐγδύσατε καὶ ἐκουρσεύσχετε, τὰ
»ὅποια ὅλα αὐτὰ πάραστένουν φανερὰν ἀπείθειαν καὶ πρὸς τὴν

»κραταιίαν Βασιλείαν καὶ πρὸς τὸν Μπέη σας. Διὰ τοῦτο σᾶς
»προστάζομεν ἡγεμονικῶς, διὰ ἀπὸ τὰ παρόμοια νὰ λείφετε καὶ νὰ
»παύσετε, φερόμενοι εἰς τὸ ἔξης μὲ τὴν πρέπουσαν ὑποταγὴν εἰς
»τὸν εἰρημένον Μπέη σας, ώστεν διόπου εἶναι διωρισμένος ζαπίτης
»σας μὲ βασιλικὸν φερμάνι καὶ μὲ μπουγιούρδι τοῦ ὑψηλοτάτου
»Καπούδαν Πασσᾶ ἀδελφοῦ μας. Προσέχετε καλὰ νὰ μὴν ἀκο-
»λουθήσῃ τὸ ἐναντίον ἀπὸ τὸ μέρος σας, διὰ τότε ὅχι μόνον
»πρὸς τὸ κραταιὸν Δοβλέτι θέλομεν φανερώσωμεν τὸ ἐναντίον
»χαρεκιέτι σας, ἀλλὰ εὐθὺς θέλομεν δώσωμεν καὶ δυνάμεις στρα-
»τευμάτων μας πρὸς τὸν αὐτὸν Μπέη σας, διὰ νὰ σᾶς παρεύσῃ κατὰ
»τὸ δίκκαιον, διὰ, ζεχωριστὰ ὅπου αὐτὸς εἶναι μὲ βασιλικὸν φερμάνι
»διωρισμένος πρὸς τὸ ζαπιτιλίκι τοῦ τόπου Σας, ἀκόμη καὶ διὰ
»τὴν εὐπείθειαν αὐτοῦ καὶ ὑποταγὴν πρὸς τὸ κραταιὸν Δοβλέτι
»τὸν ἔχομεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ ναζάρι καὶ σκέπος μας ὡς ἐδικὸν
»μας, καὶ εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ τὸν βοηθήσωμεν εἰς κάθε χρείαν
»καὶ ἀνάγκην του· σὸν τούτοις γνωστὸν ἔστω εἰς ἐσᾶς, διὰ ἡμεῖς
»εἴμαστε υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ταῦτα λοιπὸν εἰδότες καλῶς
»ἀκολουθήσετε μὲ ἀκραν προσοχὴν ὡς ἀνωθεν ἡγεμονικῶς σᾶς
»φανερώνομεν καὶ μὴ ἄλλως.

»Ἐξεδόθη ἀπὸ τὸ Διβάνι τοῦ Μωρέως ἐκ Τοιπολιτᾶς 1808
Φεβρουαρίου 11».

Ο Ἀντώνιος Γρηγοράκης παρέμεινε Μπέης μέχρι τοῦ 1808.
Ηδη οἱ Μανιάται ἐθεωροῦντο ὡς δύναμις ἰσχυρὰ καὶ σημαντικὴ
καὶ δ' ἀνώτατος ἀρχῶν αὐτῶν τύποις μόνον ἐξελέγετο καὶ ἐξηρίζετο
ἀπὸ τῶν Τούρκων. Η Πύλη ἀπέλυσεν αὐτὸν καὶ διώρισε τὸν Κων-
σταντίνον Ζερβάκον κατὰ πρότασιν τοῦ Βελῆ πασσᾶ, ὑπὸ τὴν εὔνοιαν
τοῦ ἀποίου διετέλει.

Οὗτος ἡρέσεν ἐπὶ δύο ἔτη. Τῷ 1810 περιηλθεν εἰς ἕριδας πρὸς τοὺς
καπεταναίους, οἵτινες ἀπήγγησαν τὴν ἀπόλυσίν του. Πράγματι οὗτος
ἀπελύθη καὶ κατηγορήθησες ἀργότερον ὡς ἐναντίος τῆς Τουρκίας καὶ
μεμυημένος τῶν στασιαστικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ συνελή-
φθη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐφονεύθη. Διωρίσθη δὲ Μπέης
τῆς Μάνης δ Θεόδ. Γρηγοράκης, παραμείνας τοιούτος ἐπὶ πενταετίαν.

Ἐν ἔτει 1815, ἐπειδὴ οἱ τῆς Δυτικῆς Μάνης καπεταναῖοι είχον
ἐκδηλώσει τάσεις στασιαστικάς, διὰ ταπετάν πασσᾶς εἰσηγήθη τὸν
διορισμὸν ὡς Μπέη τοῦ ἰσχυροτέρου ἐκ τῶν ἐκεί καπεταναίων Πέτρου
Μαυρομιχάλη. Οὗτος διατηρήσας τὸ μπεντελίκιον μέχρι τῆς ἐνάρξεως
τοῦ ἀγῶνας τῆς ἀνεξαρτησίας, εἶναι καὶ διὰ τελευταῖος τῶν ὑπὸ τῆς
Τουρκίας διορισθέντων ἀρχόντων τῆς Μάνης.

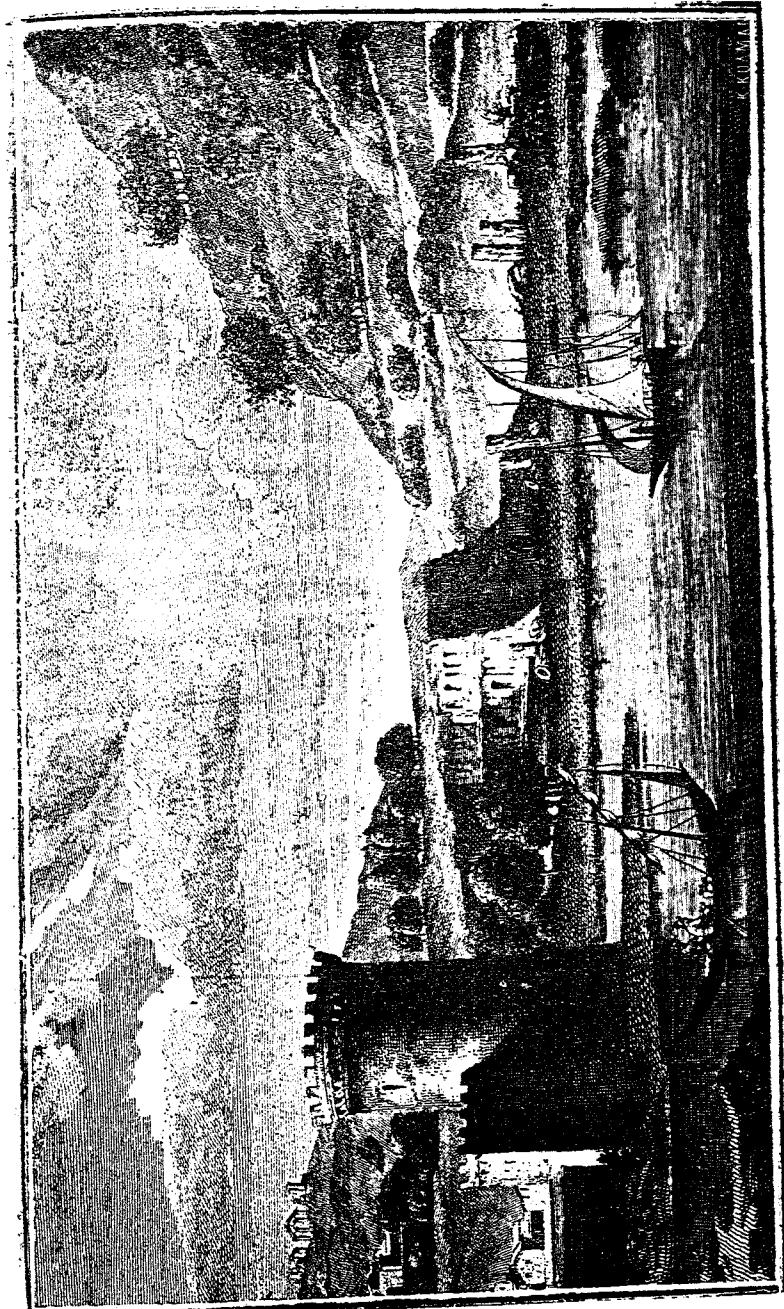
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η Φιλική έταιρεία καὶ αἱ ἐν Μάνῃ ἐνέργειαι αἰστῆς. — Αἱ προετοιμασίαι τῶν Μανιατῶν διὰ τὸν μέγα ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο λήγει οὐσιαστικῶς τὸ ἔργον ἡμῶν, τῆς ἔξιστορήσεως δηλονότι τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἡρώϊκῶν ἀγώνων τῶν Μανιατῶν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν εἶδει δύμως ἐπιλόγου θὺ δισχοληθῶμεν μὲ τὴν ἐν Μάνῃ προπορχσκευαστικὴν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ Γένους κίνησιν καὶ τῶν ἔκει μετὰ τῆς Φιλικῆς ἐνεργειῶν. Θὺ παραθέσωμεν δὲ τὰ σπουδχιότερα (¹), τὰ δποῖα ἀποτελοῦν μᾶλλον τὸν πρόλογον ἄλλης ἐξ Ἰσοῦ σπουδαίας ἀλλ' ἀτυχῶς ἀνερευνήτου μέχρι σήμερον ἐσταρικῆς πραγματείας, τῆς συμβολῆς τῆς Μάνης εἰς τὸν ἕρὸν ἀγῶνα τοῦ 1821.

Εὐθὺς ως συνέστη ἐν Ὁδηγοφῷ τῆς Ρωσίας ἡ ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων περιώνυμος «Φιλικὴ Ἐταιρεία», τὰς σοδερωτέρας αὖτης ἐλπίδας διὰ τὴν ἐπανάστασιν κυρίως τῆς Στερεάς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου ἐστήριξεν εἰς τὴν Μάνην, ἔνθα οὐδέποτε ἐπαυσεν διφταριμένη ἀξιόμχος στρατιωτικὴ δύναμις. Ἐν ἀρχῇ τοῦ 1919 ἐστάλη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διμεμυημένος εἰς τὰ μυστήρια τῆς Ἐταιρείας Μανιάτης Ἡλ. Χρυσοσπάθης, διτις ἐκατήχησε τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην καὶ τοὺς ἐγκριτωτέρους καπετάνους καὶ προύχοντας. Ἐνδιαφερομένη δὲ ἡ «Ἀρχή», ὡς ἐκαλεῖτο ἡ μυστικὴ ἀνωτάτη διεύθυνσις τῆς Ἐταιρείας, διὰ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς ἐν Μάνῃ ἐσταρικῆς καταστάσεως καὶ ὑποσχομένη ὑδρυσιν σχολείων καὶ οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν πρὸς πνευματικὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ τόπου ἐκείνου, διτις ἐκκλείτο πλέον «Νέχ Σπάρτη» καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ ὅποιου ἐθεωροῦντο παρ' ὅλων ὡς οἱ γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, ἐζήτησε σχετικὴν ἔκθεσιν ἀπὸ τὸν Μπέην. Πράγματι δι Μαυρομιχάλης ἀπήντησε τῇ 4 Φεβρουαρίου 1819 λίαν λεπτομερῶς δι' ἀναφορᾶς του, ἐν τῇ δποίᾳ περιγράφων τὴν πτωχείαν τοῦ τόπου καὶ τὰς πιέσεις τὰς δποίας ὑφίστατο ὑπὸ τῶν Τούρκων πρὸς

(¹) Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὸν Α' τόμον τοῦ 'Ιω φιλήμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

ΤΟ ΜΑΡΑΘΩΝΗΣΙ (ΓΥΘΕΙΟΝ)
ΤΟΝ τῶν τελευτῶν γρονῶν τῆς Τουρκοκρατίας (κατά τὸν Στερινοπόλι).

Εἰπε τὸν τελευτῶν γρονῶν τῆς Τουρκοκρατίας (κατά τὸν Στερινοπόλι).

πληρωμήν φόρων ἔχήτει τὴν ζηποστολὴν ἵσσοντα χιλιάδων γρασσίων πρὸς δημιουργίαν τακτικοῦ στρατοῦ, ἐμπέδωσιν τῆς ἐσωτερικῆς τάξεως, ἐνίσχυσιν τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἴδρυσιν σχολῆς πρὸς ἐλληνοπρεπή μόρφωσιν τῶν νέων.

Οἱ διευθύνοντες τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν συνέτρεξαν μὲν τοὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν κρατουμένους ὡς δρῆρους υἱοὺς τοῦ Μέρεντη καὶ ὑπεσχέθησαν τὴν συνδρομήν των πρὸς ἴδρυσιν τῆς ἐν Μάνῃ σχολῆς, ἀπέστειλαν δὲ τέλος περὶ τὰς 42 χιλιάδας γρασσίων. Ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξεύρωσι τὸ ξητούμενον ποσὸν τῶν 500 χιλιάδων γρασσίων σφόδρα ἐθορυβήθησαν μήπως κλονισθῇ ἢ πίστις τῶν κατοίκων ὡς πρὸς τὰς ἐπαγγελλομένας κολοσσιαίας δυνάμεις τῆς Ἐταιρείας.

Ἐσχέφθησαν λοιπὸν πρὸς καθηγούχασιν τῶν Μανιατῶν νὰ χρησιμοποιήσωσι τὴν ἀνωτάτην ἐκκλησιαστικὴν Ἀρχήν, γῆτες μεγίστην ἔξήσκει ἐπιρροὴν ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Δασοῦ. Κατ' εἰσίγησιν τῶν Φιλικῶν δὲ μεμυημένος καὶ μετέπειτα ἔθνοςμάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος. Εἴ ἀπέστειλεν εἰς Μάνην τὴν ἀκόλουθον ἐγκύκλιον:

«ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΕΛΕΩΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

»Ἐύγενέστατε καὶ ἐνδοξότατε Ἀρχων τῆς Μάνης κώριε Πετρόπιτη καὶ τιμιώτατοι καπιτάνιοι τε καὶ πρόκριτοι, ἡμέτεροι κατὰ πνεῦμα υἱοὶ ἀγαπητοί, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, πορῷ ὑμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις.

»Μαθόντες τὸν ἔνθερμον ζῆλον, δὸν ἐμπνέοσι θείᾳ ἀνελάβετε νῦν, καὶ τὴν ἀγαθὴν βουλὴν καὶ ἀπόφασιν. ἦν φιλαδέλφειος ἐποθήσατε πρὸς ἄλλήλους εἰς τὸ νὰ συγκροτήσητε κοινὸν Ἑλληνομουσεῖον (¹) αὐτόθι εἰς τὴν πατρίδα σας. ἀφ' ἣς διόλου εξέλιπε πρὸ πολλῶν χρόνων τὸ φῶς τῆς παιδείας καὶ τῶν μαθήσεων, ἔχάροιμεν καθ' ὑπερβολὴν καὶ κατεστέψαμεν πάντας μὲ τὰς ἐγκρδίους ὑμῶν εὐχαῖς καὶ εὐλογίας, καὶ μὲ τοὺς προσήκοντας ἐπαίνους καὶ εὐφημίας. «Οθεν καὶ κατὰ χρέος πατρικῆς προνοίας, γράφοντες διὰ τῆς παρούσης πατριαρχικῆς ὑμῶν ἐπιστολῆς, ἐντελλόμεθα τῇ τε ἐνδοξότητί της προηγουμένως καὶ πᾶσιν ὑμῖν τοῖς

(¹) «Ο Πατριάρχης εἶχε μὲν τον ὄψει του τὴν ἴδρυσιν τῆς Σμύρνης, ἀλλὰ ἡ λέξης «Ἑλληνομουσεῖον» το τὸ σύμφυτα καὶ ἔκαψις γράψουν αὐτῆς διὰ νὰ δειξῃ εἰς τὸν Μανιάτας τὴν σοδαρότητα τῆς Ἐταιρείας, ἀξοῦ καὶ ὁ ἀρχηγός τῆς Ὁρθοδοξοῦ Ἐκκλησίας ἥτο μεμυημένος.

τιμιωτάτοις καπιτανίοις ἐπομένως, μένοντες ἔδραιοι καὶ ἀμετα-
κίνητοι ἀπὸ τὴν ἀξιέπαινον αὐτῶν καὶ θεάρεστον ἀπόφασίν σας,
νὰ συμπροθυμοποιηθῆτε εἰς τὴν σύστασιν τοῦ κοινοῦ σχολείου
καὶ τὴν ἀποκατάστασιν ἐν αὐτῷ τῶν λόγου ἀξιῶν διδασκάλων,
καὶ μὲ κοινὴν ἔνωσιν κατὰ Χριστὸν καὶ ἀγάπην ἀδελφικὴν καὶ
συμφωνίαν νὰ περιθάλπητε αὐτὴν καὶ νὰ διοικήτε, φιλοτιμού-
μενοι εἰς τὸ νὰ δεῖξητε πραγματικῶς τὸ φιλόπατρι καὶ φιλόμου-
σον, καὶ διὰ ἑστὲ τῇ ἀληθείᾳ ἀπόγονοι τῶν σοφῶν καὶ ἐνδόξων
ἀνδρῶν. Μόνον τὸ φῶς τῆς παιδείας δύναται νὰ σᾶς ὀδηγήσῃ
εἰς τὰ ψυχωφελῆ καὶ σωτήρια, καὶ εἰς τὰ βιωφελῆ καὶ περὶ τὸ
ζῆν χρήσιμα, καὶ νὰ σᾶς ἀποδεῖξῃ ἐπανινετούς καὶ ἀριζήλους μὲ
τὴν ἀντίδοσιν καὶ τῶν θεόθεν ἀποκειμένων μισθῶν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ
τούτοις γνωρίζοντες, πόσον καὶ ἡμεῖς φιλοτιμούμεθα περὶ τὰ
τοιαῦτα καὶ προνοοῦμεν καὶ προθυμούμεθα εἰς τὸ νὰ συνεισφέρω-
μεν τὴν ἐκκλησιαστικὴν μας ἀντίληψιν καὶ προστασίαν, μὴ διαλεί-
πητε θαρρούντως γράφοντες ἡμῖν καὶ ἀναγγέλλοντες πᾶν εἴ τι
πρὸς σύστασιν τοῦ θεαρέστου αὐτοῦ ἔργου ἀφορᾶ, ἵνα λαμβάνῃ
τὸ προσῆκον πέρας. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος
εἴη μεθ' ὑμῶν!

»αὐτὸς Ιουλίου λ'

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΕΥΧΕΤΗΣ ΔΙΑΠΥΡΟΣ

»Τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ ἐνδοξοτάτῳ ἀρχοντι τῆς Μάνης Κυρίῳ
»Πετρομπέγῃ, καὶ τιμιωτάτοις καπιτανίοις τε καὶ προκρίτοις,
»ἡμετέροις κατὰ πνεῦμα υἱοῖς περιποθήτοις. Εὔχετικῶς»

»Ἐπιστολὴ αὕτη προνεῖνησε μεγάλην ἐντύπωσιν ἐν Μάνῃ καὶ
ἐκτοτε τὸ κύρος τῆς Ἐταιρείας ἡδρικιώθη παρὰ τοὺς Μανιάτας,
οἵτινες ἀποδαλόντες πάντα δισταγμὸν ἐνεπιστεύθησαν πλέον τὴν ἐπα-
γάστασιν τῶν Ἑλλήνων εἰς χειρας αὐτῆς. Ἄλλ' οἱ διευθύνοντες
Φιλικοὶ ἐστενοχωροῦντο μεγάλως διὰ τὰς ἐν Μάνῃ ἔριδας τῶν
ἔξαρχουσῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες συχνότατα κατέληγον εἰς ἐμφύλιον
σπαραγμόν. Αἱ οἰκογένειαι αὗται ἐρίζουσαι περὶ τῶν πρωτείων καὶ
ἀμφισβητοῦσαι πρὸς ἀλλήλας τὴν ἥγεμονιαν εἰχον διαιρέσει κατὰ
τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐκ νέου τὴν χώραν εἰς διαμαχομένας καὶ ἀλλη-
λοσπαρασσομένας μερίδας μέχρι τοιούτου σημείου, ὃς τε ὑπὸ τὰς συγ-
θῆκας αὗτὰς καθίστατο ἀδύνατος οἱ λόγιποτε σάσχαρα πολεμικὴ ἐνέ-
ργεια κατὰ τοῦ ἔχθροῦ. Διὰ τοῦτο τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1819 ἐστάλη
ὑπὸ τῶν Φιλικῶν διοικητῶν Περραΐδες μὲ τὴν ἐντολὴν τῆς πάση

θυσίᾳ συνδικλαγῆς τῶν διαμαχομένων φατριῶν. Ὁ Περραΐδες φθάσας
εἰς Μάνην ἐπεσκέψθη πάντας τοὺς καπεταναίους, πρὸς τοὺς ὁποίους
διμιλῆν ἐκ μέρους δῆθεν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας Ἀλεξάνδρου
καὶ πολλὰ ἄλλα μυθώδη διεκδίσων ἀνύψωσε τὰ μέγιστα τὸ γένητρον
τῆς Ἐταιρείας. Τοὺς δὲ ἀρχηγοὺς τῶν τριῶν μερίδων ἐξερχόμενον ἐν
ὑνόμιτη τῆς σωτηρίας τῆς Πατρίδος καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ
Γένους ἡδυνήθη νὰ συμβιβάσῃ. Πράγματι τῇ 1η Ὁκτωβρίου 1819
ὑπεγράφη ὑπὸ αὐτῶν καὶ ἐξ δύνατος τῶν λοιπῶν καπεταναίων ἡ
χειρόσημος λίγιν περιεργασία καὶ πατριωτικὴ συνθήκη:

»Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν ἴδιοχειρούπογεγραμμένου γράμματος
ὑποσχόμεθα μεθ' ὅρκου τῆς ἀγιωτάτης καὶ ὁρθοδόξου ἡμῶν
Πίστεως καὶ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ τρομεροῦ ὅρκου, ὃποιού
προσαιρέτως διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ Γένους μας ἐκάμισμεν, ὅτι νὰ
φυλάξωμεν τὰς ἀκολούθους συνθήκας.

»Α'. Ἡμεῖς αἱ τρεῖς γενεαί, δηλαδὴ Μαυρομιχάλιδες, Γρηγο-
ριάνοι καὶ Τρουπάκιδες, ὡς δυνατώτεροι καὶ ἀξιώτεροι ἀπὸ τὰς
ἄλλας γενεὰς τῆς πατρίδος μας Σπάρτης, ὑποσχόμεθα μὲ τὴν
δύναμιν τῶν ὁρθέντων φοβερῶν ὅρκων νὰ βασιλεύῃ εἰς τὸ
ἔχης εἰς τὰ σώματά μας μία ψυχή, μία σώματοια, μία θέλησις, καὶ
νὰ μὴ δύναται ποτε κανένα ἐσωτερικὸν αἴτιον οὔτε ἐξωτερικὸν
αἴτιον νὰ διασείσῃ ἢ καὶ ἀδυνατίσῃ ἐνα τοιοῦτον ιερὸν δεσμόν.

»Β'. Ο κύριος καὶ καθολικὸς σκοπὸς ἐνὸς τοιούτου δεσμοῦ
δὲν ἀποβλέπει οὔτε γίνεται δι' ἄλλο τι. εἰμὶ μόνον διὰ τὴν κοινὴν
τῆς πατρίδος μας ὡφέλειαν, καὶ διὰ νὰ εἰμεθα ἔτοιμοι συμφώνως
καὶ προθύμως νὰ πράξωμεν τὰ δσα ἡθελε προσταχθῶμεν ἀπὸ τοὺς
ἀνωτέρους καὶ ἐγχρίτους τοῦ Γένους μας διὰ τὸ γενικὸν συμφέρον
τῆς πατρίδος μας Ἐλλάδος, ὡσὰν διό πειμεθα ὑπόχρεοι καὶ ἐν-
ταυτῷ ὡρχωμένοι νὰ χύσωμεν καὶ τὴν ὑστερινὴν διανίδα τοῦ αἵμα-
τος μας, δόποταν ἡ χρεία τὸ καλέση.

»Γ'. Ἐπειδὴ καὶ τοιοῦτοι ιεροὶ δεσμοὶ συμβαίνει κάποτε νὰ
διασείωνται καὶ ἀνατρέπωνται ἀπὸ ἐξωτερικᾶς καὶ ἐσωτερικᾶς
καταδρομᾶς καὶ διχονοίας, καθὼς τινες πάσχουν νὰ ἀρπάζουν
τὴν Ἡγεμονίαν καὶ ἄλλοι νὰ ταράτουν τὴν κοινὴν ἥσυχίαν τῆς
πατρίδος μας, παρακινούμενοι ἀπὸ φυσικήν του κακίαν καὶ πλεο-
παύωμεν τὰ τοιαῦτα, δόσον τὸ δυνατόν, μὲ τοὺς πλέον ἡσύχους,
ἐπιτηδείους ἢ καὶ φοβεριστικοὺς τρόπους· εἰδὲ δλα αὐτὰ ἡθελε

φανοῦν ἀδύνατα, τότε ἐκ συμφώνου πρέπει μὲ τὰ ἄριματα εἰς χεῖος νὰ ἐκριζόνωμεν τὰ τοιαῦτα, καί, χρείας τυχούσης, καὶ εἰς τὴν ἴδιαν Αὐλήν (¹), νὰ ἀντισταθῶμεν, χωρίς ποτε νὰ κλίνωμεν εἰς καμπίαν ἄλλην ἄλλαγήν τῆς Ἡγεμονείας, διοῦ ἥθελεν ἀποφασίση ἡ Πόρτα.

»Δ'. Κάθε ἵερος δεσμός, καὶ μάλιστα ἐκεῖνος ὃπου γίνεται ὑπέρ Πίστεως, Πατρίδος καὶ Γένους, διὰ νὰ μείνῃ ἀκλόνητος καὶ ἀσειστος, πρέπει νὰ βάλῃ δι' ἀρχὴν καὶ θεμέλιον τὴν ἀλήθειαν καὶ δικαιούσην. "Οθεν ἡμεῖς ὑποσχόμεθα νὰ φυλάξωμεν αὐτὰς τὰς ἀρετὰς ἀπαρασκελεύτους, αἱ ὅποιαι ὅχι μόνον τὰς ἐδικάς μας γενεᾶς θέλει δοξάσουν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδιαν μας πατρίδα θέλει εὔτυχίσουν καὶ στερεώσουν Τέλος πάντων τὴν τιμήν, καὶ ἀτιμίαν, καὶ κέρδος, καὶ ζημίαν τοῦ πλέον μικροτέρου συμπατριώτου μας. ἢ καὶ διογενοῦς μις, θέλει νὰ στοχαζῷμεθα ὡς ἴδια ἐδικά μας.

»Ε'. "Οποια προσταγὴ ἥθελε μας παροησιασθῆ ἢ Βασιλική, ἢ τοῦ Γένους μας (²), ὃ τοῦ νὰ ἀποβλέπῃ πρὸς ὄφελος τῆς κοινῆς πατρίδος, νὰ θεωρῆται καὶ ἐνεργῆται προθύμως καὶ θερμῶς ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἴδιους, χωρὶς δημιώς νὰ ἀδικήσωμεν τινὰ ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς πατρίδος μας τοὺς λεγομένους Καπετανέους, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίαν καὶ ἀρετὴν τοῦ καθενὸς νὰ τὸν μεταχειρισθῶμεν, χωρὶς τινὰ φιλοπροσωπίαν καὶ πάθος. ἔξω μόνον μένουν ἀμέτοχοι ἀπὸ ὅσα μυστικά θέλει ἐμπιστευθῆν εἰς ἡμᾶς τοὺς ἴδιους διὰ τὸ κοινὸν ὄφελος. Ομοίως τὰ τοιαῦτα μυστικὰ θέλει εἶναι ἀγνώριστα καὶ εἰς τὰ ἐδικά μας παιδιά καὶ ἀδελφούς καὶ ἔξαδέλφους, ὅπότεν γνωρίζωμεν, ὅτι δὲν εἶναι ἄξιοι καὶ ἵκανοι νὰ τὰ φυλάξουν.

»Ζ'. Καθὼς μόνοι μας θέλει ἔχωμεν ὅλον τὸ βάρος τῆς πατρίδος μας διὰ τὴν καλήν της κυβέρνησιν, διοιώς καὶ κάθε προσταγὴν ἀπὸ τὸ Γένος μας θέλει τὴν δεχώμεθα καὶ ἐνεργῶμεν ὡς χρέος; μας ἀπαραίτητον χωρὶς τινος δισταγμοῦ καὶ ἀντιστάσεως. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον πάλιν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι θέλει ἀνταποκρινώμεθα ἐκ μέρους ὅλης τῆς Σπάρτης μὲ τὸ Γένος μας διὰ κάθε μερικὸν τῆς πατρίδος μας ἢ καὶ γενικὸν τῆς Ἑλλάδος

(¹) Ἐννοεῖ τὴν Τουρκίαν.

(²) «Βασιλική» προσταγὴ ἐννοεῖται ἡ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, ὡς ὑπέσχετο ὁ Περραιβός, τοῦ Γένους δὲ ἡ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

συμφέρον ἔξω μόνον τὰς μικρὰς ὑποθέσεις καὶ δικαιοράξ τῆς πατρίδος καὶ τῶν γειτόνων θέλει τὰς θεωρῆς καὶ διορθόνη ὁ ἴδιος "Ηγεμών.

»Ζ'. Ἀγκαλὰ καὶ εἰς τὸ ἄλλον κοινὸν γράμμια περὶ τῆς πατρίδος μας ὑποσχόμεθα νὰ φυλάξωμεν ἀπαρασκέλευτα ὅλα τὰ συμφωνηθέντα, μολοντοῦτο ὑποπτευόμενοι εἰς τὴν μικρότητα τοῦ νοὸς μερικῶν, καὶ εἰς τὰ ξεχωριστὰ πάθη. ὅποῦ τοὺς κυριεύουν καὶ κατασύρουν, διὰ τοῦτο ἐκρίναμεν συμφέρον καὶ ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ δόξαν τῆς πατρίδος μας, καὶ διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους μας καὶ αὐτοπροσιρέτου δόκου πρὸς τὴν γενικὴν πατρίδα καὶ μητέρα ἡμῶν Ἑλλάδα. νὰ κάμωμεν τὴν παρούσαν ξεχωριστὴν καὶ ἀδιαίρετον διμοψήγικν τῶν τριῶν ἡμῶν οἰκογενειῶν διὰ χαλινὸν καὶ παιδείαν τῶν ἐνδεχομένων συμβεβηκότων.

»Η'. "Οθεν ἐν ἐνὶ στόματι. μίχ ψυχῆς καὶ καρδίας, μίχ συμπνοίᾳ καὶ ἀδιαιρέτῳ δεσμῷ ὑποσχόμεθα νὰ φυλάξωμεν τὰς ὁπείσας συμφωνίκς ἀνελλιπεῖς καὶ ἀπαρασκελεύτους. Ἐάν δέ τινας ἔξ ἡμῶν (τὸ δοποῖον δὲν τὸ πιστεύουμεν ποτέ!) ἥθελε φθάσῃ εἰς τόσον βαθὺδὸν παρανομίας καὶ ἀσεβείας, νὰ φανῇ παραβάτης καὶ ἐπίορκος τῶν τοιούτων ὡφελίμων πράξεων τῆς πατρίδος μας. ἔκεινον τὸν παραδίδομεν πρῶτον εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος, δεύτερον εἰς τὰς ἀρὰς τῆς ἐδικῆς μας πατρίδος, τρίτον εἰς τοὺς δικαιοτάτους ἀπροσωπολήπτους νόμους τῆς γενικῆς ἡμῶν πατρίδος Ἑλλάδος· τὸ δὲ δόνομα τῆς οἰκογενείας του νὰ μείνῃ αἰώνιως ἀτιμον, ὑβρισμένον, μισητὸν ἀπὸ ὅλην τὴν πατρίδα καὶ γένος. Διὸ γίνονται τέσσαρα δημοια καὶ ἀπαράλλακτα γράμματα, ὑπογραμμένα ἰδιοχείρως καὶ ἐσφραγισμένα μὲ τὰς ἴδιας σφραγίδας, ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ ἔν κρατεῖ ὁ ἐνδοξότατος Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, τὸ ἄλλον ὁ ἐνδοξότατος πρώτην Ἀντώνηπεης Γρηγορίανος, τὸ τρίτον ὁ εὐγενὴς Καπετάν Παναγιώτης Τρουπάκης, τὸ δὲ τέταρτον ὁ Κύριος Χριστόφορος Περραιβός διὰ ἀπόδειξιν καὶ παράστασιν πρὸς τὸ Γένος μας· τὰ ὅποια αὐτὰ θέλουν ἔχη ὅλον τὸ κῦρος καὶ τὴν ισχὺν ἀναμεταξὺ ἡμῶν καὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀπροσωπολήπτων νόμων τοῦ Γένους μας.

»Κυτριαῖς, α' ὁκτωβρίου 1819.

»(Τ. Σ. τουρκικοῖς γράμμασι)

»ΠΕΤΡΟΜΠΕΗΣ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ βεβαιόνω τὰ ἀνωθεν.

»(Σ. Τ. δμοίως)

»ΠΡΩΗΝ ΑΝΤΩΜΠΕΗΣ ΓΡΗΓΟΡΑΚΗΣ ἐπιβεβαιῶ.

»(Τ. Σ. ἐλληνικοῖς γράμμασι)

»ΚΑΠΕΤΑΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΡΟΥΠΑΚΗΣ

»Μὲ τὸν υἱόν μου καὶ ἐδικούς μου βεβαιόνω τὸ ἄνωθεν.

»ΚΑΒΑΛΙΕΡ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΑΚΗΣ

»βεβαιόνω τὰ ἄνωθεν.

»(δμοίως)

»ΜΠΑΣ ΚΑΠΙΤ. ΤΖΙΓΚΟΥΡΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΑΚΗΣ

»βεβαιόνω μὲ τὰδέλφια μου τὸ ἄνωθεν».

Ἡ ἔνωτικὴ αὕτη πρᾶξις σπουδαιοτάτην εἶχε σημασίαν διὰ τὴν ἀναμενομένην ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος, διότι ἐξησφαλίσθη ἡ Ἑνιαία καὶ ἀδιαιρετος δύον καὶ πολύτιμος συνδρομὴ τῆς Μάνης, λαμβανομένου διὸ ὅψιν ὅτι ἡ τήρησις τοῦ λόγου των, εἰς τοιαύτας μάλιστα περιστάσεις συνδιαλλαγῆς, ἥτο παρὰ τοῖς Μχνιάτας καθῆκον ἕρδον καὶ ἀπαράδικον. Ἐκτοτε ἡ ἐσωτερικὴ διαιρέσις κατέπαυσε, τὰ μέση κατεσιγάσθησαν, ἐν ἐνὶ δὲ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ πυρετώδεις προστιμασίαι ἐγένοντο διὰ τὸ μέγα ἔργον τοῦ 1821, εἰς τὸ διοίσιν μετὰ πλήρους καὶ ὅντως θαυμασίας δμονοίας ἐφρίθησαν. Οἱ Περραιβός πλήρης καρᾶς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν του ἔφερε τὸ ἔγγραφον τῆς συνδιαλλαγῆς πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλικούς, οἵτινες κατελήφθησαν ὑπὸ εὐφροσύνης διὰ τὸ συντελεσθὲν γεγονός καὶ ἔθερουν πλέον ὡς ζήτημα διλγέστου χρόνου τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀπέστειλαν δὲ εἰς Μάνην ἀμέσως πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Μανιατῶν τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν:

«Ἐνδοξόταοι, περιβλεπτε Κ. Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, καὶ γεραρὲ πρώην Ἀντώμπεη Κ. Γρηγοράκη, καὶ εὐγενέστατε Καπετάν Παναγιώτη Τρουπάκη, χαίρετε!

»Καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ εἰς ὅλον τὸ Πανελλήνιον εἶναι ἐγνωσμένον τῆς φυχῆς ὑμῶν τὸ εὐγενές, ἐλεύθερον καὶ ἀγέρωχον, τὸ διοίσιν, καθὸ κτῆμα τῶν ἀθανάτων ἡμῶν προγόνων, σεῖς μόνοι διεσώσατε εὐτυχῶς τέσσαρας ἥδη σχεδὸν αἰῶνας. Δι' αὐτὸν οὖν τοῦτο θέλετε μείνη, καθὼς ἔστε, μικαριστοὶ καὶ ἀθάνατοι ἡρωες, φυλάζαντες ἀσβέστως τοὺς λαμπροὺς τούτους σπινθῆρας, τοὺς διοίσους ἐλπίζομεν τόσον ἡμεῖς, ὅσον καὶ πᾶν τὸ Ἑλληνικόν, ν' ἀναδείξετε ἐν καιρῷ φωτεινοτάτους καὶ ἀκτινοβόλους πυρσούς.

ἴνα δι' αὐτῶν δόηγήσητε τοὺς ἐν πελάγει δειλίας πλέοντας εἰς δρμούς γενναιοφυχίας, ἡρωισμοῦ καὶ σωτηρίας.

»Αλλ' ίδού καὶρός εὐπρόσδεκτος. ἀδελφοί! ιδέτε τὸν ἡλίον πλησιάζοντα εἰς τὸν γαληνὸν δρίζοντα τῆς Ἐλλάδος! χαρῆτε! ἐπειδὴ τώρα διπλῇ τετραπλῇ θέλετε τρυγήσῃ τῶν τοσούτων πολυχρονίων καὶ αἰμοσταγῶν ἀγώνων τοὺς καρπούς, ἀφ' οὗ φθάσωμεν εἰς τὸ τέρμα τῶν ἴερῶν σκοπῶν μας, εἰς τοῦ ὅποιου τὴν ἀπταστὸν ἐπιτυχίαν ποῖος ἀμφιβάλλει. ἐν δὲ βλέπει τοὺς τωρινοὺς τρόπους τῶν Σπαρτιατῶν, τὴν ἐθνικὴν σύμπνοιαν καὶ τῶν εὐεργετῶν μας τὰ ἐλέη;

»Τούτου οὕτως ἔχοντος. ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. καὶ τοῦ σκοποῦ ἡμῶν ὄντος ἴεροῦ καὶ δεομένου Προμηθέως καὶ Ἀθηνᾶς προνοίας, δὲν λείπομεν νὰ προτρέψωμεν ὑμᾶς, ἀγαπητοί, εἰς τὰ δοκεῦντα καὶ φαινόμενα κοινωφελῆ καὶ σωτήρια. Μολονότι ἐκ τῆς προλαβούσης συνθήκης τῶν τριῶν οἰκογενειῶν ὑμῶν ἐγνώσθη πόσον προχωρήσατε εἰς τὰς ἀρετάς, οἵ διότι μέλλουν νὰ χροσιμεύσουν εἰς ὅλους τοὺς διογενεῖς μολοντοῦτο καὶ τώρα διὰ τῶν αὐτῶν τούτων ἀρετῶν σας θέλετε παρακινήσῃ καὶ τὰς λοιπὰς οἰκογενείας νὰ συνδεθῶσι καὶ νὰ συσφίγξωσι τὰς δισφύξις αὐτῶν, καὶ ὀπλιζόμενοι μὲ τῆς ἀγάπης καὶ πίστεως τὸν θώρακα καὶ μὲ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τῶν συμμιχῶν τοῦ κοινοῦ ἔχθρου παθῶν, ὥστε, ἐνηγηθείσης τῆς θείας σάλπιγγος, νὰ δράμωσιν ἀπνευστὶ εἰς τὴν χροὰν τοῦ Κυρίου.

»Βλέπετε δέ. πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε. ἐπειδὴ τὰ γραφόμενα ἔνορκα συμφωνητικά σας δὲν εἶναι κτύποι ὁδόντων δισκενῆς λεγόμενοι.

»Αὐτὰ θέλουσιν εἶναι περιλαγμένα εἰς τὰ ἀρχίδια, διὰ νὰ στεφανώσωσι μίαν ἡμέραν τοὺς φυλάζαντας τὰς συμφωνίας των, ή νὰ τὸν καταδικάσωσιν εἰς αἰώνιον ὄνειδος. Λοιπὸν φιλοτιμῆτε νὰ ἔμμείνητε εἰς τὰς ὑποσχέσεις σας ἀκλόνητοι, παρακινοῦντες καὶ τοὺς λοιπούς. ὡς εἴπομεν, εἰς τὸν αὐτὸν σύνδεσμον τῆς ιερᾶς συμπνοίας, ἐκ τῆς διοίσις ἥρτηνται ή ἡ εὐτυχία καὶ δόξα τοῦ ξένους, ή... σιωπῶμεν. δύσφημον, δὲ μὴ γένοιτο! καθὼς ἔχομεν πολλὰ παρατείγματα, καὶ πρὸ πάντων τὴν πτῶσιν τοῦ Γένους ἡμῶν, ήτις συνέβη ἐκ τῆς διχονοίας καὶ ἀσυμφωνίας μας.

»Πρὸς εὐκολίαν ἡμῶν καὶ ὑμῶν καὶ μερικῶς παντὸς μέλους τῆς Ἐταιρείας δηλοποιοῦμεν τὴν ἀδελφικήν ὑμῶν ἀγάπην, διηρίσθη ἐξ ἡμῶν Γενικὸς Ἐφορος εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Φιλικῆς

Ἐταιρείας ὁ σεβαστὸς ἀνὴρ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, εἰς τοῦ δοποίου τὰς διαταγὰς ἀπαντεῖς, προσέχοντες εἰς τὸ ἔξῆς, θέλετε ἔχῃ ὑπακοήν καὶ πίστιν, προτρέποντες καὶ τοὺς λοιποὺς εἰς ταῦτα ἐξ ὑμῶν. πρὸς τοὺς δοποίους τὸ γράφειν ἴδιως δὲν συγχωρεῖ ὁ καιρός.

Ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ διωρίσαμεν Ἐφόρους τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, τῶν δοποίων τὰ δόνματα θέλετε πληροφορηθῆ παρὰ τοῦ ἀγίου Μονεμβασίας Κ. Χρυσάνθου, καὶ πρὸς τοὺς δοποίους θέλετε ἐγχειρίζῃ ἔκαστος ὑμῶν. ὅτι ἔγγραφον θέλει νὰ στείλῃ πρὸς ἡμᾶς, τὸ δοποῖον θέλει στέλλεται ὑπὸ τοῦ διορισθέντος μέσου ἀσφαλέστατα· ἐπειδὴ ὁ καπιρὸς τοιωῦτος, δόποιος δεῖται σκέψεως, μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν πολλοὺς πολυομμάτους Ἀργούς ἐπιτηροῦντας τῶν ἄλλων τὰς ἀφορούσυνας, διὰ νὰ τοὺς βλάψουν. Ἄλλο τι δὲν ἀπαιτεῖται ἀπὸ τὴν φιλίαν σας εἰς ἔκτελεσιν τῶν Ἱερῶν πραγμάτων μας, εἰμὶ δὲν μεταξύ σας ὅμονοια, πίστις καὶ ὑπακοή. ἐκ τῶν δοποίων, ως ἀπὸ τριῶν ἀγκύρων, σαλεύει ἡ ἐλπὶς ὑμῶν. Ταύτας λοιπὸν ἐνστερνίσθητε ἐμπνέοντες αὐτὰς καὶ εἰς τοὺς λοιπούς. Περὶ δὲ τῶν ἀναγκαίων μέσων ἀμεριμνήσατε, καὶ ἄλλοι θέλουν ἀναπληρώσῃ τὰς ἐλλείφεις καθὼς τῶν ἄλλων, οὕτω καὶ τὰς ἐδικάς σας. Πρὸς δὲ θέλει σᾶς παρορησιασθῆ καὶ ἐν ἀξιονύμοιον, στελλόμενον παρ' ἡμῶν, τὸ δοποῖον διὰ ζώσης φωνῆς θέλει σᾶς δδηγήσῃ εἰς κάθε κοινωφελές ἐπιχείρημα.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ ψυχῆς εἰς τὴν ἀγάπην σας. Ἐχοντες δὲ πεποίθησιν εἰς τὴν φρόνησίν σας, καὶ μὴ ἀμφιβάλλοντες οὐδαμῶς περὶ τῆς πίστεως καὶ εὐπειθείας σας, καὶ δότι ἀπαντεῖς φρονήσετε ἐν κατὰ τὴν ἡμετέραν εὐχήν, εὐχόμενα ὑμῖν τὰ εὔκτατα καὶ βίον ἀκόμουνα καὶ ἀνετον, μένοντες εἰς τὸ διηνεκές».

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία εἶχεν ἀποφασίσει κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὴν εἰς Μάνην ἐγκατάστασιν δλων τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες μέτα τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος τῶν περιεπλανῶντο εἰς Ἐπτάνησον. Ἐσκόπει δὲ διὰ τοῦ μέσου τούτου ἀφ' ἐνδές μὲν δπως δύναται νὰ περιθάλψῃ αὐτοὺς ἀνενοχλήτως εἰς φιλικὸν ἔδαφος καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅπως ἔχῃ αὐτοὺς ἐγγύς πρὸς χρησιμοποίησιν κατὰ τὴν ἔναρξην τοῦ ἀγῶνος. Οἱ Μανιάται, ἀν καὶ ἐνδεέστατοι, ἐδέχθησαν προθύμως τὴν εἰς τὸν τόπον τῶν καταφυγῆν τῶν ἡρωϊκῶν ἐκείνων ἀδελφῶν τῶν προσφύγων. Κατόπιν ἐγγράφων τῆς Ἐταιρείας Σουλιωταί τινες καπετάνοι κατήλθον εἰς Μάνην καὶ συνεζήτησαν τὰ τῆς ἐγκαταστά-

σεως. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἥρξατο ὁ πόλεμος τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ πρὸς τὴν Πύλην, κατὰ τὸν δρόσον μετέδηταν καὶ ἔλασσον μέρος ὡς σύμμαχοι αὐτοῦ οἱ Σουλιωταὶ χάριν ἀντιπεριπτώσεως τῶν Τουρκοκάθην δυνάμεων, καὶ οὕτως ἐμπτειώθη ἦτε Μάνην μετοικεστία κατέων.

Ο σκοπὸς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἦτο βεβαίως ἰερᾶς καὶ ἀγιως, τὰ μέσα χρωμάτα διέθετεν αὖτη ἡσαν πενιχρότατα καὶ ταῦτα δύτα κατατετμημένα εἰς τὰ διάφορα κέντρα ἐνεργειῶν αὐτῆς κατήγορων μηδημινὰ συγχρινόμενα πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴν βαρύτητα τοῦ ἔργου της. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἔχει μόνον ἐσυνέχισε τὴν πλάνην τῶν μεμυημένων, διτι ἐκ τοῦ ἀφανοῦς δῆθιν ἀιτήσυνεν αὐτὸς εὗτος δι αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας, ἀλλὰ καὶ ἐνίσχυσεν αὐτήν, λόγῳ τοῦ ἐν τῷ Ρωσικῷ στρατῷ ἀξιώματός του. Ἐπὶ πλέον δὲ Φιλικὴ Ἐταιρεία λίαν ἐντέχνως εἶχεν παραστήσει ἐκυτήν ὡς συνέχειαν τῆς κατὰ τὸ 1794 ἰδρυθείσης καὶ λειτουργούσης ἔκτοτε Φιλομούσου Ἐταιρείας, ητοις σκοπὸν εἶχε τὴν μόρφωσιν τοῦ Ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ὑποδούλου γένους. Εἶχε δὲ μεταξύ ἄλλων ἐπιφχῶν ἐνθερμών υποστηρικτὴν δὲ Ἐταιρεία ἐκείνη τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, διτις λόγῳ τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ θέσεως τῆς Ρωσικῆς αὐλῆς ἡτοι μεγίστην ἐπιρροήν. Ἀλλ' ὁ Καποδίστριας ἡγωνίζετο μὲν πανὶ σθένει πρὸς δημιουργίαν πνευματικῆς τινος κινήσεως ἐν Ἐλλάδι καὶ ἐν γένει καλυτέρευσιν τῆς θέσεως τῶν ὑποδούλων, βλέπων δμας τὴν κατάστασιν μὲ τὸν διπλωματικὸν φακὸν τῆς Ἑγρᾶς πραγματικότητος καὶ γνωρίζων καλῶς τὰς διαθέσεις τῶν ἴσχυρῶν ἀπέκρουεν ἀναφρανδὸν πάσχαν ἐπαναστατικὴν ἐνέργειαν ὡς δυναμένην μόνον νέχ δειγὰ νὰ προσπορίσῃ εἰς τὸν πολυπληθή Ελληνισμόν. Οχι μόνον ἡροήθη τὴν ἀρχηγίαν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀλλὰ διὰ νουθεσίων καὶ ἀπειλῶν δικόμη ἡγωνίσθη νὰ πείσῃ τοὺς διευθύνοντας διτις οὐδεμίᾳ μὲν ὡφέλεια θὰ προκύψῃ, διλεθρος δὲ καὶ καταστροφὴ ἐντελῆς ἐπικρέμεται ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τοῦ Τουρκοκρατουμένου γένους ἐκ τῶν τοιούτων ἐπιπολαίων ἐνεργειῶν.

Ἀλλ' αἱ διαθέσεις τοῦ Καποδιστρίου ἐγγόνισθησαν μόνον εἰς τὸν στεγνώτατον κύκλον τῶν ἀρχηγῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀπεκρύθησαν δὲ λίαν ἐπιμελῶς ἀπὸ τὰ μέλη, τὰ δρόπατα ἐξηκολουθουν μέχρι τέλους διατελοῦντα ἐν πλάνη περὶ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἐνισχύ-

σεων αὐτῆς. Διὰ τοῦτο δὲ Μπένης τῆς Μάνης γράφων πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Φιλικούς ἐξήγητος εἰς τὴν οἰκουμένην ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπιτάχυνσι τῆς χρηματικῆς βοηθείας πρὸς ἔδρουσιν τῶν σχολείων, καταρτισμὸν στρατιωτικοῦ σώματος καὶ προμήθειαν πολεμεφοδίων, ἐξήγητος συγχρόνως σαφεῖς καὶ κατηγορηματικᾶς πληροφορίας περὶ τῶν δυνάμεων τῆς Ἐταιρείας, τῶν ἐνισχύσεων αὐτῆς, ὡς καὶ τὰ δύναματα τῶν ἐπιφανῶν, ὡς διέδιδεν αὐτῇ, ἀρχηγῷ καὶ ὑποστηρικτῶν τῆς. Ἡπειρεὶς δέ, διὰ τὴν ἐναντία περιπτώσεις ἡ Μάνη μὴ συκοπεύουσα νὰ διφθῆρι πάλιν εἰς ἀδηλον ἀγῶνα ἀνευ ἐγγυήσεων καὶ νὰ διφθοινδυνεύῃ τὴν ὑπαρξίαν τῆς θὰ διακόψῃ πᾶσαν μετὰ τῆς Ἐταιρείας σχέσιν. Οἱ Φιλικοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ χορηγήσωσι τὸ ζητούμενον χρηματικὸν ποσὸν ἥρκοντο εἰς ὑποσχέσεις. Μή θέλοντες δὲ νὰ φυνερώσωσι τὰς ἀσθενεῖς τῶν δυνάμεις διέδικτοι τὴν παροχὴν τῶν αἰτιυμένων πληροφοριῶν διῆθεν ὡς μὴ συμφέρουσαν καὶ ἡγωνίζοντο γὰρ κρατήσωσι τὸν λαὸν ἐν τῇ πλάνῃ. Οἱ Μαυρομιχάλης ἀμηχανῶν περὶ τοῦ πρακτέου⁽¹⁾ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Καποδίστριαν τὸν Κυριάκον Καμπαρηνὸν μετ' ἐπιστολῶν, εἰς τὰς δύοις ἀφ' ἑνὸς ἐξήγειραι οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ καθίστα γνωστὰς τὰς μετὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας συνενοήσεις του καὶ ἐξήγειραι διῆγγας περὶ τοῦ πρακτέου.

Οἱ Καποδίστριας μετ' ἐκπλήξεως ἐπληροφορήθη τὰς διαδόσεις τῆς Ἐταιρείας, ἐδήλωσε δὲ ἥρητῷ διὰ τὴν Ἀριστοκρατίαν οὕτως ὡς διεσχέθη σύτε ἐσκέψη καὶ νὰ διποστηρίξῃ ἐπαναστατικὸν τῶν Ἑλλήνων κίνημα καὶ διὰ οὐτὸς ὅχι μόνον δὲν εἰναι ἐκ τῶν ἀρχηγῶν, ἀλλ' διὰ πάντα ταῦτα ἀποδοκιμάζει καὶ καταδικάζει. Παρέδωκε δὲ καὶ ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Μπένην, διὰ τῶν συνίστα ἡγωγίαν καὶ ἀποχὴν ἀπὸ πάσης ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας. Οἱ Φιλικοὶ πληροφορηθέντες πάντα ταῦτα κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου, διότι, ἐὰν ἐγίνοντο γνωστά εἰς Μάνην, θὰ ἔχανον τὴν σοδαρωτέραν καὶ μᾶλλον σημαντικὴν ἐνίσχυσιν. Εἰς μάτην ἡγωνίσθησαν νὰ πείσωσι τὸν Καμπαρηνὸν δπως

⁽¹⁾ Οἱ Ιω. Φιλήμων εἰς τὸ «Δοκίμιον περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας» ἐκδοθέν τῷ 1834, διὰ νοτὰ ἡσαν εἰσέτι τὰ πάθη μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, φαίνεται λίαν αὐστηρὸς εἰς τὰς περὶ Πετρόμπεη κρίσεις του. Πολλὰ δὲ παρέβησε καὶ τινα διώρθωσεν εἰς τὸ πολὺ μεταγενεστέρως (1859) ἐκδοθέν «Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως».

τοῖς παραδώσῃ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Καποδίστριου. Οὗτος, ἀπὸ τοὺς ἐμέμφθη διὰ τὰς ψευδεῖς διαδόσεις των, ἀνεγέρησεν ἐκ Ρωσίας. Οἱ διῆθεν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἐκινδύνευε νὰ χαθῇ. Η σκληρὰ ἀνάγκη ἐπέδιχλλε τραχικὰς θυσίας. Τότε κατὰ διαταγὴν τοῦ Γύψηλάντου οἱ Φιλικοὶ διοικοῦσαν τὴν Επαναστάσην, Βισ. Καραβίας καὶ Σφρέλες ἐπιβάντες διῆθεν διῆθεν ναῦται τοῦ πλοίου διὰ τοῦ δρόμου μετέδινεν δὲ Κυρον. Καμπαρηνὸς εἰς Γαλάτσιον, ἵνα διὰ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστρέψῃ εἰς Μάνην, ἐπνιέαν αὐτὸν καὶ τινα συνοδοιπόρον του εἰς τὰ Σδεκτα τοῦ Δουνάδεως. Τοιουτοτρόπως δὲ πετεσταλμένος τῶν Μανιατῶν ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον καὶ ἀπὸ Ἐλληνικὰς γείρας, τῆς τραγικῆς αὐτῆς θυσίας ἐπιδιχλομένης χάριν τοῦ ἑροῦ σκοποῦ εἰς δην ἀπέδιεπεν διὰ Φιλικής Ἐταιρείας.

Η πρὸς τὸν Πετρόμπεην ἐπιστολὴ τοῦ Καποδίστριου εἶχεν ὑπετεθῆ διὰ συναπωλέσθη μετὰ τοῦ Καμπαρηνοῦ, δὲν συμπεριελήφθη δὲ καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἔγγραφα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Φιλικήν Ἐταιρείαν δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Ι. Φιλήμονος. Πρὸ δὲ τῶν ξμως δημοσιεύθη διλόκηρος δὲ προστολὴ αὐτῇ, ἐξ οὗ συγάγεται διὰ τοῦ φονεύταντος τὸν Καμπαρηνὸν ἡδυνήθησαν νὰ ἀφιερέσωσι ταύτην. Δημοσιεύθησεν δὲ κατωτέρω αὐτῇ διλόκηρον διῆσαντον μνημεῖον τῆς Ἰστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως⁽¹⁾.

«Πρὸς τὸν Πετρόμπεην ἀρχηγὸν τῶν Σπαρτιατῶν.

Ο πιστός σας δοῦλος κ. Καμπαρηνὸς ἔφθασεν ἐσχάτως ἐνταῦθα καὶ μοὶ ἐνεγείροισε τὰς ἐπιστολὰς τὰς δύοις μοὶ ἐκάμιστε τὴν τιμὴν νὰ μοὶ γράψῃ τε τῇ 20 Νοεμβρίου 1818 καὶ τῇ 3 Αὐγούστου 1919.

Μοὶ ἐξέθηκε προσέτι τὴν κατάστασιν τῆς χώρας τὴν δοπίαν διοικεῖτε, καὶ μοὶ ἐδήλωσε τὰ ἀγαθά σας σχέδια, τὰς ἐλπίδας τῶν συμπολιτῶν σας καὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν.

Αρχομαι τῆς ἀπαντήσεως ἐκφράζων τὴν εὐγνωμοσύνην μου

⁽¹⁾ Διὰ τὴν γηγενεῖται τῆς ἐπιστολῆς ταῦτης ἡγέρθησαν σοῦχοι ταῦτα: ἀμειδολίαι, ἴδιας διότι: στήμερον δὲν ἀνευρίσκεται: τὸ πρωτότυπον. Εν τούτοις τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστολῆς ταῦτης δὲν εἴναι ἀντίθετον πρὸς τὰς ἐξ ἄλλων πηγῶν γνωστὰς διαθέσεις καὶ γνώμας τοῦ Καποδίστριου εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, συμβωνεῖ δὲ καὶ πρὸς τὸ ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς: τὸ ὄποιον παρέγει διαθέσης, συμβωνεῖ δὲ καὶ πρὸς τὸ πρωτότυπον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

διὰ τὴν καλίν σας ἰδέαν, τὴν δοπίαν ἔχετε περὶ τοῦ ζῆλου μου πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῆς κοινῆς πατρίδος.

Ἡ γνώμη μου περὶ τούτου εἶναι σαφής καὶ δριστική. Τοσάκις δὲ καὶ πρὸς τόσους ἐν διαφόροις χώραις ἐπανέλαβον αὐτὴν καὶ προφορικῶς καὶ ἐγγράφως, ὥστε θὰ ἦτο τοῦ λοιποῦ ἀδύνατον νὰ ἀπατηθῇ τις περὶ τῶν συμβουλῶν τὰς δοπίας δύναμαι νὰ δώσω καὶ περὶ τοῦ τί ἡμπορῶ νὰ κάμια πρὸς ὑποστήριξιν τῶν Ἑλλήνων, δοσοὶ ἐπιθυμοῦσι νὰ φανῶσι χρήσιμοι τῇ πατρίδι.

Οὐχ ἦττον ἐπαναλαμβάνω τὸ θέμα τοῦτο, διότι εἶναι ἡ πρώτη φορά, καθ' ἓν συνεννοοῦμαι μεθ' ὑμῶν.

Βλέποντές με χαίροντα τὴν εὔνοιαν καὶ προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας ἐνόμισαν δτὶ εἶμαι τὸ δργανὸν τῆς πολιτικῆς του πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Τὴν ἀπάτην ταύτην καὶ κατέδειξα καὶ κατεπολέμησα. Ἡ Ρωσία εἶναι τόσον μεγάλη καὶ ἴσχυρά, ὥστε δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ καταφύγῃ εἰς μέσα τόσον ἐπισφαλῆ καὶ μικρά, ἢ δὲ πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου βασιζούμενη ἐπὶ τῶν συντηρητικῶν του ἀρχῶν ἀπορρίπτει πᾶσαν ἔμμεσον ἢ ἰδιωτικὴν ἐπιφοροὴν μὴ στηριζομένην ἐπὶ τοῦ Δικαίου. Ἀλλως τε καὶ ἐν ἄλλοις καιροῖς αἱ τοιαῦται ἐπιφοροὶ μόνον ἀξιοκαταφρόνητον κατέρριψαν, τὸ δὲ πλῆθος καὶ τὸ ἔθνος καθόλου ὑπῆρξαν ἀτυχῆ θύματα. Ἡ Ρωσία προστατεύει τοὺς Ἑλληνας, εἶναι δόμοθρησκος αὐτῶν καὶ αἱ συνθῆκαι τῇ παρέχουσι δικαίωμα τοιαύτης προστασίας. Ἀλλ' αἱ συνθῆκαι αὗται ἀκριβῶς καθιερώνουσι τὴν εἰρήνην μετὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, ὥστε οἱ Ἑλληνες δὲν δύνανται νὰ ἀπολαμβάνωσι τόρο τὴν ύψηλὴν ταύτην προστασίαν, εἰμὴ διατηρουμένης τῆς ἐν Ἀνατολῇ εἰρήνης καὶ χάριν τῆς εἰρήνης.

Τὰς ἀληθείας ταύτας κατὰ βάθος ἐννοῶν προσεπάθησα νὰ πείσω περὶ αὐτῶν καὶ τοὺς Ἑλληνας δοσοὶ ἀπετάθησαν πρὸς με διὰ νὰ τοὺς κάμια νὰ ἐννοήσωσιν δτὶ, ἀν ἡ Α. Α. Μ. μοὶ ἐπιτρέπει ἐνίοτε νὰ φροντίζω περὶ αὐτῶν καὶ νὰ τοὺς βοηθῶ εἰς τὰ νόμιμα συμφέροντά των, τοῦτο δὲν γίνεται διὰ νὰ σχηματισθῇ ρωσικὸν κόμμα ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ διὰ νὰ μ' ἀφήσῃ νὰ ἐκπληρώσω ἐντίμως καὶ δημοσίᾳ τὰ πρὸς τὴν γενέτειράν μου χώραν καθήκοντα.

Ἐὰν λοιπὸν ὑπὸ ταύτην καὶ μόνην τὴν εὔνοιαν σᾶς ὀμιλησαν περὶ τῶν προσπαθειῶν μου, τὰς δοπίας κάμνω, διὰ νὰ βοηθῶ τοὺς ἐν Εύρωπῃ πτωχοὺς συμπατριώτας μου νὰ ἐκπαιδευθῶσι καὶ

ἀναδειχθῶσιν ἡθικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ διὰ νὰ ἐνθρησίνω τὴν ἴδρυσιν προκαταρκτικῶν σχολῶν ἐν Ἑλλάδι, ὁρθῶς σᾶς εἰπον καὶ τίποτε δὲν ἐπιθυμῶ τόσον, ὅσον νὰ σᾶς ἀποδεῖξω, βοηθῶ τὰς προσπαθείας σας τὰς δοπίας κάμνετε ὑπὲρ τοῦ σωτηρίου τούτου ἔργου. Ἡ Σπάρτη (Μάνη) ἔχει ἀνάγκην τούτου ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην χώραν. Ἐργαζόμενοι δὲ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Ἐκκλησίας ὡς πράττετε θὰ ἔχητε βεβαίως τὴν δόξαν νὰ ἐπιτύχητε.

Ἄλλ' ἂς συνεννοοῦμεν καλῶς. Μὴ πιστεύητε δτὶ ἐνούμενοι διὰ τοιούτων καθιδρυμάτων μετ' ἄλλων ἐπαρχιῶν ἔχουσῶν παρόμοια θὰ γίνετε ἵσχυρότεροι πρὸς ἀντίπολας κατὰ τῆς δυνάμεως τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, ἢ δτὶ ἡ μικρὰ βοήθεια, ἥτις θὰ σᾶς δοθῇ πρὸς συντήρησιν τῆς σχολῆς σας, θὰ εἶναι ἔχεγγυον μεγάλειτέρων ἐπικουριῶν, τὰς δοπίας θὰ ἡδύνασθε νὰ μεταχειρισθῆτε κατὰ βούλησιν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀνεξαρτησίας διὰ τῶν ὅπλων.

Ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς ὀμιλήσω καθηκόρως ποδὸς τοῦτο, διότι αἱ ἔξηγήσεις τοῦ κ. Καμαρηνοῦ μὲ κάμνουν νὰ πιστεύω, ὅτι ὁ χριστιανογίοι τινες σᾶς ἐνέβαλον ἐσφαλμένας ἰδέας περὶ τούτων πάντων. Ἐπειδὴ δ' εἰσθε τόσον μωκόρων δὲν εἶναι δύσκολον, ως καὶ ὁ ἕδιος παραπτηρεῖτε, νὰ σᾶς ἀπατήσωσιν.

»Ἀν τὰ σχολεῖα εὐδοκιμοῦσι πολλάχοι τῆς Ἑλλάδος, τοῦτο συμβαίνει, διότι εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μόνον διὰ τοῦτο ἢ Πύλη τὰ σέβεται. «Οταν διαιρεῖται ἐπαναστάσεων καὶ ἀναστατώσεων, θὰ τὰ καταστρέψῃ καὶ οὐδὲν θὰ ἡδύνητο ν' ἀναχαίτισῃ τοὺς καταδιωγμούς. Θὰ εἴχε πληρέστατον δίκαιον, διότι καὶ δικαίωμα καὶ καθῆκον πάσης Κυβερνήσεως εἶναι νὰ ἐπαγούπνῃ περὶ τῆς διατηρήσεως της.

Ἴδρυοντες λοιπὸν τὴν σχολήν σας ἔχετε πάντα ταῦτα πρὸ δοθηλμῶν. Ἐξαρτήσατε την ὀλοτελῶς ἐκ τῶν Πατριαρχείων, καὶ μεταχειρισθῆτε καλοὺς διδασκάλους, ἵνα διδάξωσι τὴν ἔθνικήν μας γλῶσσαν, τὰ θρησκευτικά, στοιχειώδη φυσικήν καὶ ἴστορίαν. Ὁ κ. Περοϊστός εἶναι λίαν ὀξιούστατος. Τὸν εἶδον ἔξασκοῦντα μετ' ἐπιτυχίας τὸν διδάσκαλον ἐν ταῖς δημοσίαις σχολαῖς Κερκύρας. Μὴ περιβάλλητε μηδεμίαν ἐπιδεικτικότητα τὸ νέον τοῦτο καθιδρυμα, ἀλλὰ θεωρήσατε το ὡς παράρτημα τῆς Ἐκκλησίας.

Οι ἀγαθοεργοὶ ἀνθρωποί οἵτινες διὰ χρηματικῶν εἰσφορῶν συνέτειναν εἰς τὴν ἐμφύχωσιν τῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι. συστήσαντες τὴν Ἐταιρείαν τῶν φιλομούσων, οὐδέποτε προυτίθεντο νὰ

θὰ ἔχῃ μόνον σκοπὸν τὴν θρησκευτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐκπαιδευσιν τῶν νέων σας Σπαρτιατῶν, καὶ ὅτι θὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Πατριαρχείου.

Δέχθητε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐζόχου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

Ἐν Πετρούπολει τῇ 20 Φεβρουαρίου 1820.

I. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ ἀμφισθητήσῃ τὰς ἀγαθὰς προθέσεις τοῦ Καποδιστρίου, ὅστις γνωρίζων λόγῳ τῆς θέσεώς του καλύτερον παντὸς ἄλλου τὴν διεθνῆ κατάστασιν εἶχε τὴν πεποιθησιν ὅτι πᾶσα ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους θὰ εἴχεν ώς ἐπακόλουθον ἀμεσον τὴν καταστροφήν των. Καὶ διὰ τοῦτο ἡγωνίσθη παντὶ σθένει πρὸς ἀποσόδησιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης ἀναμφισθήτητον ὅτι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχον οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι μέχρι παραλογισμοῦ τολμηροὶ ἄνδρες, οἵτινες εἰς τὴν ἀπάτην καὶ τὸ φεῦδος ἐστήριξαν δλόκληρον τὸ ἐπαναστατικὸν οἰκεδόμημα, καὶ ἐὰν τὸ μέσος πρὸς τὸν κατακτητὴν δὲν κατήντα τοὺς ὑποδούλους εἰς τοιούτον σημεῖον, ὥστε γὰρ διδωσιν ἀνεξετάστως πίστιν καὶ εἰς τὰ πλέον χιμαρικὰ σχέδια, τὸ μέγα ἔργον τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀνεξαρτησίας δὲν θὰ ἐπετελεῖτο. Ἐὰν δὲν Καμαρηνὸς ἐπέστρεψεν εἰς Μάνην καὶ ἐκόμιζε τὰς ἐπιστολὰς καὶ τὰς προφορικὰς δῆμητας τοῦ Καποδιστρίου, εἶναι λίαν πιθανὸν διὰ λόγῳ τῆς βραύτητος τοῦ ἀνδρὸς ή Μάνη θὰ ἀπετέχει πάσης ἐπαναστατικῆς ἐνεργείας. Ἐν Πελοποννήσῳ ἀνέυ τῆς ἐνισχύσεως τῶν Μανιατῶν οὐδὲν ἐπαναστατικὸν κίνημα ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ, τοισυτορόπως δὲν ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι η θὰ ἐμπαταιστο η θὰ κατεπυνίγετο ἐγκαίρως. Ἐκ τῶν ὑστέρων λοιπὸν κρίνετε τὴν τόλμην καὶ τὰ σκληρὰ μέτρα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας δὲν δυνάμεθα η νὰ κηρύξωμεν αὐτὰ καλὰ καὶ ἀγια.

Ἐδυτικῶς η ἀνωτέρω ἐπιστολὴ τοῦ Καποδιστρίου δὲν ἔφθασεν εἰς Μάνην, ἢνη δὲ τὰ πάντα εἶχον κανονισθῆ διὰ τὸν ἀγῶνα καὶ πάντες οἱ καπεταναῖοι διεκτελεῖσαντες ἐν γνώσει τοῦ «μυστηρίου» τῆς Ἐταιρείας εἰργάζοντο πυρετωδῶς διὰ τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τῆς. Ὅπο δὲ τῶν ἐπισκόπων Μάνης, Ζαρνάτας Παρθενίου, Ἀνδρεύδιστας Θεοκλήτου, Μαΐνης Νεοφύτου, Πλάτζας Ιερεμίου καὶ Μηλέας Ιωσήφ καὶ τῶν καπετάνων Τσιγγούρου Γρηγοράκη, Γιάννη Μαυρομιχάλη,

Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία

ἰδρύσωσι μυστικὴν ἐταιρείαν σκοποῦσαν τὴν ἀναστάτωσιν τῆς Ἀνατολῆς. Τούναντίον ἔδωκαν καὶ δίδουσι βοηθήματά τ να, διὰ νὰ βελτιώσωσι τὴν ὑπάρχουσαν κατάστασιν, βελτιώνοντες διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως τὸ ἡθικὸν τῶν κατοίκων. Ἐὰν δ' οἱ ἀνθρωποι οὗτοι, ἐκ τῶν δόπιών παρακαλῶ νὰ μὲ θεωρήτε, ἡδύναντο νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι ἡ κακοδουλία θὰ ἐπωφελεῖτο τὰς ἀγαθὰς προθέσεις των, δῆλως παρασκευάσῃ λαθραίως νέας ταραχῆς ἐν τῇ ἀτυχεὶ μαζὶ πατρίδι, πιστεύσατε μοι, ὅτι ὅχι μόνον θὰ ἔπαινον νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν πτωχῶν καὶ περὶ σχολείων. ἀλλὰ καὶ θὰ ἐλέψισαν αὐστηρὰ μέτρα, δῆλως γίνη γνωστὴ ἡ ἀλήθεια, οἱ δὲ ὑποβολεῖς ἀποκαλυψθῶσι καὶ τιμωρηθῶσι παραδειγματικῶς.

Πρέπει νὰ πεισθῶμεν ὅτι δὲν ἔξαρτάται ἐκ τῶν ἀνθρώπων νὰ δημιουργῶσιν ἔθνη διὰ λόγου, ἡ διὰ ἀξιωματικῆς τινος πράξεως, ἡ νὰ ἀναγεννῶσιν ἔκεινα, τὰ ὅποια δὲν εὑρισκονται πλέον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ των λαμπρότητη. Τὰ μεγάλα ταῦτα γεγονότα ἐξήρτησαν ἐκ τῆς θείας προνοίας καὶ μόνης ταύτης αἱ ἀποφάσεις δύνανται νὰ δημιουργήσωσιν αὐτά. Ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ ἀλληλοδοθῶμεθα μετ' ἀγάπης καὶ ἀνευ δοτισθούσιας μὲ τὴν εἰλικρινῆ ἐπιθυμίαν ν' ἀποβῶμεν χρηστὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας καὶ καλλίτεροι πατριῶται.

Ἡ πατρὶς εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν. Υπὸ ταύτην σᾶς διατάσσει δ Θεὸς νὰ τὴν ὑπηρετήσητε καὶ πρέπει νὰ ὑπακούσητε εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Υψίστου. Πᾶσα δ' ἄλλη ὑποβολὴ είναι ἀπατηλὴ καὶ τὸ σύνθημα ἐπικινδυνοτάτης ἐξάφεως παθῶν.

Σεῖς, κύριε, ως ἡγεμὸν λαοῦ ὁφείλετε νὰ προφυλαχθῆτε ἐπιμέλως ἀπὸ τοῦτο. Τούτου δ' ἔνεκα σᾶς εὐχαριστῶ, διότι μοὶ παρέσχετε ἀφορμὴν νὰ ἔξηγηθῶ σαφῶς πρὸς ὑμᾶς περὶ τούτου.

Ο κ. Καμαρηνὸς θὰ συνάξῃ εἰσφορὰς ὑπὲρ τῆς ὥχολῆς σας. Εἰκάσω δὲ τι θὰ δυνηθῆτε νὰ τὴν ὑδρύσητε καὶ ὅτι θὰ εὐδοκιμήσῃ. Θὰ συντείνω προθύμως εἰς τοῦτο. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ τοιαῦτα καθιδρύματα δὲν δύνανται διὰ μιᾶς ν' ἀναπτυχθῶσι, βαθμιαῖα βοηθήματα θὰ σᾶς είναι χρησιμώτερα.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χαίρω νὰ παράσχω ὑμῖν τὸ μέσον νὰ μοὶ μεταδίδητε τὰ ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν σας, διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρωσικῆς πρεσβείας. Θὰ μοὶ εἴναι πάντοτε εὐχάριστον νὰ ἐνώνω μὲ τὰς ὑμετέρας καὶ τὰς ἴδιας μου προσπαθείας, ἀλλ' ἐπαναλαμβάνω, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι ἡ σχολή σας

Γ. Καπετχανάκη, Ν. Χρηστέα, Η. Τρουπάκη, Π. Κυθέλου, Θ. Βενετσανάκη και Γ. Δουράκη ἐστάλη πρὸς τὴν Ἀρχὴν ἐπιστολήν, πρὸς ἔνδειξην τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὸν ἑτοιμαζόμενον ἀγῶνα, μᾶλλον συγθηματικῶς διμιλούσοι περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς σχολῆς.

Τύπο του 'Ψυχηλάντου διετάχθη δ' Αναγνωσταρᾶς; ἐν Πελοποννήσῳ
ὅπως ὑποβόλλῃ λεπτομερῆ ἔκθεσιν περὶ τῶν ἐκεῖ δυνάμεων τῶν Τούρ-
κων καὶ τῶν δυναμέων νὰ πολεμήσωσιν Ελλήνων. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν
τεύτην εἰς Πελοπόννησον, ἐξαιρουμένης τῆς Μάνης, ὑπῆρχον πρὸ^τ
τῆς ἐπικανατίσεως 11.400 Τούρκοι στρατιῶται καὶ 94.500 χρι-
στιανοὶ μιχηγαῖ. Περὶ δὲ τῆς Μάνης ὑπέβαλε τὴν ἀκόλουθον ἰδιαι-
τέρων κατάστασιν:

	'Επαρχίαι (καπετανία)	Καπεταναῖοι, ὄνδματα αὐτῶν καὶ παρανόματα	Συρτανώσαι
1	Σταυροπήγιον - 'Άλμυρό	Γεωργάκης Χριστοδούλουκης	500
2	Πόρτον Κυτριαῖς	Θεοδωράκης Κουμουνδουράκης	500
3	Εἰς τὸ αὐτὸν πόρτον	Παναγιώτης Μούρτζινος	700
4	Ανδρεούβιστα - Σκαρδαμούνια	'Αλέξανδρος Κιτρινιάρης	300
5	Μεγάλη Καστάνια	Κωνσταντῆς Δουράκης	400
6	Ζυγός μὲ τὰ χωριά του	Χρηστέας	1000
7	Μηλιό μὲ τὰ χωριά της	Πανάγιος Κυθέλος	500
8	Μικρὰ Καστάνια	Βασίλης Βενετζιανάκης	250
9	Πόρτον Τζίριοβα	Κυριακούλης ἀδελφὸς τοῦ Μπέην	1000
10	Μέσα πόρτον μὲ χωριά	Θεοδωράκης Κάτζης	400
11	Βάδια μὲ τὰ χωριά της	Μιχαλακιάνοι καὶ λοιποί	400
12	Πόρτοκάγιο (δι' ἀρμάδα)	Γιάννης Κατζῆς καὶ Δ. Λιγοράκος	300
13	Βαδὺ καὶ Μπασαδῆς	Τζιγουρίος καὶ Καβαλιέρης	600
14	Μαραθονῆσι πόρτο	Γεωργάκης καὶ Μαγγιόρ Πιέρρος	600
15	Καρυσπόλις	Γεωργάκης Καβαλιέρακης	300
16	Καὶ δεύτερα σπίτια ποῦ εύγαινουν χωρὶς ἀρχηγὸν	Ολότης	3000
			7750

“**Η** ἔκθεσις αὗτη τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ ἐκρίθη ὡς λίαν διπερβολική,
ἰδίως δύσον ἀφορᾶ τὴν διαφορὰν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ
Τούρκων τῆς Πελοποννήσου. Ὅπεριθήθησαν ἐπίσης πρὸς τὴν ἀνω-
τάτην Ἀρχὴν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ ἀλλαὶ ἔκθέσεις, ἐκ πάν-
των δὲ τούτων ὁ ἕως Φιλήμων (¹) συνέταξε μίαν πραγματικὴν τοιαύ-

⁽¹⁾ Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τ. Α' σ. 243.

την περὶ τῶν δλέγον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως δυνάμεων ἐν Πελοποννήσῳ.
Κατ’ αὐτὴν οἱ Τούρκοι ἀνήρχονται εἰς 5.200 καὶ οἱ Ἑλληνες μα-
χηταὶ εἰς 13.300, πλὴν τῆς Μάνης, τῆς διοίκησης τὴν δύναμιν ὑπολο-
γίζει ὡς ἔξης :

	Καπετανίαι	Άνδρες	Άρχηγοι όπλων
1	Σταυροπήγιον	1000	Κουμουνδουράκης, Καπετανάκης
2	Άνδρούβιστα	600	Παν. Τρουπάκης ή Μούρτσινος
3	Μεγάλη Καστάνια	500	Δουράκης
4	Ζευγός	700	Χροπτέας, Κυβέλος
5	Τούμποβα	1000	Πέτρος Μαυρομιχάλης
6	Μέσην	700	Μιχαλακιάνοι
7	Λάγησια	400	Γληγοροπαράγκωνας
8	Καρυούπολις	600	Τσιγκουριός, Καβαλιέρος
9	Μαραθονῆσι	500	Γρηγοράκαι
		6000	

Φαίνεται δημοσ οι εἰς τὴν ἀγωτέρω κατάστασιν περιελήφθησαν μόνον οἱ τακτικοὶ μαχηταὶ ὑπὸ τοὺς καπεταναῖους, ἀφοῦ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τῆς χώρας ἀνῆλθον εἰς πολὺ μεγαλύτερον ἀριθμόν, διότι ἔλαβον μέρος πάντες οἱ δυνάμεινοι νὰ φέρωσιν ὅπλα. Εἰς τινας δὲ περιστάσεις (κυρίως κατὰ τὴν ἔκστρατείαν τοῦ Ἱεραχῆμ κατὰ τῆς Μάγης) ἐπολέμησαν καὶ ὅλαις αἱ γυναικεῖς μετὰ τῶν ἀγδρῶν.

‘Η δρα τοῦ μεγάλου ἀγῶνος ἐπιλησίᾳ¹ καὶ πυρετώδεις προστοιμασταὶ παρ² ὅλα τὰ γλίσχρα μέσα διεξήγοντο ἐν Μάνῃ διὰ τὴν ἔναρξιν αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Τρικούπην (¹) «δικαίως ἔθεωρεῖτο ἡ Μάνη διὰ τὰ πλεονεκτήματά της πολεμικὸν κέντρον τῆς Πελοποννήσου» ἐπρόκειτο δὲ νὰ κινηθῶσιν οἱ κάτοικοι τῆς πρὸ τῶν ἄλλων, διότι εἰς ἐκείνους ἀπέβλεπον κυρίως οἱ λοιποὶ λαοὶ τῆς Πελοποννήσου διὰ τὴν φήμην τῆς ἀνδρείας των». ‘Ἐν ἀρχῇ τοῦ 1821 κατήλθεν εἰς Μάνην δι Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καὶ, ὡς ἀφηγεῖται ὁ Ἰδιος⁽²⁾, «ἀπὸ τὰς 6 Ιανουαρίου ἔως τὰς 22 Μαρτίου ἐπροσπάθησα, ἐνέργησα εἰς

⁽¹⁾ Σπ. Τειχούπη, 'Ιστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τ. Α' σ. 39.

⁽²⁾ Η. Κολοκοτρώνη, Διήγησις συμβάντων της Ἑλληνικῆς φυλῆς σ. 50.

τὴν Μάνην νὰ ἑνώσωμεν διάφορα σπῆτια μηνιάτικα κατὰ τὴν συνήθειά τους καὶ τοὺς ἑνώσωμεν, τοὺς ἀδελφώσωμεν». Χαρακτηριστικῶν δὲ τῆς φιλοπατρίας των εἰναι, δτι ὅρκισθέντες διμόνοιαν καὶ ἀγάπην πρὸς ἀλλήλους δὲν διέλυσαν τοὺς δρούς αὐτῶν καθ' δλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὀπίσιου οὐδεμίᾳ ἐσωτερικὴ διαιρεσίς ἔταραξε τὴν χώραν.

Οὗτως ἡ γωνία ἔκεινη τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ήτις διὰ μηχριών ἀγώνων καὶ ἀπεριγράπτων θυσιῶν ἐπάλαισε καὶ κατίσχυσε τοῦ Ὀθωμανικοῦ κολοσσοῦ καὶ μόνη αὐτὴ διετήρησε ἄσθετον τὸ ἔρδυν πῦρ τῆς ἐλευθερίας δικαίως ἐθεωρεῖτο τότε ὡς ὁ πυρρὴν καὶ τὸ κέντρον τῶν ἐθνικῶν δινείρων τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Τουρκοκρατουμένου γένους. "Οταν δὲ ἐπέζη τῇ στιγμῇ τὰ τέκνα τοῦ Ταῦγέτου πρῶτα ἀρξάμενα τοῦ μεγάλου ἀγῶνος διὰ νέων θυσιῶν καὶ διὰ τῆς ἀκαταμηχήτου ἀνδρείας των ἀπέδησαν ἡ σπουδαιωτέρα δύναμις τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους.

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Ἐν	εελ.	10	στήχ.	30	ἀντὶ	Πατις	γρ.	Londre
»	19	»	4	»	μικρὸν	»	μικρὸν	
»	37	»	34	»	ὑπὸ	»	ἀπὸ	
»	55	»	29	»	Γυθείου	»	Τηγανίου	
»	56	»	10	»	Μαρμαρο	»	Μαρμαρο	
»	57	»	20	»	Φραγκακρατίας	»	Φραγκοκρατίας	
»	73	»	29	»	δεκασχίλιοι	»	δεκασικυλιοι	
»	90	»	9	»	σετρασκέρης	»	σερασκέρης	
»	136	»	23	»	Μάνιας	»	Ομίνιας	

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

Τὸ ἔρούριον τοῦ Πατσαρᾶ	Σελ. 15
Τὸ Οἰτύλον	> 24
Ἡ Ζαρνάτα	> 41
Τὸ ἔρούριον τοῦ Πορτοκάγιο	> 57
Τὸ ἔρούριον τῆς Ζαρνάτας	> 65
Τὸ ἔρούριον τῆς Κελεφᾶς	> 81
Τὸ σχέδιον τῆς μάγης τῶν Καλαμῶν	> 97
Ἡ μάγη τῶν Καλαμῶν	> 113
Αἱ Καρυαι τῆς Κορσικῆς	> 145
Μανιάτης	> 161
Κόρη τῆς Μάνης	> 177
Οἱ λιμῆνοι τοῦ Οἰτύλου	> 193
Τὸ σύμβολον τῶν Μανιατῶν	> 201
Οἱ Μυστρᾶς	> 209
Μανιάτισσα	> 217
Τὸ Μαραθονῆσι (Γύθειον)	> 225

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	Σελ. 5
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	* 9
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. (Ἡ Μάνη ἀνεξάρτητος καὶ μετὰ τὴν ὄλωσιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων — 'Η πρώτη Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις — 'Ο Κορκόδειλος Κλαδᾶς καὶ οἱ ἡρωίται αὐτοῦ ἐν Μάνῃ ἀγῶνες)	* 11
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'. (Τίνες οἱ λόγοι δι' οὓς διετήρησεν ἐπὶ Τουρκοχρατίας ἡ Μάνη τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς — 'Ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν δύο πρώτων αἰώνων — Μανιάται στρατιῶται).	* 34
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'. (Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Δουκός τοῦ Νεθέρ διὰ τὴν ἀκολεύθερωσιν τῆς Ἑλλάδος.—Λί μετὰ τῶν Μανιατῶν συνεννοήστεις τοῦ 'Ἐπιστολαί καὶ ἔγγραφα ἀφροῦντα τὴν Μάνην).	* 49
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'. (Οἱ πόλειμοι Βενετῶν καὶ Μανιατῶν κατὰ τῶν Τούρκων — Φραγκίσκος Μαροζίνης καὶ Λιμπεράκης Γερακάρης — 'Η κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Βενετῶν).	* 77
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'. (Ἀποικίαι τῶν Μανιατῶν εἰς Τοσκάναν καὶ εἰς Κορσικὴν. Ποια ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῶν ἀποικιῶν τούτων).	* 119
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'. (Ἡ Μάνη ὑπὸ τὴν Βενετικὴν ἐπικυριαρχίαν καὶ μετὰ ταῦτα — Κατάστασις τῆς γῆρας κατὰ τοὺς τελευταῖους αἰώνας τῆς Τουρκοχρατίας).	* 148
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'. (Οἱ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος καὶ ἡ ἐν Μάνῃ ὄργκων θεῖσα ἐπανάστασις 1770 — 'Ηρωίται ἀγῶνες πρὸς ἀποκρυπτούσιν τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τουρκαλβανῶν).	* 168
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'. (Ἡ Μάνη ὑπὸ τὸ νέον σύστημα τῆς αὐτοδιοικήσιμης διὰ τῶν Μπέρδων — Τὸ ταξεδίον τῶν Στεφανοπούλου εἰς Μάνην — Αἱ στασιαστικαὶ ἐνέργειαι τῶν τελευταίων γέροντων τῆς Τουρκοχρατίας).	* 192
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'. (Ἡ Φιλικὴ Ἱταυρεῖα καὶ αἱ ἐν Μάνῃ ἐνέργειαι αὐτῆς — Αἱ πρετοιμασίαι τῶν Μανιατῶν διὰ τὸν μέγαν ἀγώνα τῆς ἐλευθερίας).	* 224

